Handleiding bij het Onderwijs in den Christelijken Godsdienst

DOOR

Dr H. BAVINCK

J. H. KOK - 1913 - KAMPEN

HANDLEIDING BIJ HET ONDERWIJS
IN DEN CHRISTELIJKEN GODSDIENST

Handleiding bij het Onderwijs in den Christelijken Godsdienst

DOOR

Dr. H. BAVINCK

J. H. KOK — 1913 — KAMPEN

Voorbericht.

Op de Dordtsche Synode werd de zeventiende zitting, Vrijdag 30 Nov. 1618, aan de bespreking van de beste wijze van catechiseeren gewijd. Na ampele beraadslaging en met gebruikmaking van onderscheidene adviezen van inlandsche en uitheemsche theologen, nam de Synode een besluit, dat nog der kennisneming en overweging waard is.

In de eerste plaats maakte zij onderscheid tusschen drieërlei catechisatie, in de huizen door de ouders, in de scholen door de onderwijzers, en in de kerken door de predikanten of ouderlingen. Voorts deelde zij de leerlingen in drie groepen: in kinderen (volgens het advies der Hessische theologen tot omtrent acht jaar), in knapen en meisjes en in jongelingen en jongedochters, en beval voor elk van deze groepen eene in omvang zeer verschillende leerstof aan. En ten derde legde zij er wel den nadruk op, dat de leerstof vast in het geheugen moest worden geprent, maar ze drong daarbij toch ook sterk op toelichting en verklaring aan, opdat de kinderen zouden verstaan wat ze leerden.

Intusschen zijn de tijden veranderd en wij met hen. Van de catechisatie in huis komt, door gebrek aan tijd, lust en bekwaamheid, in vele gezinnen niet veel terecht. De kerkelijke catechisatie wordt op vele plaatsen slechts matig bezocht. En op de scholen is inhoud en omvang van het maatschappelijk onderwijs zoo uitgebreid, dat er voor godsdienstonderwijs schier geen tijd overblijft. De boven-

genoemde Synode sprak van twee uren per dag. Tegenwoordig moet men al blij zijn, als er op de lagere school voor Bijbelsche geschiedenis dagelijks, en op de hoogere scholen voor Bijbelsche geschiedenis, kerkgeschiedenis of geloofsleer wekelijks één uur wordt uitgetrokken.

Ook op de leerstof heeft deze verandering der tijden invloed. Vele leerstukken, die in den tijd der Reformatie breedvoerige behandeling vereischten, zooals bijv. dat over de sacramenten, kunnen thans veel korter worden afgedaan; en andere onderwerpen, die toen nauwelijks of in 't geheel niet ter sprake kwamen, zooals de algemeene en bijzondere openbaring, de algemeene genade, het karakter der inspiratie, de leeringen van verschillende kerken en secten, de ontwikkelingsleer enz. dringen zich zoo op den voorgrond, dat ze niet stilzwijgend kunnen worden voorbijgegaan. Verder merkte de Dordtsche Synode terecht op, dat er onderscheid is tusschen de catechisatie in kerk en in school; gene immers bedoelt de voorbereiding van de kinderen der gemeente tot het volle lidmaatschap der kerk; deze beschouwt het godsdienstonderwijs als een der vakken van onderwijs en wil inleiden tot de kennis van het Christendom.

Daaruit vloeit voor het godsdienstonderwijs op de scholen, die boven het lager onderwijs uitgaan, de wenschelijkheid voort, om de leerstof niet in vragen en antwoorden, maar in eene geregelde, systematische orde te behandelen, opdat het onderling verband der geloofswaarheden duidelijk aan het licht trede; om voorts deze leerstof zoo voor te dragen, dat haar onderscheid van, maar ook haar samenhang met en hare beteekenis voor alle andere kennis in het besef der leerlingen doordringe en eenheid brenge in al hunne voorstellingen; en om eindelijk de leerstof in zoo Schriftuurlijken zin te bespreken, dat zij niet alleen in haar onderwijzend, maar ook in haar vertroostend karakter openbaar worde en zichzelve aanbevele aan hart en geweten. Het

godsdienstonderwijs moet ONDERWIJS *zijn in den eigenlijken zin des woords, maar het moet onderwijs in den* GODSDIENST *zijn, dat is, in het teederste en heiligste, wat een menschenziel bezitten kan.*

Bij de samenstelling dezer Handleiding hebben mij deze eischen voor oogen gestaan; de ondervinding moet leeren, in hoever ik er aan beantwoord heb. Voorts heb ik bij dezen leiddraad op het oog gehad de leerlingen in de hoogste klassen van onze Christelijke gymnasia, hoogere burgerscholen, kweekscholen, normaallessen enz., en verder allen, die door middel van een niet te uitgebreid en niet te kostbaar leesboek kennis willen maken met den hoofdinhoud van onze Christelijke, Gereformeerde geloofsbelijdenis. Met opzet heb ik mij bij de behandeling eng aangesloten aan het werk, dat onder den titel MAGNALIA DEI *voor enkele jaren bij den Uitgever dezes van mijne hand het licht zag, omdat men, desverkiezende, in de meeste gevallen daar nog uitbreiding en nadere verklaring van de behandelde onderwerpen vinden kan.*

H. BAVINCK.

AMSTERDAM, Sept. 1913.

§ 1. De kennisse Gods.

1. Des menschen hoogste goed is God, en God alleen. In den aanvang naar Gods beeld en gelijkenis geschapen, kan de mensch dezen zijn goddelijken oorsprong en goddelijke verwantschap nimmer geheel uitwisschen en teniet doen. Al heeft hij de eigenschappen van kennis, gerechtigheid en heiligheid, die in dit beeld waren opgesloten, ook door de zonde verloren; er zijn toch in hem nog eenige „kleine overblijfselen" aanwezig, die niet alleen genoegzaam zijn, om hem alle onschuld te benemen (Ned. Gel. art. 14), maar die ook getuigen van zijne vroegere grootheid en hem voortdurend herinneren aan zijn goddelijke roeping en hemelsche bestemming.

In het geheele leven en streven van den mensch komt het uit, dat hij aan de gansche wereld niet genoeg heeft. Met de dieren heeft hij de zinlijke waarneming en het zinnelijk bewustzijn gemeen, maar boven deze werd hij toegerust met verstand en rede, welke hem een besef schenken van dingen, die onzienlijk en eeuwig zijn. En zoo heeft de mensch met het dier ook het zinnelijk begeeren, behoefte aan spijs en drank, aan licht en lucht, aan arbeid en rust gemeen; maar hij ontving bovendien een wil, die door rede en geweten geleid, zich naar onzienlijke, geestelijke, eeuwige goederen uitstrekt. Beide, verstand en wil wortelen, naar de voorstelling der H. Schrift, in het hart van den mensch; en daarin heeft God de eeuw gelegd, Pred. 3 : 11; daaruit zijn de uitgangen des levens, zoodat

het vóór en boven alles bewaard moet worden, Spr. 4 : 23. Het baat dus den mensch niet, of hij huizen en akkers, ja de gansche wereld gewint, als hij zijner ziele schade lijdt, Mt. 16 : 26; geen schepsel, hoe machtig ook, is tot loskooping zijner ziel bekwaam, Ps. 49 : 8, 9.

Dit onvermogen, om des menschen hart te bevredigen, geldt niet alleen van stoffelijke schatten en zinnelijke genietingen, maar evenzeer van die ideale goederen, welke onder de namen van wetenschap en kunst, van het ware, goede en schoone, van humaniteit, beschaving of cultuur worden samengevat. Want wel worden deze goederen in de H. Schrift volstrekt niet veracht, integendeel zeer hoog geschat, Ex. 31 : 3, 35 : 31, 1 Sam. 2 : 3, Spr. 2 : 6, 8 : 11, Jak. 1 : 17; maar hunne rechte waarde verkrijgen ze dan alleen, als ze de vreeze Gods tot hun beginsel hebben, Spr. 1 : 7, met de liefde verbonden zijn, 1 Cor. 13 : 2, en tot Gods eer worden gebruikt, 1 Cor. 10 : 31.

Zoo blijft het dus bij het woord van Augustinus, dat het hart des menschen tot God is geschapen en geen ruste vindt, voordat het die vindt in God.

2. Om in God rust voor ons hart te vinden, moeten wij natuurlijk eenige kennis van Hem bezitten, want onbekend is onbemind. Nu zijn er tegenwoordig wel velen, die de kenbaarheid Gods ten eenenmale loochenen, maar de Heilige Schrift gaat met de gansche menschheid van de gedachte uit, dat God door den mensch althans eenigermate gekend kan worden, omdat Hij zich geopenbaard heeft (zie nader § 2). En volgens de Schrift heeft Hij zich niet alleen geopenbaard in de werken der natuur, Rom. 1 : 19, 20, maar bovenal ook volgens het woord van profeten en apostelen in den persoon van Christus, die des Vaders eigen en veelgeliefde Zoon was, Mt. 3 : 17, Joh. 1 : 14, Rom. 8 : 32, Hebr. 1 : 3, de Gezondene bij uitnemendheid, Mt. 11 : 27, Joh. 3 : 16, 17 : 3, en

dus volkomen in staat, om den naam des Vaders te verklaren en ons den Waarachtige te doen kennen, Joh. 1 : 18, 17 : 6, 1 Joh. 5 : 20. En deze Christus getuigt van de kennis van den eenigen en waarachtigen God in de openbaring van Hem, den Gezondene, dat zij het eeuwige leven is, Joh. 17 : 3. Daaruit blijkt, dat de kennis van God in Christus een gansch eigenaardig karakter draagt, en van alle andere kennis in oorsprong en voorwerp, in wezen en vrucht verschilt.

In *oorsprong*, want ze is alleen aan Christus te danken. Alle andere kennis verwerven wij ons tot zekere hoogte door eigen inspanning en onderzoek. Maar de kennis van den eenigen en waarachtigen God moeten wij ons, als kinderen, door Christus laten schenken. Buiten Hem om is zij nergens te vinden, in geen scholen van wetenschap en bij geen wijsgeeren van naam. Doch Christus kende den Vader en heeft Hem ons geopenbaard. Niemand kent den Zoon dan de Vader, noch iemand kent den Vader dan de Zoon, en wien het de Zoon wil openbaren, Mt. 11 : 27.

In *voorwerp*, want de kennis van natuur en geschiedenis en van heel de wereld moge, vooral in de laatste eeuw, nòg zoo uitgebreid en vermeerderd zijn, zij verkeert omtrent het schepsel, is beperkt tot het eindige en vindt den Oneindige niet. Wel is er eene openbaring van Gods eeuwige kracht en goddelijkheid in de werken der schepping, maar de daaruit verkregen kennis van God is gering, en ongenoegzaam voor den mensch, die een zondaar werd en verlossing behoeft, Rom. 1 : 20—23, 3 : 19, 20. In Christus echter aanschouwen wij den Vader zelven, Joh. 14 : 9, in al de volheid van zijn genade en waarheid, Joh. 1 : 17, zoodat wij in ootmoed roemen mogen: wij kennen Hem, omdat wij door Hem gekend zijn; wij hebben Hem lief, omdat Hij ons eerst liefgehad heeft, 1 Joh. 4 : 19.

In *wezen*, want Jezus spreekt in het aangehaalde woord niet van een weten, maar van een kennen van God.

Tusschen beide is een groot onderscheid. Van eenig schepsel, van een plant of dier of mensch, van een land of volk veel uit boeken te weten, is iets gansch anders dan het te kennen uit eigen aanschouwing. Weten geldt de beschrijving, door anderen van een persoon of zaak gegeven; kennen geldt dien persoon of die zaak zelf. Zoo is er ook aangaande God een gelooven en weten, dat slechts in het verstandelijk aannemen van anderer getuigenis bestaat, buiten het hart omgaat en daarom ook geen zaligheid en vrede schenkt, maar veeleer het oordeel verzwaart, Mt. 7 : 21, Luk. 12 : 47, 48, 1 Cor. 13 : 1—3, Jak. 1 : 23, 2 : 19. Christus bedoelt echter zulk eene kennis van God, die op eene persoonlijke kennismaking en ervaring van zijn wezen en van zijne deugden, van zijne gerechtigheid en genade berust, en daarom alleen het eigendom van zijne kinderen is, Mt. 5 : 8, 18 : 3, Joh. 3 : 5, 7 : 17.

In *werking* en *vrucht* eindelijk, want deze kennis van God geeft, ja is op hetzelfde oogenblik het eeuwige leven. Ze is niet macht, gelijk het Engelsche spreekwoord die aan de wetenschap toeschrijft, geen heerschappij alleen van den geest over de stof, gelijk de hedendaagsche cultuur en techniek ons die te aanschouwen geven; maar ze is leven, louter leven, eeuwig leven; en dit leven sluit volgens de H. Schrift vrede, vreugde, zaligheid in; het is een leven, dat in beginsel hier reeds op aarde, en hiernamaals volmaakt over alle zonde en dood triumfeert. Wie in mij gelooft, zeide Jezus, zal leven, al ware hij ook gestorven; en een iegelijk, die leeft en in mij gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid, Joh. 11 : 25, 26. Die in den Zoon gelooft, die *heeft* het eeuwige leven, Joh. 3 : 36.

3. In overeenstemming met deze onderwijzing der H. Schrift werd in de Christelijke kerk het karakter dier wetenschap bepaald, welke reeds spoedig den naam van

Theologie, Godgeleerdheid, ontving, en dien tot den huidigen dag behield. Ze werd opgevat als die wetenschap, welke de kennis Gods onder de leiding zijns Geestes uit de openbaring afleidde, indacht en beschreef. En een theoloog, een van God geleerde in echten zin was hij, die uit God, over God, tot zijns Naams verheerlijking sprak.

Evenals alle andere wetenschappen, werd ook de theologie in den loop der eeuwen verbazend uitgebreid, zoodat dan ook eene indeeling noodzakelijk werd. Gewoonlijk onderscheidt men in de godgeleerde wetenschap dan ook vier groepen van vakken. De eerste groep houdt zich bezig met de studie van het ontstaan, de verzameling, den tekst, de uitlegging der Bijbelboeken; de tweede concentreert zich om de kerk en gaat deze na in haar geschiedenis en tegenwoordig bestand; de derde heeft tot middelpunt de kennis Gods, welke in de openbaring ligt opgesloten en omvat dus al die vakken, welke met den waarheidsinhoud der openbaring te doen hebben; terwijl dan eindelijk de vierde groep op de ambten in Christus' kerk betrekking heeft en daarvan de werkzaamheden uiteenzet. Maar al deze vakken worden toch beheerscht, tot eene organische eenheid verbonden, en tot den rang eener zelfstandige wetenschap verheven door de idee der kennis Gods, die ze alle bezielt. Om deze reden heeft de theologie dan ook recht op eene eigene plaats in den kring der wetenschappen, die aan onze hoogescholen beoefend worden en vijf zoogenaamde faculteiten omvatten: behalve de faculteit der Godgeleerdheid n. l. die der rechtsgeleerdheid, der geneeskunde, der wis- en natuurkunde en der letteren en wijsbegeerte.

De derde groep van vakken in de theologische wetenschap heeft dus tot rechtstreeksch object de kennis, welke God van zichzelven in natuur en Schrift heeft geopenbaard, en zij tracht deze voor het menschelijk bewustzijn zoo uiteen te zetten, dat haar waarheid en waarde duidelijk aan het licht treedt. Maar natuurlijk kan en behoort dit ook te

geschieden op verschillende wijze, al naar gelang van de personen, voor wier bewustzijn de openbaringswaarheid wordt uitgestald. De H. Schrift spreekt zelve van melk voor de kinderen, en van vaste spijze voor de volwassenen, 1 Cor. 3 : 2, Hebr. 5 : 12—14, 1 Petr. 2 : 2; zij onderscheidt kinderen, jongelingen en vaders in Christus, 1 Joh. 2 : 12—14, geloovigen en ongeloovigen in de samenkomsten der gemeente, 1 Cor. 14 : 23, 24. Paulus werd bij zijne prediking den Joden een Jood, den Grieken een Griek en allen alles, opdat hij er althans eenigen behouden mocht, 1 Cor. 9 : 20—22. Het Woord Gods is trouwens ook geschikt tot allerlei doeleinden, tot leering en vertroosting, maar ook tot wederlegging, vermaning en bestraffing, 2 Tim. 3 : 16, 4 : 2. Dienovereenkomstig kan de geloofswaarheid door de gemeente tegenover de wereld worden uitgesproken in hare beschreven of onbeschreven confessie; door den dienaar des woords aan de volwassenen worden verklaard op den kansel of ook aan de kinderen der gemeente onderwezen worden in de catechisatie; door den theoloog in eene dogmatiek, hetzij stellig [positief, thetisch] of wederleggend [elenctisch, apologetisch], naar wetenschappelijken eisch worden uiteengezet; of ook door den docent in een eenvoudig hand- of leerboek worden neergelegd voor de discipelen eener middelbare of voorbereidend-hoogere school.

Maar ofschoon de wijze van voorstelling in al deze gevallen zeer verschillend kan zijn, het is toch altijd dezelfde waarheid. In dit opzicht is er tusschen kinderen en volwassenen, tusschen eenvoudigen en geleerden geen onderscheid; zij hebben allen één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader, die boven allen is, al is aan elk hunner ook de genade gegeven naar de mate der gave van Christus, Ef. 4 : 5—7. In dezen geest leidde Calvijn zijn Catechismus van Genève in met de vraag: wat is het voornaamste doel van het menschelijk leven? En het

antwoord luidde klaar en krachtig: Opdat de menschen God zouden kennen, door wien zij geschapen zijn. Op dezelfde wijze begon de Catechismus van Westminster zijn onderwijs met de vraag: Wat is het hoogste en voornaamste doel van den mensch? En gaf daarop dit korte en veelzeggende antwoord: des menschen hoogste doel is God te verheerlijken en Hem volmaakt tot in eeuwigheid te genieten. En het opschrift boven onze Nederlandsche Geloofsbelijdenis luidt: Ware Christelijke belijdenis, inhoudende de hoofdsom der leer van God en van de eeuwige zaligheid der zielen.

In de volgende vier paragrafen wijzen wij nu eerst de bronnen aan, waaruit onze kennis van God behoort te worden afgeleid, daarna maken wij met de beschrijving dezer Godskennis zelve een aanvang. Hierbij houden wij dan ons eerst weer bezig met God zelven, zooals Hij zich geopenbaard heeft, dus met zijn wezen, zijne eigenschappen en zijn drieëenig bestaan. Daarna gaan wij tot de behandeling zijner werken over, maar altijd zoo, dat deze werken niet in en om zichzelve (gelijk in de andere wetenschappen, van natuur, geschiedenis enz.) doch alleen als werken *Gods*, in hunne verhouding tot Hem, als openbaring zijner kennis ter sprake worden gebracht. Die werken vallen in twee groote groepen uiteen, in de werken der schepping en voorzienigheid, en in die der herschepping en verlossing. Deze werken der herschepping en verlossing hebben hun voorwerpelijken (objectieven) grondslag in den persoon van Christus, en worden onderwerpelijk (subjectief) door den Heiligen Geest tot stand gebracht in de gemeente, totdat deze vervuld is tot al de volheid Gods. Zoo keeren wij, van God uitgegaan zijnde, door al zijne werken heen, weer tot God terug; Hij is de Alpha en de Omega van alles; uit, door en tot Hem zijn alle dingen, Rom. 11 : 36, Op. 1 : 8.

§ 2. Openbaring (Algemeene).

4. Kennis van God is er voor den mensch alleen te verkrijgen, indien en in zooverre God zichzelven vrijwillig aan den mensch bekend maakt.

Deze bekendmaking Gods van zichzelven wordt gewoonlijk met den naam van *openbaring* aangeduid. De Schrift bezigt er verschillende namen voor en spreekt van verschijnen, spreken, gebieden, werken, zich bekend maken enz. Zij duidt daarmede aan, dat de openbaring niet altijd op dezelfde wijze geschiedt, maar in zeer verschillende vormen plaats grijpt. Eigenlijk zijn alle werken Gods naar buiten, hetzij in woord of in daad, bestanddeelen en elementen van de ééne, groote, alles omvattende en altijd voortgaande openbaring Gods. Het scheppen, het onderhouden en het regeeren aller dingen, de roeping en leiding van Israël, de zending van den Christus, de uitstorting van den H. Geest, de teboekstelling van het Woord Gods, de instandhouding en de voortplanting der kerk enz. zijn alle te zamen wijzen en vormen, waardoor er eene openbaring van Gods wege tot ons komt. Zij maken ons alle iets van God bekend. Alwat is en geschiedt, kan en behoort ons op te leiden tot de kennis van Hem, wien te kennen het eeuwige leven is.

Deze openbaring, hetzij ze algemeen of bijzonder genomen wordt, draagt altijd de volgende kenmerken.

Ten eerste gaat zij steeds vrij van *God zelven* uit. Hij is hier, gelijk overal, de alleen-handelende, en Hij handelt

hierbij volkomen bewust en vrij. Wel is waar wordt door hen, die de belijdenis van een persoonlijk, zelfbewust God verwerpen, nog menigmaal van eene openbaring Gods gesproken. Maar dit is een gebruikmaken van het woord in strijd met zijne eigenlijke beteekenis. Op het standpunt van hen, die alleen aan eene onpersoonlijke, onbewuste, almachtige kracht gelooven, kan men nog wel van een onbewust, onwillekeurig verschijnen dier kracht spreken, maar niet meer van eene eigenlijke openbaring, daar deze toch de volkomene bewustheid en vrijheid Gods onderstelt. Alle openbaring, welke dien naam terecht draagt, gaat uit van de gedachte, dat God persoonlijk bestaat, dat Hij zichzelven bewust is en zichzelven aan schepselen bekend maken kan. De kennis Gods bij den mensch heeft haar grondslag en uitgangspunt in de kennis, welke God van zichzelven bezit. Zonder zelfbewustheid en zelfkennis Gods is er ook geen kennis van God bij den mensch mogelijk, Mt. 11 : 27.

In de tweede plaats is alle openbaring, welke van God uitgaat, *zelf*-openbaring. God is de oorsprong, en Hij is ook de inhoud zijner openbaring. Dat geldt van de hoogste openbaring, die in Christus tot ons gekomen is, want Jezus zegt zelf, dat Hij den naam des Vaders aan de menschen heeft geopenbaard, Joh. 17 : 6, en ons God heeft verklaard, Joh. 1 : 18. Maar dat geldt verder van alle openbaring, welke God van zich heeft doen uitgaan. Alle werken Gods in natuur en genade, in schepping en herschepping, in wereld en geschiedenis doen ons iets kennen van het onbegrijpelijke en aanbiddelijke wezen Gods. Zij doen het niet alle op dezelfde wijze en in dezelfde mate; er is hier eindelooze verscheidenheid; het eene werk Gods spreekt meer van zijne gerechtigheid en het andere van zijne goedheid; hier blinkt meer de almacht en ginds de wijsheid Gods uit. Maar alle te zamen, en elk in zijne mate verkondigen zij ons de groote deugden Gods, maken

zij ons met zijne eigenschappen en volmaaktheden, met zijn wezen en zijne zelfonderscheidingen, met zijn gedachte en woord, met zijn wil en welbehagen bekend.

In de derde plaats heeft de openbaring, die van God uitgaat en God tot inhoud heeft, ook *God zelven* tot doel. Zij is uit en door en tot Hem; God heeft alles gewrocht om zijns zelfs wil, Spr. 16 : 4, Rom. 11 : 36. Ofschoon de kennis Gods, welke in zijne openbaring medegedeeld wordt, van zijne zelfkennis wezenlijk onderscheiden is en blijft, is zij toch zoo rijk, zoo breed en zoo diep, dat zij nooit ten volle in het bewustzijn van eenig redelijk schepsel kan opgenomen worden. De engelen gaan in verstand den mensch ver te boven, en zien dagelijks het aangezicht des Vaders, die in de hemelen is, Mt. 18 : 10, maar zij zijn toch begeerig in te zien in de dingen, die ons door de verkondigers van het Evangelie aangediend zijn, 1 Petr. 1 : 12. En naarmate de menschen de openbaring Gods dieper indenken, worden zij te meer gedrongen, om met Paulus uit te roepen: o diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennisse Gods, hoe ondoorzoekelijk zijn zijne oordeelen en onnaspeurlijk zijne wegen, Rom. 11 : 33. De openbaring kan daarom in den mensch, schoon ze ook zijne zaligheid beoogt, Mk. 16 : 15, 16, Joh. 3 : 16, 36, Hd. 17 : 27, haar einddoel niet hebben, maar gaat hoog boven hem uit. In de openbaring bereidt God zichzelven lof en verheerlijkt Hij zijn eigen naam. Wijl de openbaring uit en door God is, heeft zij ook in zijne verheerlijking haar bestemming en doel.

5. Deze openbaring is in eene algemeene en bijzondere te onderscheiden.

Bij de algemeene openbaring bedient God zich van den gewonen loop der verschijnselen en den gewonen gang der gebeurtenissen; bij de bijzondere openbaring bezigt Hij menigmaal ongewone middelen, verschijning, profetie en

wonder, om zichzelven aan menschen bekend te maken. Gene heeft inzonderheid tot inhoud de deugden van Gods almacht, wijsheid en goedheid; deze openbaart bovenal Gods heiligheid en gerechtigheid, ontferming en genade. De eerste richt zich tot alle menschen en houdt door algemeene genade de uitbarsting der zonde tegen; de tweede komt alleen tot degenen, die onder het Evangelie leven, en verheerlijkt zich door bijzondere genade in de vergeving der zonden en de vernieuwing des levens.

Maar hoezeer beide onderscheiden zijn, zij staan toch ook weer met elkander in nauw verband. Beide hebben in God, in zijne vrije goedheid en gunst haar oorsprong. De algemeene openbaring is te danken aan het Woord, dat in den beginne bij God was, dat alle dingen heeft gemaakt, dat als een licht in de duisternis heeft geschenen en, komende in de wereld, iederen mensch verlicht, Joh. 1 : 1—9. De bijzondere openbaring is aan hetzelfde Woord te danken, maar aan dat Woord, gelijk het vleesch geworden is in Christus, en nu vol is van genade en waarheid, Joh. 1 : 14. Beide openbaringen hebben genade tot inhoud, gene eene algemeene, deze eene bijzondere; en ze zijn ook beide in de H. Schrift vervat. De laatste, ofschoon uit de natuur herkomstig, is daarom toch in de Schrift opgenomen, omdat wij, menschen, vanwege de duisternis van ons verstand, haar nooit zuiver uit de natuur zouden kunnen afleiden. Maar nu verspreidt de Schrift een licht op ons pad door de wereld, en geeft ons de ware beschouwing van natuur en geschiedenis aan de hand. Zij doet ons God opmerken, waar wij Hem anders niet zien zouden; door haar verlicht, aanschouwen wij Gods deugden, uitgespreid in al de werken zijner handen.

Er is volgens de Schrift allereerst eene openbaring Gods in de natuur rondom ons heen. De hemelen vertellen Gods eer, en het uitspansel verkondigt zijner handen werk; Ps. 19 : 2; Hij doet zijne zon opgaan over boozen en goeden,

en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Mt. 5 : 45; verg. verder Ps. 8, 65, 104, 145, 147, Jes. 40, Mt. 6 : 26—30, Rom. 1 : 19, 20.

Voorts is er eene openbaring Gods in de geschiedenis. Uit éénen bloede heeft Hij het gansche geslacht der menschen gemaakt, om op den geheelen aardbodem te wonen, Hd. 17 : 26. Hij verdelgt het eerste menschelijk geslacht in den zondvloed en bewaart het tegelijk in het huisgezin van Noach, Gen. 6—9. Hij verwart bij Babels toren de sprake der menschen en verstrooit hen over de gansche aarde, Gen. 11 : 7, 8. En toen de Allerhoogste aan de volken de erfenis uitdeelde en Adams kinderen vaneen scheidde, heeft Hij bescheiden de tijden te voren geordineerd en de bepalingen van hunne woning, en hunne landpalen gesteld naar het getal der kinderen Israels, Dt. 32 : 8, Hd. 17 : 26. Ofschoon Hij het volk Israels tot drager zijner bijzondere openbaring verkoor, en de Heidenen wandelen liet op hunne eigene wegen, Hd. 14 : 16, zoo heeft Hij ze toch niet uit het oog verloren noch overgelaten aan eigen lot. Integendeel, Hij heeft zichzelven niet onbetuigd gelaten, goed doende van den hemel, ons regen en vruchtbare tijden gevende, vervullende onze harten met spijze en vroolijkheid, Hd. 14 : 17. Hetgeen van God kennelijk is, werd in hen openbaar, want God heeft het hun geopenbaard, Rom. 1 : 19, opdat zij den Heere zouden zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hd. 17 : 27.

En eindelijk is er ook nog eene openbaring Gods in den mensch zelf, in zijn eigen hart en geweten en in heel de leiding van zijn leven. De mensch, naar Gods beeld geschapen, draagt daarvan nog de sporen; hij is Gods geslacht, Hd. 17 : 28. Gelijk God zich aan hem niet onbetuigd laat, Hd. 14 : 17, zoo voelt de mensch den drang in zich, om door zijn verstand en rede uit de zienlijke dingen tot de onzienlijke op te klimmen, Rom. 1 : 19, en al zijn doen en laten aan eene zedelijke beoordeeling te

onderwerpen, Rom. 2 : 14, 15. De dwaas moge dan ook in zijn hart zeggen: er is geen God, Ps. 14 : 2, diep in iedere menschelijke ziel woont het gevoel van volstrekte afhankelijkheid van eene Hoogste Macht, een gevoel der Godheid, zooals Calvijn het noemde, en daarmede ook een zaad, een beginsel van godsdienst en zedelijkheid.

In de theologie heeft men beproefd, al deze getuigenissen, welke natuur en geschiedenis van Gods bestaan en wezen afleggen, te rangschikken en in eenige groepen te verdeelen. Zoo is men allengs gaan spreken van een zestal bewijzen voor het bestaan van God.

Ten eerste draagt de wereld, hoe groot en machtig ze ook zij, toch allerwege het getuigenis in zich, dat zij in de vormen van ruimte en tijd bestaat, dat zij een eindig, toevallig, afhankelijk karakter draagt, en wijst zij daardoor van zichzelve terug naar een eeuwig, noodzakelijk bestaand, onafhankelijk wezen, dat de laatste oorzaak aller dingen is (kosmologisch bewijs).

Ten tweede is er overal in de wereld, in hare wetten en ordeningen, in hare eenheid en harmonie, in de organisatie van al hare schepselen een doel te bespeuren, dat met alle verklaring uit toeval den spot drijft en ons opleidt tot de erkenning van een alwijs en almachtig wezen, hetwelk met een oneindig verstand dat doel heeft vastgesteld en door zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht nastreeft en bereikt (teleologisch bewijs).

In de derde plaats bevat het bewustzijn bij alle menschen het besef van een hoogste wezen, waarboven niets hoogers gedacht kan worden, en dat tegelijk door allen als noodzakelijk-bestaande gedacht wordt. Indien zulk een wezen niet bestond, zou de hoogste, volmaaktste en meest noodzakelijke gedachte eene illusie zijn, en de mensch het vertrouwen op het getuigenis van zijn bewustzijn verliezen (ontologisch bewijs).

Daarbij sluit terstond het vierde bewijs zich aan: de

mensch is niet alleen een redelijk, maar ook een zedelijk wezen. Hij voelt zich in zijn geweten aan eene wet gebonden, die hoog boven hem staat, en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid van hem eischt; en die wet wijst terug op een heilig en rechtvaardig wetgever, die behouden kan en verderven (moreel bewijs).

Bij deze vier bewijzen komen nog twee andere, ontleend aan de overeenstemming der volken en aan de geschiedenis der menschheid. Het is een opmerkelijk verschijnsel, dat er geen volken zonder godsdienst bestaan. Enkelen hebben wel het tegendeel beweerd, maar zijn door de historische onderzoekingen hoe langer hoe meer in het ongelijk gesteld; atheïstische stammen of volken zijn er niet. Dit verschijnsel is van groote beteekenis; want de volstrekte algemeenheid toont er de noodzakelijkheid van aan en stelt ons dus voor het aannemen van een van deze twee gevolgtrekkingen, dat òf de gansche menschheid op dit punt aan eene dwaze inbeelding lijdt, òf dat de kennis en de dienst Gods, die in verbasterde vormen bij alle volken voorkomt, op zijn bestaan is gegrond.

Evenzoo vertoont ons de geschiedenis der menschheid, in het licht der Schrift beschouwd, een plan en een gang, die op de regeering van alle dingen door een hoogste wezen terugwijst. Wel is waar doen zich in het leven van den enkele zoowel als in dat van de volken bij deze beschouwing allerlei bezwaren en moeilijkheden voor. Maar des te opmerkelijker is het, dat ieder, die de geschiedenis beoefent, bewust of onbewust van de onderstelling uitgaat, dat zij door gedachte en plan wordt geleid, en op het ontdekken van deze gedachte zijn oogmerk richt. Geschiedenis en geschiedbeschouwing zijn op het geloof aan de voorzienigheid Gods gegrond.

6. De inhoud der algemeene openbaring en van de in haar geschonken genade geeft ons een diep inzicht in de

groote beteekenis, welke zij voor wereld en menschheid bezit. Wijl God zijne schepping, na het intreden der zonde, niet varen liet maar in Christus redden en herstellen wilde, heeft Hij niet alleen zijne bijzondere genade in haar verheerlijkt, maar ook zijne algemeene genade over haar gansche lengte en breedte uitgebreid. Aan haar is, in verband met en ten dienste van de bijzondere genade, het voortbestaan van wereld en menschheid te danken, de heerlijkheid van Gods naam over de gansche aarde, de openbaring van zijne eeuwige kracht en goddelijkheid in de werken zijner handen, Rom. 1 : 19, de arbeid van den man en de vruchtbaarheid van de vrouw, Gen. 3 : 19, 20, de aanvangen der cultuur, Gen. 4 : 20—22, en later na het oordeel van den zondvloed het Noachietisch verbond, Gen. 8 : 21, 22, de vastheid der natuurordeningen, Gen. 8 : 22, Jer. 33 : 20, 25 enz., het herstel van den scheppingszegen, Gen. 9 : 1, 7, de heerschappij over de dierenwereld, Gen. 9 : 2, het verbod van den menschenmoord, Gen. 9 : 5, 6, de verbreiding der menschheid over de gansche aarde, Gen. 11 : 8, Dt. 32 : 8, Jes. 45 : 18, Hd. 17 : 26, de vruchtbaarheid der natuur met de spijze en de vroolijkheid der harten, Mt. 5 : 45, Hd. 14 : 16, 17, de godsdienst en de zedelijkheid, Rom. 1 : 19, 20, 2 : 14, 15, in één woord al de goede gaven en volmaakte giften, die er nu nog dagelijks en ieder oogenblik in de menschheid neerdalen van den Vader der lichten, bij wien geene verandering is noch schaduw van omkeering, Jak. 1 : 17.

Toch mogen wij evenmin aan overschatting als aan onderschatting dezer algemeene openbaring ons schuldig maken. De aarde is geen hel, maar ze is ook verre van een hemel te zijn. Het optimisme is even eenzijdig als het pessimisme. Er is veel goeds en heerlijks in de wereld, maar het kwade werpt overal zijne donkere schaduw over heen. De aarde is vol van de goedertierenheid des Heeren, maar zij is toch menigmaal een tooneel

van rampen en onheilen; de geschiedenis der menschheid getuigt van Gods bestuur, maar is tevens eene geschiedenis van bloed en tranen, van ongerechtigheid en ellende. Denkt eens aan de verwoestingen, in onze Christelijke maatschappij dagelijks aangericht door de zonden van den alcohol, van de prostitutie en van de criminaliteit. Geeft u rekenschap van de armoede en ledigheid, van de snoodheid en boosheid, die er in het menschelijk hart woont, ook al wordt ze bedekt onder den mantel van beschaving en fatsoen. En gij zult instemmen met het woord der Schrift, dat het gedichtsel van des menschen hart boos is van zijne jeugd aan, Gen. 8 : 21.

Dat zelfde oordeel treft de godsdiensten, die in de menschenwereld worden aangetroffen. Het besef der Godheid en het daarin verborgen zaad der religie zijn aan Gods algemeene openbaring te danken en strekken tot een onberekenbaren zegen voor het menschelijk geslacht. Maar de wijze, waarop dit godsdienstig besef binnen den mensch in voorstellingen en aandoeningen, en naar buiten in handelingen van vereering zich uit, is overal vervalscht en bedorven. Paulus zegt ervan, dat de Heidenen, God kennende uit zijne algemeene openbaring in de natuur, Hem toch niet als God hebben verheerlijkt of gedankt; maar zij zijn verijdeld geworden in hunne overleggingen en hun onverstandig hart is verduisterd geworden, Rom. 1 : 21—23. Onpartijdig historisch onderzoek van de godsdiensten der volken leidt tot hetzelfde resultaat. Men kan, door met behulp eener valsche wijsbegeerte van de verschillende godsdienstvormen tot een ongrijpbaar wezen van den godsdienst in het gemoed van den mensch terug te gaan, den ernst van dit resultaat zich verbloemen. Maar het feit blijft er hetzelfde om: de menschheid heeft op den langen weg van hare beschaving God niet verheerlijkt en God niet gedankt. Bij alle volken treffen wij toch in de eerste plaats de afgoderij en den beeldendienst

aan. Ten andere gaan met deze afgoderij vanzelf ook allerlei valsche voorstellingen over mensch en wereld, over heiligheid en zonde, over het leven hier en hiernamaals gepaard. En ten derde kenmerken zich alle godsdiensten buiten het Christendom door de poging, om zelve door inspanning van alle menschelijke kracht zich de zaligheid te verwerven. Afgoderij is altijd van superstitie (bijgeloof), mantiek (waarzeggerij) en magie (tooverij) vergezeld.

Ook de zoogenaamde hoogere godsdiensten, waarbij wij vooral denken aan den godsdienst van Zarathustra in Perzië (in de 7e eeuw v. Chr.), van Confucius in China (6e eeuw v. Chr.), van Buddha in Indië (5e eeuw v. Chr.) en van Mohammed in Arabië (zevende eeuw na Chr.), maken daar, althans in de practijk, geene uitzondering op. Ongetwijfeld waren deze godsdienststichters in vele opzichten hoog verheven boven de bijgeloovigheden, die zij rondom zich aanschouwden; maar zij hebben toch, ook al hieuwen zij sommige wilde takken der valsche religie af, den wortel daarvan niet uitgeroeid. Zoo blijft het dus ten slotte bij het woord van den apostel Paulus, dat de wereld met al hare wijsheid God niet heeft gekend, 1 Cor. 1 : 21. Het licht scheen wel in de duisternis, maar de duisternis heeft het niet begrepen, Joh. 1 : 5. Het Woord (de Logos) was wel in de wereld, maar de wereld heeft Hem niet gekend, Joh. 1 : 10.

De algemeene openbaring wekt en voedt de behoefte aan eene bijzondere openbaring; zij stelt, indien er althans van verlossing voor menschheid en wereld sprake zal zijn, hare noodzakelijkheid in het licht; en zij houdt ook reeds ingewikkeld in, dat deze bijzondere openbaring een werk der verlossing, eene daad van bijzondere genade zal zijn. Geen enkel volk en geen enkele godsdienst heeft zich dan ook met de algemeene openbaring Gods in natuur en geschiedenis tevreden gesteld. Alle hebben zij behoefte gevoeld aan eene andere, nadere bekendmaking Gods, dan die hun uit de natuur ten deele viel.

§ 3. Openbaring (Bijzondere).

7. Aan deze door Hem zelf gewekte behoefte is God tegemoet gekomen in die bijzondere openbaring, in welke Hij eerst door de profeten en daarna door den Zoon tot ons gesproken heeft, Hebr. 1 : 1. Deze bijzondere openbaring staat met de algemeene voortdurend in nauw verband, maar is er toch wezenlijk onderscheiden van. Dat onderscheid komt vooral uit in de wijze, waarop zij geschiedt, in den inhoud, dien zij bevat, en in het doel, dat zij beoogt.

Wat de *wijze* aangaat, deze is niet altijd eene en dezelfde, maar is onderscheiden naar de middelen, waarvan God zich bij zijne bijzondere openbaring bedient, en wordt door verschillende benamingen: verschijnen, openbaren, ontdekken, bekend maken, spreken, verkondigen, onderrichten, enz. aangeduid. Op vele plaatsen der H. Schrift, bijv. Gen. 2 : 16, 18, 4 : 6 v., 6 : 13 v., 12 : 7, 13 : 14 enz. wordt eenvoudig gezegd, dat de Heere verscheen, sprak, zeide, gebood enz., zonder dat over de wijze, waarop dit geschiedde, iets naders wordt verklaard. Maar andere teksten verspreiden daarover iets meer licht en stellen ons in staat, om tusschen twee soorten van middelen, waarvan God zich daarbij bedient, onderscheid te maken.

Tot de eerste soort behooren al die middelen, welke een objectief (voorwerpelijk) karakter dragen en waardoor God als het ware van buiten tot den mensch komt, aan hem verschijnt en tot hem spreekt. Dit is dan niet in dien algemeenen zin te verstaan, als waarin Hij in al de wer-

ken van schepping en voorzienigheid openbaar wordt en spreekt, Ps. 29 : 3—9, 33 : 6, 9 enz., maar heeft bij de bijzondere openbaring eene speciale beteekenis. Zoo verschijnt God bijv. menigmaal aan Abraham, aan Mozes, aan het volk Israels op den berg Sinai, boven den tabernakel en het heilige der heiligen, in wolken van rook en vuur als teekenen van zijne tegenwoordigheid, Gen. 15 : 17, Ex. 3 : 2, 13 : 21, 19 : 9, 33 : 9, Lev. 16 : 2 enz. Of ook maakt Hij, hetgeen Hij te zeggen heeft aan menschen, bekend door engelen, Gen. 18 : 2, 32 : 1, Dan. 8 : 13, Zach. 1 : 9 v., Mt. 1 : 20 enz., en inzonderheid door den Engel des verbonds, die den naam des Heeren in zijn binnenste draagt, Ex. 23 : 21. Voorts bedient Hij zich onder Israel tot bekendmaking van zijn wil menigmaal van het lot, Spr. 16 : 33, en van de Urim en Thummim, Ex. 28 : 30. Enkele malen spreekt Hij met eene hoorbare stem, Ex. 19 : 9, Dt. 4 : 33, 5 : 26, Mt. 3 : 17. 2 Petr. 1 : 17, of schrijft Hij zelf zijne wet op de tafelen der getuigenis, Ex. 31 : 18, 23 : 16.

Tot deze groep van openbaringsmiddelen zijn ook de wonderen te rekenen, welke in de Schrift zulk eene breede en voorname plaats innemen, maar in den tegenwoordigen tijd van alle kanten aan eene hevige bestrijding onderworpen zijn. Nu is het vergeefsche moeite, om de wonderen der H. Schrift te verdedigen tegen hen, die de wereldbeschouwing der Schrift ten eenenmale verworpen hebben. Want als God niet bestaat, gelijk het atheïsme en het materialisme leert, of als Hij geen eigen, zelfstandig persoonlijk bestaan heeft, maar met de wereld eens wezens is, gelijk het pantheïsme zich inbeeldt, of als Hij na de schepping zich van de wereld teruggetrokken en haar aan eigen lot heeft overgegeven, gelijk het deïsme verkondigt, dan spreekt het vanzelf, dat wonderen onmogelijk zijn. En als van te voren de onmogelijkheid der wonderen vaststaat, behoeft over hunne werkelijkheid niet meer geredeneerd te worden.

Maar de Schrift heeft eene andere gedachte van God, van de wereld en ook van de verhouding, die tusschen beide bestaat. Ten eerste leert zij, dat God een bewust, willend, en ook almachtig wezen is, die heel de wereld met al hare krachten en wetten heeft in het aanzijn geroepen, doch daarin volstrekt niet zijne volle macht heeft uitgeput. Hij behoudt en bezit in zichzelf eene oneindige volheid van leven en kracht. Er is niets te wonderlijk voor Hem, Gen. 18 : 14; bij Hem zijn alle dingen mogelijk, Mt. 19 : 26. En ten andere beschouwt zij de wereld als één groot organisch geheel, dat de rijkste verscheidenheid van schepselen, krachten en wetten insluit en dat geen enkel oogenblik in zichzelf bestaat, maar voortdurend in God leeft, zich beweegt en is, Hd. 17 : 28. Als God nu ten allen tijde met zijne alomtegenwoordige en almachtige kracht door alle schepselen als zijne middelen werkt, hoe zou Hij dan niet met diezelfde krachten kunnen werken op eene andere wijze en door andere middelen, dan die uit den gewonen gang der natuur en der geschiedenis ons bekend zijn? Wonderen zijn daarom geene verbreking van de natuurwetten. Want deze worden door de Schrift, al somt zij ze niet op en al formuleert zij ze niet, ten volle erkend; immers, de ordeningen der gansche natuur liggen volgens haar in het natuurverbond van God met Noach vast, Gen. 8 : 22. Maar, zooals de mensch met zijn verstand en wil de aarde onderwerpt en door zijne cultuur de natuur beheerscht, zoo heeft God de macht, om deze geschapene wereld dienstbaar te maken aan de uitvoering van zijn raad. De wonderen bewijzen, dat niet de wereld, maar dat *de Heere* God is.

Al deze objectieve openbaringsmiddelen bereiken hun hoogtepunt en bezitten ook hun centrum in den persoon van Christus, die de hoogste verschijning Gods, Joh. 14 : 9, het ten volle uitgesproken Woord Gods, Joh. 1 : 14, en niet alleen door de wonderen, die Hij zelf en later door

zijne apostelen deed, maar vooral ook door de verlossingswonderen in zijn eigen persoon (ontvangenis, leven, sterven, opstanding, hemelvaart enz.), het absolute wonder, het wonder der geschiedenis is.

Bij deze eerste soort van middelen, die alle voorwerpelijk en uitwendig zijn, komt nog eene tweede groep, welke een meer onderwerpelijk karakter draagt en al die wijzen van openbaring omvat, waarvan God zich *in* den mensch zelven bedient.

De eerste plaats wordt daarbij ingenomen door die eigenaardige openbaring, welke aan Mozes, den Middelaar des Ouden Testaments, ten deele viel. Ze wordt beschreven als eene, waarbij de Heere tot Mozes sprak aangezicht tot aangezicht, gelijk een man met zijnen vriend spreekt, Ex. 33 : 11. Mozes nam in het O. Testament eene geheel eenige plaats in en was ook hoog boven alle profeten verheven. God sprak tot hem, niet door middel van een visioen, niet in duistere woorden, maar van mond tot mond; hij zag den Heere niet in een gezicht, maar hij zag zijne gelijkenis, zijne gestalte, niet zijn wezen of zijn aangezicht, maar toch den naglans der voor zijne oogen voorbijgegane heerlijkheid Gods, Num. 12 : 8, Ex. 33 : 18—23.

Verder behoort tot deze middelen van openbaring de droom, Num. 12 : 6, Dt. 13 : 1—6; het gezicht of visioen, dat wil zeggen, zulk een toestand, waarin het lichamelijk oog voor de buitenwereld gesloten en het oog der ziel voor de aanschouwing van goddelijke dingen geopend wordt, Num. 12 : 6, Dt. 13 : 1—6; en vooral ook de inspiratie, of de inspraak van Gods Geest in het menschelijk bewustzijn, Num. 11 : 25—29, 2 Sam. 23 : 2, Mt. 16 : 17, Hd. 8 : 29, 1 Cor. 2 : 12, 2 Petr. 1 : 21. Deze laatste openbaring, door middel van inspraak in 's menschen bewustzijn, komt ook reeds herhaalde malen voor in het Oude Testament, maar daar wordt zij toch altijd nog voorgesteld als eene werking des Geestes, die van

boven en voor een oogenblik den profeet overvalt. Maar in het Nieuwe Testament, als de H. Geest zelf is uitgestort, wordt de inspiratie niet alleen als vorm der openbaring meer gewoon, maar neemt zij ook een meer organisch en duurzaam karakter aan.

Deze twee soorten van openbaringsmiddelen kunnen onder den naam van manifestatie en inspiratie worden samengevat. Daarbij moet men dan echter wel bedenken, dat de inhoud der manifestatie volstrekt niet alleen in daden, maar ook in gedachten en woorden bestaat. En ook mag men niet uit het oog verliezen, dat de inspiratie, hier bedoeld, onderscheiden is zoowel van die werkzaamheid des H. Geestes, welke profeten en apostelen genoten bij de teboekstelling der openbaring (inspiratie of theopneustie der H. Schrift), als ook van die inwendige verlichting (illuminatie), welke het deel aller gelooovigen is.

8. De *inhoud* der bijzondere openbaring wordt ons het best uit een kort overzicht van hare geschiedenis bekend. Ze begon niet eerst bij Abraham, maar nam haar aanvang reeds terstond na den val, Gen. 3 : 15, en vloeide toen met de algemeene openbaring een tijd lang als het ware in ééne bedding voort. Toch kwam er toen reeds scheiding in de kleine menschheid (Kain en Abel, Kaïnieten en Sethieten), en deze scheiding werd volstrekt noodzakelijk, toen door vermenging van kerk en wereld de bijzondere openbaring dreigde verloren te gaan en, zelfs na het gericht van den zondvloed en de verdeeling der menschheid, afgoderij en bijgeloof hand over hand toenamen, Gen. 15 : 16, 18 : 1 v., Ex. 18 : 9—12, Joz. 24 : 2, 14, 15, enz.

Opdat de menschheid nu niet in bijgeloof en ongerechtigheid wegzinken zou, het verbond der natuur met Noach niet verbroken en Gods bedoeling met het menschelijk geslacht niet verijdeld zou worden, sloeg God bij

Abraham een anderen weg in. Hij kon het menschelijk geslacht niet andermaal verdelgen in een zondvloed; maar Hij kon, de andere volken latende wandelen in hunne eigene wegen, met één persoon en in dien éénen persoon met één volk een verbond oprichten, in den weg van dat verbond zijne belofte voortzetten en vervullen, en, als de vervulling gekomen was, ze weer uitbreiden tot heel de menschheid. Met Abraham begint er daarom een nieuw tijdvak in de geschiedenis der openbaring.

De openbaring in deze periode kenmerkt zich daardoor, dat God aan Abraham en in hem aan zijn zaad, als *hun* God zich verbond. Het hart en de kern van den godsdienst des Ouden Testaments ligt dus niet in het zoogenaamde monotheïsme, in de erkenning van één God, die niet alleen almachtig maar ook rechtvaardig en heilig is, al vormt dit zeer zeker ook een bestanddeel van Israels religie; maar haar wezen ligt in de ééne groote, alle andere heilsweldaden insluitende belofte: Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad, Gen. 12 : 1—3, 13 : 14—17, 15 : 1 v. 17—21, 17 : 1 v., 18 : 10, 22 : 17—19. En deze belofte strekt zich door het volk van Israel tot Christus, en in Christus tot de gansche menschheid en tot heel de wereld uit. Niet wet, maar evangelie; niet eisch, maar belofte is de kern der openbaring, ook reeds in de dagen des Ouden Verbonds, waaraan dan van 's menschen zijde het geloof en de wandel des geloofs beantwoordt, Gen. 17 : 1. Zoo heeft Paulus in Rom. 4 en Gal. 3 de openbaring Gods aan Abraham verstaan.

De belofte van het genadeverbond aan Abraham *blijft* daarom ook de inhoud van alle volgende openbaringen Gods in het Oude Testament, al wordt ze daarin natuurlijk uitgebreid en ontwikkeld. Met de bondssluiting op Sinaï en de toen door God ingestelde wettische bedeeling trad er wel weer een ander tijdperk in. Maar de belofte, die tevoren aan Abraham geschied was, werd door die latere

wetsbedeeling toch volstrekt niet teniet gedaan, Gal. 3 : 15 v. De wet is wel bij de belofte bijgekomen en er later aan toegevoegd, maar zij was er toch oorspronkelijk niet mede verbonden. Vele jaren verliepen er, eer de wet na de belofte werd afgekondigd. En toen zij bij de belofte bijkwam, droeg zij toch een tijdelijk, voorbijgaand karakter. Terwijl de belofte of het verbond der genade eeuwig is, duurde de wet slechts tot den tijd, in welken het eigenlijke zaad van Abraham, n.l. de Christus verschijnen zou, aan wien wezenlijk de belofte geschied was en die den inhoud der belofte ontvangen en uitdeelen moest, Rom. 5 : 20, Gal. 3 : 17, 19.

De reden, waarom God desniettemin de wet voor een tijd aan de belofte toevoegde, was volgens Paulus gelegen in de overtredingen, Gal. 3 : 19, dat is niet alleen, om ze te verbieden en te verhoeden, maar ook om ze meerder te maken, en de zonde, alle zonde, ook bijv. die der begeerlijkheid, Rom. 7 : 7, te doen kennen als overtreding van eene positieve wet. Maar daardoor stelde de wet juist hoe langer hoe helderder de noodzakelijkheid der belofte in het licht. Zij bewees in de historie van Israel, dat gedurig afviel en aan allerlei overtredingen zich schuldig maakte, dat, als er eene rechtvaardiging des zondaars mogelijk zou zijn, er dan eene andere gerechtigheid moest worden aangebracht dan uit de werken, Gal. 3 : 11, n.l. eene gerechtigheid des geloofs. Wel verre dus van tegen de belofte te zijn, diende de wet juist als middel in Gods hand, om de belofte steeds nader tot hare vervulling te brengen. De wet n.l. nam Israel in bewaring, als een gevangene, die de vrijheid van beweging mist; aan een „paedagoog" gelijk, nam zij Israel bij de hand, begeleidde zij het en liet het geen oogenblik vrij; als een voogd en verzorger hield zij Israel voortdurend onder haar opzicht, opdat het juist de belofte in hare noodzakelijkheid en hare heerlijkheid zou leeren kennen en liefhebben. Zonder de

wet ware er, om zoo te zeggen, van de belofte en hare vervulling niets terecht gekomen. Dan zou Israel spoedig in het Heidendom teruggezonken zijn, en zoowel de openbaring Gods met hare belofte als zijne eigene religie en plaats te midden der volken verloren hebben. Maar nu heeft de wet Israel omtuind, afgezonderd, in zijn isolement gehandhaafd, voor vervloeiïng bewaard, en dus een kring geschapen en afgebakend, waarin God zijne openbaring, dat is, zijne belofte zuiver bewaren, uitbreiden, ontwikkelen, vermeerderen, hoe langer hoe nader tot hare vervulling brengen kon. De wet deed dienst tot vervulling der belofte. Zij legde allen onder den toorn Gods en onder het vonnis des doods, zij besloot allen onder de zonde, opdat de belofte, aan Abraham geschonken en in Christus vervuld, aan alle geloovigen gegeven zou worden, en allen de aanneming tot kinderen verkrijgen zouden, Gal. 3 : 21—4 : 7.

Zoo loopt de gansche openbaring van het Oude Testament op Christus uit, niet op eene nieuwe wet of leer of instelling, maar op den persoon van Christus. Een *mensch* is de voltooide openbaring Gods; de Zoon des menschen is tevens de eigen, eengeboren Zoon van God. Oud en Nieuw Testament staan niet tot elkaar als wet en evangelie, maar zij verhouden zich als belofte en vervulling, Hd. 13 : 12, Rom. 1 : 2, als schaduw en lichaam, Col. 2 : 17, als beeld en werkelijkheid, Hebr. 10 : 1, als bewegelijke en onbewegelijke dingen, Hebr. 12 : 27, als dienstbaarheid en vrijheid, Rom. 8 : 15, Gal. 4. En wijl Christus de eigenlijke inhoud der Oudtestamentische openbaring was, Joh. 5 : 39, 1 Petr. 1 : 11, Op. 19 : 10, is Hij in de bedeeling des nieuwen verbonds ook haar sluitsteen en kroon. Hij is de vervulling der wet, van alle gerechtigheid, Mt. 3 : 15, 5 : 17, van alle beloften, die in Hem ja en amen zijn, 2 Cor. 1 : 20, van het gansche verbond, dat thans bevestigd wordt in zijn bloed, Mt. 26 : 28. Het

volk van Israel zelf, met zijne geschiedenis, met zijne ambten en instellingen, met zijn tempel en altaar, zijne offeranden en ceremoniën, zijne profetie, psalmodie en wijsheidsleer bereikt in Hem zijne bestemming en doel. Van dat alles is Christus de vervulling, in zijn persoon en verschijning allereerst en dan voorts in zijne woorden en werken, in zijn geboorte en leven, in zijn dood en opstanding, in zijne hemelvaart en zitting ter rechterhand Gods.

Als Hij dan ook verschenen is en zijn werk heeft volbracht, kan de openbaring Gods niet meer aangevuld of vermeerderd worden, maar nog slechts door het apostolisch getuigenis in de Schrift verklaard en tot eigendom der gansche menschheid worden gemaakt. Terwijl in het Oude Testament alles op Christus werd voorbereid, wordt nu alles uit Hem afgeleid. Christus is het keerpunt der tijden. De belofte, aan Abraham geschied, breidt zich thans tot alle volken uit.

9. Van het *doel* der bijzondere openbaring behoeft thans niet veel meer gezegd te worden; het blijkt uit haar inhoud genoeg. Terwijl de algemeene openbaring alleen in staat is, om de zonde te beteugelen, dient de bijzondere openbaring, welke Christus met de volheid van genade en waarheid tot inhoud heeft, om in den enkelen mensch, in de menschheid en in de wereld de zonde ganschelijk te niet te doen, met al de schrikkelijke gevolgen van ellende en dood, welke zij na zich sleept. Zoover is de geschiedenis der menschheid thans zeker nog niet voortgeschreden. Maar wij leven toch in de bedeeling van de volheid der tijden, waarin alles bijeenvergaderd wordt onder Christus als Hoofd, Ef. 1 : 10, 2 : 14, 15, en wij verwachten naar Zijne belofte nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde, waarin gerechtigheid woont, 2 Petr. 3 : 13. De belofte van het genadeverbond was van den beginne afaan : Ik zal uw God en gij zult mijn volk zijn; en die belofte vervult zich

aldoor, totdat zij in het nieuwe Jeruzalem hare volkomenheid bereikt, Op. 21 : 3. Zoo is dan de overwinning van zonde en dood, de volkomen verlossing van wereld en menschheid, de roem van Gods ondoorgrondelijke barmhartigheid en van zijne veelvuldige wijsheid het heerlijk doel van zijne bijzondere openbaring.

§ 4. De Heilige Schrift.

10. Met de openbaring, zoowel de algemeene als de bijzondere, worden wij in kennis gesteld door de Heilige Schrift.

Van belang is het daarbij reeds aanstonds, om het onderscheid en het verband, dat tusschen openbaring en Schrift bestaat, helder in te zien. Eenerzijds is er tusschen beide een aanmerkelijk verschil. De openbaring ging soms langen tijd aan hare beschrijving vooraf; vóór Mozes was er bijv. wel eene openbaring, maar van eene Schrift was er nog geen sprake. Die openbaring bevatte ook dikwerf veel meer dan later schriftelijk werd opgeteekend; de boeken der profeten, bijv. van een Amos, zijn dikwerf slechts eene korte samenvatting van wat zij mondeling tot hunne tijdgenooten gesproken hebben; vele profeten in het Oude en vele apostelen in het Nieuwe Testament, die toch allen organen der bijzondere openbaring waren, hebben niets schriftelijks nagelaten; en zelfs van Jezus wordt ons uitdrukkelijk verhaald, dat Hij nog vele andere teekenen gedaan heeft, zoo talrijk, dat, zoo zij elk bijzonder beschreven werden, de wereld de geschrevene boeken niet zou kunnen bevatten, Joh. 20 : 30, 21 : 25. Omgekeerd kan God onder het schrijven aan zijne profeten en apostelen iets hebben bekend gemaakt, wat zij zelven vóór dien tijd niet wisten en dus ook niet te voren aan anderen kunnen verkondigd hebben. Dat is bijv. althans voor een deel, het geval met de openbaring, welke Johannes op Patmos over de toekomst ontving.

De Schrift is dus niet de openbaring zelve, maar hare beschrijving, de oorkonde, waaruit ze gekend kan worden. Wanneer men de Schrift oorkonde der openbaring noemt, moet men zich echter wachten voor eene andere fout. Daar zijn er n.l., die openbaring en Schrift niet alleen onderscheiden, maar die ze ook van elkander scheiden en losmaken. Zij erkennen dan wel, dat God op eene bijzondere wijze in de aan de Schrift voorafgegane openbaring gewerkt heeft; maar zij stellen het verder zoo voor, alsof de beschrijving van die openbaring geheel en al aan de personen zelven is overgelaten en buiten Gods bijzondere voorzienigheid is omgegaan. De Schrift is dan nog wel eene oorkonde der openbaring, maar eene toevallige, gebrekkige, zoodat wij met groote moeite uit de Schrift moeten opmaken, wat al dan niet in haar tot de bijzondere openbaring behoort. Op dit standpunt maakt men dan een groot onderscheid tusschen Woord Gods en Heilige Schrift en bedient zich liefst van de uitdrukking, dat de Heilige Schrift niet het Woord Gods *is*, maar dat het Woord Gods in de Heilige Schrift is *vervat*.

Deze voorstelling is reeds van te voren en op zichzelve onwaarschijnlijk. Want behalve dat ze het verband van woord en schrift veel te mechanisch opvat, vergeet zij ook, dat wanneer God eene bijzondere openbaring wilde schenken, welke, gelijk wij in de vorige paragraaf gezien hebben, in het zaad van Abraham, dat is in den Christus voor de gansche menschheid bestemd was, Hij ook bijzondere maatregelen moet hebben genomen, om deze openbaring door middel van het schrift onvervalscht te bewaren en algemeen bekend te maken. Daartoe bewijst het schrift ook in het algemeen zijne diensten. Het geschreven woord is van het gesprokene daarin onderscheiden, dat het niet wegsterft in de lucht maar blijft; dat het niet als mondelinge overlevering vervalscht wordt maar zijne zuiverheid bewaart; en dat het niet tot enkele weinige menschen, die

het hooren, beperkt is, maar zich uitbreiden kan tot alle volken en in alle tijden. Het schrift verduurzaamt het gesproken woord, bevrijdt het van vervalsching en maakt het algemeen.

Doch bij deze menschelijke redeneering behoeven wij niet langer stil te staan. De voorstelling, dat de bijzondere openbaring wel van God is, maar dat de Schrift buiten zijne bijzondere zorg tot stand zou zijn gekomen, is met het getuigenis der H. Schrift zelve in lijnrechten strijd. Zij verklaart herhaaldelijk en nadrukkelijk, dat zij ook als *Schrift* het Woord Gods is. De Schrift is wel van de voorafgegane openbaring onderscheiden, maar zij is er niet gescheiden van. Zij is niet een menschelijk, toevallig, willekeurig, gebrekkig toevoegsel aan de openbaring, maar zij is zelve een bestanddeel in de openbaring. Zij is er de afsluiting en de voltooiïng, de hoek- en de sluitsteen van.

11. Om dit in te zien, lette men slechts op de volgende, klare getuigenissen, welke de Schrift bevat.

Ten eerste draagt God menigmaal aan de profeten op, om de door hen ontvangen openbaring niet alleen mondeling mede te deelen, maar ook schriftelijk op te teekenen. In Exod. 17 : 14 ontvangt Mozes van den Heere het bevel, om het verhaal van den strijd met en de overwinning op Amalek, die voor Israel van zoo groote beteekenis was, ter gedachtenis in het daarvoor bestemde boek van de reddende daden Gods op te schrijven. In Exod. 24 : 3, 4, 7 en 34 : 27 wordt hem gelast, om de rechten en wetten op te schrijven, naar welke God zijn verbond met Israel gesloten had. En als Israel zijne omzwerving in de woestijn voleindigd heeft en in de velden van Moab tegenover Jericho is aangekomen, wordt er uitdrukkelijk gezegd, dat Mozes de reizen der kinderen Israels naar den mond, dat is, op het bevel des Heeren beschreven heeft, Num. 33 : 2. Bepaaldelijk wordt ook

nog van het lied, dat Mozes in Dt. 32 zingt, door den Heere gezegd, dat het opgeschreven en in den mond der kinderen Israels gelegd moest worden, opdat het later, in dagen van afval, tot een getuige tegen hen zijn zou, Dt. 31 : 19, 22. Dergelijke bevelen, om de ontvangen openbaring op te teekenen, komen ook later bij de profeten voor, Jes. 8 : 1, 30 : 8, Jer. 25 : 13, 30 : 2, 36 : 2, 27—32, Ezech. 24 : 2, Dan. 12 : 4, Hab. 2 : 2. Al slaan deze bevelen slechts op een klein gedeelte der H. Schrift, zij stellen toch in het licht, dat God, die strengelijk eischt, dat men aan zijne woorden niet toe- noch daarvan af zal doen, Dt. 4 : 2, 12 : 32, Spr. 30 ; 6, ook tot de schriftelijke opteekening der openbaring zijne bijzondere zorg heeft uitgebreid.

In de tweede plaats zijn Mozes en de profeten zich klaar bewust, dat zij niet alleen sprekende, maar ook schrijvende het Woord Gods verkondigen. Zoo wordt Mozes niet alleen op eene bijzondere wijze geroepen, om een leidsman van het volk Israel te zijn, Exod. 3, maar de Heere spreekt tot hem ook van aangezicht tot aangezicht, gelijk een man met zijn vriend, Exod. 33 : 11, en maakt hem al zijne rechten en inzettingen bekend. Ieder oogenblik en bij elke bijzondere wet komt als inleiding de uitdrukking voor: voorts sprak, of toen zeide de Heere tot Mozes, Exod. 6 : 1, 9, 12 enz. De gansche wetgeving wordt in de boeken van Mozes en verder door heel de Schrift heen aan God toegeschreven. Hij maakte Jakob zijne woorden bekend, Israël zijne inzettingen en zijne rechten; alzoo heeft Hij geen volk gedaan, en zijne rechten, die kennen zij niet, Ps. 147 : 19, 20, 103 : 7. Evenzoo zijn de profeten zich niet alleen bewust, dat zij door den Heere geroepen zijn, 1 Sam. 3, Jes. 6, Jer. 1, Ezech. 1—3, Am. 3 : 7, 8, 7 : 15 en hunne openbaring van Hem ontvangen hebben, Jes. 5 : 9, 6 : 9, 22 : 14, 28 : 22, Jer. 1 : 9, 3 : 6, 20 : 7—9, Ezech. 3 : 16, 26, 27, Am. 3 : 8 enz.

— wat Amos zegt, is hun aller overtuiging: gewisselijk de Heere Heere zal geen ding doen, tenzij Hij zijne verborgenheid aan zijne knechten, de profeten, geopenbaard hebbe, Am. 3 : 7, verg. Gen. 18 : 17. Maar zij weten ook, dat zij schrijvende niet hun eigen maar des Heeren Woord verkondigen; evenals Mozes zijne wetten, zoo leiden zij hunne bijzondere profetieën telkens in met de formule: alzoo zegt de Heere, of: het woord des Heeren geschiedde tot mij, of: het gezicht, het woord (de godspraak), de last van den Heere, Jes. 1 : 1, 2 : 1, 8 : 1, 13 : 1, Jer. 1 : 2, 4, 11, 2 : 1, Ezech. 1 : 1, 2 : 1, 3 : 1. Dan. 7 : 1, Am. 1 : 3, 6, 9 enz.

Ten derde komt hierbij het getuigenis des Nieuwen Testaments. Jezus en de apostelen halen wel meermalen uitspraken uit het Oude Testament aan onder den naam van Mozes, Jesaja, David, Daniël, Mt. 8 : 4, 15 : 7, 22 : 43, 24 : 15. Maar niet minder dikwijls bezigen zij de formule: er staat geschreven, Mt. 4 : 4, of: de Schrift zegt: Joh. 7 : 38, of: God zegt, Mt. 12 : 26, of: de H. Geest zegt, Hebr. 3 : 7 enz. Door deze wijze van aanhalen geven zij duidelijk te kennen, dat de Schrift des Ouden Verbonds, ofschoon uit verschillende deelen samengesteld en van verschillende schrijvers afkomstig, toch vormt één organisch geheel, dat ook in zijn schriftelijken vorm God tot auteur heeft. Deze overtuiging spreken Jezus en de apostelen niet alleen zijdelings, maar ook rechtstreeks in duidelijke bewoordingen uit. Jezus verklaart, dat de Schrift niet gebroken, dat is, niet ontbonden, van haar gezag beroofd kan worden, Joh. 10 : 35, en dat Hij ook persoonlijk, voor zichzelf niet gekomen is, om de wet en de profeten te ontbinden, maar om ze te vervullen, Mt. 5 : 17, Luk. 16 : 27. De apostel Petrus zegt, dat het profetisch woord vast en betrouwbaar en een licht op ons pad is. En dat is het daarom, wijl de profetie, die in de Schrift des Ouden Testaments vervat is, niet berust op eene eigene, door de profeten zelven

gegevene voorspelling en verklaring der toekomst, immers de profetie is voortijds niet voortgebracht door den wil eens menschen; maar de heilige menschen Gods, door den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken, 2 Petr. 1 : 19—21, verg. 1 Petr. 1 : 10—12. En in denzelfden zin betuigt Paulus, dat de heilige Schriften, die samen het Oude Testament uitmaken, ons wijs kunnen maken tot zaligheid, indien wij ze n.l. onderzoeken en lezen door middel van het geloof, dat in Christus Jezus is. Want alle en iedere Schrift, welke in die Heilige Schriften begrepen is, is van God ingegeven (theopneustos = van God geademd, door Hem ingeblazen) en om die reden ook nuttig tot leering, tot wederlegging (overtuiging en bestraffing), tot verbetering en tot opvoeding in de rechtvaardigheid, 2 Tim. 3 : 16.

Wat eindelijk, ten vierde, de Schriften des Nieuwen Testaments zelve aangaat, Jezus heeft zelf geen geschrift nagelaten, maar Hij heeft zijne apostelen uitverkoren, geroepen en bekwaamd, om vooral straks na zijn heengaan in het midden der wereld als zijne *getuigen* op te treden, Mt. 10 : 1, Mk. 3 : 13, Luk. 6 : 13, 9 : 1, Joh. 6 : 70. Hij rust hen daartoe uit met bijzondere gaven en krachten, Mt. 10 : 1, 9, Mk. 16 : 15 v., Hd. 2 : 43, 5 : 12, Rom. 15 : 19, Hebr. 2 : 4, bepaaldelijk met den Heiligen Geest, welke hen alles indachtig zal maken, wat Jezus hun gezegd heeft, Joh. 14 : 26, ook de toekomende dingen hun verkondigen en alzoo hen in al de waarheid leiden zal, Joh. 16 : 13. Zoo zijn het dan eigenlijk niet de apostelen zelven, die van Christus getuigen; maar het is de Heilige Geest, die in en door hen als Jezus' getuige optreedt, Joh. 15 : 26, 27. Zooals de Zoon gekomen is, om den Vader te verheerlijken, Joh. 17 : 4, zoo komt de H. Geest, om den Zoon te verheerlijken, en daartoe alles, wat Hij spreekt en doet, uit den Zoon te nemen, Joh. 16 : 14.

Dit getuigenis van Christus hadden de apostelen te bren-

gen niet aan hunne volks- en tijdgenooten alleen, in Jeruzalem, Judea en Samaria, maar aan alle creaturen en tot aan het uiterste der aarde, Mt. 28 : 19, Mk. 16 : 15, Hd. 1 : 8. In dezen last, om uit te gaan in de geheele wereld, ligt het bevel, om ook schriftelijk van Jezus te getuigen, niet rechtstreeks en met zoovele woorden opgesloten. Maar als de belofte, aan Abraham geschied, in Christus tot de menschheid komen moest, kon het Evangelie deze bestemming niet bereiken, dan wanneer het ook opgeteekend en alzoo voor alle eeuwen bewaard en tot alle volken uitgebreid werd. De apostelen zijn dan ook in hun zendingsarbeid zoo door den H. Geest geleid, dat zij als vanzelve naar de pen grepen en ook door evangeliën en brieven getuigenis aflegden van de volheid van genade en waarheid, welke in Christus verschenen was. Niet alleen in hunne mondelinge prediking, maar ook in hunne geschriften was het er hun welbewust om te doen, om de waarheid te ontvouwen, welke God in Christus geopenbaard en door zijn Geest hun bekend gemaakt had.

Mattheus schrijft het boek des geslachts, dat is der geschiedenis van Jezus Christus, den Zone Davids, Mt. 1 : 1. Markus verhaalt, hoe het Evangelie met Jezus Christus, den Zone Gods, begonnen is en van Hem zijn oorsprong heeft genomen, Mk. 1 : 1. Lukas wil na een naarstig onderzoek en door een geregeld verhaal aan Theophilus zekerheid verschaffen aangaande de dingen, die in den kring der geloovigen op grond van het getuigenis der apostelen volkomen zekerheid hadden, Luk. 1 : 1—4. Johannes schrijft zijn evangelie, opdat wij gelooven, dat Jezus is de Christus, de Zone Gods, en opdat wij, gelooovende, het leven hebben zouden in zijnen naam, Joh. 20 : 32, en zegt evenzoo in zijn eersten brief, dat hij verkondigt hetgeen hij gezien, gehoord, aanschouwd en met zijne handen getast heeft van het Woord des levens, opdat wij gemeenschap met de apostelen zouden hebben, en deze

onze gemeenschap ook zij met den Vader en met zijnen Zoon Jezus Christus, 1 Joh. 1 : 1—3. Paulus is overtuigd, dat hij niet alleen door Jezus Christus zelf tot apostel geroepen is, Gal. 1 : 1, en van Hem zijn evangelie door openbaring ontvangen heeft, Gal. 1 : 12, Ef. 3 : 2—8, 1 Tim. 1 : 12, maar dat hij ook door mond en pen het woord Gods verkondigt, 1 Thess. 2 : 13, 2 Thess. 2 : 15, 3 : 14, 1 Cor. 2 : 4, 10—13, 2 Cor. 2 : 17, zoodat wie een ander evangelie verkondigt, vervloekt is, Gal. 1 : 8. En zooals al de apostelen aan de aanneming of de verwerping van hun woord het eeuwige leven of den eeuwigen dood van den mensch verbinden, zoo bedreigt de apostel Johannes in het laatste hoofdstuk van zijne Openbaring met zware straf een ieder, die aan de woorden der profetie dezes boeks toedoet of daarvan afdoet, Op. 22 : 18, 19.

12. De bijzondere werkzaamheid des Heiligen Geestes, waardoor de openbaring teboekgesteld werd, wordt gewoonlijk met den naam van ingeving (inspiratie, theopneustie) aangeduid, 2 Tim. 3 : 16. Waarin deze bestaan heeft, wordt door vergelijkingen uit de natuur en door nadere verklaringen in de Schrift opgehelderd. In het algemeen is een mensch er vatbaar voor, om van anderen gedachten in zijn bewustzijn op te nemen en in zijn gedachtengang door anderen geleid te worden ; op deze vatbaarheid berust alle onderwijs en opvoeding, alle kennis en wetenschap. Gewoonlijk heeft deze mededeeling van gedachten door anderen aan ons plaats, door middel van teekenen of gebaren, van gesproken of geschreven woorden. En onzerzijds worden die gedachten dan met bewustheid en opzet, dikwerf ook met groote inspanning in ons voorstellen en denken opgenomen en tot een bestanddeel van ons zieleleven gemaakt. Maar de verschijnselen van het hypnotisme, de suggestie enz. bewijzen, dat ook zonder eenige zelfwerkzaamheid onzerzijds voorstellingen en gedachten

in ons bewustzijn kunnen worden ingebracht en als eene heerschappijvoerende macht aan ons willen en handelen kunnen worden opgelegd. Menschen kunnen op die manier tot willooze werktuigen worden verlaagd, die eenvoudig uitvoeren, wat een ander (de hypnotiseur) hun beveelt. Schrift en ervaring leeren, dat de mensch op deze zelfde wijze ook voor invloeden en werkingen van booze geesten vatbaar is, zoodat hij zelf niet meer spreekt en handelt, maar in zijn denken en doen door den boozen geest beheerscht wordt; in Mk. 1 : 24 is het bijv. de onreine geest, die door den bezetene spreekt en Jezus erkent als den Heilige Gods.

Een ander verschijnsel, dat ter opheldering van de ingeving des H. Geestes dienen kan, is de zoogenaamde inspiratie bij de kunstenaars. Alle groote denkers en dichters doen de ervaring op, dat zij het beste en schoonste, dat zij geleverd hebben, niet aan eigen inspanning maar aan plotseling invallende gedachten te danken hebben. Natuurlijk sluit zulk eene ervaring het voorafgaande onderzoek en nadenken niet uit; het genie maakt inspanning en ijver niet overbodig. Maar al is studie in den regel ook voor het opdoen van zulke ervaringen onmisbare voorwaarde, deze zijn er toch niet bloot de logische conclusie of de rijpe vrucht van. In het genie werkt altijd eene geheimzinnige kracht, die voor geene berekening vatbaar is. Nietzsche schreef er van aan zijne zuster: gij kunt u van het geweld zulker scheppingen geen begrip maken ; men is vol hartstochtelijke geestdrift, verrukking en spanning, men hoort en men ziet niets, men neemt. Als een bliksem valt de gedachte in. Alles geschiedt in den hoogsten graad onvrijwillig, als in een storm van vrijheidsgevoel, van onafhankelijkheid, van macht, van goddelijkheid; dat is mijne ervaring van inspiratie.

Wanneer dergelijke verschijnselen zich nu reeds in het gewone leven van den mensch of van den kunstenaar

voordoen, dan vervalt alle grond, om eene inwerking Gods op het denken en willen van zijn schepsel te bestrijden. God woont toch met zijn Geest in al het geschapene in, Gen. 1 : 3, Ps. 33 : 6, Ps. 104 : 30, en bepaaldelijk is het de mensch, die door den Geest Gods gemaakt en door den adem des Almachtigen is levend gemaakt, Job 33 : 4, Ps. 139 : 1—16 v.; in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij, Hd. 17 : 28. Het denken en willen en handelen staat ook in zijne zondige richting onder de heerschappij Gods; er geschiedt niets buiten zijn voorkennis en raad, Ef. 1 : 11. Des konings hart is in de hand des Heeren als waterbeken, Hij neigt het tot alwat Hij wil, Spr. 21 : 1. Hij weegt de harten en al de gangen der menschen, Spr. 5 : 21, 16 : 9, 19 : 21, 21 : 2. Op eene andere en veel inniger wijze woont God met zijn Geest in het hart zijner kinderen; door dien Geest brengt Hij hen tot de belijdenis van Christus als Heer, 1 Cor. 12 : 3, doet Hij hen kennen de dingen, die hun geschonken zijn, 1 Cor. 2 : 12, 1 Joh. 2 : 20, 3 : 24, 4 : 6—13, verleent Hij hun gaven van wijsheid en kennis, 1 Cor. 12 : 8, en werkt Hij in hen beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen, Phil. 2 : 13.

Al deze werkingen van Gods Geest in wereld en gemeente zijn niet eenzelvig met de ingeving, welke aan profeten en apostelen te beurt viel, maar kunnen toch dienen tot opheldering en verklaring. Als er niet zoo maar in naam, doch in der daad en in der waarheid een wonen en werken van den Geest Gods in alle schepselen is, als diezelfde Geest wederom in een bijzonderen zin in Gods kinderen woont, dan vervalt alle reden, om die eigenaardige werkzaamheid, welke met den naam van inspiratie aangeduid wordt, onmogelijk of onwaarschijnlijk te achten. Maar dan is daarbij toch ook weer noodig, om het onderscheid tusschen de werking van Gods Geest in wereld en kerk en die in de profeten en apostelen in het oog te

vatten. Het onderscheid treedt duidelijk aan het licht, wanneer wij Rom. 8 : 14 met 2 Petr. 1 : 21 vergelijken. In eerstgenoemde plaats zegt Paulus, dat zoovelen er door den Geest Gods *geleid* worden, kinderen Gods zijn; maar Petrus verklaart in den aangehaalden tekst, dat de heilige menschen Gods, n.l. de profeten, door den Heiligen Geest *gedreven* zijn en daardoor de profetie hebben voortgebracht. De leiding des Geestes is het deel van alle geloovigen en bestaat in eene verlichting des verstands en eene regeering en besturing van wil en genegenheden, waardoor zij kennis, lust en kracht ontvangen om te doen, wat Gode behaagt. Maar de drijving des Geestes werd alleen aan de profeten en apostelen geschonken en bestond in eene opwekking en aansporing, om de openbaring van den raad Gods, die zij ontvangen hadden, aan de menschen bekend te maken.

Het karakter der ingeving wordt nog nader bepaald door de meermalen voorkomende formule, dat hetgeen in het Oude Testament beschreven staat, gesproken is *van* den Heere *door* (door middel van) den profeet, Mt. 1 : 22, 2 : 15, 17, 23, 3 : 3, 4 : 14 enz. In het Grieksch wordt bij den Heere een voorzetsel gebruikt, dat Hem aanduidt als den oorsprong van het gesprokene; maar het voorzetsel, bij de profeten gebezigd, wijst aan, dat zij de middelen, de *organen* zijn, waardoor God gesproken heeft. Dit komt nog scherper uit, als er gezegd wordt, dat God gesproken heeft *door den mond* zijner profeten, Luk. 1 : 70, Hd. 1 : 16, 3 : 18, 4 : 25. De leer, welke de Schrift ons aan de hand doet, is dus deze, dat God of zijn Geest de eigenlijke zegsman of spreker van zijn woord is, maar dat Hij bij dat spreken van de profeten en apostelen als zijne organen zich bediend heeft.

Wij zouden de Schrift echter ten eenenmale misverstaan, wanneer wij uit deze voorstelling afleidden, dat de profeten en apostelen bewust- en willooze organen waren geweest en in de hand des H. Geestes slechts als een spreekbuis

dienst hadden gedaan. Want niet alleen eert God altijd zijn eigen werk en behandelt Hij zijne redelijke schepselen nooit, als waren ze redelooze wezens; maar de H. Schrift weerspreekt die „mechanische" opvatting van de inspiratie ook ten stelligste. Immers, ofschoon de profeten gedreven werden door den H. Geest, zoo hebben zij toch ook *zelven* gesproken, 2 Petr. 1 : 21. De woorden, die zij hebben neergeschreven, worden meermalen ook als *hunne* woorden aangehaald, Mt. 22 : 43, 45, Joh. 1 : 23, 5 : 46, Rom. 10 : 20 enz. Tot het ambt van profeet of apostel zijn zij meestal van hunne jeugd aan afgezonderd, toebereid en bekwaamd, Jer. 1 : 5, Hd. 7 : 22, Gal. 1 : 15. Evenals bij het ontvangen, zoo blijven zij ook bij het teboekstellen der openbaring volkomen zichzelf bewust; hunne eigene werkzaamheid wordt door de drijving des Geestes niet onderdrukt maar opgebeurd, bekrachtigd en gelouterd; zij gaan zelven naarstig aan het onderzoeken, Luk. 1 : 3, zij denken na en herinneren zich de openbaring, die zij vroeger ontvangen hebben, Joh. 14 : 26, 1 Joh. 1 : 1—3, zij maken gebruik van geschiedkundige bronnen, Num. 21 : 14, Jos. 10 : 13 enz., zij vinden, zooals bijv. de psalmisten, in hun eigen ervaringen de stof voor hun lied; en in al de geschriften, uit welke de Bijbel is samengesteld, komt de eigen aanleg en aard, de eigen ontwikkeling en opvoeding, de eigen taal en stijl der onderscheiden schrijvers uit. De studie der Schrift leert ons niet alleen het ééne woord Gods, maar ook de verschillende personen der Bijbelschrijvers kennen. Wat een onderscheid is er tusschen de boeken der Koningen en die der Chronieken, tusschen Jesaja en Jeremia, tusschen Mattheus en Lukas, tusschen Johannes en Petrus en Paulus!

Ook hier treedt, als in alle werken Gods, uit de eenheid de verscheidenheid, en uit de verscheidenheid de eenheid te voorschijn. Als God door de profeten en apostelen tot ons gesproken heeft, dan heeft Hij hunne gansche per-

soonlijkheid, die Hij zelf immers gevormd had, in zijn dienst genomen en tot zelfbewust en zelfwerkzaam orgaan van zijne inspiratie gemaakt. En deze inspiratie droeg daarom geen mechanisch, maar een „organisch" karakter. Zij sluit het onderzoek naar het ontstaan van de verzameling der Bijbelboeken, naar den tekst en naar den zin der Schrift niet uit, maar wekt er toe op en dringt er op aan. In de Christelijke kerk ontstond er daarom reeds vroeg eene rijke theologische wetenschap.

13. Op deze inspiratie der Schrift rusten de eigenschappen, welke haar vooral door de Reformatie, in tegenstelling met Roomschen en Anabaptisten, werden toegekend. Eerstgenoemden wijken in de leer der Schrift op verschillende punten van de Protestanten af. Behalve dat zij in den Bijbel ook opnemen de apocriefe boeken des Ouden Testaments, leeren zij, dat het gezag der Schrift niet op haar eigen getuigenis, maar op dat der kerk is gegrond; dat de Schrift niet noodzakelijk maar alleen nuttig is, wijl God zijne waarheid aan de kerk toevertrouwde en haar in den paus een onfeilbaar leerambt schonk; dat de Schrift onduidelijk is, alleen door de kerk, en wel op onfeilbare wijze, kan uitgelegd worden en daarom aan den leek, anders dan met toestemming van de kerkelijke overheid, onthouden moet worden; en dat de Schrift eindelijk niet volmaakt en genoegzaam is, maar aanvulling door de traditie behoeft. Op dezelfde wijze verleggen ook de Anabaptisten en vele verwante richtingen het zwaartepunt uit de Schrift in de gemeente, nu niet met Rome in het kerkelijke instituut, maar meer mystiek in de individueele of gezamenlijke geloovigen; het inwendig woord, door Gods Geest in de harten gesproken, wordt dan hoog verheven boven het uitwendig, in den Bijbel geschreven woord, dat slechts eene doode letter heet.

Daartegenover kende de Reformatie aan de Schrift de

vier eigenschappen van autoriteit, noodzakelijkheid, duidelijkheid en genoegzaamheid of volmaaktheid toe. De eerstgenoemde eigenschap hield in, dat de Schrift haar gezag niet aan de kerk, maar aan zichzelve ontleende, en om zichzelve geloofd moest worden (autopistie); de Schrift rust niet op de kerk, maar omgekeerd de kerk op de Schrift, Jes. 8 : 20, Joh. 5 : 39, Ef. 2 : 20. De noodzakelijkheid wees aan, dat in eene dwalende en leugenachtige wereld de traditie niet zuiver bewaard kan blijven, maar alleen een geschreven woord onvervalscht kan voortbestaan, 2 Tim. 3 : 16. Met de duidelijkheid werd bedoeld, dat de waarheid, wier kennis ter zaligheid noodzakelijk was, in de Schrift zoo eenvoudig en bevattelijk wordt voorgesteld, dat ieder, wien het in ernst om haar te doen is, ze gemakkelijk vinden kan zonder leiding van kerk of priester, Ps. 119 : 105, 130, Joh. 5 : 39, Hd. 17 : 11. En in de eigenschap der genoegzaamheid sprak men uit, dat de bijzondere openbaring ten volle in den persoon van Christus verschenen en in de Schrift beschreven was, en daarom geene aanvulling meer behoefde door menschelijke en feilbare overleveringen, Jes. 29 : 13, Mt. 15 : 4—9, 1 Cor. 4 : 6.

---

§ 5. Schrift en Belijdenis.

14. Het ontbrak in den tijd der apostelen en daarna niet aan allerlei verschil over het wezen van het Christendom en over de verhouding, waarin het stond tot Joden- en Heidendom. Maar des te verwonderlijker is de eenstemmigheid, waarmede de Schrift als het Woord Gods in de gansche Christelijke kerk is aanvaard.

Dit geldt in de eerste plaats van het Oude Testament. In het onderwijs van Jezus en de apostelen werd er telkens gewag van gemaakt en een beroep op gedaan. Ongemerkt en als gold het de natuurlijkste zaak ter wereld, ging met het onderwijs van Jezus en de apostelen het gezag van het Oude Testament uit de Joodsche kerk in de Christelijke gemeente over. Het Evangelie bracht het Oude Testament mede en kon zonder dit niet aangenomen en erkend worden. Het Evangelie is immers de vervulling van de beloften des Ouden Testaments en hangt zonder deze in de lucht, en het Oude Testament is het voetstuk, waar het Evangelie op rust, de wortel, waaruit het gegroeid is. Zoodra het Evangelie ergens ingang vond, werden daarmede en daarin ook tegelijk en zonder eenige tegenspreking de Schriften des Ouden Testaments als het Woord Gods aanvaard. De Nieuw-testamentische gemeente bestond dus geen oogenblik zonder Bijbel; van den beginne af was zij in 't bezit van de wet, de psalmen en de profeten.

Daarbij kwamen nu al spoedig de apostolische geschriften. Ten deele waren deze geschriften, zooals de

evangeliën en de algemeene zendbrieven, voor de gansche kerk bestemd; ten deele waren zij, zooals de andere brieven, aan eene bepaalde gemeente te Rome, te Corinthe, te Colosse enz. geadresseerd. Het ligt voor de hand, dat al deze geschriften, als van apostelen en apostolische mannen afkomstig, van den beginne af bij de Christelijke gemeenten in groot aanzien stonden, in de vergadering werden voorgelezen en ook wel aan andere gemeenten ter lezing werden toegezonden. Zoo verzoekt de apostel Paulus zelf, dat de zendbrief, dien hij aan de gemeente te Colosse schrijft, na aldaar gelezen te zijn, ook in de gemeente te Laodicea gelezen worde, en dat men omgekeerd ook in Colosse kennis neme van den brief, dien hij uit Laodicea geschreven heeft en waarmede waarschijnlijk de brief aan Efeze wordt bedoeld, Col. 4 : 16. En in 2 Petr. 3 : 15, 16 maakt Petrus niet alleen gewag van een zendbrief, dien zijne lezers kort geleden van Paulus ontvangen hebben, maar spreekt hij ook van andere brieven van dezen apostel, die wel dezelfde leer bevatten als die, welke Petrus voordraagt, maar die soms moeilijk te verstaan zijn en door ongeleerde en onvaste menschen verdraaid worden. Uit deze plaats kan nu wel niet worden afgeleid, dat er toen reeds eene verzameling van Paulinische brieven bestond; maar wel volgt er duidelijk uit, dat de geschriften van Paulus in veel wijder kring bekend waren dan in de plaatselijke gemeenten, aan welke zij ieder in het bijzonder gericht waren.

Natuurlijk putten de gemeenten in den eersten tijd hare kennis van het Evangelie grootendeels uit de mondelinge prediking van de apostelen en hunne leerlingen. Maar toen dezen uitstierven en hunne verkondiging ophield, moesten de geschriften der apostelen vanzelf hoe langer hoe meer in waarde rijzen. Uit getuigenissen omstreeks het midden der tweede eeuw weten wij dan ook, dat de evangeliën en straks ook de brieven gereeld in

de vergadering der geloovigen gelezen, tot bewijs van eene of andere waarheid aangehaald, en met de geschriften des Ouden Testaments op ééne lijn geplaatst werden. Tegen het einde der tweede eeuw golden de schriften des Nieuwen Testaments te zamen met die van het Oude Testament, als „de gansche Schrift", als „het fundament en de pilaar van ons geloof", als *de* Schrift, welke geregeld in de godsdienstige samenkomsten gelezen werden. Over sommige geschriften (Hebr., Jak., Jud., 2 Petr., 2 en 3 Joh., Op. van Joh.; brief van Barnabas, de Herder van Hermas enz.) bestond er nog langen tijd verschil, of zij al dan niet tot de heilige Schriften te rekenen waren. Maar ook hierover kwam allengs meer klaarheid en eenstemmigheid; de algemeen erkende geschriften werden onder den naam van *kanon* (regel der waarheid of des geloofs) samengevat en op de synode te Laodicea in het jaar 360, te Hippo Regius in Numidië in het jaar 393, en te Carthago in 397 als zoodanig geregistreerd en vastgesteld.

Deze Schriften des Ouden en Nieuwen Testaments vormen het fundament van profeten en apostelen, waarop alle Christelijke kerken in gemeenschap met elkander zich plaatsen of althans beweren zich te plaatsen. Alle kerken hebben in hare belijdenissen officieel het Goddelijk gezag dier Schriften erkend en als een betrouwbaren regel van geloof en leven aanvaard. Over dit dogma is er tusschen de Christelijke kerken onderling nooit verschil of strijd geweest; de strijd tegen de Schrift als het Woord Gods kwam vroeger ook wel van buiten, van den kant van Heidensche wijsgeeren zooals Celsus en Porphyrius in de tweede eeuw, maar dagteekent binnen de Christenheid eerst uit de achttiende eeuw.

15. Maar nu heeft de gemeente deze Schrift niet van God ontvangen, om er stil op te rusten, en nog veel minder, om dezen schat in de aarde te begraven. Zij

heeft integendeel de roeping, om dit Woord Gods te bewaren, uit te leggen, te verkondigen, toe te passen, te vertalen, te verspreiden, aan te prijzen, te verdedigen, in één woord, om de gedachten Gods, in de Schrift neergelegd, overal en ten allen tijde te doen triomfeeren over de gedachten van den mensch. Zoodra de gemeente echter zich van deze hare roeping begint te kwijten, wordt er gewoonlijk spoedig verschil over den zin van het Woord Gods openbaar. Al is toch de H. Geest aan de kerk beloofd en geschonken tot een leidsman in alle waarheid, daarmede is de gemeente, noch in haar geheel noch ook in hare bijzondere leden, met de gave der onfeilbaarheid toegerust. Reeds in de apostolische gemeenten deden zich allerlei dwalingen voor, die òf in het Jodendom òf in het Heidendom haar oorsprong hadden. En deze zijn alle eeuwen door de twee klippen, waarop de gemeente voortdurend gevaar loopt te stranden en welke zij dus met de meeste waakzaamheid en voorzichtigheid heeft te vermijden.

Tegenover die dwalingen ter rechter- en ter linkerzijde ziet de kerk van Christus zich dan genoodzaakt, beslist en duidelijk uit te spreken, welke de waarheid is, door God in zijn Woord haar toebetrouwd. Dat doet de kerk, door in kleinere en grootere vergaderingen (synoden) samen te komen en daar vast te stellen, wat op een of ander punt naar hare overtuiging, als goddelijke waarheid en dus als leer der kerk te gelden heeft (dogma). De waarheid, welke in de Schrift is neergelegd, leidt dus van zelve bij elk, die haar gelooft en omhelst, tot eene belijdenis. Belijden is de roeping van alle geloovigen en ook de drang van hun hart; wie waarlijk gelooft, met heel zijn hart en ziel, die kan niet anders dan belijden, dat is, getuigenis afleggen van de waarheid, die hem heeft vrijgemaakt, en van de hope, welke door die waarheid in zijn hart is geplant, Mt. 10 : 32, Rom. 10 : 9, 10, 2 Cor. 4 : 13, 1 Petr. 3 : 15, 1 Joh. 4 : 2, 3. Ieder geloovige en elke gemeente

belijdt dus, zoo waarlijk als ze het getuigenis des H. Geestes in zich draagt, dat Gods Woord de waarheid is. En naarmate de dwalingen een fijner vorm aannemen, wordt de gemeente gedrongen, zich met des te meer zorgvuldigheid rekenschap te geven van den inhoud der waarheid, dien zij belijdt, en ook in belijnde en ondubbelzinnige termen uit te spreken, wat zij gelooft. De mondelinge belijdenis gaat daarmede vanzelf, door den drang der omstandigheden, in de beschreven belijdenis (symbool of confessie) over.

Van verschillende zijden is er nu wel tegen het opstellen en handhaven van zulk eene kerkelijke belijdenis bezwaar ingebracht. De Remonstranten hier te lande bijv. waren van meening, dat eene confessie met het uitsluitend gezag der H. Schrift in strijd was, aan de conscientie de vrijheid ontroofde, en den wasdom der kennis tegenhield. Maar deze tegenwerpingen berusten op misverstand; de belijdenissen dienen niet om de Schrift terug te dringen, maar juist om haar te handhaven en tegen individueele willekeur te beveiligen; zij schenden niet maar steunen de vrijheid des gewetens tegenover allerlei dwaalgeesten, die de zwakke en onkundige zielen trachten te verleiden; en zij gaan de ontwikkeling der kennis niet tegen, maar houden en leiden deze in het rechte spoor, en zijn zelve ten allen tijde op wettige wijze aan de H. Schrift als den eenigen regel des geloofs te toetsen en te herzien.

16. De apostolische geloofsbelijdenis (de 12 artikelen) is het oudste symbool. Ze werd wel niet door de apostelen opgesteld, maar ontstond toch reeds in het begin der tweede eeuw, en ontwikkelde zich uit het trinitarisch doopsbevel, dat Christus zelf gegeven had, Mt. 28 : 19. Oorspronkelijk was zij iets korter dan wij haar thans kennen, maar zakelijk was zij dezelfde, eene korte opsomming n.l. van de groote feiten, waarop het Christendom rust, en als zoodanig nog altijd de gemeenschappelijke grondslag en de onverbreek-

bare band der gansche Christenheid. Bij dit apostolisch symbool komen nog vier andere belijdenisschriften, die een oecumenisch (algemeen) karakter dragen, en door vele kerken worden aangenomen, n.l. de belijdenis van het concilie te Nicea in 325; de belijdenis, die in art. 9 van onze Nederl. Geloofsbelijdenis de geloofssom van Nicea heet, doch, ofschoon de belijdenis van Nicea opnemende, deze toch uitbreidt en eerst geruimen tijd later is ontstaan; vervolgens de belijdenis van het concilie van Chalcedon in 451; en eindelijk nog de ten onrechte zoo genoemde Geloofsbelijdenis van Athanasius, welke ook in art. 9 der Ned. Confessie als symbool wordt aanvaard. Wijl in al deze symbolen de leer over Christus en in verband daarmede die over de drieëenheid wordt uiteengezet, hebben de conciliën, die dit groote werk tot stand brachten, voor heel de Christenheid eene fundamenteele beteekenis.

Maar op den gemeenschappelijken grondslag onstond er toch in de Christelijke kerk reeds spoedig allerlei oneenigheid en scheuring. De practijk der tucht leidde tot de afscheidingen van het Montanisme (2e helft der 2e eeuw), het Novatianisme (midden 3e eeuw) en het Donatisme (4e eeuw). Veel ernstiger was de scheuring, die langzamerhand tusschen de kerk in het Oosten en die in het Westen zich voltrok en in 1054 haar volledig beslag kreeg. In beide kerken werd voorts aan de eenheid door allerlei secten afbreuk gedaan, en bij de Reformatie der 16e eeuw kwam het tot zulk eene principiëele breuk, dat aan de hoop op herstel van de eenheid van Christus' kerk op aarde voorgoed de bodem is ingeslagen. In en na de zestiende eeuw, tot op den huidigen dag toe, hebben de scheidingen en scheuringen zich voortdurend voortgezet en vermeerderd. Er zijn kerken, secten, groepen, richtingen zonder tal. Van de ruim 1500 millioen menschen, die naar gewone schatting op de aarde wonen, zijn er ongeveer 10 millioen Joden, 175 millioen Mohammedanen,

214 millioen Brahmanen, 120 millioen Buddhisten, 300 millioen Kongfutseanen, 140 millioen Shintoïsten, 173 millioen Polytheïsten. De Christenen maken al te zamen nog maar een derde gedeelte van de inwoners der aarde uit, n.l. ongeveer 534 millioen, en zijn onderling weer in 254 millioen Roomschen, 106 millioen Griekschen, 165 millioen Protestanten, en in velerlei andere groepen en secten verdeeld.

Toch blijven wij gelooven dat Christus de zijnen vergadert uit alle geslachten en talen, uit alle volken en natiën; Hij zal ze allen toebrengen en zij zullen zijne stemme hooren. En het zal worden ééne kudde, één Herder, Joh. 10 : 16.

---

§ 6. Het Wezen Gods.

17. Na de bronnen te hebben aangewezen, waaruit de kennis van God moet worden afgeleid, gaan wij thans tot hare beschrijving over. Maar zoodra we even indenken, wat het zegt, dat wij, nietige, beperkte, zondige schepselen God zouden kennen en van Hem spreken mogen, maakt niet alleen heilige schuchterheid zich van onze ziel meester, maar rijst ook de vraag in ons hart op: is deze kennis voor den mensch niet te wonderbaar? gaat God den mensch niet oneindig ver te boven? is Hij, de Onzienlijke, de Eeuwige, de Oneindige, wel kenbaar voor het zwakke, aan de zinnelijke waarneming gebonden menschenverstand?

Daar zijn er in vroeger en later tijd velen geweest, die op deze vragen een ontkennend antwoord hebben gegeven. En wij zouden ditzelfde moeten doen, indien wij niet gelooven mochten, dat God zichzelf uit vrije gunst heeft kenbaar gemaakt, en door zijne openbaring ons het recht en de vrijmoedigheid heeft geschonken, om over Hem te denken en te spreken. Vanzelf behooren wij dit steeds te doen met heilig ontzag en kinderlijke vreeze, want in zijne kenbaarheid blijft Hij de Verhevene en Onbegrijpelijke; maar toch, wij mogen het doen, want naar zijn eigen welbehagen is Hij toch kenbaar, kenbaar met eene kennis, die het eeuwige leven is, Joh. 17 : 3.

Er is geen boek ter wereld, dat in dezelfde mate en op dezelfde wijze als de H. Schrift, eenerzijds de onbegrijpe-

lijkheid Gods, zijne volstrekte verhevenheid boven alle schepsel staande houdt, en tegelijk daarmede de kenbaarheid Gods, de innige verwantschap met den Schepper van zijn redelijk schepsel verbindt. Reeds op de eerste bladzijde des Bijbels treedt ons de volstrekte verhevenheid Gods boven al zijne schepselen tegemoet. Zonder moede of mat te worden, brengt Hij enkel en alleen door zijn woord de gansche wereld voort. Door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den Geest zijns monds al hun heir, Ps. 33 : 6. Hij spreekt en het is er: Hij gebiedt, en het staat er, Ps. 33 : 9. Hij doet naar zijnen wil met het heir des hemels en de inwoners der aarde, en er is niemand, die zijne hand afslaan, of tot Hem zeggen kan: wat doet Gij? Dan. 4 : 35. De volkeren zijn geacht als een druppel van eenen emmer en als een stofken van de weegschaal. Bij niemand is Hij te vergelijken, en geen gelijkenis is op Hem toe te passen, Jes. 40 : 15—18. Wie mag in den hemel tegen den Heere geschat worden? Wie is den Heere gelijk onder de kinderen der sterken? Ps. 89 : 7. Er is geen naam, waarmede Hij naar waarheid genoemd kan worden; Zijn naam is wonderlijk, Gen. 32 : 29, Richt. 13 : 18, Spr. 30 : 4. Als de Heere Job uit een onweder toespreekt en de grootheid zijner werken voor Hem uitspreidt, buigt deze ootmoedig het hoofd en zegt: zie, ik ben te gering, wat zoude ik U antwoorden; ik leg mijne hand op mijnen mond, Job 39 : 37. God is groot en wij begrijpen het niet, Job 36 : 26. De kennis is ons te wonderbaar, zij is hoog, wij kunnen er niet bij, Ps. 139 : 6.

En toch, diezelfde hooge en verhevene God staat tot al zijne schepselen, ook de kleinste en geringste, in zeer innige betrekking. De Schrift geeft geen afgetrokken Godsbegrip, gelijk de wijsbegeerte dat doet, maar zij stelt den waarachtigen, levenden God voor onze oogen en doet Hem ons zien in al de werken zijner handen. Heft

uwe oogen omhoog, en ziet, wie al deze dingen geschapen heeft. Alles is geschapen door zijne hand; alles is voortgebracht naar zijn wil en raad; alles wordt onderhouden door zijne kracht. Daarom draagt alles ook het stempel zijner deugden, het kenmerk van zijne goedheid, wijsheid, macht. En onder alle schepselen is de mensch geschapen naar zijn beeld en gelijkenis; hij alleen heet Gods geslacht, Hd. 17 : 28.

Om deze innige betrekking kan God ook naar zijne schepselen genoemd worden en mag er van Hem op menschelijke wijze gesproken worden. Dezelfde Schrift, die op de verhevenste wijze Gods onvergelijkelijke grootheid en majesteit schildert, spreekt tegelijk van Hem in gelijkenissen en beelden, die tintelen van leven. Zij spreekt van zijne oogen en ooren, handen en voeten, mond en lippen, hart en ingewanden. Zij schrijft Hem allerlei deugden toe, van wijsheid en kennis, wil en macht, gerechtigheid en barmhartigheid, en kent Hem ook aandoeningen toe van vreugde en smart, vrees en verdriet, ijver en jaloerschheid, berouw en toorn, haat en wraak. Zij gewaagt van zijn onderzoeken en denken, hooren en zien, rieken en proeven, zitten en opstaan, bezoeken en verlaten, herinneren en vergeten, zegenen en kastijden enz. En zij vergelijkt Hem bij een zon en een licht, een fontein en springader, een rotststeen en schuilplaats, een rondas en beukelaar, een leeuw en een arend, een held en een krijgsman, een kunstenaar en een bouwmeester. een koning en rechter, een landman en herder, een man en een vader. Alles, wat in de gansche wereld voor den mensch te vinden is aan ondersteuning en bescherming en hulp, dat is oorspronkelijk en volmaakt en overvloeiende in God te vinden. Uit Hem wordt alle geslacht in den hemel en op de aarde genoemd, Ef. 3 : 15. Hij is de „Zon des zijns", en alle schepselen zijn „zijne vergankbare stralen". (Bilderdijk).

In de kennis van God komt het er nu altijd op aan, om deze beide groepen van uitspraken aangaande het Goddelijk wezen gelijkelijk vast te houden en tot haar recht te doen komen. Indien wij de volstrekte verhevenheid Gods boven al zijne schepselen prijsgeven, vervallen wij tot polytheïsme (Heidensch veelgodendom) of pantheïsme (algodendom), die onderling, ook blijkens de historie, nauw verwant zijn en licht in elkander overgaan. En indien wij de verwantschap Gods aan zijn schepsel laten varen, stranden wij op de klip van het deïsme (geloof aan één God, zonder openbaring), of atheïsme (de loochening van het bestaan Gods), die evenzoo in verschillende trekken met elkander overeenkomen. De Schrift houdt beide vast, en de Christelijke theologie volgde haar voetspoor. God heeft eigenlijk geen enkelen naam, waarmede wij Hem naar waarheid noemen kunnen, en Hij noemt toch zichzelf en laat zich noemen door ons met vele, vele namen. Hij is de oneindig verhevene en tegelijk de levende, de met al zijne schepselen meelevende God. Zijne deugden zijn in zeker opzicht alle onmededeelbaar, en in een ander opzicht alle mededeelbaar. Voor ons verstand is dit niet te doorgronden. Een adaequaat (gelijkwaardig) Godsbegrip is er niet. Eene definitie, eene bepaling, die aan zijn wezen beantwoordt, is er van God niet te geven. Een naam, die ten volle uitdrukt, wat Hij is, kan er niet gevonden worden. Maar het een strijdt met het ander niet. Juist omdat God de Hooge en de Verhevene is en in de eeuwigheid woont, woont Hij ook bij dien, die van een verbrijzelden en nederigen geest is, Jes. 57 : 15. God openbaarde zich niet, opdat wij uit zijne openbaring een wijsgeerig Godsbegrip zouden samenstellen, maar opdat wij Hem, den waarachtigen, levenden God, als onzen God aannemen, erkennen en belijden zouden. Voor de wijzen en verstandigen zijn deze dingen verborgen, maar aan de kinderkens worden zij geopenbaard, Mt. 11 : 25.

De kennis, welke wij langs dezen weg van God verkrijgen, is daarom eene kennis des geloofs; zij is niet adaequaat, niet aan Gods wezen gelijkwaardig, want God is oneindig verheven boven al zijne schepselen; zij is ook niet bloot symbolisch, dat wil zeggen, ingekleed in uitdrukkingen, die willekeurig door ons gevormd zijn en hoegenaamd niet aan de werkelijkheid beantwoorden; maar zij is ectypisch of analogisch, omdat zij rust op de gelijkenis en verwantschap, die er, in weerwil van Gods volstrekte verhevenheid, toch tusschen Hem en al de werken zijner handen bestaat. De kennis, welke God ons in natuur en Schrift van zichzelven verschaft, is beperkt, eindig, stukwerk, maar ze is toch zuiver en waar. Zóó is God, als Hij in zijn Woord, bepaaldelijk dan in en door Christus, zich heeft geopenbaard; en zóó is Hij ook alleen die God, welken ons hart behoeft.

18. De poging, om bij de leer van God al de gegevens der H. Schrift in aanmerking te nemen en dus zoowel zijne verhevenheid boven als zijne verwantschap aan het schepsel te handhaven, leidde in de Christelijke kerk reeds vroeg tot de onderscheiding van twee groepen van eigenschappen in het Goddelijk Wezen. Die twee groepen werden van oudsher wel met verschillende namen aangeduid; en nog spreekt de Roomsche theologie liefst van negatieve en positieve (ontkennende en stellige), de Luthersche van quiescente en operatieve (rustende en werkende) en de Gereformeerde van onmededeelbare en mededeelbare eigenschappen. Maar in het wezen der zaak komt de indeeling toch bij allen op hetzelfde neer. Zij heeft altijd de strekking, om zoowel de transcendentie (Gods onderscheidenheid van en verhevenheid boven de wereld) als de immanentie Gods (zijne gemeenschap met en zijne inwoning in de wereld) te handhaven. De Gereformeerde benamingen van onmededeelbare en mededeelbare

eigenschappen doen deze strekking nog duidelijker uitkomen dan die, welke bij de Roomschen en de Lutherschen in gebruik zijn. De handhaving van de eerstgenoemde eigenschappen bewaart ons voor het polytheïsme (Heidensch veelgodendom) en pantheïsme (algodendom); en de handhaving van de tweede groep behoedt ons voor het deïsme (geloof aan één God, zonder openbaring) en het atheïsme (de loochening van het bestaan Gods).

Er is geen overwegend bezwaar, al zijn al onze benamingen gebrekkig, om de Gereformeerde indeeling te behouden. Slechts hebben wij dan wel te bedenken, dat de beide groepen van onmededeelbare en mededeelbare eigenschappen niet los en gescheiden naast elkander staan. Natuurlijk kunnen wij ze niet beide tegelijk behandelen en moeten wij de eene wel vóór de andere bespreken. Maar de bedoeling met de indeeling is toch deze, dat wij het ons altijd recht voor den geest zouden stellen, dat God al zijne mededeelbare eigenschappen bezit op eene volstrekte wijze, in eene oneindige en dus onmededeelbare mate. Gods kennis, wijsheid, goedheid, gerechtigheid enz. hebben wel eenige trekken van overeenkomst met diezelfde deugden in schepselen, maar zij zijn Gode eigen op eene onafhankelijke, onveranderlijke, eeuwige, alomtegenwoordige, eenvoudige, in één woord volstrekt-Goddelijke wijze. Daarom kunnen wij bij schepselen wel onderscheid maken tusschen hun wezen en hunne eigenschappen; een mensch kan zijn arm en zijn been, kan zelfs in slaap of krankheid zijn bewustzijn verliezen, zonder dat hij ophoudt mensch te zijn. Maar bij God is dat niet mogelijk. Zijne eigenschappen vallen met zijn wezen saam. Elke eigenschap is zijn wezen. Hij is niet alleen wijs en waar, goed en heilig, rechtvaardig en barmhartig. Maar Hij is de wijsheid, de waarheid, de goedheid, de heiligheid, de rechtvaardigheid, de barmhartigheid zelve, en dus ook de oorsprong en fontein van alwat van die deugden in schep-

selen aanwezig is. Hij *is* alles, wat Hij *heeft*, en de bron van alles, wat schepselen hebben; de overvloedige fontein van alle goederen.

19. Onder de onmededeelbare eigenschappen zijn dus die deugden of volmaaktheden Gods te verstaan, welke te kennen geven, dat alles wat in God is, bij Hem op volstrekt-Goddelijke wijze bestaat, dus in eene mate, welke voor mededeeling aan schepselen niet vatbaar is. Deze groep van eigenschappen handhaaft de volstrekte verhevenheid en onvergelijkelijkheid Gods en vindt in den naam Elohim, God, hare duidelijkste vertolking. Wel is waar wordt de naam van God ook op schepselen toegepast; niet alleen spreekt de H. Schrift van de afgoden der Heidenen soms als goden, bijv. als ze ons verbiedt, andere goden voor ons aangezicht te hebben, Exod. 20 : 3; zij noemt Mozes ook een God voor Aaron, Exod. 4 : 16, en voor Pharao, Exod. 7 : 2; zij duidt de rechters als Goden aan, Ps. 82 : 1, 6, en Christus beroept zich daarop tot zijne zelfverdediging, Joh. 10 : 33—35. Maar dit spraakgebruik is overdrachtelijk en afgeleid. De naam van God komt oorspronkelijk en wezenlijk alleen aan God toe. Met dien naam verbinden wij altijd het denkbeeld van eene wel persoonlijke, maar toch boven alle schepselen verhevene, oneindige macht. God alleen is God.

Als zoodanig komen Hem de onmededeelbare eigenschappen toe. Zij zijn Hem alleen eigen, komen in geen schepsel voor en kunnen zelfs niet aan eenig schepsel worden medegedeeld. Want alle schepselen zijn afhankelijk, veranderlijk, samengesteld, aan tijd en ruimte onderworpen. Maar God is *onafhankelijk*, zoodat Hij door niets, alles in volstrekten zin door Hem wordt bepaald, Hd. 17 : 25, Rom. 11 : 36; *onveranderlijk*, zoodat Hij eeuwig dezelfde blijft en alle omkeering valt aan den kant van het schepsel en in de verhouding, waarin dit schepsel zich stelt tegenover

Hem, Jak. 1 : 17; *eenvoudig*, zoodat Hij van alle samenstelling van geest en stof, denken en uitgebreidheid, wezen en eigenschappen, verstand en wil enz. volkomen vrij is en alles *is* wat Hij *heeft*, louter waarheid, leven en licht, Ps. 36 : 10, Joh. 5 : 26, 1 Joh. 1 : 5; *eeuwig*, zoodat Hij boven allen tijd verheven is en toch elk moment des tijds met zijne eeuwigheid doordringt, Ps. 90 : 2; *alomtegenwoordig*, zoodat Hij verheven is boven alle ruimte en toch ieder punt der ruimte draagt met zijne almachtige en alomtegenwoordige kracht, Ps. 139 : 7, Hd. 17 : 27, 28; en ten slotte ook *één* en *eenig*, Dt. 6 : 4, Mk. 12 : 29, Joh. 17 : 3, omdat niemand en niets boven, naast of onder Hem datgene is of zijn kan, wat Hij alleen is.

Deze onmededeelbare eigenschappen zijn nu niet alleen voor het denken, maar ook voor het religieuze leven van het hoogste belang; want alleen als God onafhankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig is, kan Hij de God van ons onvoorwaardelijk geloof, van ons volstrekt vertrouwen, van onze volkomene zaligheid zijn.

Maar dit is waar, aan deze onmededeelbare eigenschappen hebben wij niet genoeg. Wat zou het ons baten te weten, dat God onafhankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig is, indien wij daarbij de kennis moesten ontberen, dat Hij barmhartig en genadig is, en groot van goedertierenheid? De onmededeelbare eigenschappen lichten ons wel in over de *wijze*, waarop alwat in God is, in Hem bestaat; maar zij laten ons in het duister ten aanzien van den *inhoud* van het Goddelijk Wezen. Doch nu komen daarbij de mededeelbare eigenschappen; en zij zeggen ons, dat die God, die zoo oneindig hoog en verheven is, toch ook in al zijne schepselen inwoont, aan al zijne schepselen verwant is en al die deugden bezit, welke in afgeleide en beperkte wijze ook aan schepselen eigen zijn. Hij is niet alleen een God van verre, maar ook van nabij. Hij is niet alleen onaf-

hankelijk en onveranderlijk, eeuwig en alomtegenwoordig, maar ook wijs en machtig, rechtvaardig en heilig, genadig en barmhartig. Hij is niet alleen Elohim, Hij is ook Jehovah (Jahveh); niet louter El-Schaddai, de Almachtige, Gen. 17 : 1, Ex. 6 : 2, maar ook de God des verbonds en des eeds, die zich geeft aan en zich verbindt met zijn volk tot in eeuwigheid, wiens naam, wiens *eigen* naam dus Jehovah, de HEERE is, Ex. 3 : 14, 15, Jes. 42 : 8, 43 : 10—15, 44 : 6, 48 : 11.

20. Deze mededeelbare eigenschappen zijn zoo talrijk, dat eene volledige opsomming onmogelijk is. Maar het eerste, dat de H. Schrift met al de hieronder begrepen namen Gods beoogt, is zeker wel dit, dat ze er ons een diepen, onuitwischbaren indruk van wil geven, dat God, die de volstrekt-verhevene is en toch in zijne genade aan zijn volk zich verbond, de waarachtige, de wezenlijke, de *levende* God is. De afgoden der Heidenen en de afgoden der (pantheïstische en polytheïstische, deïstische en atheistische) wijsgeeren zijn het werk van 's menschen handen; zij spreken niet, zij zien niet, zij hooren niet, zij tasten niet, zij gaan niet. Maar Israels God is in den hemel en doet al wat Hem behaagt. Hij is de eenige, Dt. 6 : 4, de waarachtige, Joh. 17 : 3, de eeuwig levende God, Dt. 5 : 26, Joz. 3 : 10, Dan. 6 : 27, Hd. 14 : 15, 2 Cor. 6 : 16, 1 Tim. 3 : 15, 6 : 17. Menschen willen God maken tot een dooden God, om dan met Hem te kunnen handelen naar welgevallen. Maar de H. Schrift roept den mensch toe: gij dwaalt, God bestaat. Hij is de waarachtige God, Hij *leeft*, nu en in eeuwigheid. En vreeselijk is het, te vallen in de handen des levenden Gods, Hebr. 10 : 31.

Als zulk een levende God, die louter leven is en fontein van alle leven, Ps. 36 : 10, Jer. 2 : 13, is Hij voorts *Geest*, Joh. 4 : 24, zonder lichaam, al worden allerlei lichamelijke ledematen en handelingen Hem toegeschreven, Dt. 4 : 12,

16 en daarom onafbeeldbaar, Dt. 4 : 15—17, en onzichtbaar, Ex. 33 : 20, Joh. 1 : 18, 6 : 46, 1 Tim. 6 : 16. Als Geest heeft Hij verder *bewustzijn*, volmaakte kennis van zichzelven, Mt. 11 : 27, 1 Cor. 2 : 10, en uit en door zichzelven ook volmaakte kennis van alles, wat in den tijd zijn of geschieden zal, hoe verborgen of nietig het wezen moge, Jes. 46 : 10, Jer. 11 : 20, Mt. 10 : 30, Hebr. 4 : 13; voorts een *wil*, waardoor Hij zelf alles doet wat Hem behaagt (verborgen wil of wil des besluits), Ps. 115 : 3, Spr. 21 : 1, Dan 4 : 35, en ook bepaalt, wat als regel voor ons gedrag te gelden heeft, (geopenbaarde wil of wil des bevels), Dt. 29 : 29, Mt. 7 : 21, 12 : 50; en *macht*, waardoor Hij, trots allen tegenstand, uitvoeren kan wat Hij zich heeft voorgenomen en geen ding voor Hem onmogelijk is, Gen. 18 : 14, Jer. 32 : 27, Zach. 8 : 6, Mt. 19 : 26, 1 Tim. 6 : 15.

Doch deze kennis, wil en macht zijn geen willekeur, doch zijn in alle deelen zedelijk bepaald. Dat komt reeds uit in de *wijsheid*, welke Gode in de H. Schrift wordt toegekend, Spr. 8 : 22—31, Job 28 : 20—28, Rom. 16 : 27, 1 Tim. 1 : 17, en waardoor Hij alles inricht en bestuurt in overeenstemming met het doel, dat Hij bij schepping en herschepping zich voorgesteld heeft, Ps. 104 : 24, Ef. 3 : 10, Rom. 11 : 33. Voorts wordt dit klaar en duidelijk uitgesproken in de *goedheid* en *genade*, die eenerzijds, en in de *heiligheid* en *gerechtigheid*, die andererzijds aan God worden toegeschreven. God is niet alleen de Alwetende en de Almachtige, maar ook de Algoede, alleen goed, Mt. 10 : 18, volmaakt, Mt. 5 : 48, en bron van alwat goed in schepselen is, Ps. 145 : 9. Deze goedheid Gods breidt zich over de gansche wereld uit, Ps. 145 : 9, Mt. 5 : 45, maar wijzigt zich naar gelang van de voorwerpen, waarop zij zich richt, en neemt dan als het ware verschillende vormen aan. Zij heet *lankmoedigheid*, als zij zich betoont aan strafwaardigen, Rom. 3 : 25; *genade*, als zij bewezen

wordt aan schuldigen, die vergeving van zonden ontvangen, Ef. 2 : 8; *liefde*, als God uit genade aan schepselen zichzelven mededeelt en schenkt, Joh. 3 : 16, 1 Joh. 4 : 8; *goedertierenheid*, als de goedheid Gods zich bewijst aan zijne gunstgenooten, Gen. 39 : 21, Num. 14 : 19, Jes. 54 : 10, Ef. 2 : 7; *welbehagen*, als er de nadruk op valt, dat die goedheid met al hare weldaden eene vrije gave is, Mt. 11 : 26, Luk. 2 : 14, Luk. 12 : 32, 2 Thess. 1 : 11.

Met deze goedheid en genade Gods gaat zijne heiligheid en gerechtigheid hand aan hand. God heet de *Heilige*, niet alleen, omdat Hij verheven is boven alle schepsel als schepsel, maar bovenal, wijl Hij afgezonderd is van alwat zondig en onrein in de wereld is; en daarom eischt Hij, dat zijn volk, hetwelk Hij uit vrije genade tot zijn eigendom verkoor, heilig zij, Ex. 19 : 5, 6, Lev. 11 : 44, 45, 1 Petr. 2 : 9, en heiligt Hij zichzelf in haar door Christus, Ef. 5 : 26, 27, die zichzelf voor haar geheiligd heeft, opdat ook zij geheiligd mocht zijn in waarheid, Joh. 17 : 19. Met die heiligheid Gods staat dan weer nauw Zijne *gerechtigheid* in verband. Want als de Heilige kan Hij geen gemeenschap hebben met de zonde; Hij haat ze, Ps. 45 : 8, Job 34 : 10, toornt er tegen, Rom. 1 : 18, is jaloersch op zijne eer, Ex. 20 : 5, en kan dus den schuldige geenszins onschuldig houden, Ex. 20 : 5, 7. Zijne heilige natuur eischt, dat Hij ook buiten zich in de wereld der schepselen het recht staande houdt, en zonder aanzien des persoons een iegelijk vergelde naar zijne werken, Rom. 2 : 2—11, 2 Cor. 5 : 10.

Naar die gerechtigheid straft Hij echter niet alleen de goddeloozen, maar het is volgens de opmerkelijke leer der Schrift naar diezelfde gerechtigheid, dat Hij heil beschikt aan de vromen. Wel is waar zijn die vromen, in zichzelven beschouwd, zondaren en niet beter dan de anderen. Terwijl de goddeloozen hunne zonden verbergen of verbloemen, zijn zij het juist, die hunne schuld erkennen en

belijden. Maar dit maakt juist het onderscheid uit. Ofschoon *persoonlijk* schuldig en onrein, staan zij toch, wat de *zaak* aangaat, aan de zijde Gods en tegen de wereld over. Zij mogen dus pleiten op de belofte van zijn genadeverbond, op de waarheid van zijn woord, op de gerechtigheid, welke God zelf in Christus aangebracht heeft. Naar die gerechtigheid, zoo mogen wij met eerbied zeggen, is God zelfs verplicht, om aan zijn volk de zonden te vergeven en het eeuwige leven te schenken, Ps. 4 : 2, 7 : 10, 31 : 2, 34 : 23, 35 : 23, 51 : 16, 103 : 17, 1 Joh. 1 : 9. En als God menigmaal op zich laat wachten en de vromen langen tijd in hun geloof worden beproefd, dan komt daarna in hun volkomene redding te schitterender de *waarachtigheid* en de *trouw* Gods aan het licht, Gen. 24 : 27, 32 : 10, Joz. 21 : 45, 2 Sam. 7 : 28, Ps. 57 : 4, 105 : 8. De Heere zal het voor zijn volk voleinden, zijne goedertierenheid is in eeuwigheid, Ps. 138 : 8. Hij is barmhartig en genadig, lankmoedig en groot van weldadigheid, Ex. 34 : 6, Ps. 86 : 15, 103 : 8, 145 : 8.

Dezen vermelden wel van wagens en die van paarden, maar wij zullen vermelden van den naam des Heeren onzes Gods, Ps. 20 : 8, Jer. 9 : 23, 24, 1 Cor. 1 : 31, 2 Cor. 10 : 17. Want zulk een God is onze God eeuwiglijk en altoos; Hij zal ons geleiden tot den dood toe, Ps. 48 : 15. Hij is een *zalig* en een *heerlijk* God, 1 Tim. 6 : 15, Ef. 1 : 17. En welgelukzalig is het volk, wiens God de Heere is, Ps. 33 : 12.

§ 7. De Drieëenheid.

21. Rijker en heerlijker nog dan in de eigenschappen, treedt het Eeuwige Wezen Gods ons in de openbaring van zijn drieëenig (drievuldig) bestaan tegemoet. Ook deze openbaring toch is niet in eens en door afkondiging van eene formule geschied, maar zij had een lang historisch verloop en breidde zich over eeuwen uit; dat God bestaat als Vader, Zoon en Geest, dat werd nog eerder en duidelijker in Gods werken dan in zijne woorden openbaar.

In den aanvang stond natuurlijk tegenover de afgoderij en den beeldendienst, waartoe het Heidendom en ook Israel menigmaal verviel, de eenheid Gods op den voorgrond. Dat de Heere Israels God, en alleen God is, dat moest allereerst diep in de ziel worden geprent, Gen. 17 : 1, Ex. 3 : 6, 14, 15, 20 : 2—5, Dt. 4 : 35, 39, 6 : 4, 5, 32 : 39, Joz. 22 : 22, 2 Sam. 7 : 22, 22 : 32, Jes. 45 : 5 enz. Maar toch kwam bij het voortschrijden der openbaring in de volheid van het Goddelijke wezen de verscheidenheid, in de eenheid Gods de persoonlijke zelfonderscheiding aan het licht. Reeds de naam, waarmede God in het Hebreeuwsch gewoonlijk wordt genoemd, heeft hier eenige beteekenis. Want deze naam, Elohim, is een meervoudsvorm, en duidt wel niet, gelijk vroeger dikwerf gemeend werd, de drie personen in het Goddelijk wezen aan, maar wijst toch, als een zoogenaamde intensieve pluralis, op de volheid van leven en kracht, welke in God aanwezig is. Daarmede staat ongetwijfeld ook de meervoudsvorm in

verband, waarvan God somtijds, van zichzelven sprekende, zich bedient en waardoor Hij in zichzelven onderscheidingen maakt, die een persoonlijk karakter dragen, Gen. 1 : 26, 27, 3 : 22, Jes. 6 : 8.

Van meer beteekenis is de leer des Ouden Testaments, dat God alle dingen in schepping en voorzienigheid tot stand brengt door zijn Woord en zijn Geest. Door zijn Woord, want Hij heeft maar te spreken en het is er, Gen. 1 : 3 v., Ps. 33 : 6, 9, 29 : 3—10, 147 : 18; zijn woord is een gebod, Ps. 33 : 9, en zijne stem is met kracht, Ps. 29 : 4; en tevens is dat woord, juist als woord, bewust en vol van wijsheid; door de wijsheid, die eeuwig bij Hem was, heeft Hij heel de wereld bereid, Job 28 : 20—28, Spr. 8 : 22—31, Ps. 104 : 24, Jer. 10 : 12, 51 : 15. En evenzoo bracht Hij alles tot stand door zijn Geest. Gelijk God de wijsheid *is* en ze tegelijk ook *heeft*, zoodat Hij ze mededeelen en in zijne werken tentoonspreiden kan, zoo *is* Hij zelf in zijn wezen Geest, Dt. 4 : 12, 15, en *heeft* Hij Geest, waardoor Hij in de wereld inwonen kan, Ps. 139 : 7.

Zonder dat iemand zijn raadsman is geweest, heeft de Heere alles door zijn eigen Geest voortgebracht, Jes. 40 : 13 v. Die Geest zweefde bij den aanvang over de wateren, Gen. 1 : 2, en blijft werkzaam in al het geschapene. Door dien Geest versiert God de hemelen, Job 26 : 13, vernieuwt Hij het gelaat des aardrijks, Ps. 104 : 30, maakt Hij den mensch levend, Job 33 : 4, onderhoudt Hij den adem in zijne neusgaten, Job 27 : 3, geeft Hij hem verstand en wijsheid, Job 32 : 8, en doet Hij ook het gras verdorren en de bloem afvallen, Jes. 40 : 7. In één woord: door het Woord des Heeren zijn de hemelen gemaakt, en door den Geest zijns monds al hun heir, Ps. 33 : 6.

Nog rijker komt deze zelfonderscheiding Gods in de werken der herschepping uit. Dan is het niet Elohim, maar Jehovah, niet God in het algemeen, maar de Heere, de God des verbonds, die zich openbaart en in wonderen

van verlossing en heil zich kennen doet. Als zoodanig redt en leidt Hij zijn volk niet bloot door het woord, dat Hij tot hen spreekt of brengen laat, maar zendt Hij hun ook den Engel des verbonds (den Engel des Heeren), die reeds in de geschiedenis der aartsvaders, bij Hagar, Gen. 16 : 6 v., Abraham, Gen. 18 v., en Jakob, Gen. 28 : 13 v. optreedt, maar dan vooral bij de bevrijding van Israel uit het diensthuis van Egypte zijne genade en macht openbaart, Ex. 3 : 2, 13 : 21, 14 : 19, 23 : 20—23, 32 : 34, 33 : 2, Num. 20 : 16. Deze Engel des Heeren staat met de geschapen engelen niet op ééne lijn, maar is eene bijzondere openbaring en verschijning Gods. Hij is eenerzijds duidelijk van God onderscheiden, die van Hem als van zijn engel spreekt, en is toch andererzijds met God zelven één in naam, in macht, in verlossing en zegening, in aanbidding en eere. Hij heet de God des aanziens, Gen. 16 : 13, de God van Bethel, Gen. 31 : 13, wisselt met God of den Heere zelven af, Gen. 32 : 28, 30, Ex. 3 : 2, 4, draagt den naam des Heeren in zijn binnenste, Ex. 23 : 21, verlost van alle kwaad, Gen. 48 : 16, redt Israel uit de hand der Egyptenaren, Ex. 3 : 8, klieft de wateren en maakt de zee droog, Ex. 14 : 21, behoedt het volk Gods op den weg, brengt het veilig in Kanaän, doet het triumfeeren over de vijanden, Ex. 3 : 8, 23 : 20, moet als God zelf volstrekt gehoorzaamd worden, Ex. 23 : 20, en legert zich altijddoor rondom degenen, die den Heere vreezen, Ps. 34 : 8, 35 : 5.

En gelijk Jehovah in de herschepping zijne verlossende werkzaamheid uitoefent door dezen Engel des verbonds, zoo deelt Hij door zijn Geest allerlei gaven en krachten aan zijn volk uit. De Geest des Heeren is in het Oude Testament de bron van alle leven, heil en bekwaamheid. Hij verleent moed en kracht aan de richters, Othniël, Richt. 3 : 10, Gideon, Richt. 6 : 34, Jephta, Richt. 11 : 29, Simson, Richt. 14 : 6, 15 : 14; kunstvaardigheid aan de bewerkers van de priesterkleeding, den tabernakel en den tempel,

Ex. 28 : 3, 31 : 3—5, 35 : 31—35, 1 Chr. 28 : 12; verstand en wijsheid aan de rechters die met Mozes den last des volks dragen, Num. 11 : 17, 25; de gave der profetie aan de profeten, Num. 11 : 25, 29, 24 : 2, 3, Mich. 3 : 8 enz.; vernieuwing en heiliging en leiding aan al Gods kinderen, Ps. 51 : 13, 143 : 10.

In één woord: het Woord, de belofte, het verbond, dat de Heere bij den uittocht uit Egypte met Israel sloot, en de Geest, dien Hij aan Israël schonk, bestonden alle eeuwen door en stonden ook nog na de Ballingschap ten dage van Zerubbabel in het midden des volks vast, zoodat zij niet behoefden te vreezen, Hagg. 2 : 5, 6. Toen de Heere Israel uit Egypteland uitleidde, toen is Hij hem geworden tot een Heiland. En deze gezindheid Gods ten opzichte van zijn volk is daarin uitgekomen, dat Hij in al hunne benauwdheid zelf benauwd was (het lijden van zijn volk als zijn eigen lijden beschouwde); dat Hij daarom den Engel zijns aangezichts tot hen zond, om hen te behouden; dat Hij ze verloste door zijne liefde en genade en opnam en droeg alle de dagen van ouds; en dat Hij hun ook den Geest zijner heiligheid schonk, om hen te leiden in de wegen des Heeren, Jes. 63 : 9—12. De Heere legde in de dagen des Ouden Verbonds door den hoogepriester zijn drievoudigen zegen op het volk Israels, den zegen van de hoede, van de genade en van den vrede des Heeren, Num. 6 : 24—26.

Zoo komt in de geschiedenis van Gods leiding met Israel reeds, en hoe langer hoe klaarder, de drievoudige onderscheiding in het Goddelijk wezen en werken voor den dag. Maar het Oude Testament bevat daarbij ook nog de belofte, dat er in de toekomst eene hoogere en rijkere openbaring volgen zal. Israel toch verwierp het Woord des Heeren en deed zijnen Heiligen Geest smarte aan, Jes. 63 : 10, Ps. 106 : 130. De openbaring Gods in den Engel des verbonds en in den Geest des Heeren bleek

ongenoegzaam te zijn; indien God zijn verbond bevestigen en zijne belofte vervullen wilde, was eene andere, hoogere openbaring noodig.

En deze werd door de profeten aangezegd. In de toekomst, in het laatste der dagen, dan zal de Heere uit het midden van Israel een profeet als Mozes verwekken, wien de Heere zijne woorden in den mond zal leggen, Dt. 18 : 18; een priester, die een priester in eeuwigheid zal zijn, naar de ordening van Melchizedek, Ps. 110 : 4; een koning uit Davids huis, 2 Sam. 7 : 12—16; een rijsken uit den afgehouwen tronk van Isai, Jes. 11 : 1; eene spruit, die koning zijnde regeeren en recht en gerechtigheid op de aarde doen zal, Jes. 23 : 5. Mensch zal Hij wezen, zoon eener vrouw, Jes. 7 : 14, zonder gedaante of heerlijkheid, Jes. 53 : 2 v.; maar tegelijk zal Hij zijn Immanuel, Jes. 7 : 14, de Heere onze gerechtigheid, Jes. 33 : 16, de Engel des verbonds, Mal. 3 : 1, de Heere zelf, die aan zijn volk verschijnt, Ps. 45 : 8, 110 : 1, Hos. 1 : 7, Mal. 3 : 1, dragende den naam van Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst, Jes. 9 : 5.

En deze verschijning van den knecht des Heeren zal gevolgd worden door eene rijkere bedeeling des Heiligen Geestes. In buitengewone mate zal deze, als de Geest der wijsheid en des verstands, des raads en der sterkte, der kennisse en der vreeze des Heeren, rusten op den Messias, Jes. 11 : 2, 42 : 1, 61 : 1; maar dan voorts zal Hij uitgestort worden over alle vleesch, over zonen en dochteren, ouden en jongelingen, dienstknechten en dienstmaagden, Joël 2 : 28, 29, Jes. 32 : 15, 44 : 3, Ezech. 36 : 26, 27, Zach. 12 : 10, en Hij zal allen geven een nieuw hart en een nieuwen geest, zoodat zij in zijne inzettingen zullen wandelen en zijne rechten zullen bewaren en doen, Ezech. 11 : 19, 20, 36 : 26, 27, Jes. 31 : 31—34, 32 : 38—41.

Zoo wijst het Oude Testament zelf aan, dat de volle

openbaring Gods in de openbaring van zijn drieëenig wezen zal bestaan.

22. Aan deze belofte en voorzegging beantwoordt de vervulling in het Nieuwe Testament. Ook hier is de eenheid Gods het uitgangspunt van alle openbaring, Joh. 17 : 3, 1 Cor. 8 : 4, 1 Tim. 2 : 5. Maar uit die eenheid treedt nu veel duidelijker de verscheidenheid in het Goddelijk wezen te voorschijn ; allereerst in de groote heilsfeiten van vleeschwording, voldoening en uitstorting, en dan ook in het onderwijs van Jezus en zijne apostelen.

Reeds de ontvangenis van Christus toont ons terstond eene drievuldige werkzaamheid Gods. Want terwijl de Vader den Zoon aan de wereld geeft, Joh. 3 : 16, en de Zoon zelf uit den hemel nederdaalt, Joh. 6 : 38, wordt Hij in Maria ontvangen van den Heiligen Geest, Mt. 1 : 20, Luk. 1 : 35. Bij den doop wordt Jezus gezalfd met den Heiligen Geest en door den Vader openlijk verklaard als zijn geliefde Zoon, in welken Hij al zijn welbehagen heeft, Mt. 3 : 16, 17. De werken, die Jezus doet, zijn Hem getoond door den Vader, Joh. 5 : 19, 8 : 39, en worden door Hem volbracht in de kracht des Heiligen Geestes, Mt. 12 : 28. In zijn sterven offert Hij zich Gode door den eeuwigen Geest onstraffelijk op, Hebr. 9 : 14. De opstanding is eene opwekking door den Vader, Hd. 2 : 24, en tegelijk Jezus' eigene daad, waardoor Hij krachtiglijk bewezen is, de Zoon van God te zijn naar den Geest der heiligmaking, Rom. 1 : 3. En na zijne opstanding vaart Hij ten veertigsten dage in den Geest, die hem levend maakte, ten hemel op en maakt de engelen, machten en krachten zich onderdanig, 1 Petr. 3 : 19, 22.

Hiermede komt het onderwijs van Jezus en de apostelen overeen. Jezus is op aarde gekomen, om den *Vader* te verklaren en zijn naam aan de menschen bekend te maken, Joh. 1 : 18, 17 : 6. De Vadernaam was voor God als

Schepper aller dingen ook wel bij Heidenen gebruikelijk en heeft in deze beteekenis ook steun in de Schrift, Luk. 3 : 38, Hd. 17 : 28, Ef. 3 : 15, Hebr. 12 : 9. Bovendien duidt het Oude Testament God meermalen als Vader in zijne (theocratische) verhouding tot Israel aan, omdat Hij het door zijne wondere mogendheid schiep en bewaarde, Dt. 32 : 6, Jes. 63 : 16.

Maar in het Nieuwe Testament gaat over dezen Vadernaam Gods een nieuw, heerlijk licht op. Jezus maakt n.l. altijd een wezenlijk onderscheid tusschen de verhouding, waarin Hijzelf, en waarin anderen, de Joden of ook de discipelen, tot den Vader staan. Als Hij bijv. zijn discipelen op hun verzoek het: Onze Vader, op de lippen legt, zegt Hij uitdrukkelijk: wanneer *gij* bidt, zoo spreekt aldus, Luk. 11 : 2; en als Hij na de opstanding aan Maria Magdalena zijne aanstaande hemelvaart bekend maakt, zegt Hij: ik vare op tot mijnen Vader en tot uwen Vader, tot mijnen God en tot uwen God, Joh. 20 : 17. God is n.l. zijn *eigen* Vader, Joh. 5 : 18. Hij kent den Zoon en heeft Hem lief, op eene wijze en in eene mate, als wederkeerig alleen de Zoon den Vader kent en mint, Mt. 11 : 27, Mk. 12 : 6, Joh. 5 : 20. Bij de apostelen heet God daarom telkens in bijzonderen zin de Vader van onzen Heere Jezus Christus, Ef. 1 : 3. Deze verhouding tusschen Vader en Zoon (Christus) nam haar aanvang niet in den tijd, maar is van eeuwigheid, Joh. 1 : 1, 14, 17 : 24. God is dus in de eerste plaats Vader, omdat Hij in geheel eenigen zin Vader is van den Zoon; dit Vaderschap is zijne oorspronkelijke, bijzondere, personeele eigenschap.

In afgeleiden zin heet God dan verder Vader van alle schepselen, omdat Hij hun Schepper en Onderhouder is, 1 Cor. 8 : 6, Ef. 3 : 15, Hebr. 12 : 9, van Israel, omdat het door verkiezing en roeping zijner handen werk is, Dt. 32 : 6, Jes. 63 : 16, 64 : 8, en van de gemeente en alle geloovigen, omdat de liefde des Vaders tot den Zoon door

Christus op hen overgaat, Joh. 16 : 27, 17 : 25, en zij tot zijne kinderen aangenomen en door den Geest uit Hem geboren zijn, Joh. 1 : 12, Rom. 8 : 15.

Zoo is dan de Vader altijd de *Vader*, de eerste persoon, van wien in het wezen Gods, in den raad Gods, en in alle werken naar buiten, in schepping en onderhouding, verlossing en heiligmaking het initiatief uitgaat. Hij gaf den Zoon, het leven te hebben in zichzelven, Joh. 5 : 26, en doet den Geest van zich uitgaan, Joh. 15 : 26. Zijns is het voornemen, de verkiezing en het welbehagen, Mt. 11 : 26, Ef. 1 : 4, 9, 11. Van Hem gaat de schepping en de onderhouding, de verlossing en de vernieuwing uit, Ps. 33 : 6, Joh. 3 : 16. Aan Hem komt in bijzonderen zin de macht en de kracht en de heerlijkheid toe, Mt. 6 : 13. Hij draagt in het bijzonder den naam van *God*, ter onderscheiding van den *Heere* Jezus Christus en van den Heiligen Geest, 1 Cor. 8 : 6, 2 Cor. 13 : 13. Ja, Christus zelf als Middelaar noemt Hem niet alleen zijn Vader, maar ook zijn God, Mt. 27 : 46, Joh. 20 : 17, en heet zelf de Christus Gods, Luk. 9 : 20, 1 Cor. 3 : 23, Op. 12 : 10. In één woord, de eerste persoon in het Goddelijke Wezen is de *Vader*, omdat *uit* Hem alle dingen zijn, 1 Cor. 8 : 6.

23. Als God Vader is, dan sluit dit in, dat er ook een *Zoon* is, die uit Hem het leven ontving en in zijne liefde deelt. Nu was de naam van zoon Gods reeds in het Oude Testament voor de engelen, Job 38 : 7, voor het volk Israels, Dt. 1 : 31, 8 : 5, 14 : 1, 32 : 6, 18, Hos. 11 : 1, en vooral ook voor den theocratischen koning, 2 Sam. 7 : 11—14, Ps. 2 : 7, 82 : 27, 28, in gebruik. Maar in het Nieuwe Testament krijgt deze naam eene veel diepere beteekenis. Want Christus is Zoon Gods in geheel eenigen zin; Hij is hoog verheven boven engelen en profeten, Mt. 13 : 32, 21 : 27, 22 : 2, en zegt zelf, dat niemand den Zoon kent dan de Vader, en niemand den Vader dan

de Zoon, Mt. 11 : 27. In onderscheiding van engelen en menschen is Hij de eigen Zoon, Rom. 8 : 32, de geliefde Zoon, in welken de Vader al zijn welbehagen heeft, Mt. 3 : 17, de eengeboren Zoon, Joh. 1 : 18, wien de Vader gaf, het leven te hebben in zichzelven, Joh. 5 : 26.

Deze geheel eenige verhouding tusschen Vader en Zoon is niet in den tijd ontstaan, door de bovennatuurlijke ontvangenis uit den Heiligen Geest, of door de zalving bij den doop, of door de opstanding en de hemelvaart, gelijk velen beweerd hebben, maar zij bestaat van alle eeuwigheid. Immers, de Zoon, die in Christus de menschelijke natuur aannam, bestond als Woord in den beginne bij God, Joh. 1 : 1, was toen reeds in de gestalte Gods, Phil. 2 : 6, rijk en met heerlijkheid bekleed, Joh. 17 : 5, 24, het afschijnsel van Gods heerlijkheid en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, Heb. 1 : 3, en kon daarom juist in de volheid des tijds uitgezonden, gegeven, in de wereld ingebracht worden, Joh. 3 : 16, Gal. 4 : 4, Hebr. 1 : 6. Vandaar, dat Hem ook de schepping, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, en de onderhouding, Hebr. 1 : 3, en de verwerving der gansche zaligheid, 1 Cor. 1 : 30, worden toegeschreven. Hij is niet, als de schepselen, gemaakt of geschapen, maar is de eerstgeborene van alle creaturen, dat is, de Zoon, die den voorrang en de rechten van den eerstgeborene ten opzichte van alle creaturen bezit, Col. 1 : 15; gelijk Hij ook de eerstgeborene uit de dooden, de eerstgeborene onder vele broederen, en dus onder allen en in alles de eerste is, Rom. 8 : 29, Col. 1 : 18.

Ofschoon Hij dan ook in de volheid des tijds de gestalte van een dienstknecht aangenomen heeft, Hij was toch in de gestalte Gods; en Hij is in alles Gode den Vader gelijk, Phil. 2 : 6, in leven, Joh. 5 : 26, in kennis, Mt. 11 : 27, in macht, Joh. 1 : 3, 5 : 21, 26, in eer, Joh. 5 : 23. Hij is zelf God boven alles, te prijzen in der eeuwigheid, Joh. 1 : 1, 20 : 28, Rom. 9 : 5, Hebr. 1 : 8, 9,

Gelijk alle dingen zijn *uit* den Vader, zoo zijn ze ook alle *door* den Zoon, 1 Cor. 8 : 6.

24. Beiden, Vader en Zoon, vereenigen zich en sluiten zich samen in den *Heiligen Geest*, en wonen door Hem in alle schepselen in. Wel is God naar zijn wezen Geest, Joh. 4 : 24, en ook heilig, Jes. 6 : 3, maar de Heilige Geest is duidelijk van God als Geest onderscheiden. Zooals bij wijze van vergelijking de mensch naar zijne onzichtbare zijde geest is en ook een geest heeft, waardoor hij zichzelven kent; zoo is God zelf Geest naar zijn wezen en heeft Hij ook een Geest, die de diepten van dat wezen onderzoekt, 1 Cor. 2 : 11. Als zoodanig heet deze de Geest van God of de Heilige Geest, Ps. 51 : 13, Jes. 63 : 10, 11, in onderscheiding van den geest van een engel of een mensch of eenig ander schepsel. Maar ofschoon van God, van den Vader en den Zoon onderscheiden, staat Hij met beiden toch in de innigste gemeenschap. Hij heet de adem des Almachtigen, Job 33 : 4, de Geest zijns monds, Ps. 33 : 6, wordt door den Vader en den Zoon gezonden, Joh. 14 : 26, 15 : 26, en gaat van beiden uit; van den Vader niet alleen, Joh. 15 : 26, maar ook van den Zoon, want Hij heet evengoed de Geest van Christus of de Geest des Zoons, als de Geest des Vaders, Rom. 8 : 9.

Wijl de Heilige Geest op die wijze van den Vader en den Zoon gegeven of gezonden, uitgegoten of uitgestort wordt, komt Hij menigmaal voor als eene kracht of als eene gave, die menschen bekwaamt tot hun roeping en ambt; zoo is bijv. bij den Heiligen Geest in Hd. 8 : 15, 10 : 44, 11 : 15, 15 : 8, 19 : 2, aan de gave der glossolalie (tongenspraak) of profetie te denken. Maar ten onrechte leiden velen daaruit af, dat de H. Geest niets dan eene gave of kracht Gods is. Want duidelijk treedt Hij elders als een persoon op, die persoonlijke namen draagt, persoonlijke eigenschappen heeft en persoonlijke werken doet. Zoo zegt

Christus in Joh. 15 : 26 en 16 : 13, 14, ofschoon het Grieksche, in onze taal door Geest overgezette woord onzijdig is, toch met een manlijk voornaamwoord: *Die* zal van mij getuigen en mij verheerlijken; en Hij noemt Hem terzelfde plaats ook met den naam van Trooster en anderen Trooster, dat is met denzelfden naam, die in 1 Joh. 2 : 1 van Christus gebruikt wordt en in het Nederlandsch door Voorspraak is vertaald. Behalve deze persoonlijke namen, worden aan den Heiligen Geest ook allerlei persoonlijke eigenschappen, zooals ikheid, Hd. 13 : 2, zelfbewustzijn, Hd. 15 : 28, zelfbepaling of wil, 1 Cor. 12 : 11, en allerlei persoonlijke werkzaamheden, zooals onderzoeken, 1 Cor. 2 : 11, hooren, Joh. 16 : 13, spreken, Op. 2 : 7, leeren, Joh. 14 : 26, bidden, Rom. 8 : 27 enz. toegekend. Terwijl dit alles het klaarst en het verhevenst daarin uitkomt, dat Hij met den Vader en den Zoon, die toch ongetwijfeld personen zijn, op ééne lijn wordt geplaatst, Mt. 28 : 19, 2 Cor. 13 : 13.

Dit laatste bevat echter reeds meer, en wijst erheen, dat de H. Geest niet alleen een persoon, maar dat Hij ook waarachtig God is. En ook te dezen opzichte biedt de H. Schrift al die gegevens, welke voor deze gewichtige belijdenis van noode zijn. Men lette er slechts op, dat, in weerwil van het boven aangetoonde onderscheid, dat tusschen God en zijn Geest bestaat, toch beiden telkens in de Schrift met elkander afwisselen, zoodat het volkomen hetzelfde is, of God dan wel zijn Geest iets zegt of doet. In Hd. 5 : 3, 4 wordt het liegen tegen den Geest een liegen tegen God genoemd; in 1 Cor. 3 : 16 heeten de geloovigen Gods tempel, omdat de Geest Gods in hen woont. Daarbij komt, dat verschillende Goddelijke eigenschappen, zooals eeuwigheid, Hebr. 9 : 14, alomtegenwoordigheid, Ps. 139 : 7, alwetendheid, 1 Cor. 2 : 11, almacht, 1 Cor. 12 : 4—6, en ook verschillende Goddelijke werken in schepping, Ps. 33 : 6, onderhouding, Ps. 104 : 30,

en herschepping, Joh. 3 : 3, evenzeer aan den H. Geest als aan den Vader en den Zoon worden toegeschreven. En met hen beiden deelt Hij daarom ook in dezelfde eere ; Hij neemt naast Vader en Zoon eene plaats in als oorzaak des heils, 2 Cor. 13 : 13, Op. 1 : 4. In zijn naam worden wij gedoopt, Mt. 28 : 19, en gezegend, 2 Cor. 13 : 13. En de lastering tegen den Heiligen Geest is zelfs eene onvergefelijke zonde, Mt. 12 : 31, 32. Terwijl alle dingen zijn *uit* den Vader en *door* den Zoon, bestaan en rusten zij alle *in* den Heiligen Geest.

25. Al deze door heel de Schrift heen verspreide elementen der triniteitsleer worden als het ware door Jezus samengevat in zijn doopsbevel en door de apostelen in hunne zegenbede. Na zijne opstanding en vóór zijne hemelvaart beveelt Christus aan zijne apostelen, om heen te gaan, alle volken tot zijne leerlingen te maken en hen te doopen in den éénen naam, in welken zich toch drie verschillende subjecten hebben geopenbaard. Vader, Zoon en Geest zijn in hun eenheid en onderscheid de voltooide openbaring Gods. En evenzoo ligt volgens de apostelen alle heil en zaligheid voor den mensch besloten in de liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes, 2 Cor. 13 : 13, 1 Petr. 1 : 2, 1 Joh. 5 : 4—6, Op. 1 : 4—6. Het welbehagen, de voorkennis, de macht, de liefde, het koninkrijk en de kracht is des Vaders. Het Middelaarschap, de verzoening, de genade, de verlossing is des Zoons. De wedergeboorte, de vernieuwing, de heiligmaking, de gemeenschap is des Geestes. Met de verhouding, waarin Christus tot den Vader staat, komt ten volle overeen die, waarin de H. Geest staat tot Christus. Gelijk de Zoon niets spreekt en niets doet van zichzelven, maar alles ontvangt van den Vader, Joh. 5 : 26, 16 : 15, zoo neemt de H. Geest alles uit Christus, Joh. 16 : 13, 14. Gelijk de Zoon van den Vader

getuigt en den Vader verheerlijkt, Joh. 1 : 18, 17 : 4, 6, zoo getuigt de H. Geest van den Zoon en verheerlijkt Hem, Joh. 15 : 26, 16 : 14. Gelijk niemand tot den Vader komt dan door den Zoon, Joh. 14 : 6, zoo kan niemand zeggen, Jezus de Heere te zijn dan door den Heiligen Geest, 1 Cor. 12 : 3. Door den Geest hebben wij met den Vader en den Zoon zelven gemeenschap. In den Heiligen Geest woont God zelf door Christus in onze harten in. Indien dit alles alzoo is, dan is de Heilige Geest met den Zoon en den Vader de eenige waarachtige God, eeuwiglijk te loven en te prijzen.

Op deze onderwijzing der H. Schrift heeft de Christelijke kerk in hare belijdenis van de drieëenheid Gods het ja en amen gezegd. Zij is tot deze rijke en heerlijke belijdenis niet gekomen dan door eene bange en lange worsteling der geesten heen, waarbij eenerzijds de dwaling van het Arianisme en anderzijds die van het Sabellianisme, dat is zoowel het deïsme als het pantheïsme, vermeden en bestreden moesten worden. Om hieraan te voldoen, moest de Christelijke theologie zich wel gaan bedienen van woorden en uitdrukkingen, zooals wezen, personen, drieëenheid, personeele eigenschappen, eeuwige generatie enz., die niet letterlijk in de Schrift voorkomen. Aftekeuren is dit niet, want anders ware alle nadenken over de waarheid Gods onmogelijk; maar toch behooren we steeds te bedenken, dat al die woorden van menschelijken oorsprong, gebrekkig en feilbaar zijn, en dat het dus meer op de zaak, dan op den naam aankomt.

Die zaak echter is voor het leven der gemeente van het grootste gewicht. Want in de belijdenis der heilige drieëenheid wordt de volstrekte eenheid en tevens de rijkste verscheidenheid in het Goddelijk wezen gehandhaafd, het Jodendom (Mohammedanisme) zoowel als het Heidendom vermeden, de transcendentie Gods evengoed als zijne immanentie beleden. De drie personen zijn geene

openbaringsvormen slechts, maar zelfonderscheidingen en bestaanswijzen in het Goddelijk wezen. Vader, Zoon en Geest zijn ééne en dezelfde Goddelijke natuur en eigenschappen deelachtig; zij zijn ééns wezens. Maar zij hebben toch elk een eigen naam; zij hebben elk eene bijzondere eigenschap, waardoor zij van elkander onderscheiden zijn: aan den Vader komt alleen het Vaderschap toe, aan den Zoon de generatie, en aan den Heiligen Geest de uitgang van beiden.

Aan die orde van bestaan in het Goddelijk Wezen beantwoordt de orde der drie personen in alle Goddelijke werken. De Vader is het, *uit* wien; de Zoon is het, *door* wien; en de Geest is het, *in* wien alle dingen zijn. Uit den Vader komen door den Zoon en den Geest alle dingen in schepping en herschepping voort; en in den Geest en door den Zoon keeren zij allen tot Hem terug. Den Vader danken wij dus inzonderheid voor zijne verkiezende liefde; den Zoon voor zijne verlossende genade; den H. Geest voor zijne wederbarende en vernieuwende kracht. De drieëenige God is de waarachtige God des verbonds, die *boven*, *voor* en *in* ons is. In de liefde des Vaders, de genade des Zoons en de gemeenschap des Heiligen Geestes ligt voor den mensch alle zegen en zaligheid besloten.

---

§ 8. Schepping en Voorzienigheid.

26. Wijl de God der openbaring de waarachtige, de levende God is, is Hij ook de *werkende* God; Hij kan niet anders, dan werken, Hij werkt altijd, Joh. 5 : 17; want alle leven, en dus vooral het volzalige, oneindige leven Gods is kracht, energie, werkzaamheid. Naargelang de maker is, is zijn werk. Wijl God de Maker, de Schepper aller dingen is, zijn zijne werken groot en wonderlijk, Ps. 92 : 6, 139 : 14, Op. 15 : 3; waarachtig en getrouw, Ps. 33 : 4, 111 : 7; rechtvaardig en goedertieren, Ps. 145 : 17, Dan. 9 : 14. Tot die werken behooren toch de schepping en de onderhouding aller dingen, hemel en aarde en menschheid, de wonderen aan Israel en de werken, die Hij door zijn knecht volbrengen doet, Gen. 2 : 2, 3, Ex. 34 : 10, Job 34 : 19, Jes. 19 : 25, Joh. 9 : 4 enz. En al die werken loven Hem, Ps. 145 : 10; ja de Heere verblijdt er zichzelf in, Ps. 104 : 31. Hij is de rotssteen, wiens werk volkomen is, Dt. 32 : 4.

Al die werken worden trouwens door God ook niet ondoordacht en gedwongen, maar ten hoogste bewust en vrij tot stand gebracht. Dat is ons reeds daarin duidelijk geworden, dat Hij alles, sprekende, door een enkel machtwoord en met de hoogste wijsheid tot stand brengt. Maar dezelfde gedachte drukt de H. Schrift ook elders zoo uit, dat God alles overeenkomstig zijn *raad* tot stand brengt. Alleen ligt hierin klaarder nog en krachtiger uitgedrukt, dat al de werken Gods, in schepping en her-

schepping beide, niet alleen eene openbaring van zijne gedachte, maar ook een voortbrengsel van zijn wil zijn. Daar gaat, menschelijk gesproken, aan alle werk Gods naar buiten eene overlegging des verstands en ook een besluit van den wil vooraf. Daarom wisselt de naam van raad des Heeren, zooals deze bijv. Ps. 33 : 11, Spr. 19 : 21, Jes. 46 : 10, Hd. 2 : 23 voorkomt, elders met dien van besluit, Gen. 41 : 32, 2 Chron. 25 : 16, Ps. 2 : 7, Jes. 10 : 23, 14 : 27, voornemen, Jer. 51 : 12, Rom. 8 : 28, 9 : 11, Ef. 1 : 11, 3 : 11, 2 Tim. 1 : 9, verordineering, Hd. 10 : 42, 13 : 48, 17 : 26, 31, Rom. 8 : 29, 30, Ef. 1 : 5, 11, welbehagen, Jes. 49 : 8, 53 : 10, 60 : 10, 61 : 2, Mt. 11 : 26, Ef. 1 : 5, 9 af, en spreekt Paulus van den raad en het welbehagen van Gods wil, Ef. 1 : 5, 11.

Van dien raad Gods leert de Schrift dan verder, dat hij groot en wonderlijk, Jes. 28 : 29, Jer. 32 : 19, onafhankelijk, Mt. 11 : 26, onveranderlijk, Hebr. 6 : 17, onvernietigbaar is, Jes. 46 : 10, en dat hij over alle dingen gaat, Ef. 1 : 11, ook bijv. over de misdaad der onrechtvaardigen, om Christus aan het kruis te hechten en te dooden, Hd. 2 : 23, 4 : 28. Doordat de dingen en gebeurtenissen, ook de zondige gedachten en daden der menschen in dien raad Gods eeuwiglijk gekend en bepaald zijn, worden zij niet van hun karakter beroofd, maar juist alle in hun eigen aard en natuur, in hun verband en omstandigheden vastgesteld en gewaarborgd. In dien raad Gods is de zonde en de straf, maar ook de vrijheid en de verantwoordelijkheid, het plichtsbesef en de conscientie, de wet en het recht opgenomen. Alwat is en geschiedt, staat in dien raad des Heeren onderling juist in datzelfde verband, waarin het in de werkelijkheid voorkomt en in mindere of meerdere mate door ons gekend wordt. De voorwaarden zijn er evengoed in bepaald als de gevolgen, de middelen evengoed als de doeleinden, de wegen als de uitkomsten, de gebeden als de verhooringen, het geloof als de rechtvaar-

digmaking, de heiligmaking als de verheerlijking. Naar dien raad heeft God zijn eeniggeboren Zoon gegeven, opdat een iegelijk die in Hem gelooft, niet verderve maar het eeuwige leven hebbe.

Zoo verstaan, in den zin der H. Schrift en naar de meening des Geestes, is de belijdenis van den altijd wijzen raad des Heeren eene bron van rijke vertroosting. Want daardoor weten wij, dat geen blind toeval, geen donker noodlot, geen onredelijke en onzalige wil, geen onafwendbare natuurdwang de wereld en de menschheid beheerscht, maar dat het regiment over alle dingen berust in de handen van een almachtig God en een goedertieren Vader. Zeker is er geloof noodig, om dit te verstaan. Want wij zien het menigwerf niet, en in raadselen wandelt de mensch op deze aarde rond; maar dat geloof houdt ons toch staande in den strijd van het leven en doet ons vertrouwend en hopend de toekomst tegengaan. Want de altoos wijze raad des Heeren houdt eeuwig stand, heeft altoos kracht.

27. Van dezen raad Gods is de schepping der wereld het begin der uitvoering geweest. Gelijk de H. Schrift alleen ons den raad Gods doet kennen, zoo is zij het ook alleen, die ons den oorsprong aller dingen ontdekt en van Gods scheppende almacht spreekt. Wetenschap en wijsbegeerte kunnen op de vraag, waar alles ten slotte vandaan komt, geen antwoord geven, en grijpen daarom beurtelings de hypothese van het materialisme of die van het pantheïsme, van het eeuwige zijn of van het eeuwige worden (evolutie) aan. De Schrift gaat daarentegen van de gedachte uit, dat God alleen eeuwig en onveranderlijk is, de *Zijnde*, die is en die was en die wezen zal, Ex. 3 : 14, en dat in onderscheiding van Hem de wereld *geworden* en altijd *wordende* is, Ps. 90 : 2, 102 : 26—28; zij maakt m.a.w. het principiëele en fundamenteele onderscheid tusschen Schepper en schepsel.

Als schepsel nu heeft de gansche wereld alleen in God haar oorsprong. Daar is geen stof en geen eeuwige kracht naast God, maar hemel en aarde en alle dingen zijn door Hem in het aanzijn geroepen. Dat drukt de H. Schrift door het woord *scheppen* uit. In ruimeren zin bezigt zij dit woord ook wel voor de werken der onderhouding, Ps. 140 : 30, Jes. 45 : 7. Maar in engeren zin verstaat zij daaronder, dat God alle dingen uit het niet heeft te voorschijn gebracht. Wel is waar komt de uitdrukking, dat God alles *uit niets* geschapen heeft, niet in de Schrift, maar eerst in 2 Macc. 7 : 28 voor; en ook kan deze term tot misverstand aanleiding geven. Want het *niets* is niet en kan niet zijn het beginsel of de oorsprong, waaruit de dingen zijn voortgekomen; immers uit niets kan niets worden. De Schrift daarentegen zegt, dat de wereld door den *wil* Gods in het aanzijn geroepen is, Op. 4 : 11, en dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen, die onder de oogen verschijnen, Hebr. 11 : 3. Toch kan de uitdrukking; uit niets, in goeden zin verstaan worden, en ook uitnemende diensten bewijzen tegenover allerlei dwaling, alsof de wereld uit eene of andere stof of kracht, die eeuwig naast God bestond, gevormd zou zijn. Volgens de Schrift is God niet louter Formeerder, maar ook Schepper der wereld. Menschelijk gesproken, bestond Hij eerst alleen, en is daarna de gansche wereld naar zijn raad en door zijn wil voortgebracht. Aan het zijn der wereld ging een volstrekt niet-zijn vooraf, en in zoover kan men terecht zeggen, dat God de wereld uit niets geschapen heeft.

Dit toch is de uitdrukkelijke leer der Schrift, dat God bestond van eeuwigheid, Ps. 90 : 2, maar dat de wereld een begin heeft gehad, Gen. 1 : 1. Menigmaal is er sprake van, dat God iets gedaan heeft, bijv. uitverkoren en liefgehad heeft, vóór de grondlegging der wereld, Joh. 17 : 24, Ef. 1 : 4. Hij is zoo machtig, dat Hij alleen behoeft te spreken, om iets te doen zijn, Ps. 33 : 9, en de dingen,

die niet zijn, roepen kan, alsof zij waren, Rom. 4 : 17. Enkel en alleen door zijn wil geeft Hij aan de wereld het aanzijn, Op. 4 : 11; Hij heeft alles gemaakt, den hemel en de aarde met alwat daarin is, Ex. 20 : 11, Neh. 9 : 6; alles is uit en door en tot Hem, Rom. 11 : 36. Daarom is Hij ook de almachtige Bezitter van hemel en aarde, Gen. 14 : 19, 22, die alles doet wat Hem behaagt, aan wiens macht nergens eene grens is gesteld, van wien alle schepselen in volstrekten zin afhankelijk zijn, zoodat zij zich niet roeren en bewegen kunnen zonder zijn wil, Ps. 115 : 3, Dan. 4 : 35. Van eene ongevormde, eeuwige stof naast God weet de H. Schrift nergens iets; Hij is de eenige, volstrekte oorzaak van alwat is en geschiedt; de zienlijke dingen, zijn niet geworden uit dingen die verschijnen, maar de gansche wereld is door het woord Gods toebereid, Hebr. 11 : 3.

Ditzelfde strenge onderscheid tusschen Schepper en schepsel wordt door de Schrift ook gehandhaafd bij het antwoord op de vraag: *waarom* en *waartoe* God de wereld schiep. Wijsgeeren hebben menigmaal gezegd, dat de wereld voor God noodzakelijk is, hetzij om Hem van zijn overvloed te bevrijden, hetzij om Hem in zijn gebrek tegemoet te komen. Maar volgens de Schrift is God, als de Volzalige in zichzelven in geen enkel opzicht van de wereld, maar deze in volstrekten zin van Hem afhankelijk, Job 22 : 2, 3, Hd. 17 : 25, Rom. 11 : 36. De schepping was eene volkomen vrije daad Gods; door zijn wil zijn alle dingen en zijn zij alle geschapen, Op. 4 : 11. Maar die wil is geen willekeur doch sluit de hoogste wijsheid in; alle werk Gods naar buiten rust op een raadslag Gods en is een werk van God drieëenig. Vóór de schepping is Hij met de wijsheid te rade gegaan, Job 28 : 20 v., Spr. 8 : 22 v. En in den tijd schiep Hij alle dingen door het Woord, dat in den beginne bij God en zelf God was, Joh. 1 : 1—3, Ef. 3 : 9, Col. 1 : 16, Hebr. 1 : 2, en in den Geest, die de diepten Gods onderzoekt, de schepselen

levend maakt en de hemelen versiert, Job 26 : 13, 33 : 4, 1 Cor. 2 : 10. Hoe groot, roept daarom de dichter uit, hoe groot zijn uwe werken, o Heere! Gij hebt ze alle met wijsheid gemaakt, de aarde is vol van uwe goederen, Ps. 104 : 24.

Daarbij onderwijst de Schrift ons ook nog, dat God alle dingen geschapen heeft, onderhoudt en regeert tot zijne eigene eer. Het doel, waarmede de schepselen zijn voortgebracht, kan natuurlijk niet in deze zelve liggen, omdat de vaststelling van het doel aan de middelen voorafgaat. De Schrift zegt dan ook in het algemeen, dat, gelijk alles uit God is, zoo ook alles door Hem en tot Hem is, Rom. 11 : 36. En nader werkt zij dit uit, als ze ervan gewaagt, dat de hemelen Gods eer vertellen, Ps. 19 : 1, dat God zich verheerlijkt in Pharao, Ex. 14 : 17, en in den blindgeborene, Joh. 9 : 3, dat Hij alle weldaden der genade verleent om zijns naams wil, Jes. 43 : 25, Ef. 1 : 6, dat Christus gekomen is, om den Vader te verheerlijken, Joh. 17 : 4, en dat eens alle knie zich buigen en zijne heerlijkheid erkennen zal, Phil. 2 : 11. Het is Gods welbehagen, om al zijne deugden in de schepselen tot openbaring te brengen, en daardoor zich heerlijkheid en eere te bereiden uit alle creatuur. Ook voor deze verheerlijking van zichzelven heeft God de wereld niet noodig, want het is het schepsel niet, dat zelfstandig en onafhankelijk zijne eer verhoogt, maar Hij is het altijd zelf, die zonder of door het creatuur zijn eigen naam verheerlijkt en in zichzelven zich verlustigt. God zoekt dus nooit het schepsel, alsof dit Hem iets geven kan, wat Hij mist, of iets ontnemen kan, wat Hij bezit. Maar de gansche wereld in haar breedte en leegte is voor Hem een spiegel, waarin Hij zijne eigene deugden weerkaasten doet. Hij blijft altijd in zichzelven rusten als het hoogste goed, en blijft eeuwiglijk zalig door zijne eigene zaligheid.

28. Wat de orde aangaat, waarin God het werk der schepping volbracht, valt ten eerste op te merken, dat hemel en aarde, wat hunne grondbestanddeelen aangaat, volgens Gen. 1 : 1 in den beginne geschapen zijn, dat is, toen er nog geen tijd en geen ruimte bestonden, maar deze in het zelfde oogenblik met hemel en aarde als hunne bestaansvormen begonnen te bestaan. Ten tweede heeft de aarde daarna nog een onbekend langen tijd in een toestand [niet van verwoesting, maar] van woestheid en ledigheid, dat is, in een ongevormden, vormloozen toestand verkeerd, waarin er nog geene scheiding tusschen licht en duisternis, wateren en wateren, land en zee en ook geene versiering door planten, dieren en menschen was aangebracht. Ten derde zijn de werken der zes dagen duidelijk in twee groepen, elk van drie dagen, onderscheiden; de eerste groep van werken wordt ingeleid met de schepping van het licht en brengt onderscheiding en scheiding, vorm en gestalte, kleur en toon aan; de tweede groep van werken begint met de formeering van de lichtdragers, zon en maan en sterren, en dient vervolgens, om de aarde te bevolken en van inwoners, vogelen en visschen, dieren en menschen, te voorzien. Ten vierde is het scheppingswerk volgens het herhaald getuigenis der Schrift, Gen. 2 : 1, 2, Ex. 20 : 11, 31 : 17, in zes dagen volbracht.

Toch heeft er over de opvatting dier dagen steeds groote vrijheid van gedachten en een opmerkelijk verschil van gevoelen bestaan. Niemand minder dan Augustinus was van oordeel, dat God alles in eens en tegelijk voltooid had geschapen, en dat de zes dagen geen opeenvolgende tijddeelen waren, maar slechts gezichtspunten, van waaruit de rang en de orde der schepselen beschouwd konden worden. En naar de andere zijde zijn er niet weinigen, die bij de dagen der schepping aan veel langere tijdperken denken dan van vierentwintig uren. Hoe dit echter ook zij, de zes dagen blijven de scheppingsweek, waarin de

hemel en de aarde en al hun heir zijn volbracht. Zij wijzen de tijdelijke orde aan, waarin de schepselen na elkaar het aanzijn hebben ontvangen, maar meteen bevatten zij eene aanduiding van de rangverhouding, waarin zij tot elkander staan. En deze beantwoordt aan de werkelijkheid, gelijk wij ze nog dagelijks waarnemen. Geen wetenschappelijk onderzoek kan deze omver stooten. Want in rang en orde gaat het vormelooze aan het gevormde, het anorganische aan het organische, de plant aan het dier, het dier aan den mensch vooraf. En de mensch is en blijft de kroon der schepping; op hem loopt de toebereiding der aarde uit. Daarom zegt de Schrift ook zoo weinig over de schepping des hemels en der engelen, en bepaalt zij zich in hoofdzaak tot de aarde. In astronomischen zin moge die aarde klein en nietig zijn; in massa en zwaarte moge zij door duizenden planeten, zonnen en sterren overtroffen worden; in godsdienstigen en zedelijken zin blijft zij het middelpunt des heelals. Zij en zij alleen is uitverkoren tot eene woonstede voor den mensch; tot een worstelperk, waarin de groote strijd gestreden wordt tegen alle booze macht; tot eene plaats van vestiging voor het koninkrijk der hemelen.

Al het geschapene wordt in de Schrift onder den naam van hemel en aarde en al hun heir, Gen. 2 : 1, of ook onder dien van wereld samengevat. De oorspronkelijke woorden, die in onzen Bijbel door wereld zijn weergegeven, duiden nu eens meer de aarde als aardbol of aardkring aan, 1 Sam. 2 : 8, Spr. 8 : 31, en dan weer meer de aarde als woonplaats van den mensch en voorzoover zij bewoond is door den mensch, Mt. 24 : 14, Luk. 2 : 1; soms vestigen zij meer de aandacht op de wereld in haar tijdelijke, wisselende, voorbijgaande gedaante, Ps. 49 : 2, Luk. 1 : 70, Ef. 1 : 21, en dan weer meer op de wereld als eenheid en geheelheid van alle schepselen samen, Joh. 1 : 10, Hd. 17 : 24. Vooral deze beide laatste be-

teekenissen hebben een rijken inhoud. Men kan de wereld als het ware altijd van twee gezichtspunten uit bezien; men kan ze beschouwen in hare breedte en in hare lengte.

In het eerste geval vertoont zij een onoverzienbare rijke verscheidenheid van schepselen, die soortelijk onderscheiden, *naast* elkander voortbestaan, en den indruk geven van eene wondervolle harmonie. Onder het tweede gezichtspunt beschouwd, vormt de wereld een eeuwenlang proces, waarin zij onder de voorzienigheid Gods langzamerhand wordt, wat zij behoort te zijn. Hoe ook bezien echter, ze blijft *ééne*, in weerwil van de duizenden en millioenen planeten, waaruit zij samengesteld is; *eindig*, ondanks de eindelooze ruimten, waarin zij zich uitbreidt; en ook *goed*, niet alleen omdat ze alzoo uit Gods hand voortkwam, Gen. 1 : 31, maar ook thans nog door Zijne hand onderhouden en geregeerd wordt, en met of tegen haar wil aan Zijne eer wordt dienstbaar gemaakt.

29. Al deze overwegingen leiden reeds onwillekeurig van de schepping naar de voorzienigheid heen. Trouwens, van het allereerste oogenblik af, dat de wereld in haar geheel of ieder van hare schepselen door de scheppende daad Gods in het aanzijn geroepen zijn, gaan zij terstond en onmiddellijk in de hand van Gods voorzienigheid over. Er is hier geen geleidelijke overgang en veel minder eene scheiding of klove. Want evenals de schepselen juist omdat zij schepselen zijn, niet *uit* zichzelf *ont*staan; zoo kunnen zij ook geen enkel oogenblik *door* zichzelf *be*staan. De voorzienigheid sluit zich onmiddellijk bij de schepping aan, en de schepping gaat rechtstreeks en onmiddellijk in de voorzienigheid over.

Daaruit blijkt de nauwe verwantschap, welke tusschen beide bestaat. En het is van het hoogste belang, om tegenover het deïsme dezen samenhang van schepping en voorzienigheid vast te houden. De Schrift doet dat, als

zij het werk der voorzienigheid een levendmaken, Job 33 : 4, Neh. 9 : 6, een vernieuwen, Ps. 104 : 30, een behouden, Ps. 36 : 7, een spreken, Ps. 33 : 9, een willen, Op. 4 : 11, een werken, Joh. 5 : 17, een dragen door het woord zijner kracht, Hebr. 1 : 3, een zorgen, 1 Petr. 5 : 7, ja zelfs een scheppen noemt, Ps. 104 : 30, Jes. 45 : 7, Am. 4 : 13. In al deze uitdrukkingen ligt opgesloten, dat God na de schepping de wereld niet aan zichzelve heeft overgelaten en ze niet uit de verte gadeslaat. Het woord voorzienigheid mag zoo ook niet worden opgevat en mag nooit dienst doen, om den levenden God en zijne werkzaamheid op zijde te schuiven of op den achtergrond te dringen. Voorzienigheid wil niet alleen zeggen, dat God de dingen vóórziet, dat Hij ze te voren en vooruitziet, ofschoon zij hun eigen gang gaan, maar ze sluit ook in, dat God in al datgene, wat voor de wereld noodig is, voorziet, Gen. 22 : 8, 1 Sam. 16 : 1, Ezech. 20 : 6, Hebr. 11 : 40. Zij is eene daad, niet alleen van Gods verstand, maar ook van zijn wil, eene uitvoering van zijn raad; eene werkzaamheid waardoor Hij de wereld van oogenblik tot oogenblik in stand houdt; ze is naar de schoone omschrijving van den Heidelberger Catechismus eene *almachtige* en *alomtegenwoordige kracht* Gods.

De *onderhouding*, welke gewoonlijk als de eerste werkzaamheid der voorzienigheid wordt genoemd, is dies geen lijdelijk toezien, geen *laten* bestaan en begaan, maar een *doen* bestaan, een onderhouden, een instandhouden in den meest eigenlijken zin van het woord. Daat gaat van God kracht, almachtige kracht uit, evengoed om de wereld te doen voortbestaan, als in den beginne om ze te doen ontstaan, Ps. 33 : 9, 104 : 30, 107 : 26, 147 : 15, Op. 4 : 11; en die kracht werkt niet uit de verte, maar van nabij; zij is eene alomtegenwoordige kracht; God is met zijn wezen in alle schepselen tegenwoordig, Ps. 139 : 7, Jes. 23 : 23, Hd. 17 : 27, en alle schepselen, zonder eenige uitzondering,

leven en bewegen zich en zijn in Hem, Hd. 17 : 28, bestaan door Hem, Rom. 11 : 36, worden gedragen door de kracht van den Zoon, Hebr. 1 : 2, 3, Col. 1 : 17, en geschapen en vernieuwd door Gods Geest, Ps. 104 : 30.

Om deze innige verwantschap van schepping en voorzienigheid mag toch echter niet met het pantheïsme het onderscheid over het hoofd worden gezien. Dat er zulk een onderscheid is, blijkt duidelijk uit het feit, dat God na voltooiing van het scheppingswerk tot rusten is overgegaan, Gen. 2 : 2, Ex. 20 : 11, 31 : 17. Want al is dit rusten geen ophouden van alle werk, Jes. 40 : 26, 28, Joh. 5 : 17, het is toch ophouden van dat bepaalde werk, dat met het woord scheppen wordt aangeduid; want scheppen is een voortbrengen uit niets (in den boven omschreven zin), maar het onderhouden is een doen volharden in het eens geschonken bestaan.

Door de schepping wordt dus de wereld wel niet onafhankelijk, want een onafhankelijk schepsel is eene innerlijke tegenstrijdigheid, maar zij ontvangt toch een van het wezen Gods onderscheiden wezen en bestaan. God en wereld zijn niet in naam, in vorm, maar in wezen van elkander onderscheiden; zij verschillen van elkander als eeuwigheid en tijd, als oneindigheid en eindigheid, als Schepper en schepsel.

30. Op zichzelf is het reeds van het grootste gewicht, om dit wezensonderscheid tusschen God en wereld vast te houden. Want wie dit onderscheid miskent of loochent, vervalscht de religie, trekt God tot het schepsel neer en maakt zich in beginsel aan diezelfde zonde schuldig, waarvan Paulus de Heidenen aanklaagt, als hij zegt, dat zij, God kennende, Hem als God niet hebben verheerlijkt of gedankt, Rom. 1 : 21. Maar daar komt nog eene andere overweging bij, welke het noodzakelijk maakt, om het onderscheid tusschen God en wereld, tusschen schep-

ping en voorzienigheid nimmer uit het oog te verliezen.

Als God namelijk met de wereld eenzelvig, en dus ook niet wezenlijk van de menschen onderscheiden is, dan komt alle gedachte en handeling van den mensch onmiddellijk en rechtstreeks voor Gods rekening; dan is de zonde zijn werk en is er eigenlijk geen zonde meer. Nu spreekt de H. Schrift aan de eene zijde zoo sterk mogelijk uit, dat de mensch met al zijne gedachten en daden en ook met al zijne zonden onder Gods bestuur staat; de mensch wordt nooit van God onafhankelijk. De Heere schouwt uit den hemel en ziet alle menschenkinderen, Ps. 33 : 13; Hij formeert hun aller hart en let op al hunne werken, Ps. 33 : 15; Hij bepaalt aller woning, Dt. 32 : 8, Hd. 17 : 26, bestuurt aller gangen, Spr. 5 : 21, 16 : 9, Jer. 10 : 23, en doet met het heir des hemels en de inwoners der aarde naar zijn welgevallen, Dan. 4 : 35; zij zijn in zijne handen als leem in de hand des pottebakkers en als eene zaag in de hand desgenen, die haar trekt, Jes. 29 : 16, 45 : 9, Jer. 18 : 5, Rom. 9 : 20, 21.

Als de mensch een zondaar wordt, dan maakt Hij zich daardoor van God niet vrij, maar dan neemt zijne afhankelijkheid slechts een ander karakter aan; zij verliest hare redelijke en zedelijke natuur en wordt creatuurlijke onderworpenheid; de mensch, die een slaaf der zonde wordt, verlaagt zichzelf in Gods hand tot een puur instrument. En zoo kan de Schrift dan ook zeggen, dat God den mensch verstokt, verhardt, verblindt, Ex. 4 : 21 v., Dt. 2 : 30, Joz. 11 : 20, Rom. 9 : 18, dat Hij een leugengeest zendt in den mond der profeten, 1 Kon. 22 : 23, dat Hij David door Satan aanport, om het volk te tellen, 2 Sam. 24 : 1, 1 Chron. 21 : 1, dat Hij Simeï beveelt om David te vloeken, 2 Sam. 16 : 10, dat Hij de menschen aan hunne zonden overgeeft, Rom. 1 : 24, dat Hij eene kracht der dwaling zendt, 2 Thess, 2 : 11, en Christus niet alleen stelt tot eene opstanding, maar ook tot een val voor velen, Luk. 2 : 34.

En toch, hoezeer Gods voorzienigheid ook over de zonde gaat, daarnaast handhaaft de Schrift even stellig en beslist, dat de zonde niet in God, maar in den mensch haar oorsprong heeft, en niet voor Gods, maar alleen voor des menschen rekening komt. De Heere is rechtvaardig en heilig en verre van goddeloosheid, Dt. 32 : 4, Job 34 : 10; een licht zonder duisternis, 1 Joh. 1 : 5, niemand verzoekende, Jak. 1 : 13, overvloedige fontein van alwat goed en rein is, Ps. 36 : 10, Jak. 1 : 17. Hij verbiedt de zonde in zijne wet, Ex. 20, en in het geweten van iederen mensch, Rom. 2 : 14, 15, heeft geen lust aan goddeloosheid, Ps. 5 : 5, maar haat ze en toornt er tegen, Rom. 1 : 18, en bedreigt ze met tijdelijke en eeuwige straf, Rom. 2 : 8.

Deze beide lijnen der H. Schrift, volgens welke de zonde van het begin tot het einde onder Gods bestuur staat en toch voor rekening van den mensch komt, zijn alleen dan met elkander te verbinden, als God en wereld niet van elkander worden losgemaakt en toch in wezen van elkander onderscheiden zijn. Dat beproeft de theologie dan ook te doen, als zij in de voorzienigheid Gods na de onderhouding, als tweede stuk de *medewerking* noemt. Want daardoor tracht men te kennen te geven, dat God de *eerste* oorzaak is van alwat is en geschiedt, maar dat de schepselen onder, in en door Hem toch ook als *tweede* oorzaken optreden, die met de eerste oorzaak medewerken. Bepaaldelijk geldt dit van de menschen, die als redelijke schepselen door God geschapen zijn en als zoodanig steeds door Hem beschouwd en behandeld worden. God en wereld nooit gescheiden, en toch altijd onderscheiden — dat is de richting, waarin Gods alwerkzaamheid en 's menschen verantwoordelijkheid te handhaven en te verzoenen zijn.

En zoo wordt de leer der voorzienigheid voor den Christen ook eene rijke bron van vertroosting. Want al is er nog zooveel zonde en ellende in de wereld, ten

slotte is het geen duivel, maar God, de Almachtige, de Vader van onzen Heere Jezus Christus, die de wereld schiep en nog door zijne voorzienigheid onderhoudt en regeert. Hij onderhoudt ze niet alleen, Hij regeert en bestuurt ze ook, en Hij doet dat zoo, dat zij uitloopt op en medewerkt tot het door Hem vastgestelde einde. De voorzienigheid Gods neemt met de onderhouding en de medewerking als derde deel de *regeering* in zich op. God regeert; Hij is de Koning der koningen en de Heer der heeren, 1 Tim. 6 : 15, Op. 19 : 6, en zijn koninkrijk duurt tot in eeuwigheid, 1 Tim. 1 : 17. Geen toeval en geen noodlot, geen willekeur en geen dwang, geen grillige luim en geen ijzeren noodzakelijkheid beheerscht de natuur en de geschiedenis, het leven en het lot der menschenkinderen. Maar achter alle tweede oorzaken schuilt en werkt de wil van een almachtig God en een getrouw Vader.

§ 9. Oorsprong, wezen en bestemming van den mensch.

31. Het verhaal van den oorsprong van hemel en aarde loopt in het eerste hoofdstuk van Genesis uit op de schepping van den mensch. De schepping der andere creaturen, van hemel en aarde, van zon en maan en sterren, van planten en dieren, wordt met korte woorden bericht, en van de schepping der engelen wordt zelfs in het geheel geen gewag gemaakt. Maar als de Schrift toegekomen is aan den mensch, blijft zij lang bij hem stilstaan, beschrijft niet alleen het feit, maar ook de wijze zijner schepping, en komt er in het tweede hoofdstuk van Genesis nog breedvoerig op terug. De bijzondere aandacht, welke daarmede aan den oorsprong des menschen gewijd wordt, strekt op zichzelf reeds ten bewijze, dat de mensch het einde en de kroon van het scheppingswerk is. Maar andere belangrijke gegevens komen daar nog ter versterking bij.

Daar is in de eerste plaats de bijzondere raadslag Gods, welke aan de schepping van den mensch voorafgaat, en waarin er bijzondere nadruk op wordt gelegd, dat de mensch, in onderscheiding van alle andere creaturen, geschapen wordt naar Gods beeld en gelijkenis, Gen. 1 : 26. Voorts verdient het opmerking, dat God niet één enkel mensch, maar een menschenpaar schiep, man en vrouw, die niet alleen ieder voor zich, maar samen, in verband

met elkander, en dus ook als ouders van heel het menschelijk geslacht, naar Gods beeld geschapen worden, Gen. 1 : 27, 28. En eindelijk wordt er uitdrukkelijk melding van gemaakt, dat de schepping van den mensch naar Gods beeld vooral uitkomen moet in de heerschappij over alle levende wezens en in de onderwerping der aarde; omdat de mensch Gods zoon is, is hij tevens koning der aarde; kindschap Gods en erfenis der wereld behooren bijeen.

Dit verhaal van de schepping des menschen in Gen. 1 wordt in hoofdst. 2 : 4b—25 nader toegelicht en aangevuld; dáár wordt de mensch beschouwd als het doel, waar de natuur op uitloopt, hier als de aanvang der geschiedenis. Daarom wordt hier breedvoerig gehandeld over de eerste woonplaats van den mensch, n.l. het paradijs, gelegen in het landschap Eden, ten Oosten van Palestina, hetzij dan meer noordelijk in Armenië, of meer zuidelijk in Babylonië. Vervolgens trekt in Gen. 2 het proefgebod de aandacht, dat is de vrijheid, om van alle boomen des hofs te eten behalve alleen van den boom der kennis des goeds en des kwaads, en daarbij tevens de positieve opdracht, om den hof van Eden te bebouwen en te bewaken (te beschermen tegen alle booze macht); gehoorzaamheid aan God en heerschappij over de aarde, cultus en cultuur gaan samen. Als derde bijzonderheid komt in dit hoofdstuk de schepping der vrouw en de instelling van het huwelijk in aanmerking; daarbij blijft Adam het beginsel en het hoofd van het menschelijk geslacht; de vrouw wordt niet *naast*, doch *uit* hem geschapen, 1 Cor. 11 : 8, maar wordt uit hem door God zelven geschapen, naar Zijn beeld, tot eene hulpe voor den man, niet als meesteres, nog minder als slavin, maar als een eigen, vrij en zelfstandig wezen, niet minder en lager maar wel anders dan de man.

Zoo verhaalt de Schrift den oorsprong van den mensch, beide van den man en de vrouw; en zóó is hare gedachte

over de instelling van het huwelijk en over den aanvang van het menschelijk geslacht. Tegenwoordig wordt ons van dit alles in naam van de wetenschap eene gansch andere voorstelling gegeven, en neemt de evolutie (de ontwikkeling) de plaats der schepping in. Maar men bedenke hierbij: 1⁰ dat de mensch bestaat en dus ergens vandaan moet komen, en dat bij verwerping van de schepping er wel niet veel anders overblijft, dan hem langzamerhand door ontwikkeling uit het dier te laten voortkomen; 2⁰ dat de wetenschap van den oorsprong der dingen met zekerheid niets weet, wijl, indien de mensch uit het dier ware voortgekomen, dit in elk geval heeft plaats gehad in den voorhistorischen tijd, een gebied, waar de empirie ons in den steek laat en waar men zich met gissingen en meeningen, hoogstens met hypothesen behelpen moet; en 3⁰ dat, evenals de oorsprong van stof, kracht en beweging, zoo ook de oorsprong van het leven, van het bewustzijn, van rede en wil, van godsdienst en moraal, en daarmede van heel de cultuur, ook volgens de erkentenis van vele mannen der wetenschap, tot op den huidigen dag tot de onopgeloste raadselen der wereld behoort.

32. Aan den oorsprong des menschen beantwoordt zijn wezen. Omdat de mensch, ofschoon naar zijn lichaam gevormd uit het stof der aarde, den adem des levens van boven ontving en door God zelven geschapen werd, is hij een eigen wezen, heeft hij eene eigene natuur. En dat wezen ligt daarin, dat hij *beeld Gods* is en zijne *gelijkenis* vertoont. Daardoor is hij zoowel van het dier als van den engel onderscheiden. Met beide heeft hij trekken van overeenkomst, en toch verschilt hij van beide door een eigen aard. Dieren zijn geen mechanismen, maar organismen; ze heeten in de Schrift zelfs, evenals de menschen, levende zielen, Gen. 1 : 20, 21, 24; ze worden ook door den Geest Gods, die de oorsprong van alle leven is, in

hunne soorten in stand gehouden ; maar ze hebben geen eigen, vrijen, zelfstandigen geest met rede en wil, en dus geen godsdienst en moraal, geene eigenlijke cultuur ; ze zijn en blijven natuurwezens. Zoo ook is de mensch als beeld Gods van de engelen onderscheiden ; wel zijn dezen door God geschapen, Col. 1 : 16, bezitten ze eene redelijke en zedelijke natuur, gaan zij de menschen zelfs in kennis en macht te boven, Ps. 103 : 20, Mt. 18 : 10, 24 : 36, maar ze zijn louter geesten, zonder lichaam, Hebr. 1 : 14 ; zijn allen tegelijk geschapen, staan dus als individuën naast elkaar, en vormen, schoon vanwege hun getal en rangonderscheid in vele klassen ingedeeld (cherubijnen, serafijnen, tronen, machten enz. Gen. 3 : 24, Jes. 6 : 2, Ef. 1 : 21, 3 : 13, Col. 1 : 16, 2 : 10 enz.) toch geen organisch geslacht ; eindelijk, engelen ervaren wel Gods macht en wijsheid en goedheid, maar menschen deelen in zijne eeuwige ontfermingen. God is hun Heer, maar Hij is hun Vader niet ; Christus is hun Hoofd, maar Hij is hun Verzoener en Zaligmaker niet ; de Heilige Geest is hun Zender en Leidsman, maar Hij getuigt nooit met hunnen geest, dat zij kinderen en erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus zijn. Daarom zijn de oogen der engelen naar de aarde geslagen, want hier is Gods rijkste genade verschenen en wordt Gods veelvuldige wijsheid openbaar, Ef. 3 : 10, 1 Petr. 1 : 2.

Het beeld Gods, waarnaar de mensch geschapen werd, valt samen met zijne geheele menschelijke natuur. De mensch is beeld Gods, omdat en in zoover hij mensch is, in den vollen zin van dit woord ; hij is geen beelddrager slechts, maar beeld, een volkomen, een wèl-gelijkend beeld, gelijk de elkander versterkende woorden : beeld en gelijkenis, te kennen geven. Wat de mensch in het klein is, dat is God in het groot, in het oneindig-groote ; hij is als schepsel volstrekt van God afhankelijk, maar toch als mensch Hem verwant, gelijk een zoon zijn vader. Dit beeld

komt dus allereerst uit in de geestelijke, redelijke en zedelijke natuur met al hare vermogens en krachten; zelfs is het lichaam er niet ten eenenmale van uitgesloten, want wel zegt de Schrift uitdrukkelijk, dat God Geest is, Joh. 4 : 24, en schrijft zij Hem nergens een lichaam toe, maar inzoover het lichaam bij den mensch dienst doet als orgaan van zijn geest, vertoont het eenige gelijkenis van de wijze, waarop God als Geest werkzaam is, en kan de Schrift ook bij God analogisch van zijne handen en voeten, ooren en oogen spreken enz. Dit alles behoort bij het beeld Gods in ruimer zin; en inzoover de mensch ook na zijn val in zonde deze menschelijke natuur behouden heeft en mensch is gebleven, kan hij ook nu nog Gods beeld en geslacht heeten, Gen. 9 : 6, Hd. 17 : 28, Jak. 3 : 9.

Maar wij voelen allen, dat wij geen normale menschen meer zijn; wij zijn niet, die wij behooren te wezen; wij zijn geene geestelijk- en lichamelijk-gezonde menschen meer, maar zijn zondaren geworden. Dat was nu bij den eersten mensch, toen hij uit Gods hand voortkwam, nog niet het geval; hij werd geschapen naar Gods beeld, en dit beeld sloot bij hem die geestelijke en lichamelijke gezondheid in, welke overeenkomstig Ef. 4 : 24 en Col. 3 : 10, verg. ook Rom. 8 : 29, 2 Petr. 1 : 14 als kennis, gerechtigheid en heiligheid, of als oorspronkelijke gerechtigheid werd aangeduid, en in de Gereformeerde theologie als beeld Gods in enger zin van het bovengenoemde beeld in ruimer zin onderscheiden werd.

Van dit beeld Gods in enger zin werd door de Reformatie tegenover Rome staande gehouden, dat het tot het wezen van den mensch behoorde, niet als hadde het in eene substantie bestaan, die door de zonde verloren ware, want dan zou de gevallen mensch geen werkelijk mensch meer zijn; maar in dezen zin, dat de oorspronkelijke gerechtigheid eene noodzakelijke eigenschap of qualiteit van den normalen mensch is, evenals de gezondheid zulk eene eigenschap van het lichaam is; want als de mensch deze verliest, blijft hij nog wel

mensch, maar wordt toch een abnormaal, een ziek, een krank mensch. Met dit beeld in vollen zin was daarom bij den eersten mensch ook nog verbonden het wonen in een paradijs, de onsterfelijkheid en de heerschappij over de aarde, maar alleen indien hij gehoorzaam bleef aan Gods gebod.

33. De onderwerping aan het proefgebod bewijst, dat de eerste mensch, hoeveel hij ook ontving, toch het hoogste, de hemelsche zaligheid, het eeuwige leven in de tegenwoordigheid Gods, nog niet bezat. Hij was immers afhankelijk van de wisseling van dag en nacht, van waken en slapen, terwijl ons toch van het hemelsche Jeruzalem wordt bericht, dat aldaar geen nacht zal zijn, Op. 21 : 25, 22 : 5, en dat de verlosten door het bloed des Lams voor den troon Gods staan en Hem dag en nacht dienen in zijnen tempel, Op. 7 : 15. De eerste mensch was gebonden aan de indeeling der week in zes werkdagen en één rustdag, maar voor het volk Gods blijft er hierna eene eeuwige, onverstoorbare ruste over, Hebr. 4 : 9, Op. 14 : 13. In den staat der onschuld had de mensch dagelijks behoefte aan spijze en drank, maar in de toekomst zal God buik en spijze te niet doen, 1 Cor. 6 : 13. Het eerste menschenpaar bestond uit man en vrouw en kreeg den zegen mede, om vruchtbaar te zijn en zich te vermenigvuldigen; maar in de opstanding nemen zij niet ten huwelijk, en worden zij niet ten huwelijk uitgegeven, maar zij zijn als engelen Gods in den hemel, Mt. 22 : 30. De eerste mensch Adam was aardsch uit de aarde, had een natuurlijk lichaam en werd alzoo tot eene levende ziel, maar de geloovigen ontvangen in de opstanding een geestelijk lichaam en zullen dan het beeld van den hemelschen mensch, van Christus, den Heer uit den hemel, dragen, 1 Cor. 15 : 45—49. Adam werd zoo geschapen, dat hij nog dwalen, zondigen, vallen en sterven kon; maar de geloovigen zijn in beginsel reeds hier op aarde

boven dat alles verheven : zij kunnen niet meer zondigen, want een iegelijk, die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want zijn zaad blijft in hem, en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren, 1 Joh. 3 : 9; zij kunnen niet meer afvallen ten einde toe, want zij worden in de kracht Gods bewaard door het geloof tot de zaligheid, die bereid is om geopenbaard te worden in den laatsten tijd, 1 Petr. 1 : 5; zij kunnen ook niet meer sterven, want die in Christus gelooven, hebben reeds hier op aarde het eeuwige, onverderfelijke leven, zij sterven in der eeuwigheid niet en leven zelfs, al waren zij gestorven, Joh. 11 : 25, 26.

Wat Adam niet bezat, dat moest hij zich alzoo nog in den weg der werken, (vandaar de naam werkverbond), naar vrije keuze, door gehoorzaamheid aan Gods gebod verwerven. Dit gebod omvatte ten eerste de geheele zedewet, welke den naar Gods beeld geschapen mensch uit zijn eigen hart bekend was, maar voorts ook het *ver*bod, om te eten van den boom der kennis des goeds en des kwaads, hetwelk als eene proef aan de zedewet werd toegevoegd. Daaraan zou en moest uitkomen, of de mensch, bij het bepalen van wat goed en kwaad is, zich onvoorwaardelijk aan Gods woord zou houden, dan wel zijn eigen weg zou volgen. Ofschoon Adam dus het kunnen-niet-zondigen ontving, hij was toch nog niet het niet-kunnen-zondigen deelachtig; aan al den rijkdom, dien hij geestelijk en lichamelijk bezat, ontbrak één voornaam ding: *de volstrekte zekerheid.* Zoolang wij deze nu missen, is onze rust en ons genot nog niet volkomen; wat we hebben, kunnen we dan ieder oogenblik nog weer verliezen. Zoo was het met den eersten mensch gesteld. Zijn oorsprong was goddelijk, zijne natuur was der goddelijke verwant, zijne bestemming was de aanschouwing Gods. Maar of hij die bestemming bereiken zou, werd in zijne eigene keuze gesteld en van zijn eigen, vrijen wil afhankelijk gemaakt.

§ 10. Zonde en Dood.

34. Reeds in het derde hoofdstuk van Genesis wordt ons de val en de ongehoorzaamheid van den eersten mensch verhaald. Waarschijnlijk was er toen nog slechts een korte tijd na zijne schepping verloopen. Maar hoe dicht schepping en val in tijdrekenkundigen zin ook bij elkander liggen, ze zijn in wezen onderscheiden; de schepping was Gods werk, de val des menschen kwam door satans verleiding tot stand.

De zonde is n.l. niet het eerst op de aarde, maar in den hemel uitgebroken, in de onmiddellijke nabijheid Gods, aan den voet van zijn troon. De gedachte, de wensch, de wil, om God te weerstaan, is het eerst opgekomen in het hart der engelen; misschien is hoogmoed de eerste zonde en alzoo het begin en het beginsel van hun val geweest, 1 Tim. 3 : 6. Deze val had na de voltooiïng van het scheppingswerk, Gen. 1 : 31, en vóór de ongehoorzaamheid des menschen plaats, maar wordt in de H. Schrift slechts nu en dan kort vermeld, Joh. 8 : 44, 1 Joh. 3 : 8, 2 Petr. 2 : 4, Jud. 6. Toch trad daarmede dat geestelijk rijk der boosheid in het aanzijn, waarvan tallooze daemonen, booze, onreine geesten, de een nog erger dan de andere, Mt. 12 : 45, de onderdanen zijn, en satan, de wederpartijder, Job 1 : 6, 1 Chron. 21 : 1, Zach. 3 : 1, Mt. 4 : 2 enz., het hoofd is. De namen, waarmede deze satan in de Schrift aangeduid wordt, zooals de duivel (lasteraar), de vijand, de booze, de aanklager, Belial

(slechtheid), Beelzebul (oorspronkelijke benaming van den in Ekron vereerden vliegengod), overste der duivelen, overste van de macht der lucht, overste der wereld, god dezer eeuw, groote draak, oude slang, wijzen er alle op, dat het rijk der duisternis van den beginne aan tot het einde der wereld toe met de menschheid en bepaaldelijk met de gemeente van Christus strijd voert, om zoo mogelijk haar ten val te brengen. Daarmede werd reeds in het paradijs een aanvang gemaakt; de slang, die listiger (schranderder) was dan al het gedierte des velds, Gen. 3 : 1, Mt. 10 : 16, deed dienst als instrument eener daemonische macht, Joh. 8 : 44, 1 Joh. 3 : 8, 12 : 9, en greep op satanische wijze het proefgebod aan, om den mensch te verzoeken en tot ongehoorzaamheid te leiden.

Eerst wordt daarom het verbod, dat God gegeven heeft, voorgesteld als een willekeurig opgelegde last, als eene ongegronde beperking van 's menschen vrijheid, en alzoo in Eva's ziel het zaad van den twijfel gestrooid aangaande den Goddelijken oorsprong en de rechtmatigheid van het verbod. Vervolgens wordt die twijfel tot ongeloof ontwikkeld door de gedachte, dat God dat verbod alleen gegeven heeft uit vrees, dat menschen Hem gelijk zullen worden en ook goed en kwaad zullen kennen als Hij. Dit ongeloof werkt op zijne beurt de verbeelding in de hand en doet de overtreding van het verbod voorkomen als een weg, die niet tot den dood, maar tot het waarachtige leven, tot de Godegelijkheid leidt. De verbeelding laat daarna haar invloed gelden op de neiging en het streven van den mensch, zoodat de verboden boom in een ander licht komt te staan, een lust voor de oogen en eene begeerlijkheid voor het hart wordt. En de begeerlijkheid, alzoo ontvangen hebbende, drijft den wil voort en baart de zondige daad; Eva nam van zijne vrucht en at, en zij gaf ook haren man met haar en hij at, Gen. 3 : 1—6.

35. Op deze eenvoudige, maar diep-zielkundige wijze verhaalt de Schrift de geschiedenis van den val en den oorsprong der zonde. Zóó ontstaat nog altijd de zonde; ze begint met verduistering des verstands, zet zich voort in de prikkeling der verbeelding, wekt in het hart de begeerlijkheid op en voleindigt zich in de wilsdaad. Maar voorts wendt de Schrift geene enkele poging aan, om de zonde te verklaren, dat is, uit reeds bestaande factoren af te leiden. In den veranderlijken staat, waarin de mensch geschapen werd, en in het proefgebod, dat God zelf hem gaf, ligt de *mogelijkheid* der zonde opgesloten; maar de overgang tot de *werkelijkheid* blijft in het duister gehuld. De zonde *is* er, maar zij *mocht* en *mag* er niet zijn; zij was en is en blijft eeuwiglijk met Gods wet en met het getuigenis onzer conscientie in strijd.

Door deze twee dingen met elkander te verbinden, dat is, door eenerzijds eene zielkundige beschrijving van het ontstaan der zonde te geven, waarvan de waarheid ieder oogenblik in ons eigen leven gevoeld wordt, en door anderzijds de zonde ten volle in hare onredelijke en onwettelijke natuur te laten staan, verheft het verhaal van den val in Genesis zich hoog boven alwat de wijsheid der menschen in den loop der eeuwen over den oorsprong van het kwaad heeft uitgedacht. Achtereenvolgens heeft zij de zonde trachten te verklaren uit de omstandigheden (de omgeving, de maatschappij), waarin de mensch leeft, of uit zijne zinnelijke natuur (het vleesch, de vleeschelijke begeerlijkheid), of uit zijne dierlijke afstamming, of uit de stof als eeuwig tegengesteld aan den geest, of uit een boozen God, die eeuwig bestaan heeft naast een goeden God, den God des lichts, of uit eene verborgene, donkere natuur in God zelven. Maar al deze verklaringen brengen de zonde voor Gods rekening, berooven haar van hare ethische natuur, en maken haar onverwinbaar en eeuwig, tenzij in den weg van de vernietiging van het bestaande.

Met de onderscheiding van schepping en val, van Gods werk en 's menschen vrijwillige en moedwillige ongehoorzaamheid blijft alleen de eigenlijke natuur van de zonde gehandhaafd. Als de zonde haar oorsprong niet heeft in den wil van het schepsel, maar in het zijn, dat aan den wil voorafgaat, dan verliest zij terstond haar ethisch, haar zedelijk karakter en wordt zij een physisch, een natuurlijk, een van het bestaan en den aard der dingen onafscheidelijk kwaad. Zonde is echter een verschijnsel van zedelijken aard, behoort op zedelijk terrein thuis en bestaat in afwijking van de zedewet, welke God aan het redelijk schepsel gegeven en voor zijn wil vastgesteld heeft. De eerste zonde bestond in de overtreding van het proefgebod en daarin van heel de zedewet, die met het proefgebod in dezelfde Goddelijke autoriteit rustte. De velerlei namen, waarmede de H. Schrift de zonde aanduidt, overtreding, ongehoorzaamheid, ongerechtigheid, goddeloosheid, vijandschap tegen God enz., wijzen alle in dezelfde richting. Paulus zegt uitdrukkelijk, dat door de wet de kennis der zonde is, Rom. 3 : 20, en Johannes verklaart, dat alle zonde, de kleinste zoowel als de grootste, ongerechtigheid, wetteloosheid, onwettelijkheid is, 1 Joh. 3 : 4.

Daarom kan het kwade nooit anders dan *na* het goede komen, eerst door en aan het goede bestaan, en ook in niets anders dan in bederf van het goede gelegen zijn. Zelfs de kwade engelen, ofschoon de zonde hun gansche natuur bedorven heeft, zijn en blijven als schepselen goed. Ook wordt het goede, inzoover het in het wezen en het zijn der dingen gelegen is, door de zonde niet vernietigd, maar wel in eene andere richting gestuurd, en tot een ander doel misbruikt. De mensch heeft door de zonde niet zijn wezen, niet zijne menschelijke natuur verloren; hij heeft nog een ziel en lichaam, nog een verstand en wil, en nog allerlei aandoeningen en genegenheden.

Maar al die gaven, in zichzelve goed en nederdalende

van den Vader der lichten, worden nu door den mensch als wapenen tegen God gebruikt en in dienst der ongerechtigheid gesteld. De zonde is dus niet een bloot gemis en ook niet louter een verlies van wat de mensch oorspronkelijk bezeten heeft, zooals bijv. een mensch, die rijk was en arm werd, een verlies lijdt en veel moet missen van wat hij vroeger genoot. Maar de zonde is eene berooving van datgene, wat de mensch, om waarachtig mensch te zijn, deelachtig moest wezen; en tegelijk daarmede een positief gebrek, eene wanstaltigheid, eene deformiteit, welke met Gods wet en met zijne eigenlijke natuur in strijd is.

36. De eerste zonde, waaraan de mensch zich schuldig maakte, bleef niet op zichzelve staan; ze was geene handeling, welke hij, na ze gepleegd te hebben, van zich afschudden kon; hij kon zich daarna niet meer gedragen, alsof er niets ware gebeurd. Op hetzelfde oogenblik, waarop de mensch in zijne gedachte en verbeelding, in zijn begeerte en wil aan de zonde eene plaats gaf, had er eene ontzettende verandering met hem plaats. Dat komt daarin uit, dat Adam en Eva terstond na den val zich voor God en voor elkander zochten te verbergen. Hun beider oogen werden geopend en zij werden gewaar, dat zij naakt waren, Gen. 3 : 7. Zij stonden eensklaps tegenover elkander in eene andere verhouding; zij zagen elkander, zooals zij zich nog nooit hadden aanschouwd; zij durfden en konden elkander niet vrij en onbevangen meer in de oogen zien; zij voelden zich schuldig en onrein en hechtten vijgeboombladeren te zamen, om zich daarmede voor elkander te bedekken. Schaamte en vrees maakten zich van hen meester, omdat zij zondaren waren geworden, Gods beeld verloren hadden en zich schuldig en onrein voelden voor Zijn aangezicht.

Maar de schrikkelijkheid der eerste zonde wordt nog veel sterker daarin openbaar, dat zij van het eerste men-

schenpaar over de gansche menschheid zich uitbreidt. De eerste stap in de verkeerde richting is gezet, en alle nakomelingen van Adam en Eva wandelen hen na in hetzelfde spoor. De algemeenheid der zonde is een feit, dat aan ieders bewustzijn zich opdringt, en dat zoowel blijkens het getuigenis der ervaring als volgens het onderwijs der H. Schrift onwedersprekelijk vaststaat. Niemand is ervan uitgezonderd, behalve Christus, de Rechtvaardige, maar overigens niemand, ook Maria niet, gelijk Rome beweert; het gedichtsel der gedachten van 's menschen hart is boos van der jeugd aan, Gen. 6 : 5, 8 : 21.

Zoo wordt vóór en na den zondvloed van de menschheid getuigd, en dit getuigenis wordt later telkens herhaald, 1 Kon. 8 : 46, Job 14 : 4, Ps. 14, 53, 103 : 3, 143 : 2, Pred. 7 : 20, Spr. 20 : 9, Jer. 3 : 15, Joh. 3 : 6, Rom. 3 : 9, 19, 20 enz.; het Evangelie is op deze onderstelling gebouwd, Mk. 1 : 15, 16 : 15, 16, Joh. 3 : 3; de gansche wereld ligt in het booze, 1 Joh. 5 : 19. Deze schrikkelijke toestand, waarin menschheid en wereld verkeeren, doet vanzelf de vraag opkomen, wat daarvan de oorzaak is. Vanwaar niet alleen de eerste zonde, maar vanwaar ook de algemeene zondigheid, vanwaar de schuld en verdorvenheid van heel het menschelijk geslacht? Bestaat er verband tusschen de eerste zonde, die in het paradijs werd bedreven, en den stroom van ongerechtigheden, die daarna over de gansche aarde zich heeft uitgestort? En zoo ja, van welken aard is dit verband?

Daar zijn er, die met Pelagius zulk een verband ten eenenmale ontkennen. Volgens hen is elke zondige daad eene handeling, die volkomen los op zich zelve staat, hoegenaamd geene verandering in de menschelijke natuur teweegbrengt, en daarom het volgend oogenblik door eene goede daad vervangen kan worden. Nadat Adam het gebod Gods overtreden had, bleef hij, wat zijne innerlijke natuur, zijne gezindheid, zijn wil betreft, volkomen dezelfde;

en zoo worden ook al de kinderen, die uit het eerste menschenpaar voortkomen, in volkomen dezelfde onschuldige en onverschillige natuur geboren, welke Adam van zijn oorsprong af deelachtig was. Er is dus geene erfzonde; de algemeenheid der zonde is alleen te verklaren uit het slechte voorbeeld, dat de ouderen geven en dat door de jongeren wordt nagevolgd. Eigenlijk heeft dus de algemeene zondigheid haar oorzaak in den val van iederen mensch afzonderlijk, hetzij in dit leven, zooals Pelagius en zijne volgelingen zeggen, hetzij reeds vóór dit leven, zooals door sommige wijsgeeren en vooral tegenwoordig door de theosofen geleerd wordt.

37. Maar deze atomistische beschouwing van het menschelijk geslacht is, gelijk vooral Augustinus en de Hervormers hebben ingezien, met de leer der Schrift in lijnrechte tegenspraak. Volgens haar bestaat de menschheid niet uit eene hoop zielen, die van alle kanten toevallig bij elkaar zijn gekomen en het nu, zoo goed en zoo kwaad als het gaat, door allerlei contracten met elkander moeten vinden. Maar zij is eene eenheid, een lichaam met vele leden, een boom met vele takken, een rijk met vele burgers. Zulk eene eenheid is zij krachtens de eenheid van haar oorsprong en de eenheid van hare natuur. Physisch is de menschheid ééne, omdat zij voortkomt uit éénen bloede; en juridisch en ethisch is zij ééne, omdat zij, op den grondslag der natuurlijke eenheid, onder dezelfde Goddelijke wet, de wet van het werkverbond, is gesteld. Daarom blijft zij één, ook in haar val; door éénen mensch is de zonde in de wereld gekomen, en met de zonde de dood, Rom. 5 : 12; de schuld (het oordeel, dat God als rechter uitspreekt) werd uit éénen, die zondigde, tot een veroordeelend vonnis over heel het menschelijk geslacht, Rom. 5 : 16, 18, 19; in Adam zijn allen gestorven, Rom. 5 : 17, 1 Cor. 15 : 22; God heeft allen onder de onge-

hoorzaamheid besloten, Rom. 11 : 32. Dies staat de menschheid, in haar geheel en in al hare leden, *schuldig* voor Gods aangezicht; zij is eene *zedelijk-bedorven* natuur deelachtig; en zij is ten allen tijde aan de *verderfenis* en den *dood* onderworpen. De erfzonde sluit dus eerst de *erfschuld* in: in den eersten mensch zijn om en terwille van zijne ongehoorzaamheid de velen, die uit hem zijn voortgekomen, door het rechtvaardig oordeel Gods tot zondaren gesteld, Rom. 5 : 19. Maar voorts is zij ook *erfsmet:* alle menschen worden in zonde ontvangen en in ongerechtigheid geboren, Ps. 51 : 7, zijn boos van hunne jeugd aan, Gen. 6 : 5, 8 : 21, Ps. 25 : 7, omdat uit een onreine geen reine en uit vleesch slechts vleesch geboren kan worden, Job 14 : 4, Joh. 3 : 6; en deze onreinheid strekt zich niet alleen tot alle menschen uit, maar zij breidt zich ook in iederen mensch over heel zijne natuur uit, over zijn hart, Mk. 7 : 22, verstand, Rom. 1 : 21, Ef. 2 : 18, wil en genegenheden, Joh. 8 : 34, Rom. 8 : 7, geweten, Tit. 1 : 15, tot zelfs over zijn lichaam met alle leden als wapenen der ongerechtigheid, Rom. 3 : 13—17, 6 : 13.

Toch houde men wèl in het oog, dat Paulus deze leer der erfzonde niet zelfstandig, op en voor zichzelve, ontwikkelt, maar in verband met en als pendant van de gerechtigheid en het leven, welke Christus voor de zijnen verwierf. God heeft allen onder de ongehoorzaamheid besloten, opdat Hij allen barmhartig zou zijn, Rom. 11 : 32. Daar is dus voor niemand reden, om hoogmoedig te zijn en zich boven anderen te verheffen; maar ook voor niemand reden, om te wanhopen of zelfs zich te beklagen.

In het werkverbond heerscht slechts dezelfde wet als in het genadeverbond; indien wij niet schuldig gesteld konden worden en sterven konden in Adam, zouden wij ook niet om niet gerechtvaardigd kunnen worden, uit Gods genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is, Rom. 3 : 24. Tegen deze wet maken wij dan ook geen

van allen bezwaar, als het erop aankomt, om naar haar regel stoffelijke goederen en geestelijke schatten te erven, welke ouders en voorouders ons hebben nagelaten; maar we komen eerst dan tegen de solidariteit van menschheid, volk of geslacht in verzet, als ze verplichtingen en lasten oplegt. Maar zouden we dan uit Gods hand alleen het goede ontvangen willen, en het kwade niet?

38. Uit deze aangeboren zedelijke verdorvenheid spruiten al die zonden voort, die vroeger met den naam van *dadelijke* (actueele) werden aangeduid en al die overtredingen van Gods wet omvatten, welke door den mensch zelf persoonlijk, met minder of meerder bewustheid, met zwakker of sterker wil en opzet, bedreven worden. Ook deze zonden staan niet los op zichzelve, noch in het leven van den enkelen mensch, noch ook in het leven van gezin, geslacht, maatschappij, volk, menschheid. De zonde is een hellend vlak; de eene zonde baart de andere, Jak. 1 : 14, 15; daar is groei, ontwikkeling, voortgang in het leven der zonde, zij het ook ten verderve; er zijn individueele, maar ook familie-, stands-, maatschappelijke, volkszonden; de misdadigers vormen geen bijzonder ras, maar komen voort uit diezelfde maatschappij, waarin wij allen leven; men kan met recht van een rijk der zonde spreken, waarvan alle menschen burgers zijn. Daar is niemand, die goed doet, daar is er ook niet tot één toe. Ieder mensch is onbekwaam tot het waarachtig, volkomen, geestelijk goede, maar daarentegen in zijn hart tot alle kwaad geneigd.

In beginsel zijn dus de zonden, evenals de deugden, één en ondeelbaar, zoodat wie er ééne heeft, ze principiëel alle bezit, Jak. 2 : 10. Maar daarom zijn toch niet alle zonden gelijk in graad, noch ook alle menschen in dezelfde mate aan alle zonden schuldig. Men kan de zonden op verschillende wijze indeelen, naar de zeven

hoofdzonden (hoogmoed, gierigheid, onmatigheid, onkuischheid, traagheid, nijd, toorn); of naar het instrument, waarmede zij bedreven worden, in zonden met gedachten, woorden en werken, in zonden des vleesches en des geestes; of naar de geboden, waartegen zij in verzet komen, in zonden tegen de eerste en de tweede tafel, tegen God, den naaste en onszelven; of naar den vorm, waarin zij zich voordoen, in zonden van nalatigheid of bedrijf; of naar den graad, waarin zij onderscheiden zijn, in verborgen en openbare, stille en roepende, menschelijke en duivelsche zonden enz., verg. bijv. Num. 15 : 27, 30, 1 Sam. 15 : 22, Spr. 6 : 30, Mt. 5 : 22, 11 : 21 enz. Zoo is er ook nog eene zonde der volharding, waarvan Pharao het typische voorbeeld is, Ex. 4 : 21 v., en deze zonde kan zelfs uitloopen op die ééne, onvergeeflijke zonde, welke in de Schrift als lastering des H. Geestes wordt aangeduid, Mt. 12 : 31, 32, verg. Hebr. 6 : 4—8, 10 : 25—29, 12 : 15—17, 1 Joh. 5 : 16.

39. Indien de zonde nu is wat de Schrift van haar zegt, dan behoeft hare strafwaardigheid geen nader betoog. Straf is altijd een kwaad des lijdens (in goed, vrijheid of leven), opgelegd om een kwaad des doens. Op de zonde als overtreding van Zijn gebod bedreigde God reeds, voordat ze bedreven werd, de hoogste straf, de straf des doods, Gen. 2 : 7. God kan, met eerbied gesproken, niet anders handelen, want Hij is de Rechtvaardige en de Heilige, die alle goddeloosheid haat, Job 34 : 10, Ps. 5 : 5, 45 : 8, den schuldige geenszins onschuldig houdt, Ex. 34 : 7, Num. 14 : 18, alle ongerechtigheid bezoekt met zijn toorn, Rom. 1 : 18, en vloek, Dt. 27 : 26, Gal. 3 : 10, en wraak, Nah. 1 : 2, 1 Thess. 4 : 6, en een iegelijk vergeldt naar zijne werken, Ps. 62 : 13, Job 34 : 11, Spr. 24 : 12, Jer. 32 : 19, Ezech. 33 : 20, Mt. 16 : 27, Rom. 2 : 6, 2 Cor. 5 : 10, 1 Petr. 1 : 17, Op. 22 : 12. Het geweten geeft

hier in ieder mensch getuigenis aan, als het hem vanwege zijne booze gedachten, woorden en werken veroordeelt, en hem menigmaal met schuldbewustzijn, berouw, wroeging en vrees voor het oordeel achtervolgt. En de rechtspraak is bij alle volken op deze onderstelling van de strafwaardigheid der zonde gebouwd.

De straf, door God op de zonde bepaald, bestond in den dood, den lichamelijken dood; doch deze staat niet op zichzelf, maar wordt door vele andere straffen voorafgegaan, door schaamte, vrees, schuld (= verbintenis tot straf) en schuldbesef, smet (zedelijke onreinheid), arbeid in 't zweet des aanschijns, baren met smart, verbanning uit het paradijs, een leven van moeite en verdriet, dat dan eindigt in den dood. Maar deze dood kan ieder oogenblik intreden, reeds vóór of in of korten tijd na de geboorte. De mensch is stof en moet wederkeeren tot stof, Gen. 3 : 19. In zekeren zin was hij ook reeds stof vóór den val; hij was naar het lichaam uit het stof der aarde gevormd, aardsch uit de aarde, eene levende ziel, 1 Cor. 15 : 45, 47. Maar dit leven van den eersten mensch was bestemd, om zonder dood vergeestelijkt en verheerlijkt te worden. Thans echter trad, tengevolge der overtreding, de wet in werking: stof zijt gij, en tot stof zult gij wederkeeren.

Nu wordt het heden ten dage wel door velen in naam der wetenschap bestreden, dat de dood een gevolg en eene straf der zonde is; maar de Schrift spreekt dit herhaaldelijk en duidelijk uit, Gen. 2 : 17, Rom. 5 : 12, 6 : 23, 1 Cor. 15 : 21, 56, Jak. 1 : 15; ons geweten drukt er het zegel op, want wat men ook zegge, de dood is tegennatuurlijk; en voor de wetenschap is de dood tot den huidigen dag toe een even groot en onverklaarbaar mysterie als het leven. Vooral blijkt het tegennatuurlijke van den dood, als wij hem opvatten in schriftuurlijken zin. Want dood staat in de Schrift niet met vernietiging gelijk, evenmin als leven daar niets anders zou zijn dan naakt bestaan.

Maar leven sluit volgens hare onderwijzing vreugde, overvloed, zaligheid in; en dood is smart, armoede, ellende, ontbinding van wat bijeen behoort.

De mensch nu, die naar Gods beeld geschapen is en in zijne gemeenschap leeft, kan niet sterven, want God is geen God der dooden, maar der levenden, Mt. 22 : 32. Als echter de mensch deze gemeenschap verbreekt, dan sterft hij op datzelfde oogenblik reeds den geestelijken dood; dan wordt zijn leven op aarde een gestadige dood, een altijd door sterven in zonden en misdaden, Joh. 8 : 21, 24, Ef. 2 : 1, totdat het ondergaat in den lichamelijken dood; en daarna voleindt het zich in den eeuwigen dood, die in het boek der Openbaring de tweede dood wordt genoemd, Op. 2 : 11, 20 : 6, 14, 21 : 8.

§ 11. Het verbond der genade.

40. De toestand van zonde, ellende en dood, waarin de menschheid nu reeds eeuwen lang verkeert, is ééne lange, zware straf; boven haar hoofd staat het woord geschreven, dat Mozes eenmaal uitsprak, toen hij het geslacht der Israelieten in de woestijn voor zijne oogen zag wegsterven, wij vergaan door uwen toorn en door uwe grimmigheid worden wij verschrikt, Ps. 90 : 7. Doch deze straftoestand dient tegelijk in de hand Gods als een middel, om in de menschheid de gedachte en de behoefte aan verlossing te wekken. Wel is waar zijn er aan den eenen kant altijd, die zich als Pharao onder Gods oordeelen verharden; en vleien aan de andere zijde vele onverschilligen zich met de inbeelding, dat er geen God is of dat Hij het kwade niet ziet, Ps. 10 : 11, 13, 14 : 1, 94 : 7, Mal. 2 : 7. Maar de menschheid in haar geheel geeft getuigenis, dat zij uit het paradijs de hoop meenam, welke God zelf haar in de ziel plantte, en dat zij ten allen tijde van die hoop op verlossing heeft geleefd.

Hoezeer wij dus eenerzijds den ernst der zonde en van hare straf hebben te handhaven, wij mogen toch aan de andere zijde het oog niet sluiten voor den zegen, dien God desniettemin, ook in den toestand van schuld en onreinheid, aan het menschelijk geslacht heeft geschonken. Als Paulus zegt, dat God in de verledene tijden de Heidenen heeft laten wandelen in hunne eigene wegen, Hd. 14 : 16, dan mag dit niet zóó worden opgevat, alsof God met al

die volken geene bemoeienis gehad en hen aan hun eigen lot zou hebben overgelaten. Integendeel, het was naar zijn raad en wil en onder het bestuur zijner voorzienigheid, dat de menschheid na den val voortbestond, over de aarde zich verbreidde en in volken zich splitste, dat die volken eene bepaalde plaats, gave en taak ontvingen, en voor een deel tot rijke en veelzijdige ontwikkeling kwamen. In natuur en geschiedenis werken er naar Gods bestel niet alleen degenereerende, maar ook regenereerende, verdervende, maar ook behoudende en verlossende krachten. Op wonderbare wijze zijn in de historie der menschheid vloek en zegen, toorn en barmhartigheid, gerechtigheid en lankmoedigheid dooreengemengd; en de algemeene genade, die terstond na de ongehoorzaamheid van den eersten mensch naast de bijzondere begon te werken, werd zelfs na den vloed in een verbond vastgelegd en tot alle schepselen, ook tot de natuur en hare ordeningen, uitgebreid. God verplichtte zich zelf daarbij, om de schepping, in weerwil van haar afval, in stand te houden en wel te doen. Zelfs in de straf, die na de overtreding over de slang, de vrouw en den man werd uitgesproken, was genade en zegen gemengd.

Speciaal komt dit in de godsdiensten der volken uit. Zij zijn alle ontwikkeld uit en werden bij den voortduur gevoed door dat godsdienstig-zedelijk besef, dat God zelf in de harten der menschen door zijne openbaring onderhield, Hd. 14 : 19, Rom. 1 : 19. En voorts bevatten zij alle eenig denkbeeld van verlossing; zij willen alle verlossingsgodsdiensten zijn. Over het kwaad, waarvan verlossing gezocht wordt, over den weg, waarlangs deze verkregen wordt, en over het hoogste goed, dat nagestreefd wordt, moge verschil van meening bestaan. Maar om verlossing van het kwaad en om verkrijging van het hoogste goed is het in alle godsdiensten te doen. De groote vraag in den godsdienst is altijd: wat moet ik doen, om zalig te

worden? Wat men door geen beschaving of ontwikkeling, door geen onderwerping en beheersching der aarde verkrijgen kan, dat is het juist wat men in den godsdienst zoekt: duurzaam geluk, eeuwige vrede, volmaakte zaligheid. In den godsdienst is het den mensch altijd om God te doen. Hij stelt zich in zijn zondigen toestand God wel altijd gansch anders voor dan Hij werkelijk is, hij zoekt Hem met eene verkeerde bedoeling, langs een verkeerden weg en op eene verkeerde plaats. Bij nader onderzoek stellen daarom al die godsdiensten der volken teleur; zij zijn alle vervallen tot afgoderij en beeldendienst, tot waarzeggerij en tooverij, hebben geen besef meer van de heiligheid Gods, en weten niet van Zijne genade. Maar desniettemin zijn ze een bewijs, dat de mensch, God verloren hebbende, Hem niet missen en zonder Hem niet leven kan.

Deze behoefte aan verlossing, die der gansche menschheid eigen is, is op zichzelve en tevens voor het Christendom van zeer groote beteekenis. Want deze behoefte wordt voortdurend door God zelven in het hart der menschheid gewekt en levendig gehouden. Ze wijst er op, dat God het gevallen menschelijk geslacht nog niet geheel aan zichzelf heeft overgegeven. Zij is eene onuitroeibare hope, welke de menschheid op haren langen, bangen tocht door de wereld doet leven en arbeiden. En zij strekt tot een waarborg en profetie, dat er zulk eene verlossing is en dat ze, waar menschen te vergeefs naar haar zoeken, uit loutere ontferming door God wordt geschonken.

41. Tusschen de eigenwillige godsdiensten der volken en den godsdienst, die op de bijzondere openbaring aan Israel en in Christus rust, bestaat er een principiëel onderscheid. In gene is het altijd de mensch, die God tracht te vinden, maar zich steeds eene valsche voorstelling van Hem vormt, en daarom ook nooit een recht inzicht verkrijgt in het wezen der zonde en den weg der verlossing; maar

in de religie der H. Schrift is het altijd God, die den mensch zoekt, die hem aan zichzelf in zijne schuld en onreinheid ontdekt, maar daartegenover ook zichzelven in zijne genade en ontferming bekend maakt. Dáár stijgt uit de diepte van het menschelijk hart de verzuchting omhoog: Och of God de hemelen scheurde en nederkwam; hier gaan de hemelen open en daalt God zelf op aarde neer. Daar zien wij altijd den mensch aan het werk, of hij, door het verwerven van kennis, door het onderhouden van allerlei geboden of door het zich terugtrekken uit de wereld in de verborgenheid van eigen gemoed, de verlossing van het kwaad en de gemeenschap met God deelachtig zou kunnen worden; hier valt alle werk des menschen weg, en is het God zelf, die handelend optreedt, in de geschiedenis ingrijpt, den weg der verlossing in Christus baant en door de kracht zijner genade den mensch daarin overbrengt en wandelen doet. De bijzondere openbaring is het antwoord, dat God zelf in woord en daad doet hooren op de vragen, die door zijn eigen leiding oprijzen in het menschelijk hart.

Reeds terstond na den val zien wij, dat God tot den mensch komt, hem opzoekt, en in zijne gemeenschap terugleidt, Gen. 3 : 7—15. En zoo is het in het vervolg der openbaring altijd God, die als de zoekende en roepende, als de sprekende en handelende optreedt; de gansche verlossing gaat van Hem uit en keert tot Hem terug. Hij is het, die Seth in plaats van Abel stelt, Gen. 4 : 25, die Noach in zijne gunst doet deelen, Gen. 6 : 8, en in het gericht van den zondvloed bewaart, Gen. 6 : 12 v., die Abram roept en in zijn verbond opneemt, Gen. 12 : 1, 17 : 1, die het volk van Israel uit louter genade zich ten erve verkiest, Dt. 4 : 20, 7 : 6—8, die in de volheid des tijds zijn eeniggeboren Zoon in de wereld zendt, Gal. 4 : 4, en thans in deze bedeeling uit het gansche menschelijke geslacht zich eene gemeente vergadert, welke Hij verkoren

heeft ten eeuwigen leven en voor de hemelsche erfenis ten einde toe bewaart, Ef. 1 : 10, 1 Petr. 1 : 5.

Als nu reeds alles, wat in den tijd geschiedt, heel het werk der schepping en der voorzienigheid, op Gods raad berust en daarvan de uitvoering is, dan geldt dit zeker in nog sterkere mate van het werk der herschepping, dat Gods werk bij uitnemendheid is. Meermalen is er dan ook in de Schrift sprake van een raad, die aan alle dingen voorafgaat, Jes. 46 : 10, alle dingen werkt, Ef. 1 : 11, en vooral het werk der verlossing tot inhoud heeft, Luc. 7 : 30, Hd. 20 : 27, Hebr. 6 : 17; die voorts als raad, niet alleen van Gods verstand, maar ook van zijn almachtigen wil, Ef. 1 : 5, 11, onverbreekbaar, Jes. 14 : 27, 46 : 10, en onveranderlijk is, Hebr. 6 : 17, en eeuwig zal bestaan, Ps. 33 : 11, Spr. 19 : 21.

Andere namen lichten deze gedachte toe: wij vinden niet alleen melding gemaakt van een raad Gods, maar ook van een welbehagen, dat God in Christus jegens menschen heeft geopenbaard, Luk. 2 : 14, en in hunne toebrenging en aanneming tot kinderen zich verlustigt, Mt. 11 : 26, Ef. 1 : 5, 9; van een voornemen, dat verkiezend te werk gaat, Rom. 9 : 11, Ef. 1 : 9, in Christus gemaakt is, Ef. 3 : 11, en zich in de roeping realiseert, Rom. 8 : 28; van eene verkiezing en voorkennis, die in genade haar oorsprong, Rom. 11 : 5, in Christus haar middelpunt, Ef. 1 : 4, bepaalde personen tot voorwerp, Rom. 8 : 29, en hunne zaligheid ten doel heeft, Ef. 1 : 4; van eene verordineering eindelijk, welke door middel van de verkondiging der wijsheid Gods, 1 Cor. 2 : 7, op de aanneming tot kinderen, op de gelijkvormigheid aan Christus, op het eeuwige leven uitloopt, Hd. 13 : 48, Rom. 8 : 29, Ef. 1 : 5.

In dien raad is blijkbaar het gansche werk der verlossing vastgesteld, van het begin tot het einde, in de breedte en in de lengte; er blijft hier niet de minste plaats voor willekeur of toeval over; het is alles bepaald met

grondelooze barmhartigheid en onpeilbare wijsheid. Zoowel de toepassing als de verwerving der zaligheid is er in opgenomen; zoowel de goederen als de deelgenooten; de H. Geest met zijne gaven niet minder dan Christus met al zijne weldaden. Het is een raad, die een eeuwig verbond mag heeten, in alle deelen welgeordineerd en verzekerd, 2 Sam. 23 : 5, want het rust in de liefde des Vaders, in de genade des Zoons en in de gemeenschap des H. Geestes.

Op dien raad als fundament van 't werk der verlossing worden de geloovigen telkens in de Schrift gewezen, niet opdat ze zich zouden laten afschrikken en in lijdelijkheid gaan neerzitten, veel minder opdat zij er misbruik van zouden maken tot een leven in de zonde, Luk. 7 : 30, Rom. 3 : 8; maar juist integendeel, opdat zij zich verzekeren zouden van de onnaspeurlijke genade Gods en daarin volkomen rust zouden vinden. Want dat is juist het onderscheid tusschen het werk- en het genadeverbond. In het werkverbond luidde het tot den mensch, die naar Gods beeld was geschapen: doe dat, en gij zult leven; het had voor den ongevallen mensch wel een weg ten hemel kunnen zijn, maar het hing van zijn eigen vrijen wil af, en was dies wankel en onvast; de *zekerheid* ontbrak eraan. Maar het genadeverbond ligt vast in God alleen, wijl Hij als het ware in Christus en door den H. Geest voor beide partijen instaat. Het is dus de weg naar den hemel voor den gevallen mensch, die de gemeenschap Gods heeft verloren, deze op geenerlei wijze meer verwerven kan, maar ze alleen uit genade, als eene gave, door het geloof weer deelachtig kan worden; ja die dat geloof zelf als eene vrucht der verkiezing ontvangt, Hd. 13 : 48, Rom. 9 : 15, 16, Ef. 1 : 4, 2 : 8, en door dat geloof in de kracht Gods bewaard wordt tot de hemelsche erfenis, 1 Petr. 1 : 5.

Hier is dus volstrekte zekerheid; eene volmaakte liefde, die alle vreeze buitensluit; een verbond, dat van geen wankelen

weet, Jes. 54 : 10. Adam is voor Christus uitgewisseld, en deze is gister en heden dezelfde en in der eeuwigheid, Hebr. 13 : 8.

42. Dit verbond der genade wordt terstond na den val aan den mensch bekend gemaakt. Immers, in de moederbelofte, Gen. 3 : 14, 15 wordt niet alleen de slang vernederd en de booze macht, wier instrument zij was, veroordeeld. Maar er wordt ook in aangekondigd, dat er van nu voortaan vijandschap zal heerschen tusschen slangenzaad en vrouwenzaad; dat het God zelf is, die deze vijandschap in het leven roept en bevestigen zal; en dat deze vijandschap en strijd daarop zal uitloopen, dat het slangenzaad wel aan het vrouwenzaad de verzenen, maar dat toch omgekeerd het vrouwenzaad aan het slangenzaad den kop vermorzelen zal.

Er ligt hier niets minder in opgesloten dan de aankondiging en de instelling van het verbond der genade. Wel is waar komt hier het woord verbond nog niet voor; dit kan eerst in later tijd, bij Noach, Abraham enz. gebruikt worden, als de menschen in hun velerlei strijd tegen de natuur, tegen de dieren en ook onderling, de noodzakelijkheid en de nuttigheid van verdragen en verbonden door practische levenservaring hebben leeren kennen. Maar in beginsel en wezen komt in de moederbelofte toch alles voor, wat den inhoud van het genadeverbond uitmaakt. Door zijne overtreding heeft de mensch namelijk aan God de gehoorzaamheid opgezegd, zijne gemeenschap verlaten en daarentegen vriendschap met satan gezocht en met hem een bondgenootschap gesloten. En nu komt God in zijne genade, om dit bondgenootschap tusschen mensch en satan weer te verbreken en om in plaats van de tusschen hen gesloten vriendschap vijandschap te zetten. God brengt het vrouwenzaad, dat in de vrouw aan satan zich had overgegeven, weer door eene almachtige daad van zijn genadigen wil aan zijne zijde over en voegt er

de belofte aan toe, dat het, trots velerlei tegenstand en verdrukking, toch eenmaal zeker over het slangenzaad de volkomene overwinning behalen zal. Er is hier niets voorwaardelijks en niets onzekers. God zelf komt tot den mensch, Hij zelf zet vijandschap, Hij opent den strijd, Hij belooft de overwinning; de mensch heeft niet anders te doen, dan dit aan te hooren en in kinderlijk geloof aan te nemen. Belofte en geloof zijn de inhoud van het genadeverbond, dat thans met den mensch wordt opgericht en voor hem, den gevallene en den afgedoolde, wederom den weg tot het Vaderhuis ontsluit en den toegang tot de eeuwige zaligheid opent.

Van zijne eerste bekendmaking af doorloopt dit verbond in de geschiedenis verschillende bedeelingen, waarbij vooral die vóór de wet, onder de wet en na de wet te onderscheiden zijn. Maar het blijft toch altijd in zijn wezen één; het is altijd genadeverbond; het vloeit bij den voortduur uit Gods genade voort; het heeft steeds genade, n.l. hetzelfde Evangelie, Rom. 1 : 2, Gal. 3 : 8, denzelfden Christus, Joh. 14 : 6, Hd. 4 : 12, hetzelfde geloof, Hd. 15 : 11, Rom. 4 : 11, dezelfde weldaden, Hd. 10 : 43, Rom. 4 : 3, tot inhoud; en het vindt in de verheerlijking van Gods genade zijn doel. En daarbij zet het zich in al die bedeelingen steeds op organische en historische wijze voort. Terwijl de verkiezing onze aandacht vestigt op de individueele personen, die tevoren door God gekend zijn en in den tijd door Hem geroepen, gerechtvaardigd en verheerlijkt worden, beschouwt het genadeverbond deze in verband met elkander onder Christus als Hoofd. Nooit wordt het in de historie met een enkel, los, op zichzelf staand individu opgericht, maar altijd met een mensch en zijn geslacht, met Adam, met Noach, met Abraham, met Israel, met de gemeente en met hun zaad. Nooit geldt de belofte een enkel geloovige op zichzelf, maar altijd in hem ook zijn huis.

God verwezenlijkt zijn genadeverbond niet, door op

den tast eenige menschen uit de menschheid uit te lezen en dan buiten de wereld om saam te voegen; maar Hij draagt het in de menschheid in, maakt het tot een bestanddeel der wereld, en zorgt nu, dat het in die wereld bewaard blijve van den booze. Als Herschepper wandelt Hij in het spoor, dat Hij als Schepper, Onderhouder en Regeerder aller dingen getrokken heeft. De genade is iets anders en hoogers dan de natuur, maar zij sluit zich toch bij de natuur aan, en vernietigt ze niet doch herstelt ze. Zij is geen erfgoed, dat krachtens natuurlijke geboorte overgaat, maar ze stroomt toch voort in de bedding, welke in de natuurlijke verhoudingen van het menschelijk geslacht is uitgegraven. Het verbond der genade springt niet van den hak op den tak, maar zet in de familiën, geslachten en volken op eene historische en organische wijze zich voort.

43. Daarmede hangt ook nog deze eigenaardigheid saam, dat het genadeverbond zich verwezenlijkt op eene wijze, die des menschen redelijke en zedelijke natuur ten volle eerbiedigt. Wel rust het op den raad Gods, en hieraan mag in geen enkel opzicht te kort worden gedaan. Achter het genadeverbond ligt de souvereine en vrijmachtige wil van God, die zich doorzet met Goddelijke energie en daarom den triumf van het Godsrijk over alle geweld der zonde verzekert.

Maar die wil is geen noodlot, dat van boven op den mensch neervalt, doch de wil van den Schepper van hemel en aarde, die zijn eigen werk in schepping en voorzienigheid niet verloochenen, en den mensch, dien Hij schiep als een redelijk en zedelijk wezen, niet als een stok en blok behandelen kan. Die wil is, meer nog, de wil van een barmhartig en goedertieren Vader, die nooit met ruw geweld dwingt, maar steeds door de geestelijke macht zijner liefde al onzen tegenstand verwint. De wil van God is geen blinde, onredelijke kracht, maar *wil*, wijze

genadige, liefderijke en tegelijk vrije en almachtige *wil.* En daarom treedt het genadeverbond, hetwelk eigenlijk geene eischen en voorwaarden kent, toch weer voor ons op in den vorm van een gebod en vermaant ons tot geloof en bekeering, Mk. 1 : 15. In zichzelf beschouwd, is het genadeverbond enkel genade en sluit het alle werk uit. Het geeft wat het eischt, en het vervult wat het voorschrijft. Het Evangelie is louter blijde boodschap, geen eisch maar belofte, geen plicht maar gave. Doch opdat het zich als belofte en gave in ons verwezenlijke, neemt het in overeenstemming met onze natuur het karakter eener zedelijke vermaning aan. Het wil ons niet dwingen, maar begeert niet anders, dan dat wij vrij en gewillig in het geloof aannemen, wat God ons schenkt. De wil van God realiseert zich niet anders dan door ons verstand en onzen wil heen. Waarom ook terecht gezegd wordt, dat de mensch, door de genade die hij ontvangt, zelf gelooft en zelf zich bekeert.

Doordat het genadeverbond op deze wijze historisch en organisch ingaat in het menschelijk geslacht, kan het hier op aarde niet in eene gedaante verschijnen, die ten volle aan zijn wezen beantwoordt. Niet alleen blijft er in de ware geloovigen veel, dat met een leven overeenkomstig den eisch des verbonds: wandel voor mijn aangezicht en wees oprecht, wees heilig want Ik ben heilig, in lijnrechten strijd is. Maar er kunnen ook personen zijn, die in het genadeverbond, gelijk het zich aan onze oogen vertoont, zijn opgenomen, en toch vanwege hun ongeloovig en onbekeerlijk hart nog van alle geestelijke weldaden van dat verbond verstoken zijn. Dat is thans niet alleen het geval, maar zulk een toestand heeft alle eeuwen door bestaan. In de dagen des Ouden Testaments waren lang niet allen Israel, die uit Israel afstamden, Rom. 9 : 6, want niet de kinderen des vleesches, maar de kinderen der belofte worden voor het zaad gerekend, Rom. 9 : 8, 2 : 29; en in de Nieuw-

testamentische gemeente is er kaf onder het koren, zijn er kwade ranken aan den wijnstok, en zijn er niet alleen gouden, maar ook aarden vaten, Mt. 3 : 12, 13 : 29, Joh. 15 : 2, 2 Tim. 2 : 20. Daar zijn menschen, die eene gedaante van godzaligheid vertoonen, maar de kracht derzelve verloochenen, 2 Tim. 3 : 5.

Op grond van deze tegenstrijdigheid tusschen wezen en verschijning hebben sommigen wel tusschen een inwendig verbond, dat uitsluitend met de ware geloovigen werd opgericht, en een uitwendig verbond, dat alleen de belijders met den mond omvatte, onderscheid en scheiding gemaakt. Maar zulk eene scheiding kan met de leer der Schrift niet bestaan; wat God vereenigt, mag de mensch niet scheiden. Er mag niet afgelaten worden van den eisch, dat wezen en verschijning aan elkander beantwoorden zullen, dat het belijden met den mond en het gelooven met het hart met elkander zullen overeenstemmen, Rom. 10 : 9. Maar al zijn er dus geen twee verbonden, die los naast elkander staan, er zijn aan het ééne genadeverbond toch wel twee zijden, waarvan de ééne alleen voor ons, de andere echter ook voor God volkomen zichtbaar is. Wij hebben ons te houden aan den regel, dat wij niet over het hart, maar alleen over den uitwendigen wandel, en dan nog slechts gebrekkig, kunnen oordeelen. Wie voor het oog der menschen in den weg des verbonds wandelen, moeten naar het oordeel der liefde door ons als bondgenooten beschouwd en behandeld worden. Maar ten slotte is het niet ons, maar Gods oordeel, dat beslist. Hij is de Kenner der harten en de Proever der nieren; bij Hem is er geene aanneming des persoons; de mensch ziet aan wat voor oogen is, maar de Heere ziet het hart aan, 1 Sam. 16 : 7.

Zoo onderzoeke dan een iegelijk zichzelven, of hij in het geloof is, of Jezus Christus in hem is, 2 Cor. 13 : 5.

---

§ 12. De Persoon van Christus.

44. De raad der verlossing is niet een menschelijk ontwerp, welks uitvoering van allerlei onvoorziene omstandigheden afhangt en daarom ten hoogste onzeker is. Maar hij wordt onfeilbaar zeker uitgevoerd, omdat hij het besluit is van Gods genadigen en almachtigen wil. Zoo als het in de eeuwigheid is vastgesteld, zoo wordt het volbracht in den tijd. Alwat de leer des geloofs dus verder te behandelen heeft, is beschrijving van den weg, waarin de onveranderlijke raad des Heeren aangaande de zaligheid zijner menschenkinderen wordt uitgewerkt en toegepast. En wijl die raad vooral over drie groote zaken liep, over den Middelaar, door wien de zaligheid moet worden verworven, over den Heiligen Geest, door wien ze moet worden toegepast, en over de menschen, aan wie zij moet worden geschonken, heeft de onderwijzing in het Christelijk geloof zich in het vervolg ook met deze drie stukken bezig te houden.

Ten eerste heeft zij te handelen over den persoon van Christus, die door zijn lijden en sterven de zaligheid verwerft. Vervolgens moet zij den weg aanwijzen, waarin de Heilige Geest den persoon van Christus met al zijne weldaden aan de gemeente deelachtig maakt. En ten derde heeft zij hare aandacht te schenken aan de personen, die deze door Christus verworven zaligheid deelachtig worden, en dus te handelen van de kerk of de gemeente als het lichaam van Christus. Ten slotte loopt deze onderwijzing

dan vanzelf uit op de voltooiing der zaligheid, welke de geloovigen hiernamaals wacht. Bij de behandeling zal blijken, dat de raad der verlossing in alle deelen wel geordineerd en verzekerd is; de onuitsprekelijke genade, de veelvuldige wijsheid en de almachtige kracht Gods wordt er in openbaar.

Reeds terstond bij den persoon van Christus treden al deze deugden in het helderste licht. Het middelaarsgeloof is niet uitsluitend aan het Christendom eigen. Alle menschen en volken leven niet alleen in het besef, dat zij de zaligheid niet deelachtig zijn, maar zij dragen ook allen de overtuiging om, dat deze zaligheid hun op eene of andere wijze door bepaalde personen moet worden aangewezen en geschonken. De gedachte is algemeen verbreid, dat de mensch, zooals hij is, niet tot God naderen mag en niet in zijne tegenwoordigheid wonen kan; hij heeft een tusschenpersoon noodig, die hem den weg tot de Godheid ontsluit. In alle godsdiensten komen daarom middelaars voor, die eenerzijds Goddelijke openbaringen aan de menschen bekend maken en andererzijds de gebeden en gaven der menschen aan de Godheid overbrengen.

Soms treden lagere goden of geesten als zulke middelaars op, maar dikwijls zijn het ook menschen, die met bovennatuurlijke kennis en macht zijn begiftigd en in eene bijzondere reuk van heiligheid staan. Zij bekleeden in het religieuze leven der volken eene voorname plaats en worden bij alle gewichtige gelegenheden in het bijzondere en openbare leven, zooals bij rampen, oorlogen, ziekten, ondernemingen enz. geraagdpleegd. Maar hetzij zij als waarzeggers of toovenaars, als heiligen of priesters optreden, zij wijzen den weg wel aan, dien de mensch naar hunne meening bewandelen moet, om de gunst der Godheid deelachtig te worden, maar zij zijn de weg zelf niet. De godsdiensten der volken zijn van hun persoon onafhankelijk. Dit geldt zelfs ook van die godsdiensten, welke door be-

paalde personen zijn gesticht. Buddha en Confucius, Zarathustra en Mohammed zijn wel de eerste belijders van den godsdienst, die door elk hunner is gesticht, maar zijn niet de inhoud van dien godsdienst en staan er mede in een uitwendig en tot zekere hoogte toevallig verband. Hun godsdienst zou dezelfde kunnen blijven, ook al werd hun naam vergeten of hun persoon door een ander vervangen.

In het Christendom echter is het hiermede gansch anders gesteld. Wel is nu en dan de meening uitgesproken, dat ook Christus nooit de eenige Middelaar heeft willen zijn en dat Hij met het vergeten van zijn naam volkomen genoegen zou nemen, indien zijn beginsel en geest maar in de gemeente voortleefde. Maar anderen, die voor zichzelf allen band met het Christendom verbroken hebben, hebben op onpartijdige wijze deze gedachte bestreden en weerlegd. Het Christendom staat tot den persoon van Christus in eene gansch andere verhouding, dan de godsdiensten der volken tot de personen, door wie zij gesticht zijn. Jezus is niet de eerste belijder van den naar zijn naam genoemden godsdienst geweest. Hij was niet de eerste en de voornaamste Christen, maar Hij bekleedt in het Christendom eene geheel eenige plaats. Hij is er niet in den gewonen zin de stichter van, maar Hij is de Christus, de Gezondene van den Vader, die zijn koninkrijk op aarde heeft gesticht en het nu uitbreidt en bewaart tot het einde der eeuwen. Christus is het Christendom zelf; Hij staat er niet buiten maar er midden in; zonder zijn naam, persoon en werk is er geen Christendom meer. Christus is in één woord niet de wegwijzer naar de zaligheid, maar de weg zelf. Hij is de eenige, waarachtige en volkomene Middelaar tusschen God en de menschen. Wat de godsdiensten in hun middelaarsgeloof hebben vermoed en gehoopt, dat is wezenlijk en volkomen in Hem vervuld.

45. Om deze geheel eenige beteekenis van Christus

wel in te zien, dienen wij van de gedachte der Schrift uit te gaan, dat Hij niet eerst, gelijk wij, bij zijne ontvangenis en geboorte begon te bestaan, maar reeds eeuwen lang te voren bestond en van eeuwigheid her de eengeborene en geliefde Zoon des Vaders was. In het Oude Testament wordt de Messias reeds aangeduid met den naam van Vader der eeuwigheid, die voor zijn volk een eeuwig Vader is, Jes. 9 : 5, en wiens uitgangen (oorsprong en herkomst) zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid, Mich. 5 : 1. Het Nieuwe Testament sluit zich daarbij aan, maar spreekt de eeuwigheid van Christus nog veel duidelijker uit. Immers wordt daar het gansche aardsche leven van Christus telkens voorgesteld als de volbrenging van een werk, dat Hem tevoren door den Vader was opgedragen, om te doen, en waartoe Hij juist van den hemel nederdaalde, in de wereld kwam, op aarde uitgezonden werd, Mt. 10 : 40, Mk. 2 : 17, 10 : 45, 12 : 6, Luk. 4 : 43, Joh. 3 : 13, 5 : 24, 30, 36, 43, 6 : 38, 12 : 46, 13 : 3 enz. Hij toch, die Davids zoon is, was reeds Davids Heer, Mk. 12 : 36, bestond reeds vóór Abraham, Joh. 8 : 58, had reeds heerlijkheid bij den Vader, eer de wereld was, Joh. 17 : 5, 24, en bevond zich reeds toen in de gestalte Gods, Phil. 2 : 6, verg. 2 Cor. 8 : 9, Col. 1 : 15, Hebr. 1 : 3—13, Op. 1 : 11, 17, 22 : 13.

Daarom was Hij reeds met den Vader en den Geest bij de schepping en bij de onderhouding aller dingen werkzaam, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, Hebr. 1 : 2, 3, en stond Hij ook reeds vóór zijne vleeschwording in eene nauwe betrekking tot de wereld, Joh. 1 : 3, tot de menschen, wier leven en licht Hij was, Joh. 1 : 4, en inzonderheid tot Israel, dat het Zijne was, Joh. 1 : 11. Onder dat Israel woonde en werkte Hij reeds vanouds als de Engel des verbonds of de Engel des Heeren, die als de God van Bethel, Gen. 31 : 13, als de God der vaderen, Ex. 3 : 2, 6, de aartsvaders leidde en verloste, Gen. 48 : 15, 16, het

volk uit Egypte naar Kanaän voerde, Ex. 3 : 8, 14 : 21, 23 : 20, 33 : 14, en aan Israel de verzekering gaf, dat de Heere zelf in zijn midden was als een God der verlossing en der behoudenis, Jes. 63 : 9. Deze Engel des verbonds is het trouwens zelf, die eenmaal in de toekomst snellijk tot zijn tempel komen zal, Mal. 3 : 1, en die deze komst daarom ook door de profetie in de zoogenaamde Messiaansche verwachtingen voorbereidt, 1 Petr. 1 : 10, 11.

Deze verwachtingen dragen in den aanvang nog een algemeen karakter, Gen. 3 : 15, maar trekken zich dan steeds nauwer in de linie van Seth, Gen. 4 : 26, in de tenten van Sem, Gen. 9 : 26, 27, in het zaad van Abraham, Gen. 12 : 2, 3, in den stam van Juda, Gen. 29 : 35, 49 : 8—10, in het huis van David saam, 2 Sam. 7 : 9—16, Ps. 89 : 19—38, Am. 9 : 11, Hos. 3 : 5, Jer. 17 : 25, 22 : 4, om zich ten slotte te concentreeren in dien éénen Davidszoon, die, evenals de profeten, 1 Kon. 19 : 16, Ps. 105 : 15, en de priesters, Lev. 8 : 12, 30, Ps. 133 : 2, en vooral de koningen, 1 Sam. 10 : 1, 16 : 23, 2 Sam. 2 : 4, 5 : 3 enz.. tot zijn ambt gezalfd, de Gezalfde bij uitnemendheid zou heeten, Messias zonder meer, als eigennaam en zonder artikel, Dan. 9 : 25, Joh. 4 : 25.

Van dien Messias heet het nu in het Oude Testament, dat Hij wel een mensch is, maar toch alle menschen in waardigheid en eere ver te boven gaat. Hij is een mensch, wordt uit Davids huis geboren, is een zoon van David, en heet een zoon des menschen, 2 Sam. 7 : 12 v., Jes. 7 : 14, 9 : 5, Mich. 5 : 1, Dan. 7 : 13. Maar toch is Hij meer dan mensch; Hij zit op de eereplaats aan Gods rechterhand, Ps. 110 : 2, is Davids Heer, Ps. 110 : 1, de Zoon Gods in bijzonderen zin, Ps. 2 : 7. Hij is Immanuel, God met ons, Jes. 7 : 14, de Heere onze gerechtigheid, Jer. 23 : 6, 33 : 16, in wien de Heere zelf met zijne genade tot zijn volk komt en woning onder hen maakt. Het is voor de profetie hetzelfde, of de Heere dan wel zijn Messias over

zijn volk regeert; nu eens wordt gezegd, dat de Heere, en dan weder, dat zijn gezalfde koning verschijnen, de volken oordeelen en Israel verlossen zal, Jes. 40 : 10, 11, Ezech. 34 : 23, 24, Mich. 5 : 3. In den Messias komt God zelf tot zijn volk, Jes. 7 : 14; zijn naam is Wonderlijk, Raad, sterke God, eeuwige Vader, Vredevorst, Jes. 9 : 5. En toch, hoe groot de waardigheid en macht van dezen Messias ook zijn moge, Hij zal in nederige omstandigheden en benarde tijden geboren worden, Jes. 7 : 14, 15, als een rijske uit den afgehouwen tronk van Isai, Jes. 11 : 1, 53 : 2, Mich. 5 : 1, als een spruit uit Davids huis, niet rijdende op een oorlogspaard, maar ten teeken van vrede zittende op eene ezelin, Jer. 23 : 5, 33 : 15, Zach. 3 : 8, 6 : 12, 9 : 9, een koning ja, maar een priester tevens, Ps. 110 : 4, Zach. 6 : 13, en als een priester verzoenende de zonden van zijn volk, Jes. 52 : 13, 53 : 12.

46. Van al deze profetieën, ja van heel het Oude Testament, dient het Nieuwe Testament zich als de vervulling aan. Wat Jezus zegt, dat de Schriften van Hem getuigen, Joh. 5 : 39, Luk. 24 : 27, is eene gedachte, die aan heel het Nieuwe Testament ten grondslag ligt en ook telkens klaar uitgesproken wordt. De eerste discipelen van Jezus erkenden Hem als den Christus, omdat zij in Hem vonden dien, van welken Mozes en de profeten gesproken hadden, Joh. 1 : 46. Paulus getuigt, dat Christus gestorven, begraven en opgewekt is naar de Schriften, 1 Cor. 15 : 3, 4. Petrus zegt, dat de Geest van Christus in de profeten te voren getuigde van het lijden, dat op Christus komen zoude en van de heerlijkheid daarna volgende, 1 Petr. 1 : 11. En al de boeken des Nieuwen Testaments toonen rechtstreeks of zijdelings aan, dat het gansche Oude Testament in Christus tot zijne vervulling is gekomen; de wet met hare zedelijke, ceremoniëele en burgerlijke geboden, met haar tempel en altaar, priesterschap en offeranden, en

evenzoo de profetie met hare belofte zoowel aangaande den gezalfden koning uit Davids huis als met betrekking tot den lijdenden knecht des Heeren. Het gansche koninkrijk Gods, dat in Israels volk en geschiedenis voorafgeschaduwd, onder nationale vormen in de wet voorgeteekend en in Oudtestamentische taal door de profetie was aangekondigd, kwam in Christus nabij en daalde in Hem en zijne gemeente uit den hemel op de aarde neer.

Zoo is Jezus dan in de eerste plaats, evenals de Messias in het Oude Testament, mensch, waarachtig en volkomen mensch, wien niets menschelijks vreemd is. Want, hoewel Hij het eeuwige Woord is, Hij werd toch vleesch in de volheid des tijds, Joh. 1 : 14, Phil. 2 : 7, 1 Joh. 4 : 2, 3, dragende de gelijkheid des zondigen vleesches, Rom. 8 : 3, ons vleesch en bloed deelachtig en in alles den broederen gelijk, Hebr. 2 : 14, 17, uit de vaderen zooveel het vleesch aangaat, Rom. 9 : 5, Abrahams zaad, Gal. 3 : 16, uit Juda's stam, Hebr. 7 : 14, uit Davids geslacht, Rom. 1 : 3, geboren uit eene vrouw, Gal. 4 : 4; mensch in waren en vollen zin, met een lichaam, Mt. 26 : 26, van vleesch en bloed, Hebr. 2 : 14, met eene ziel, Mt. 26 : 38, en een geest, Mt. 27 : 50, met menschelijke ontwikkeling, Luk. 2 : 40, 52, met menschelijke aandoeningen van vreugde en droefheid, van toorn en ontferming, Luk. 10 : 21, Mk. 3 : 15 enz., onder de wet en al hare gerechtigheid gesteld, Mt. 3 : 15, Gal. 4 : 4, en gehoorzaam tot den dood toe, Phil. 2 : 8. Zelfs is Hij in alle dingen, gelijk als wij, verzocht geweest, doch zonder zonde, Hebr. 4 : 15, heeft in de dagen zijn vleesches Gode gebeden en smeekingen geofferd met sterke roeping en tranen, gehoorzaamheid leerende uit hetgene Hij geleden heeft, Hebr. 5 : 7, 8, en is eindelijk gekruisigd, gestorven en begraven.

Bij zijne tijdgenooten rees dan ook nooit twijfel aangaande zijne waarachtige en volkomene menschelijke natuur; zij duidden Hem gewoonlijk met den eenvoudigen, historischen

naam van *Jezus* aan. Want ofschoon Hem deze naam op uitdrukkelijken last des Engels en met eene bepaalde beteekenis gegeven werd, Mt. 1 : 21, het was toch een gewone naam, die ook door Mozes' opvolger, Num. 13 : 16, Hd. 7 : 45, Hebr. 4 : 8, en anderen, Luk. 3 : 29, Col. 4 : 11, gedragen werd. Voor zijne bekenden gold Hij dan ook als de mensch, genaamd Jezus, Joh. 9 : 11, als de zoon van Jozef, den timmerman, wiens vader en moeder, zusters en broeders wij kennen, Mt. 13 : 55, Mk. 6 : 3, Joh. 6 : 42, de zoon van Jozef, van Nazareth, Joh. 1 : 45, Jezus de Nazarener, Mt. 2 : 23, Mk. 10 : 47, Joh. 18 : 5, 7, 19 : 19, Hd. 22 : 8, Jezus de Galileër, Mt. 26 : 69, de profeet van Nazareth in Galilea, Mt. 21 : 11. En de gewone titel, waarmede Hij aangesproken werd, was die van Rabbi of Rabbouni, leeraar, meester of mijn meester, Joh. 1 : 39, 20 : 16, waarmede in dien tijd de Schriftgeleerden en Farizeën werden aangesproken, Mt. 23 : 8. En Hij aanvaardde dien titel niet alleen, maar eischte hem alleen voor zichzelven op, Mt. 23 : 8—10. In deze benamingen en titels ligt dus nog niet opgesloten, dat de menschen Hem voor den Christus erkenden. En dit is ook nog niet het geval, wanneer zij Hem in het algemeen Heer, Mk. 7 : 28, Zone Davids, Mk. 10 : 47, of een profeet, Mk. 6 : 15, 8 : 28 noemden.

47. Maar ofschoon een waarachtig en volkomen mensch, Jezus is zich van den aanvang af bewust, meer dan mensch te zijn en wordt zoo door al zijne discipelen met steeds klaarder besef erkend en beleden. Hiervoor komt in de eerste plaats in aanmerking, dat zijne komst reeds eeuwen te voren in de bovenvermelde Oudtest. profetieën voorspeld, en in de volheid des tijds door een engel des Heeren opzettelijk aan Maria en Jozef aangekondigd werd, Mt. 1 : 18 v., Luk. 1 : 26 v. Voorts wordt ons door Mattheus en Lukas uitdrukkelijk medegedeeld en elders ook minder of meer duidelijk ondersteld, Mk. 6 : 4, Joh. 1 : 13, 7 : 41, 42,

Rom. 1 : 3, 4, 9 : 5, Phil. 2 : 7, Gal, 4 : 4, dat Hij niet geboren werd uit den wil des vleesches, maar in Maria's schoot ontvangen werd door den H. Geest, Mt. 1 : 20, Luk. 1 : 35. Door deze werkzaamheid des H. Geestes bereidde de Eengeboren Zoon, die als het Woord reeds in den beginne bij God en zelf God was, zichzelf eene waarachtige menschelijke natuur, Phil. 2 : 6, 7, en hield Hij deze tevens van den aanvang af van alle schuld en smet der zonde vrij.

Te midden van het gansche menschelijke geslacht, dat met al zijne millioenen leden schuldig voor Gods aangezicht staat en geheel bedorven en onrein is, is Hij de eenige (zelfs Maria, zijne moeder, de hoogbegenadigde, Luk. 1 : 42, 43, deelt met Hem in die eere niet, Joh. 2 : 4, Mk. 3 : 31, Luk. 11 : 28, gelijk Rome ten onrechte beweert), die zijne tegenstanders tegemoettreden durft met het woord: wie van ulieden overtuigt mij van zonde? Joh. 8 : 46; die, schoon de zachtmoedigste en nederigste van alle menschen, toch in dit opzicht zich van al zijne discipelen afzondert, Mt. 6 : 9, 12; en wien nooit, zelfs niet in de bangste ure, in Gethsemane of op Golgotha, een enkel woord van schuldbelijdenis van de lippen vloeit. Integendeel, Hij is zich bewust, in al zijne woorden en werken den wil zijns Vaders te doen, Joh. 4 : 34, 5 : 19, 20, 30, 8 : 26, 28, 38, 12 : 50, 17 : 4, 6, 8; Hij heeft nooit eenige zonde gedaan, en er is geen bedrog in zijnen mond geweest, 2 Cor. 5 : 21, Hebr. 7 : 26, 1 Petr. 1 : 11, 2 : 22, 1 Joh. 3 : 5.

Al verder kent Hij zichzelven in het koninkrijk der hemelen, dat Hij op aarde stichten kwam, eene geheel eenige plaats toe. Evenals Johannes de Dooper, trad ook Jezus met de prediking op, dat het koninkrijk Gods nabij was en dat burgerschap in dat koninkrijk alleen verkrijgbaar was in den weg van geloof en bekeering, Mt. 1 : 15. Maar hij stelt zichzelf tot dat koninkrijk in eene gansch andere verhouding dan Johannes of een van de profeten.

Dezen allen hebben er van geprofeteerd, Mt. 11 : 11, 13, maar Jezus is er de eigenaar en bezitter van. Wel heeft Hij het zelf van den Vader ontvangen, die het Hem in zijn raad verordineerd (beschikt) heeft, Luk. 22 : 29. Maar daarom is het ook juist *Zijn* koninkrijk, waarover Hij vrijmachtig ten gunste van zijne discipelen beschikt. De Vader is het, die voor zijn zoon eene bruiloft bereidt, Mt. 22 : 2, maar de zoon is toch de bruidegom, Mt. 22 : 2, Mk. 2 : 19, Joh. 3 : 29, die in de toekomstige vereeniging met de zijnen zijne eigene bruiloft viert, Mt. 25 : 1 v. De Vader is de eigenaar van den wijngaard, maar de zoon is toch de erfgenaam, Mt. 21 : 33, 38. Zoo noemt Jezus dan het koninkrijk Gods ook tegelijk *Zijn* koninkrijk, Mt. 13 : 41, 20 : 21, Luk. 22 : 30, spreekt Hij van *Zijne* gemeente als gegrond op de belijdenis van zijn naam, Mt. 16 : 18, spreekt Hij van de verborgenheden van dat koninkrijk niet als de Schriftgeleerden, maar als machthebbende, Mt. 7 : 29, werpt Hij de duivelen uit door den Geest Gods, Mt. 12 : 28, Luk. 11 : 20, vergeeft Hij zelfs de zonden, Mt. 9 : 6, en deelt Hij het koninkrijk zelf met al zijne goederen naar welgevallen uit, Mt. 11 : 27—30.

In één woord, van het koninkrijk Gods is Hij maar niet een gewoon of zelfs een voornaam burger, doch Hij is er de Messias, de Christus, de door God zelf gezalfde Koning van. Reeds als knaap in den tempel wist Hij, dat Hij moest zijn in de dingen zijns Vaders, Luk. 2 : 49. Toen Hij zich door Johannes doopen liet, deed Hij dit niet, wijl Hij behoefte had aan vergeving zijner zonden, maar alleen, opdat Hij in alles aan Gods wil gehoorzaam zou zijn en van Zijnentwege door den H. Geest bekwaamd zou worden tot zijn werk, Mt. 3 : 15—17. Als Messias werd Hij dan ook reeds door den Dooper en door zijne eerste discipelen erkend, Joh. 1 : 29—52. In de synagoge te Nazareth verkondigde Hij zelf korten tijd daarna, dat de profetie van Jesaia heden werd vervuld, Luk. 4 : 16 v. Op de vraag

van Johannes den Dooper, of Hij de beloofde Messias was, antwoordde Hij bevestigend, door te verwijzen naar zijne werken, Mt. 11 : 4 v. De belijdenis van Petrus: Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods, aanvaardde Hij en zag er eene openbaring zijns Vaders in, Mt. 16 : 16, 17, Joh. 6 : 68, 69. De bede van de moeder der Zebedaïden ging uit van het geloof, dat Jezus de Messias was, en werd in dezen zin ook door Jezus opgevat en beantwoord, Mt. 20 : 20. Zijne uitlegging van den 110den Psalm, Mt. 22 : 42, zijn intocht in Jeruzalem, Mt. 21 : 2 v., zijn optreden in den tempel, Mt. 21 : 12 v. zijne instelling van het avondmaal, Mt. 26 : 26 v., berusten alle op de onderstelling, dat Hij de Messias is, Davids Zoon en Davids Heer, en het oude verbond door een nieuw vervangt. En wat eigenlijk alles afdoet, om niets anders dan om de belijdenis, dat Hij de Christus, de Zone Gods was, is Hij veroordeeld en gedood, Mk. 14 : 62, en het opschrift boven zijn kruis: Jezus de Nazarener, de Koning der Joden, drukte daarop het zegel. In de apostolische brieven heet Hij daarom geregeld Jezus de Christus, Christus Jezus, onze Heere Jezus Christus enz., en naar dien naam worden wij Christenen genoemd, Hd. 11 : 26.

48. Aangaande den aard van het Messiasschap waren er echter in Jezus' tijd allerlei dwalingen onder het volk in omloop. Zelfs de discipelen dachten onwillekeurig, dat Jezus een Messias zou zijn, gelijk de Joden zich toen algemeen voorstelden, een koning n.l., die den strijd tegen de heidensche volken zou aanbinden en Israel zou verheffen tot het hoofd der natiën, Mt. 11 : 2 v., Hd. 1 : 6. Daarom moest Jezus, om zoo te zeggen, met dien titel voorzichtig zijn; Hij was wel de Messias, de Christus, maar Hij was het in een anderen zin, dan men toenmaals geloofde en hoopte. Vandaar, dat Hij menigmalen in ge-

lijkenissen sprak, Mt. 13 : 13, 34; dat Hij op zijne werken van barmhartigheid als bewijzen van zijne Messiaansche waardigheid wees, Mt. 11 : 4, 5; dat Hij meermalen verbood, van zijne werken en zijn Messiasschap te spreken, Mt. 8 : 4, 9 : 30, 12 : 16, 16 : 20 enz., en vooral, dat Hij, den titel van Messias vermijdende, zichzelven in den regel aanduidde met den eigenaardigen naam van *Zoon des menschen.*

Deze naam is ongetwijfeld aan Dan. 7 : 13 ontleend, waar de wereldrijken onder het beeld van dieren, maar de heerschappij Gods over zijn volk onder de gelijkenis van een menschenzoon wordt voorgesteld. De plaats werd ook in sommige Joodsche kringen in Messiaanschen zin verklaard, en de naam was dus, althans bij sommigen, als eene aanduiding van den Messias bekend, Joh. 12 : 34; maar toch schijnt hij geen gewone naam geweest te zijn en ook geene vaste beteekenis te hebben gehad. Er konden zich met dezen naam niet zulke vleeschelijke verwachtingen verbinden als bijvoorbeeld met den naam: Zone Davids, koning Israels. Daarom was deze naam voor Jezus het meest geschikt, want Hij drukte er eenerzijds mede uit, dat Hij de Messias was, door de profetie beloofd, en dat Hij dit toch niet was in den zin en naar de gedachte van het Joodsche volk. Zoo duidt Hij zichzelven met dezen naam vooral in twee reeksen van plaatsen aan, n.l. in zulke, waarin Hij van zijne armoede, lijden en vernedering, en in andere, waarin Hij van zijne macht, hoogheid en verhooging spreekt.

Zoo zegt Hij bijv. in het eerste geval: De Zoon des menschen is niet gekomen, om gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen, Mt. 20 : 28; in het andere geval verklaart Hij voor den hoogen raad, dat Hij inderdaad de Messias is, en voegt er dan aan toe: doch ik zeg ulieden, van nu aan zult gij zien den Zoon des menschen zittende ter rechter-

hand der kracht Gods en komende op de wolken des hemels, Mt. 26 : 64. Jezus teekent zichzelf dus met dezen naam in zijne volle Messianiteit, juist zooals de Oudtest. profetie deze omschreven had, als door God gezalfde koning, maar tevens als lijdende knecht des Heeren, als een koning, die niet alleen rechtvaardig en machtig, maar ook zachtmoedig en nederig is, en met de heerschappij het priesterschap verbindt. De naam van Zoon des menschen duidt Jezus in zijne vernedering en in zijne verhooging, in zijne genade en in zijne macht, in zijn lijden en in zijne heerlijkheid, als Zaligmaker en als Rechter aan.

Nog hooger, ja de hoogste eere wordt aan dezen Christus toegekend, als de Schrift Hem Zoon Gods, Woord Gods, Beeld Gods, ja zelven God noemt. Zoon Gods heet Hij niet in dien creatuurlijken, ethischen of theocratischen zin, als waarin de engelen, Job 38 : 7, het volk van Israel, Ex. 4 : 22, Dt. 14 : 1, Jes. 63 : 6, Hos. 11 : 1, de rechters, Ps. 82 : 6, verg. Joh. 10 : 34 v., de koningen, 2 Sam. 7 : 11—14, Adam, Luk. 3 : 38, de geloovigen, 2 Cor. 6 : 18, en ook Christus soms zelf wel, Mt. 4 : 3, 26 : 63, Joh. 1 : 34, 50 enz. zoon Gods wordt genoemd. Maar Hij is en heet meermalen Zoon Gods in geheel eenigen, metaphysischen zin, omdat Hij de eengeboren Zoon des Vaders is, Joh. 1 : 18, 3 : 16, 18, 1 Joh. 4 : 9, de geliefde Zoon, in wien de Vader al zijn welbehagen heeft, Mt. 3 : 17, 17 : 5, Ef. 1 : 6, Col. 1 : 13, de eenige zoon en erfgenaam, Mk. 12 : 6, 7, *de* Zoon, Mk. 13 : 32, dien niemand kent dan de Vader en wien de Vader alle dingen overgaf, Mt. 11 : 27, die God zijn eigen Vader noemt, Joh. 5 : 18, en des Vaders eigen Zoon is, Rom. 8 : 32.

Deze benaming wijst dus op eene eenheid tusschen God en Christus, gelijk die nergens elders tusschen den Schepper en zijn schepsel bestaat. Hij en de Vader zijn één, Joh. 10 : 30; Hij is in den Vader en de Vader is in Hem, Joh. 10 : 38. Al heeft Christus ook eene menschelijke

natuur aangenomen, die eindig en beperkt is en in den tijd begon te bestaan; als persoon, als Ikheid staat Christus in de Schrift niet aan den kant van het schepsel, maar aan de zijde Gods. Hij is zijne deugden deelachtig, eeuwigheid, Joh. 1 : 1, 1 Joh. 1 : 1, Op. 22 : 13, alomtegenwoordigheid, Joh. 1 : 18, 3 : 13, Mt. 28 : 20, Ef. 1 : 23, 4 : 10, onveranderlijkheid, Hebr. 13 : 8, alwetendheid, Hd. 1 : 24, 7 : 59, 60. Rom. 10 : 12, 13, almacht, Mt. 28 : 18, 1 Cor. 15 : 27, Ef. 1 : 22, Op. 1 : 4, 19 : 16, ja het Goddelijke leven als van zichzelven, Joh. 5 : 26.

Wijl in het bezit van al deze Goddelijke volmaaktheden, neemt Hij ook aan alle Goddelijke werken deel. Met den Vader en den Geest is Hij de Schepper en Onderhouder aller dingen, Joh. 1 : 3, Col. 1 : 15, 17, Hebr. 1 : 3, Op. 3 : 14, de Zaligmaker der wereld, gelijk nu eens de Vader, 1 Tim. 1 : 1, 2 : 3, Tit. 1 : 3 enz. en dan de Zoon alzoo heet, 2 Tim. 1 : 10, Tit. 1 : 4, 2 Petr. 1 : 11 enz., de Heer, de Koning, de Rechter van het heelal, Joh. 5 : 21, 27, 17 : 2, Hd. 2 : 36, 5 : 31, 10 : 36, 42, 17 : 31 enz. Hij is het Woord Gods, waarin de Vader zich volkomen uitgesproken, bekend gemaakt, geschonken heeft, Joh. 1 : 1, 14, 1 Joh. 1 : 1, Op. 19 : 13; het Beeld Gods, waarin de onzienlijke God zichtbaar is geworden en de volheid der Godheid lichamelijk woont, Joh. 14 : 9, 2 Cor. 4 : 4, Col. 1 : 15, 2 : 9, Hebr. 1 : 3; ja zelf God boven alles, te prijzen in der eeuwigheid, Joh. 1 : 1, 20 : 28, Rom. 9 : 5, Hebr. 1 : 8, 9, 2 Petr. 1 : 1. In het doopsbevel van Jezus, Mt. 28 : 19, en in de zegenbeden der apostelen, 2 Cor. 13 : 13, 1 Petr. 1 : 2, Op. 1 : 4—6, staat Christus, de Zoon, met den Vader en den Geest op dezelfde lijn.

49. Jezus de Christus, de Zoon des levenden Gods — op deze petra is de gemeente gebouwd. Van den aanvang af stond de geheel eenige beteekenis van Christus voor alle geloovigen vast. Door allen werd Hij beleden als de

Heer, die door zijn leer en leven de zaligheid, de vergeving der zonden en de onsterfelijkheid, had verworven, daarna door den Vader aan zijne rechterhand was verhoogd, en spoedig als Rechter wederkomen zou, om te oordeelen de levenden en de dooden.

Maar zoodra men over den inhoud dezer belijdenis ging nadenken, deed zich allerlei verschil van gevoelen voor. Reeds tijdens het leven der apostelen vernemen wij van verschillende dwaalleeraars, die in de gemeente binnendrongen en haar zochten af te rukken van de vastigheid haars geloofs. In Colosse, bijv. waren er leden, die tekort deden aan den persoon en het werk van Christus en het Evangelie veranderden in eene nieuwe wet, Col. 2 : 3 v., 16 v. In Corinthe stonden libertinisten op, die, de Christelijke vrijheid misbruikend, aan geen regel zich wilden binden, 1 Cor. 6 : 12 v., 8 : 1 v. De apostel Johannes voert in zijn eersten brief strijd tegen de later zoogenoemde doceten, die de komst van Christus in het vleesch loochenden en alzoo aan de waarachtigheid Zijner menschelijke natuur te kort deden.

In den na-apostolischen tijd namen deze dwalingen nog aan kracht en invloed toe. Daar waren er, die wel geloofden aan de waarachtig menschelijke natuur van Christus, aan zijne bovennatuurlijke geboorte, aan zijne opstanding en hemelvaart; maar die het Goddelijke nergens anders in zagen dan in eene buitengewone mate van gaven en krachten des Geestes, welke Hem bij zijne geboorte of doop door God waren medegedeeld en Hem tot zijn godsdienstig-zedelijken arbeid bekwaam maakten. De volgelingen van deze richting stonden onder den invloed van de deïstische, Joodsche idee over de verhouding van God en de wereld; zij konden zich geen inniger gemeenschap tusschen God en mensch denken, dan die in eene mededeeling van gaven bestond; Jezus was dus wel een rijk begaafd mensch, een religieus genie,

maar Hij was en bleef toch een mensch. Anderen daarentegen, die vroeger in het Heidendom opgevoed waren en meer tot de polytheïstische gedachte zich voelden aangetrokken, meenden het heel goed te kunnen begrijpen, dat Christus naar zijne innerlijke natuur een van de vele, of misschien wel het hoogste van alle Goddelijke wezens was; maar zij konden niet gelooven, dat zulk een Goddelijk, rein wezen eene menschelijke, eene stoffelijke, eene vleeschelijke natuur zou hebben aangenomen. En daarom gaven zij de waarachtige menschheid van Christus prijs, en zeiden, dat Hij slechts tijdelijk in eene schijngestalte op aarde had rondgewandeld, evenals ook de engelen in het Oude Testament dat menigmaal hadden gedaan.

Beide richtingen leefden in de volgende eeuwen, en tot op den huidigen dag toe, voort; nu eens wordt de Goddelijke natuur in Christus aan de menschelijke, en dan weer deze aan gene opgeofferd. Zoo leerde bijv. Arius in de vierde eeuw, dat de Zoon wel in tijd en rang aan heel de wereld voorafging, door God ten behoeve der wereldschepping vóór alle dingen voortgebracht en met Goddelijke kracht en eere toegerust was, maar Hij was toch een schepsel; er was een tijd, dat Hij niet was; en toen Hij geschapen werd, werd Hij, evenals alle andere schepselen, niet uit het wezen Gods, maar door zijn wil voortgebracht. Aan de andere zijde werd reeds in de derde eeuw door Sabellius geleerd, dat de drie personen in het Goddelijk wezen geene eeuwige zelfstandigheden waren, doch slechts vormen en verschijningen, waarin dat ééne Goddelijke wezen zich achtereenvolgens, onder het Oude Testament, in den persoon van Christus, en sedert den Pinksterdag in de bedeeling des Geeestes had geopenbaard.

Tegenover deze dwalingen sprak de kerk op de synode te Nicea 325 haar geloof uit in den éénen God, den Vader, den Almachtige, Schepper van alle zienlijke en onzienlijke dingen, en in den éénen Heere Jezus Christus, den Zone Gods, die

gegenereerd werd uit den Vader als de eengeborene, dat is, uit het wezen des Vaders, God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God, gegenereerd en niet geschapen, eens wezens met den Vader, door wien alle dingen in den hemel en de aarde gemaakt zijn, ... en in den Heiligen Geest.

Maar al was daarmede de verhouding van Christus tot het wezen Gods en tot de wereld en menschheid bepaald, de vraag kon niet uitblijven, hoe in den éénen persoon de verhouding der beide naturen te denken was. En ook hierbij deed zich verschil van gevoelen voor. Nestorius bijv. leerde, in de vijfde eeuw, dat er, wanneer er in Christus twee naturen waren, in Hem ook twee personen, twee ikken, moesten zijn, die alleen door een zedelijken band, zooals bijv. in het huwelijk tusschen man en vrouw, vereenigd konden zijn. En Eutyches, van dezelfde vereenzelviging van natuur en persoon uitgaande, kwam tot de slotsom, dat, als er in Christus maar één persoon, één ik aanwezig was, dan de beide naturen zoo vermengd en samengesmolten moesten zijn, dat er slechts ééne godmenschelijke natuur uit die vermenging te voorschijn kwam. Dáár werd het onderscheid der naturen ten koste van de eenheid des persoons, hier de eenheid des persoons ten koste van de tweeheid der naturen gehandhaafd.

Na langen, heftigen strijd kwam de kerk ook deze twisten te boven. Op het concilie te Chalcedon in 451 sprak zij uit, dat de ééne persoon van Christus bestond in twee naturen, die onveranderd en onvermengd (tegen Eutyches), en ongescheiden en ongedeeld (tegen Nestorius) naast elkander bestonden, maar hunne eenheid hadden in den éénen persoon. En deze beslissing vond in het Oosten en Westen, bij Grieksche en Roomsche kerk, en later in het Protestantisme ook bij de Lutherschen en Gereformeerden instemming; de belijdenis der eerste vier groote concilien (Nicea 325, Constantinopel 381, Efeze 431, Chalce-

don 451) vormt den gemeenschappelijken grondslag der officieele Christelijke kerken.

50. Natuurlijk is deze belijdenis niet onfeilbaar; het spreken van twee naturen in één persoon is even gebrekkig als bij de leer der drieëenheid het spreken van drie personen in één wezen. Maar toch is zij van uitnemende waarde; zij snijdt links en rechts de dwalingen af en leidt kerk en theologie in het rechte spoor.

Blijvende toch wat Hij was, het eeuwige Woord en de eeniggeboren Zoon, werd Christus wat Hij niet was. Hij legde de Goddelijke eigenschappen niet af, gelijk de zoogenaamde Kenotici (afgeleid van een Grieksch woord, dat ontledigen beteekent, Phil. 2 : 7) leeren, maar vernietigde zich naar het woord des apostels in dien zin, dat Hij, die in de gestalte Gods was, de gestalte van een mensch en de gedaante van een dienstknecht aannam, Phil. 2 : 7, 8. En dit deed Hij zoo volkomen, dat Hij de menschelijke natuur niet naar het gevoelen der Anabaptisten uit den hemel medebracht, maar ze vormde en aannam uit het eigen vleesch en bloed van Maria, Mt. 1 : 20, Luk. 1 : 52, Gal. 4 : 4, en ze geheel en al opnam in en in dienst stelde van zijn ééne persoon. Want altijd is het een en hetzelfde Ik, dat uit Christus spreekt en handelt; die naar het vleesch uit de vaderen is, is God boven alles, te prijzen in der eeuwigheid, Rom. 9 : 5; dezelfde, die nedergedaald is, is ook opgevaren verre boven alle hemelen, Ef. 4 : 10.

In die eenheid des persoons is Hij echter ook in het bezit en gebruik van al de eigenschappen en krachten, die aan beide naturen eigen zijn. Hij deelt de Goddelijke eigenschappen niet aan de menschelijke natuur zelve mede, gelijk de Lutherschen leeren, om Christus' lichamelijke tegenwoordigheid in het avondmaal vast te kunnen houden, maar Hij is wel steeds, als het ééne subject, de beide naturen

met al hare eigenschappen ten volle deelachtig (mededeeling van eigenschappen). Hij handhaaft daarbij de menschelijke natuur zoo volkomen in haar eigen aard, dat Hij aan de wetten harer ontwikkeling zich onderwerpt, en haar de gaven des Geestes niet alle in eens, maar successief in steeds grootere mate schenkt (mededeeling van gaven), Luk. 2 : 40, 52, Mk. 13 : 32. En Hij bedient zich van de volheid der Godheid, die lichamelijk in Hem woont, op die wijze, dat Hij er dat ééne, groote verlossingswerk door tot stand brengt, dat de Vader Hem opdroeg te doen (mededeeling van werken). Daarom is Christus en mag en kan Hij zijn het voorwerp van ons geloof en vertrouwen, Joh. 14 : 1, 17 : 3, enz., van onze vereering en aanbidding, Joh. 14 : 13, Hd. 7 : 59, 9 : 13, 22 : 16, Rom. 10 : 12, 13, Phil. 2 : 9, Hebr. 1 : 6, Op. 22 : 20.

De belijdenis, dat Christus God en mensch is in eenigheid des persoons, is daarom geen product van heidensche philosophie, maar gegrond in het apostolisch getuigenis. Zij omschrijft en handhaaft de verborgenheid der godzaligheid, dat Hij, die als het Woord in den beginne bij God en zelf God was, Joh. 1 : 1, die in de gestaltenis Gods was en het geen roof achtte, Gode evengelijk te zijn, Phil. 2 : 6, die het afschijnsel van Gods heerlijkheid was en het uitgedrukte beeld zijner zelfstandigheid, Hebr. 1 : 3, in de volheid des tijds vleesch geworden is, Joh. 1 : 14, uit eene vrouw is geboren, Gal. 4 : 4, zichzelven vernietigd heeft, de gestaltenis eens dienstknechts aangenomen hebbende, en den menschen gelijk is geworden, Phil. 2 : 7.

§ 13. Het werk van Christus.

51. De vleeschwording is wel de aanvang en de inleiding van het werk van Christus op aarde, maar zij is er niet de gansche noch ook de voornaamste inhoud van. Immers leert ons de Schrift, dat de Zoon Gods niet alleen mensch is geworden, ons in alles gelijk uitgenomen de zonde, maar dat Hij ook de gestalte van een dienstknecht heeft aangenomen, zichzelven vernederd heeft en gehoorzaam is geworden tot den dood, ja tot den dood des kruises, Phil. 2 : 7, 8. Het betaamde Hem, alle gerechtigheid der wet te vervullen, Mt. 3 : 15, en zelf door lijden geheiligd te worden, Hebr. 2 : 10. En het was niet alleen passend en betamelijk, maar het *moest* ook zoo zijn. Er was geschreven, dat de Christus lijden en ten derden dage uit de dooden opstaan zou, Luk. 24 : 46, 1 Cor. 15 : 3, 4. De Vader zond Hem, om zijn werk op aarde te volbrengen, Joh. 4 : 34, en gaf Hem zelfs een gebod, om het leven af te leggen en het wederom te nemen, Joh. 10 : 18.

Alwat Christus overkomen is, was daarom uitvoering van wat Gods hand en raad te voren bepaald had, dat geschieden zou, Hd. 2 : 23, 4 : 28. Eerst aan het kruis kon Christus zeggen, dat alles volbracht was en dat Hij voleindigd had het werk, dat de Vader Hem gegeven had om te doen, Joh. 17 : 4, 19 : 30. Terwijl in de evangeliën het leven van Jezus betrekkelijk kort geschetst wordt, wordt zijn laatste lijden en sterven breedvoerig verhaald; en evenzoo gaat de apostolische prediking

slechts zelden tot de ontvangenis en de geboorte van Jezus terug, maar legt zij allen nadruk op het kruis, den dood en het bloed van Christus. Niet door de geboorte, maar door den dood zijns Zoons zijn wij met God verzoend, Rom. 5 : 10.

Daarom nam Christus uit Maria ook aan eene wel heilige, maar toch *zwakke* menschelijke natuur; Hij werd niet slechts mensch, doch vleesch, Joh. 1 : 14, werd gezonden in gelijkheid des zondigen vleesches, Rom. 8 : 3, nam de gestalte van een dienstknecht aan, Phil. 2 : 7, en werd ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde alleen, Hebr. 2 : 17, 4 : 15. Zulk eene zwakke menschelijke natuur moest Christus aannemen, om verzocht te kunnen worden, om uit het lijden gehoorzaamheid te kunnen leeren, om te kunnen strijden en in den strijd zich te heiligen, om medelijden te kunnen hebben met onze zwakheden en een barmhartig en getrouw hoogepriester te zijn, in één woord, om te kunnen lijden en sterven. Hoewel hierin aan Adam vóór den val gelijk, dat Hij zonder zonde was, was Hij toch in andere opzichten zeer van hem verschillend. Want Adam werd in eens volwassen geschapen, maar Christus werd ontvangen in Maria's schoot en werd geboren als een hulpeloos wicht. Bij de komst van Adam stond alles voor hem gereed, maar toen Christus op aarde kwam, had niemand op Hem gerekend en was er zelfs geene plaats voor Hem in de herberg. Adam kwam om te heerschen en de gansche aarde zich te onderwerpen; Christus kwam, niet om gediend te worden, maar om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen.

De menschwording van den Zone Gods was dus niet alleen eene daad van nederbuigende goedheid, gelijk zij dat thans ook nog in den staat der verhooging blijft; maar zij was tegelijk ook eene daad van diepe vernedering. En deze vernedering, met de ontvangenis begonnen, heeft zich heel zijn leven door, tot in den dood en het graf toe

voortgezet. Langs verschillende trappen als het ware, zooals de nederige geboorte en de besnijdenis, de vervolging door Herodes en de vlucht naar Egypte, het verborgen leven en het timmermansbedrijf in Nazareth, zijn doop door Johannes en zijne verzoeking in de woestijn, de tegenstand, miskenning en haat, waaraan Hij in zijne openbare werkzaamheid blootstond, zijne gevangenneming en veroordeeling, zijne kruisiging en dood, zijne begrafenis en nederdaling ter helle; langs al deze trappen is Hij hoe langer hoe dieper naar beneden gedaald, altijd verder van het Vaderhuis af, altijd dichter naar ons toe in de gemeenschap van onze zonde en onzen dood, totdat Hij ten slotte in de diepste diepte zijne bange klacht slaakte over zijne verlatenheid door God, maar toen ook de overwinningskreet kon doen hooren van: het is volbracht!

52. Dat „volbracht" sloeg op het werk, hetwelk Hij in gehoorzaamheid aan zijn Vader op aarde kwam doen, en dat, vooral op Calvijns voorbeeld, door velen onder de leer der drie ambten behandeld wordt. Deze behandeling biedt verschillende voordeelen aan. Zij stelt ons terstond tegenover het werk van Christus op het rechte standpunt, want zij doet ons dit zien, niet als de uitoefening van een willekeurig door Hem gekozen bedrijf of beroep, maar als gehoorzaamheid aan een gebod des Vaders, Joh. 4 : 34, 5 : 20, 30, 6 : 38, 7 : 16, 8 : 28, 10 : 18, 12 : 49, 50, 14 : 10, 24, 17 : 4, als bediening van een ambt, waartoe Hij door den Vader aangesteld was, Hebr. 3 : 2, 5, 6, 5 : 5, 1 Petr. 1 : 20.

Voorts ligt in deze drie ambten eene terugwijzing naar de oorspronkelijke roeping en bestemming van den mensch, die, naar Gods beeld geschapen in ware kennis, gerechtigheid en heiligheid, als profeet Gods lof te verkondigen, als koning onder Hem over al het geschapene te heerschen, en als priester zich met al het zijne Hem te wijden had, 1 Petr. 2 : 9, Op. 1 : 6,

5 : 10. Alverder sluit deze leer der drie ambten rechtstreeks aan bij de openbaring in het Oude Testament, die aan het volk Israels eene profetische, priesterlijke en koninklijke taak opdroeg, Ex. 19 : 6, door heel de geschiedenis heen speciale personen tot deze drie ambten riep, en ze alle op volmaakte wijze vereenigd dacht in den Gezalfde bij uitnemendheid, Jes. 61 : 1. En eindelijk komt het werk van Christus eerst bij eene behandeling onder de drie ambten tot zijn volle recht, want zij doet ons Christus kennen als een volkomen Zaligmaker, die ons geheel verlost en naar God beeld herstelt.

Toch bedenke men hierbij wèl, dat de drie ambten in het leven en het werk van Christus niet te scheiden zijn en dus ook niet los naast elkaar of tijdelijk na elkaar bediend zijn. Wel treedt nu eens het eene, en dan het andere ambt meer op den voorgrond, zoodat bijv. zijne openbare prediking meer aan het profetisch, zijn laatste lijden en sterven meer aan het priesterlijk, en zijne verhooging aan 's Vaders rechterhand meer aan het koninklijk ambt doen denken; maar wezenlijk is Jezus altijd en overal tegelijk in zijne drie ambten werkzaam geweest.

Als Hij sprak, verkondigde Hij als een profeet de woorden Gods, maar Hij betoonde daarin tevens zijne priesterlijke barmhartigheid en zijne koninklijke macht, want door zijn woord genas Hij de kranken, vergaf Hij de zonden, deed Hij den storm bedaren; Hij was de koning der waarheid. Zijne wonderen waren teekenen van zijne Goddelijke zending en van de waarheid van zijn woord, maar tegelijk openbaring van zijne ontferming over allerlei ellendigen, en bewijs van zijne heerschappij over ziekte en dood en het geweld van satan. Zijn sterven was eene bezegeling van zijn leven, maar ook eene offerande van volkomen gehoorzaamheid en eene gewillige daad van macht, om het leven af te leggen. In één woord, zijne gansche verschijning, woord en werk draagt altijd

tegelijk een profetisch, priesterlijk en koninklijk karakter.

53. Als profeet kondigde Hij reeds zichzelf aan, toen Hij in de synagoge te Nazareth de profetie van Jes. 11 : 1 in zichzelven vervuld verklaarde, Luk. 4 : 6, en als profeet werd Hij reeds spoedig, om zijne woorden en werken, door al het volk gehuldigd, Luk. 7 : 16, 9 : 19, 24 : 19, Joh. 4 : 19. Toch was Hij het in dieper en verhevener zin, dan waarin de Joden Hem als zoodanig erkenden. Want Hij legde niet alleen de wet en het evangelie uit, Mt. 5—7 enz.; Hij ontvouwde in zijne prediking niet slechts den oorsprong en de natuur, de ontwikkeling en de voltooiïng van het Godsrijk, bijv. in Mt. 13; maar Hij is meer dan Salomo en Jona, dan Johannes de Dooper of een der profeten, Mt. 11 : 11, 12 : 41, 42, Hij is de eenige Meester, Mt. 23 : 8, 10, Joh. 13 : 13, 14, de eigen Zoon, door wien in deze laatste dagen God tot ons gesproken heeft, Hebr. 1 : 1, het eeuwige Woord, waardoor God zichzelf aan ons geopenbaard en geschonken heeft, Joh. 1 : 1, 14. Terwijl de wet door Mozes gegeven en het Evangelie ook wel door de profeten verkondigd werd, zijn de genade en waarheid in Hem geworden en van zijn persoon onafscheidelijk, Joh. 1 : 17. Zijne prediking was zelfverkondiging, en daarin verklaring van den Vader en openbaring van Zijn naam, Joh. 1 : 18, 17 : 6.

Deze verkondiging bezegelde Hij met zijne werken, die, vooral als wonderen, teekenen waren van zijne Goddelijke zending en macht, Joh. 2 : 11, 24, 3 : 2, 4 : 54 enz., maar tevens betooning van zijne priesterlijke ontferming, Mt. 8 : 17. Deze priesterlijke werkzaamheid kwam in heel zijn dienend leven, maar vooral in het geven zijner ziel tot een rantsoen voor velen, Mt. 20 : 28, in zijne gehoorzaamheid tot den dood, Phil. 2 : 8, in de offerande zijns lichaams op het kruishout uit, Ef. 5 : 2, Hebr. 10 : 10, 1 Petr. 2 : 24. Daarom wordt Hij bijzon-

der in den brief aan de Hebreën, als onze hoogepriester voorgesteld, echter niet naar de ordening van Aaron, want daarnaar had Christus, die uit Juda gesproten was, geen aanspraak op het priesterschap, Hebr. 7 : 14. maar naar de ordening van Melchizedek, Ps. 110 : 4, en dus in geestelijken, waarachtigen zin, onvergankelijk en in der eeuwigheid, Hebr. 7 : 17, 21, 24.

Met dit priesterschap is dies ook ten nauwste zijn koninklijk ambt verbonden, Zach. 6 : 13; wij hebben zoodanigen hoogepriester, die ook koning is en gezeten aan de rechterhand van den troon der majesteit in de hemelen, Hebr. 8 : 1. De koningsnaam komt aan Christus niet overdrachtelijk en symbolisch, maar eigenlijk, wettig en rechtmatig toe, Luk. 1 : 32, 33, 23 : 38, 42; doch juist daarom is zijn koningschap van anderen aard, dan de Joden het zich voorstelden, Mt. 4 : 8—10, 14 : 23, 20 : 25—28; het kwam uit in de macht, waarmede Hij der waarheid getuigenis gaf, het koninkrijk der hemelen op aarde stichtte en de goederen daarvan uitdeelde, de natuur aan zich onderwierp, ziekte en dood deed wijken en zelf aan het kruis zijn leven aflegde, om het daarna wederom te nemen en aan 's Vaders rechterhand te heerschen, totdat heel zijne gemeente vergaderd is en al zijne vijanden onder zijne voeten gelegd zijn, Ps 2, 72, Zach. 9 : 9, 10, Joh. 10 : 18, 18 : 36, 37, 1 Cor. 15 : 25.

54. Heel het leven van Christus loopt, zoowel in zijne profetische en koninklijke als in zijne priesterlijke werkzaamheid, uit op den dood; deze is bij Hem in strikten zin het doel en de voleindiging van zijn werk. Zoo was in Gods raad vastgesteld, Hd. 2 : 23, 4 : 28; zoo was in de profetie van den lijdenden knecht des Heeren voorzegd; en zoo stond het van den aanvang af voor Jezus' bewustzijn vast, Luk. 4 : 16 v. Joh. 1 : 29, 2 : 19, 3 : 14, 12 : 24, al is het, dat Hij daarvan tot zijne discipelen

eerst veel later duidelijk begon te spreken, Mt. 16 : 21. Deze dood staat daarom in het middelpunt der apostolische prediking, niet eerst later maar van den beginne af, Hd. 2 : 23 v. 3 : 14 v. 4 : 10 v., en niet alleen bij Paulus, maar bij al de apostelen. In het lijden en sterven van Christus werd gezien eene vervulling van zijne profetische, 1 Tim. 6 : 13, 1 Petr. 2 : 21, en van zijne koninklijke, Joh. 10 : 17, 18, maar bovenal van zijne priesterlijke werkzaamheid.

In verband met den offercultus, die reeds van de oudste tijden af bestaan heeft, Gen. 4 : 3 v., en bij alle volken en in alle godsdiensten voorkomt; in nauwe aansluiting vooral bij den Oudtest. eeredienst, die zulk eene breede plaats aan de offerande schonk, opdat Israel verstaan zou, dat de weldaad van de vergeving der zonden alleen in den weg der verzoening door het bloed verkregen kon worden, Lev. 17 : 11, Hebr. 9 : 22; met het oog op dit alles stelt het Nieuwe Testament den dood van Christus als eene offerande, als de echte, ware offerande, als de volkomen vervulling van alle offeranden voor.

Die dood is toch een rantsoen, een losprijs, waardoor velen worden losgekocht uit de dienstbaarheid der zonde, Mt. 20 : 28; de vervulling van het bondsoffer, waarmede het oude verbond werd ingewijd, Ex. 24 : 8, en de grondslag voor het nieuwe verbond in zijn bloed, Mt. 26 : 28; een slachtoffer en eene zoenofferande, Ef. 5 : 2, Hebr. 9 : 14, 26; het echte paaschoffer, Joh. 1 : 29, 19 : 36, 1 Cor. 5 : 7, 1 Petr. 1 : 19, Op. 5 : 6, 9; het waarachtige zond- en schuldoffer, Rom. 8 : 3, 2 Cor. 5 : 21, Hebr. 13 : 11, 1 Petr. 3 : 18; het offer van den grooten verzoendag bij uitnemendheid, Hebr. 2 : 17, 9 : 12 v.

Evenals in den Oudtestamentischen cultus het bloed, als zetel des levens, door zijne uitstorting in den dood en zijne sprenging op het altaar, het eigenlijk zoenmiddel was, zoo is ook in het Nieuwe Verbond het bloed van Christus de be-

werkende oorzaak van de verzoening, vergeving en reinigmaking onzer zonden, Mt. 26 : 28, Hd. 20 : 28, Rom. 3 : 25, 5 : 9, 1 Cor. 11 : 25, Ef. 1 : 7, Col. 1 : 20, Hebr. 9 : 12, 14, 12 : 24, 1 Petr. 1 : 2, 19, 1 Joh. 1 : 7, 5 : 6, Op. 1 : 5, 5 : 9 enz.

Als het Nieuwe Testament nu op deze wijze van Christus' lijden en sterven als van eene offerande spreekt, dan bedient het zich wel van een beeld, maar dan vergete men niet, dat de Schrift steeds van deze gedachte uitgaat, dat de offers in het Oude Testament eigenlijk beeld en schaduw waren, en dat zij hunne vervulling eerst kregen in de offerande aan het kruis. Gelijk Christus niet bij wijze van vergelijking, maar in waarachtigen zin profeet, priester en koning is, zoo is ook zijne overgave in den dood niet een offer in overdrachtelijke, maar in de meest wezenlijke en waarachtige beteekenis van het woord. Immers bestond die offerande in eene volkomen overgave aan den wil des Vaders, welke bij de vleeschwording een aanvang nam, zich voortzette door heel zijn leven heen, en zich voltooide in den dood. Komende in de wereld, sprak Hij: Zie Ik kom, om uwen wil te doen, o God, Hebr. 10 : 5, 9; Hij daalde uit den hemel neder, niet om zijnen wil te doen, maar den wil desgenen, die Hem gezonden had, Joh. 4 : 34, 6 : 38, en aan dien wil bleef Hij gehoorzaam tot den dood, ja den dood des kruises toe, Mt. 26 : 39, Phil. 2 : 8. Die gehoorzaamheid valt dus als het ware met zijn persoon en met zijn leven saam; zij is één geheel, één stuk werk, gelijk de rok, dien Hij droeg, zonder naad en van boven af geheel geweven was, en omvatte zoowel zijn doen als zijn lijden, want zijn doen, zijne volbrenging van Gods wet, was een lijden, en zijn lijden, het ondergaan van Gods straf, was een doen, Luk. 12 : 50, Joh. 10 : 18.

En deze gansche „lijdelijke" en „dadelijke" gehoorzaamheid volbracht Hij naar de Schrift alleen om onzent-

wil en in onze plaats; ze droeg een plaatsvervangend karakter. Reeds in het Oude Testament lezen wij, dat Abraham een ram ten brandoffer offerde in zijns zoons plaats, Gen. 22 : 13, dat de Israeliet door handoplegging een offerdier in zijne plaats deed optreden, Lev. 16 : 21, en dat de knecht des Heeren om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden verbrijzeld is, Jes. 53 : 5. Op dezelfde wijze legt het Nieuwe Testament tusschen Christus' offerande en onze zonde een allernauwst verband. De Zoon des menschen kwam in de wereld, om zijne ziel (zijn leven) te geven tot een rantsoen in de plaats van velen, Mt. 20 : 28, 1 Tim. 2 : 6. Hij werd overgeleverd om, of ter wille van onze zonden, Rom. 4 : 25, is gestorven in betrekking tot onze zonden, Rom. 8 : 3, Hebr. 10 : 6, 18, 1 Petr. 3 : 18, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10, of, gelijk het meestentijds wordt uitgedrukt, ten behoeve van ons of onze zonden, Luk. 22 : 19, 20, Joh. 10 : 15, Rom. 5 : 8, 8 : 32, 1 Cor. 15 : 3, 2 Cor. 5 : 14, 15, 21, Gal. 3 : 13, 1 Thess. 5 : 10, Hebr. 2 : 9, 1 Petr. 2 : 21, 1 Joh. 3 : 16 enz.

55. De weldaden, welke Christus door zijne volmaakte gehoorzaamheid voor ons verwierf, zijn zoo rijk, dat zij schier niet op te sommen en nooit op hare volle waarde te schatten zijn. Zij omvatten toch niet minder dan de gansche en volkomene zaligheid; zij bestaan in verlossing van het grootste kwaad, de zonde met al hare gevolgen van ellende en dood, en in schenking van het hoogste goed, de gemeenschap met God en al hare zegeningen. Onder al deze weldaden staat de verzoening bovenaan. Deze wordt in het Nieuwe Testament door twee woorden uitgedrukt, welke in onze vertaling helaas op dezelfde wijze zijn overgezet. Het eene woord (of liever verschillende woorden, maar van denzelfden stam) komt voor in Rom. 3 : 25, Hebr. 2 : 17, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10, en is de

vertaling van een Hebreeuwsch woord, dat oorspronkelijk bedekken beteekent, en daarna de verzoening aanduidt, welke door de offerande bij God teweeggebracht wordt. Evenals nu in den Oudtest. eeredienst het offerbloed, eigenlijk zoenmiddel, Lev. 11 : 17, Hebr. 9 : 12, de zonde (schuld, onreinheid) van den offeraar voor Gods aangezicht bedekte en alzoo van haar kracht, om God tot toorn te verwekken, beroofde, zoo is in het Nieuwe Testament Christus de hoogepriester, die door zijn offerbloed, door zijne volmaakte gehoorzaamheid tot in den dood toe, onze zonden voor Gods aangezicht bedekt, zijn toorn afwendt en zijne genade en gunst ons deelachtig maakt; Hij is het zoenmiddel, Rom. 3 : 25, de verzoening, 1 Joh. 2 : 2, 4 : 10, de hoogepriester, die bij God werkzaam is, om de zonden des volks te verzoenen, Hebr. 2 : 17.

Van deze voorwerpelijke verzoening, welke Christus voor ons bij God teweeggebracht heeft, is nu die andere onderscheiden, welke in het Nieuwe Testament door een bijzonder, tweede woord wordt aangeduid. Dit woord komt voor in Rom. 5 : 10, 11, 2 Cor. 5 : 18, 19, 20, heeft oorspronkelijk de beteekenis van wisselen, ruilen, verrekenen, vereffenen, en duidt in de genoemde plaatsen die nieuwe, genadige gezindheid aan, welke God op grond van de door Christus gebrachte offerande tegenover de wereld heeft aangenomen. Wijl Christus door zijn dood onze zonde bedekt en Gods toorn afgewend heeft, stelt God zich in eene andere, verzoende betrekking tot de wereld en zegt dit tot ons in zijn Evangelie, hetwelk daarom het woord der verzoening heet.

Ook deze verzoening is iets voorwerpelijks; zij is niet iets, dat eerst door ons geloof en onze bekeering tot stand komt, maar zij rust op de verzoening (voldoening), welke Christus aangebracht heeft, bestaat in de verzoende, genadige betrekking Gods tot ons, en wordt door ons ontvangen en aangenomen in het geloof, Rom. 5 : 11. Wijl God zijne vijandige

gezindheid op grond van den dood van Christus afgelegd heeft, zoo worden wij vermaand, om ook onzerzijds onze vijandschap af te leggen, ons met God te laten verzoenen, en in de nieuwe, verzoende betrekking, waarin God zich tot ons stelt, in te gaan. Alles is volbracht; er blijft voor ons niets te doen over; wij mogen met onze gansche ziel en voor allen tijd rusten in het volkomen verlossingswerk, dat Christus heeft verricht; wij mogen het door het geloof aannemen, dat God zijn toorn heeft afgelegd en in Christus voor schuldige en onheilige zondaren een verzoend God en Vader is.

Wie dit Evangelie der verzoening van harte gelooft, ontvangt terstond in beginsel alle andere weldaden, welke door Christus verworven zijn. Want in de vredeverhouding, waarin God zich in Christus tot de wereld plaatst, liggen alle andere goederen van het verbond der genade opgesloten; Christus is één en kan niet gedeeld noch ook ten halve aangenomen worden; de keten des heils is onverbrekelijk: die God tevoren verordineerd heeft, dezen heeft Hij ook geroepen, en die Hij geroepen heeft, dezen heeft Hij ook gerechtvaardigd, en die Hij gerechtvaardigd heeft, dezen heeft Hij ook verheerlijkt, Rom. 8:30. Allen alzoo, die met God verzoend zijn door den dood zijns Zoons, ontvangen de vergeving der zonden, de aanneming tot kinderen, den vrede bij God, het recht op het eeuwige leven en de hemelsche erfenis, Rom. 5 : 1, 8:17, Gal. 4 5. Zij staan in gemeenschap met Christus, zijn met Hem gekruisigd, begraven, opgewekt en in den hemel gezet, en worden meer en meer zijn beeld gelijkvormig, Rom. 6:3 v., 8 : 29, Gal. 2 : 20, Ef. 4 : 22—24. Zij ontvangen den Heiligen Geest, die hen vernieuwt, in de waarheid leidt, van hun kindschap getuigt en hen verzegelt tot den dag der verlossing, Joh. 3 : 6, 16 : 13, Rom. 8:15, 1 Cor. 6 11, Ef. 4 : 30. In deze gemeenschap des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes zijn de geloovigen vrij van de

wet, Rom. 7 : 1 v., Gal. 2 : 19, 3 : 13, 25, 4 : 5, 5 : 1, en zijn zij verheven boven alle macht van wereld en dood, hel en satan, Joh. 16 : 33, Rom. 8 : 38, 1 Cor. 15 : 55, 1 Joh. 3 : 8, Op. 12 : 10. God is vóór hen; wie zal dan tegen hen zijn? Rom. 8 : 31.

56. Wijl het werk der zaligheid Gods werk is en het zijne alleen, zouden de weldaden van Christus ons niet ten goede kunnen komen, indien Hij niet uit de dooden opgewekt en aan Gods rechterhand ware verhoogd. Aan een gestorvenen Jezus zouden wij genoeg hebben, als het Christendom niet meer was en voor onze verlossing niet meer behoefde te zijn, dan eene leer, die wij in het hoofd hadden te prenten, of een zedelijk voorschrift en voorbeeld, dat wij hadden na te volgen. Maar de Christelijke godsdienst is iets anders en veel meer dan dat; hij is de volkomene verlossing van den ganschen mensch, van geheel het organisme der menschheid en van de geheele wereld. En Christus is op aarde gekomen, om in dezen vollen zin de wereld zalig te maken. Hij kwam niet, om voor ons alleen de mogelijkheid der zaligheid te verwerven, en om het dan verder aan onzen vrijen wil over te laten, of wij van die mogelijkheid gebruik zouden maken. Maar Hij vernederde zich en werd gehoorzaam tot den dood des kruises, om ons werkelijk, volkomen, eeuwig zalig te maken.

Daarom is zijn werk ook niet met zijn dood en begrafenis afgeloopen, maar zet het zich daarna, op andere wijze, in zijne verhooging voort. Volbracht en volkomen volbracht is op aarde de verwerving der zaligheid, Joh. 17 : 4, 19 : 30, Hebr. 9 : 28, 10 : 10, 12, 14; maar wat zou deze ons baten, indien ze ons ook niet toegepast en meegedeeld werd? Zoo moest Christus dan opstaan en weder levend worden, opdat Hij beiden over dooden en levenden heerschen zou, Rom. 14 : 9, Op. 1 : 19. Door

de opstanding is Hij tot een Heere en Christus, tot een Vorst en Zaligmaker gemaakt, opdat Hij Israel geven zou bekeering en vergeving der zonden en alle vijanden onder zijne voeten leggen zou, Hd. 2 : 36, 5 : 31, 1 Cor. 15 : 25, Ef. 1 : 20—23, 4 : 9, 10, Phil. 2 : 9, 10.

Deze verhooging werd niet in eens voltooid, maar had, evenals de vernedering, langs verschillende „trappen" plaats. Zij begon niet met de in letterlijken zin verstane nederdaling naar de hel of de onderwereld, gelijk Grieksche, Roomsche en Luthersche Christenen die met verschillende bedoeling leeren, want van zulk eene *plaatselijke* nederdaling is er in de Schrift nergens sprake; maar zij nam een aanvang met de *opstanding*, de levendmaking en de verrijzenis uit het graf, ten bewijze dat Hij in waarheid de Zone Gods, de Heere en Christus, de Vorst en Zaligmaker is, Hd. 2 : 36, 5 : 31, Rom. 1 : 3, 4, den dood volkomen overwonnen, Joh. 11 : 25, 1 Cor. 15 : 21, Hebr. 2 : 14, de gerechtigheid, het leven en de onverderfelijkheid aan het licht gebracht heeft, Rom. 4 : 25, 2 Tim. 1 : 10.

Zijne opstanding wordt veertig dagen later gevolgd door de *hemelvaart*, Mk. 16 : 19, Luk. 24 : 51, Hd. 1 : 1—12, die niet in eene soort vergeestelijking, maar in eene bepaalde plaatsverandering bestond en Christus kennen deed als den overwinnaar van alle vijandige macht, Ef. 4 : 8, Col. 2 : 15, 1 Petr. 3 : 20, 22, die voor zichzelf en voor al de zijnen recht had op den hemel, op de eereplaats aan Gods rechterhand. Aan de hemelvaart sluit zich daarom onmiddellijk de *zitting ter rechterhand* Gods aan, welke in een aardsch beeld, 1 Kon. 2 : 19, verg. Ps. 45 : 10, Mt. 20 : 21, Op. 3 : 21, de hoogste waardigheid en eere aanduidt, waartoe Christus op grond van zijn middelaarswerk verheven is, n.l. tot de volstrekte souvereiniteit in hemel en op aarde, Mt. 28 : 18, 1 Cor. 15 : 24—28, Ef. 1 : 20—23, Phil. 2 : 9—11, Hebr. 2 : 8, 9. Ook al zien wij daarom nu nog niet, dat Hem alle dingen

onderworpen zijn, toch zal Hij zoolang als Koning heerschen, totdat Hij zijn rijk voltooid en al zijne vijanden onderworpen zal hebben, 1 Cor. 15 : 25; en dan bereikt zijne verhooging haar toppunt in zijne *wederkomst ten oordeel*, Mt. 25 : 31—46. In dezen staat van verhooging zet Christus het werk, dat Hij op aarde begon, in dien zin voort, dat Hij thans de volheid van zijne verworvene weldaden aan zijne gemeente toepast en uitdeelt. Nadat Hij zelf eerst door zijn lijden en sterven in opstanding en hemelvaart tot Hoofd der gemeente verhoogd is, moet Hij de gemeente vormen tot zijn lichaam en haar vervullen tot al de volheid Gods, Ef. 1 : 23, 3 : 19. Daarom blijft Hij ook thans in den hemel als haar profeet, priester en koning werkzaam.

57. Dat Hij ook na zijne opstanding als profeet werkzaam bleef, blijkt reeds terstond uit het belangrijk onderwijs, dat Jezus in de veertig dagen van zijne verschijningen aan de discipelen verstrekte en dat een nieuw licht voor hen deed opgaan over den persoon en het werk van hun Meester, over hun eigen toekomstige roeping en taak, en over de stichting, bevestiging en voortplanting van Christus' gemeente op aarde, Mt. 28 : 18—20, Mk. 16 : 15—20, Luk. 24 : 13 v., Joh. 20 en 21, Hd. 1 : 3—9. Voorts zette Hij door zijn Geest in de harten der apostelen zijne profetische werkzaamheid voort. Door den Geest der waarheid leidde Hij hen in al de waarheid, want die Geest sprak niet van zichzelven, maar getuigde van Christus, maakte hen indachtig wat Hij hun gezegd had en verkondigde hun ook de toekomende dingen, Joh. 14 : 26, 15 : 26, 16 : 13. Zoo werden de apostelen bekwaamd, om die Heilige Schrift des Nieuwen Testaments tot stand te brengen, welke in verband met de boeken des Ouden Verbonds voor de gemeente aller eeuwen een licht is op haar pad en eene lamp voor haar voet. Het is Christus

zelf, die dit Woord aan zijne gemeente schonk en door dat Woord voortdurend zijn profetisch ambt op aarde uitvoert. Hij bewaart en verbreidt het, Hij legt het uit en verklaart het; dat Woord is het instrument, waardoor Hij de volken tot zijne discipelen maakt, ze inlijft in de gemeenschap van den drieëenigen God en ze wandelen doet in zijne geboden. Door zijn Woord en zijn Geest is Christus nog altijd met ons, tot de voleinding der wereld toe.

Zoo blijft Christus in zijne verhooging ook als priester werkzaam; Hij is immers een priester naar de ordening van Melchizedek, in eeuwigheid, Ps. 110 : 4, Hebr. 7 : 17, 24; zijn priesterschap is niet op aarde met den dood geëindigd, maar zet zich voort in zijn priesterlijken dienst in het hemelsche, waarachtige heiligdom, Hebr. 8 : 2. Zijn gansche aardsche leven en werk kan zelfs beschouwd worden als eene voorbereiding en bekwaammaking voor zijne hoogepriesterlijke werkzaamheid in den hemel ten behoeve van zijn volk. Deze werkzaamheid bestaat toch daarin, dat Hij, door zijn bloed ingegaan zijnde in het hemelsche heiligdom, Hebr. 9 : 12, ten onzen behoeve voor Gods aangezicht verschijnt, Hebr. 9 : 24, in alle dingen, die bij God te doen zijn, om de zonden des volks te verzoenen, zich een barmhartig en getrouw hoogepriester betoont, Hebr. 2 : 17, dengenen, die verzocht worden, te hulp komt, Hebr. 2 : 18, 4 : 15, altijd als hun trouwe voorspraak optreedt bij den Vader, Rom. 8 : 34, Hebr. 7 : 25, 1 Joh. 2 : 1, hun eene plaats in het Vaderhuis bereidt, Joh. 14 : 2, 3, de erfenis voor hen en hen voor de erfenis bewaart, 1 Petr. 1 : 4, en alzoo vele kinderen tot de heerlijkheid leidt, Hebr. 2 : 10.

Ook het koninklijk ambt blijft Christus in zijne verhooging eigen. Hierover kan te minder verschil van meening bestaan, wijl Christus juist door zijne opstanding en hemelvaart verhoogd is tot een Heere en Christus, tot een Vorst (Leidsman) en Zaligmaker, door den Vader gezet is aan

zijne rechterhand op den troon, en een naam ontvangen heeft boven allen naam, Hd. 2 : 36, 5 : 31, Phil. 2 : 9—11, Hebr. 1 : 3, 4. Het koningschap van Christus treedt dus in zijne verhooging veel helderder dan in zijne vernedering aan het licht.

Maar in dit koningschap maakt de H. Schrift een duidelijk onderscheid. Daar is een koningschap van Christus over Zion, over zijn volk, over de gemeente Ps. 2 : 6, 72 : 2—7, Jes. 9 : 5, 11 : 1—5, Luk. 1 : 33, Joh. 18 : 33; maar wijl de verhouding tusschen den Koning en zijne onderdanen in dit rijk der genade van zoo innigen en teederen aard is, wisselt de naam van Koning in het Nieuwe Testament dikwerf met andere namen af. Christus staat tot de gemeente, welke Hij kocht met zijn bloed, in zoo innige betrekking, dat één enkele naam niet genoeg is, om ons van haar inhoud een denkbeeld te doen krijgen. En zoo bezigt de Schrift dan allerlei beelden, om ons iets te doen verstaan van wat Christus voor zijne gemeente is Wat de bruidegom is voor zijne bruid, Joh. 3 : 29, Op. 21 : 2, de man voor zijne vrouw, Ef. 5 : 25, Op. 21 : 9, de eerstgeborene voor zijne broederen, Rom. 8 : 29, Hebr. 2 : 11, de grondsteen voor het gebouw, Mt. 21 : 42, Hd. 4 : 11, 1 Petr. 2 : 4—8, de wijnstok voor de ranken, Joh. 15 : 1, 2, het hoofd voor het lichaam, Ef. 1 : 22, 4 : 15, 5 : 23, Col. 1 : 18, 2 : 19, dat en nog veel meer is Christus voor zijne gemeente.

Daarnaast en in verband daarmede oefent Hij een koningschap der macht uit over alle schepselen, die zich niet gewillig aan Hem onderwerpen, Ps. 2 : 8, 9, 72 : 8, 110 : 1, 2, Mt. 28 : 18, 1 Cor. 15 : 25—27, Op. 1 : 5 enz. Te hunnen opzichte is Hij geen hoofd en bruidegom enz., maar de Koning der koningen, de Heer der heeren, de Overste van alle koningen der aarde, en Hij zal dit hierin bewijzen, dat Hij eenmaal alle zijne vijanden overwinnen en onder zijne voeten verpletteren zal, 1 Cor. 15 : 25, 1 Tim. 6 : 15, Op. 17 : 14, 19 : 16.

---

§ 14. De uitstorting des H. Geestes.

58. De eerste werkzaamheid, welke Christus na zijne hemelvaart ten opzichte van zijne gemeente op aarde uitoefent, is de zending des H. Geestes op den Pinksterdag te Jeruzalem, Hd. 2. Deze gebeurtenis is een geheel eenig feit in de geschiedenis, evenals ook de schepping en de menschwording; gelijk Christus in zijne ontvangenis de menschelijke natuur aannam, om ze nooit meer af te leggen, zoo verkoos de H. Geest op den Pinksterdag de gemeente tot zijn tempel, om er eeuwig in te wonen. De Schrift spreekt daarom van deze zending des Geestes ook als van eene uitstorting of uitgieting des H. Geestes, Hd. 2 : 17, 18, 33, 10 : 45, Tit. 3 : 6, en ziet er eene vervulling in van de eeuwenlang voorafgegane profetie des O. T., Jes. 32 : 15, 44 : 3, Jer. 31 : 31 v., Ezech. 36 : 26, 27, Joël 2 : 28 v., Zach. 12 : 10, Hd. 2 : 16 v., en van de eigen belofte van Jezus, Joh. 14 : 16, 15 : 26, 16 : 7, Hd. 1 : 4, 2 : 33.

Toch wil dit niet zeggen, dat de H. Geest vóór dien tijd niet bestond of niet op aarde en in de gemeente werkzaam was. Want de Schrift leert duidelijk, dat Hij met den Vader en den Zoon Schepper en Onderhouder aller dingen is, Gen. 1 : 2, Ps. 33 : 6, 104 : 30, Werkmeester van alle leven en heil, van alle gave en bekwaamheid, Ex. 28 : 3, Num. 11 : 17, 25, Richt. 14 : 6, Job 32 : 8, 33 : 4, Ps. 51 : 13, 143 : 10, Jes. 63 : 9—12 enz.; zelfs wordt van Simeon gezegd, dat Hij door den H. Geest

naar den tempel geleid werd, Luk. 2 : 26, 27, en nog sterker van Johannes, later de Dooper bijgenaamd, en van Elizabeth, dat zij vervuld werden met den Heiligen Geest, Luk. 1 : 15, 41, verg. ook Ex. 31 : 3, Mich. 3 : 8.

Maar toch leert het Oude Testament, dat de H. Geest in de toekomst op eene buitengewone wijze op Messias rusten zal, Jes. 11 : 2; en het Nieuwe Testament bevestigt dit, door te zeggen, dat God Hem den Geest schonk, niet met mate, Joh. 3 : 34. Jezus is immers van dien Geest ontvangen, Mt. 1 : 35, is met dien Geest gezalfd, Mt. 3 : 16, en werd, als nooit eenig ander mensch vóór of na Hem, in al zijne woorden en daden door dien Geest geleid en bekwaamd, Luk. 4 : 1, 14, 18, 19, Hebr. 9 : 14, Rom. 1 : 3, Hd. 1 : 2, 1 Petr. 3 : 22. Bepaaldelijk heeft Hij dien H. Geest in al zijne volheid en met al zijne gaven ontvangen bij zijne verhooging, Ef. 4 : 8—10, zoodat Hij nu als verhoogde Middelaar de zeven Geesten (dat is juist de H. Geest in zijne volheid) bezit, gelijk Hij de zeven sterren heeft, Op. 3 : 1, en zelf geworden is tot levendmakenden Geest, 1 Cor. 15 : 45, 2 Cor. 3 : 17.

Omdat Christus als verheerlijkte Middelaar den Geest bezit, als nooit eenig ander schepsel Hem deelachtig was of kon zijn, ja Hem nu in zijne verhooging in nog volstrekter mate bezit dan in den staat zijner vernedering, daarom kan Johannes zeggen, dat de H. Geest er eerst nog niet was, overmits Christus nog niet was verheerlijkt, Joh. 7 : 39. Maar toen Christus verheerlijkt was, en den Geest Gods volkomen tot zijnen Geest, tot den Geest van Christus gemaakt had, toen kon Hij dezen Geest ook, evenals van den Vader, zoo ook van zichzelven doen uitgaan, Hem met al zijne gaven aan de gemeente schenken en in haar doen wonen, Joh. 15 : 26. En dit is op den Pinksterdag te Jeruzalem geschied.

Terwijl de Heilige Geest vroeger aan enkele, op zichzelf staande personen, en tijdelijk, voor een bepaald doel,

geschonken werd, daalde Hij thans op alle leden der gemeente neer en blijft van nu voortaan in hen allen wonen en werken. Evenals de Zone Gods wel meermalen in de dagen des Ouden Testaments op aarde verscheen, doch eerst bij de ontvangenis in Maria's schoot de menschelijke natuur blijvend zich ter woning verkoos, zoo was er ook vroeger wel allerlei werkzaamheid en gave des Heiligen Geestes, maar eerst op den Pinksterdag maakte Hij de gemeente tot zijn tempel, dien Hij voortdurend heiligt en opbouwt en nimmermeer verlaat.

Deze inwoning des Heiligen Geestes geeft aan de gemeente van Christus een zelfstandig bestaan; zij is thans niet meer in het volksbestaan van Israel en binnen de grenzen van Palestina besloten, maar zij leeft zelfstandig door den Geest, die in haar woont, en breidt zich over de gansche aarde uit. Uit den tempel op Zion gaat God door zijn Geest thans wonen in het lichaam der gemeente van Christus, en deze wordt daardoor op dezen zelfden dag geboren als zendingskerk en wereldkerk. De hemelvaart van Christus heeft noodzakelijk ten gevolge en bewijst hare waarachtigheid in de nedervaart des Heiligen Geestes. Gelijk deze eerst den Christus door het lijden heen geheiligd, volmaakt, tot de hoogste hoogte opgevoerd heeft, zoo behoort Hij thans op dezelfde wijze en langs denzelfden weg het lichaam van Christus te vormen, totdat het zijn vollen wasdom bekomt en de vervulling, het pleroma, uitmaakt van Hem, die alles in allen vervult.

59. Deze uitstorting des Heiligen Geestes ging in den eersten tijd van allerlei buitengewone krachten en werkingen vergezeld, zooals het spreken in andere of nieuwe talen, Hd. 2 : 4 v., Mk. 16 : 17, tongenspraak (glossolalie), Hd. 10 : 46, 15 : 8, 19 : 6, profetie, Hd. 11 : 28, 20 : 23, 21 : 11, verschijningen en openbaringen, Hd. 7 : 55, 8 : 39, 10 : 19, 13 : 2, 15 : 28, 16 : 6, 20 : 22, wonderbare ge-

nezingen, Hd. 3 : 6, 5 : 5, 12, 15, 16, 8 : 7, 13 enz., en al deze wonderbare werkingen duurden nog geruimen tijd voort, niet alleen bij een man als Paulus, Hd. 16 : 6, 7, 9, Rom. 15 : 18, 1 Cor. 14 : 6, 18, 2 Cor. 12 : 1—7, 12, Gal. 2 : 2, maar ook bij vele gewone leden der gemeente, Rom. 12 : 6—8, 1 Cor. 12 : 8—10.

Maar deze wondergaven waren toch de eenige en de voornaamste niet. Van meer belang en van blijvenden aard waren de door den Geest aan de discipelen geschonken vrijmoedigheid, om het woord te spreken, Hd. 4 : 8, 31, de sterkte des geloofs, Hd. 6 : 5, 11 : 24, de vertroosting en blijdschap, Hd. 9 : 31, 13 : 52, de kennis en wijsheid, Hd. 6 : 3, 10, bovenal de liefde, zonder welke alle gaven waardeloos zijn, 1 Cor. 13. De buitengewone werkingen des Geestes waren tijdelijk en dienden slechts voor een speciaal doel, n.l. om de stichting der gemeente in de wereld te bevorderen; maar ze staan achter bij en zijn ondergeschikt aan die duurzame werking des H. Geestes, waardoor Hij, na eerst Christus gevormd te hebben tot het Hoofd der gemeente, nu de gemeente vormt tot het lichaam van Christus.

Reeds het Oude Testament bevat aanduidingen van deze werkzaamheid des H. Geestes. Wel werden in die dagen ook allerlei buitengewone gaven en krachten aan den Heiligen Geest toegeschreven, maar naarmate de profeten en psalmisten dieper werden ingeleid in de afkeerigheid van het volk Israels en in de arglistigheid en boosheid van het menschelijk hart, spraken zij het ook te sterker en te klaarder uit, dat alleen eene vernieuwing door den Heiligen Geest het volk van Israel tot een volk Gods in waren zin kon maken. Een Moorman kan zijne huid, een luipaard zijne vlekken niet veranderen; zoo kunnen ook zij geen goed doen, die geleerd zijn kwaad te doen, Jer. 13 : 23. God moet door zijn Geest het hart des volks veranderen, indien het wandelen zal in zijne wegen, en zijne inzettingen zal onderhouden. De Geest des Heeren

alleen is de werkmeester van het waarachtige, geestelijke en zedelijke leven, Ps. 51 : 13, 14, 3 : 10, Jes. 32 : 15, Ezech. 36 : 27.

Hierbij sluit de prediking van Jezus in het evangelie van Johannes zich aan. Want in het gesprek met Nicodemus zet Christus uiteen, dat er geen toegang tot en geen deelgenootschap aan het koninkrijk der hemelen is dan door de wedergeboorte, en dat deze wedergeboorte alleen bewerkt kan worden door den Heiligen Geest, Joh. 3 : 3, 5. En in de afscheidsredenen, Joh. 14—16, ontwikkelt Hij in den breede, dat de Geest, dien Hij na zijne verheerlijking van den Vader zenden zal, bij de discipelen zijne plaats vervangen zal. Het is daarom nut voor hen, dat Christus zelf heengaat, want anders zou de Trooster tot hen niet komen; maar als Hij zelf tot den Vader heengaat, kan en zal Hij dien tot hen zenden. Door dien Geest zal Christus zelf weer tot hen komen en zich met hen vereenigen, op zoo innige wijze, als te voren, tijdens zijne lichamelijke tegenwoordigheid op aarde, nog niet had plaats gehad noch plaats hebben kon. In Christus komt dan de Vader zelf weer tot hen; beiden, Vader en Zoon, komen in den Geest woning bij hen maken. Dat is het dus, wat de Heilige Geest in de eerste plaats tot stand zal brengen: eene gemeenschap tusschen Vader en Zoon eener- en de discipelen anderzijds, gelijk die vroeger nog nooit heeft bestaan. En einddoel is, dat alle geloovigen één zijn, gelijkerwijs — zoo zegt Christus zelf met eigen woorden — gelijkerwijs Gij, Vader, in mij en ik in U, dat ook zij in ons één zijn, opdat de wereld bekenne, dat Gij mij gezonden hebt, Joh. 17 : 21 v.

Hiermede in overeenstemming beschrijft inzonderheid de apostel Paulus de gemeente als één lichaam, waarvan alle leden elkander noodig hebben en elkander dienen moeten, Rom. 12 : 4, 1 Cor. 12 : 12 v., maar dat zelf zijn wortel, zijne eenheid, zijn hoofd heeft in Christus, Rom. 12 : 5, Ef. 1 : 23, Col. 1 : 24, die door zijnen Geest in

hen woont. De geloovigen zijn één Geest met Hem, 1 Cor. 6 : 7, ze zijn tempelen des Heiligen Geestes, door wien God zelf in hen inwoont, 1 Cor. 3 : 16, 17, 6 : 19. Ze leven, ze belijden, ze wandelen, ze bidden, ze verheugen zich in den Geest, Rom. 8 : 4, 9, 15, 14 : 17, 1 Cor. 12 : 3; ze zijn geestelijke menschen, die verstaan en bedenken, dat des Geestes is, Rom. 8 : 2, 1 Cor. 2 : 14; ze worden bij den voortduur door den Geest geleid en tot den dag der verlossing verzegeld, Rom. 8 : 15, 16, 2 Cor. 1 : 22, Ef. 1 : 13, 4 : 30; door dien éénen Geest hebben zij allen toegang tot den Vader en worden zij met elkander op het fundament van apostelen en profeten opgebouwd tot eene woonstede Gods, Ef. 2 : 18, 22.

60. Deze gemeenschap van de geloovigen aan den persoon van Christus, die door den H. Geest tot stand gebracht en in stand gehouden wordt, brengt nu voorts de gemeenschap aan al zijne goederen en weldaden mede. Daar is geen deelgenootschap aan de weldaden van Christus, zonder dat wij zijn persoon deelachtig zijn, want de weldaden zijn niet af te scheiden van zijn persoon. Dat zou, althans tot zekere hoogte, nog denkbaar zijn, wanneer de goederen, die Christus schonk, van stoffelijken aard waren; immers kan iemand ons zijn geld en goed geven, zonder zichzelven aan ons te schenken. Maar de goederen, welke Christus schenkt, zijn geestelijk van aard; zij bestaan vóór alle dingen in zijne gunst, in zijne liefde, en deze zijn door en door persoonlijk en kunnen van Christus niet losgemaakt worden. De „schat van verdiensten" is daarom ook door Christus niet ergens op aarde gedeponeerd in de handen van paus of priester, in kerk of sacrament; maar de schat van verdiensten ligt uitsluitend bij en in Christus zelven. Hij is zelf die schat; in Hem keert de Vader ons zijn vriendelijk, gunstrijk aangezicht toe, en dat is al onze zaligheid.

Omgekeerd is er daarom ook geene gemeenschap aan den persoon van Christus, zonder tegelijk aan al zijne schatten en goederen deel te hebben. Gelijk de Vader het leven en alle dingen gaf aan zijn Zoon, Mt. 11 : 27, Joh. 3 : 35, 16 : 15, 17 : 10, zoo deelt Christus op zijne beurt zichzelven en al het zijne door den Heiligen Geest, die immers zijnerzijds ook alles uit Christus neemt, aan de gemeente mede, Joh. 16 : 13—15. Hij behoudt niets voor zichzelven. Gelijk de volheid der Godheid in Hem lichamelijk woont, Col. 1 : 19, 2 : 9, zoo vervult Hij ook de gemeente, totdat zij de mate der grootte van zijne volheid bekomt en vervuld is tot al de volheid Gods, Ef. 1 : 23, 3 : 19, 4 : 13, 16.

Al de weldaden, welke Christus door zijn Geest aan de gemeente en aan ieder geloovige schenkt, kunnen onder den éénen naam van genade worden samengevat, Joh. 1 : 16. Maar die ééne naam sluit dan een rijkdom van zegeningen in. De Heilige Schrift noemt er eene menigte op, roeping, wedergeboorte, geloof, bekeering, rechtvaardigmaking, vergeving der zonden, aanneming tot kinderen, verlossing van de wet, geestelijke vrijheid, geloof, hoop, liefde, vrede, vreugde, blijdschap, vertroosting, heiligmaking, bewaring, volharding, verheerlijking enz.; er is eigenlijk geene volledige opsomming en behandeling van mogelijk.

Maar in hoofdzaak laten zich toch drie groepen van weldaden duidelijk onderscheiden. Daar is in de eerste plaats eene groep van weldaden, die den mensch voorbereiden en inleiden tot het verbond der genade en hem de krachten schenken, om zijnerzijds met een gewillig hart de zegeningen van dat verbond te ontvangen en aan te nemen; het zijn de weldaden van roeping, wedergeboorte (in engeren zin), geloof en bekeering. Eene tweede groep omvat die zegeningen, welke den staat des menschen ten opzichte van God veranderen, van de schuld hem bevrijden en alzoo zijn bewustzijn vernieuwen; het zijn vooral

de weldaden van rechtvaardigmaking, vergeving der zonden, aanneming tot kinderen, getuigenis des H. Geestes met onzen geest, verlossing van de wet, geestelijke vrijheid, vrede en vreugde. En eindelijk is er eene derde groep van weldaden, die in den toestand des menschen verandering brengen, hem van de smet der zonde verlossen en hem vernieuwen naar het evenbeeld Gods; daartoe behooren inzonderheid de wedergeboorte (in ruimer zin), het sterven en opstaan met Christus, de voortgaande bekeering, het wandelen in den Geest, de volharding tot den einde toe.

Al deze weldaden worden volmaakt en voltooid in die hemelsche heerlijkheid en zaligheid, welke God hiernamaals voor de zijnen bereidt en die later afzonderlijk ter sprake komt.

§ 15. De Roeping.

61. Om deze gemeenschap aan zijn persoon en aan zijne weldaden ons deelachtig te maken, bedient Christus zich niet alleen van den Geest, dien Hij in de gemeente heeft uitgestort, maar ook van het Woord, dat Hij haar door dienzelfden Geest tot leering en verbetering geschonken heeft, 2 Tim. 3 : 16. En tusschen beiden heeft Hij zulk een verband gelegd, dat zij samen dienstbaar zijn aan de uitoefening van zijn profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt.

Maar over dat verband wordt zeer verschillend gedacht. De volgelingen van Pelagius vatten het Christendom uitsluitend op als eene leer, zien in Jezus niet meer dan een verheven voorbeeld, maken van het Evangelie eene nieuwe wet, en loochenen de wederbarende werking, evenals ook de persoonlijkheid des H. Geestes. Aan de andere zijde wordt door de dusgenaamde geestdrijvers (antinomianen, enthusiasten, mystieken) de beteekenis van het woord bij de bekeering des menschen onderschat, de Schrift soms met eene verkeerde aanhaling van en een onjuist beroep op Paulus, 2 Cor. 3:6, eene doode letter genoemd, en niet alleen het nieuwe leven, maar ook alle rechte kennis uit de inwendige verlichting des H. Geestes afgeleid.

Beide uitersten werden door Roomsche, Luthersche en Gereformeerde kerk vermeden; maar terwijl Rome de werking des Geestes zoo aan de kerk bindt, dat deze alleen door den priester en door middel van het sacrament de bovennatuurlijke genade aan de geloovigen

uitdeelt, en de Lutherschen geene andere werking des Geestes kennen dan die door het woord als door een kanaal heengaat, trachtten de Gereformeerden zoowel het verband als het onderscheid van Woord en Geest vast te houden, en leerden, dat de Geest werken kan en soms ook werkt door het woord, maar dat Hij toch in den regel, naar zijn welbehagen, zich met het woord verbindt, en dus daar zaligmakend werkt, waar het woord verkondigd wordt, dat is, in den kring van het genadeverbond, in de gemeenschap der kerk.

Nu gaan Woord en Geest in zekeren zin bij alle werken Gods naar buiten saam; maar het woord houdt niet altijd hetzelfde in, en dienovereenkomstig werkt de Geest niet altijd hetzelfde uit. In de schepping werken ze saam en brengen de dingen tot aanzijn, Ps. 33 : 6, 9; in de onderhouding doen ze de dingen voortbestaan, Ps. 104 : 30, Hebr. 1 : 3; en zoo ook werken zij bij de roeping samen, maar niet altijd met hetzelfde resultaat. En is in de roeping zelve onderscheid, naar gelang van den inhoud van het woord, dat God zendt, en de werking des Geestes, die Hij daarmede verbindt.

62. Er is in de eerste plaats eene „zakelijke" roeping, die van Godswege tot alle menschen uitgaat en niet door een opzettelijk gepredikt woord, maar toch door „zaken", gebeurtenissen, leidingen, ondervindingen enz. tot hen komt. God blijft zich ook na den val aan zijne menschenkinderen openbaren in zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid, Hij laat zich aan hen niet onbetuigd. Hij bescheidt hunne tijden en bepaalt hunne woningen, opdat zij den Heere zouden zoeken, of zij Hem immers tasten en vinden mochten, Hd. 14 : 17, 17 : 26, 27, Rom. 1 : 20. De Heidenen deelen dus wel niet in de roeping door het woord des Evangelies, maar zij zijn toch volstrekt niet van alle roeping verstoken. God spreekt ook nog tot hen, door de natuur,

Rom. 1 : 20, en door de geschiedenis, Hd. 17 : 26, door de rede, Joh. 1 : 9, en door het geweten, Rom. 2 : 14, 15. Onvoldoende moge deze roeping tot zaligheid zijn, want zij weet niet van Christus, die de eenige weg tot den Vader en de eenige naam onder den hemel tot zaligheid is, Joh. 14 : 6, Hd. 4 : 12; zij is desniettemin van groote waarde en mag in hare beteekenis niet worden onderschat. Door haar onderhoudt God in den mensch het bewustzijn zijner afhankelijkheid en het besef zijner verantwoordelijkheid. Hij doet hem streven naar een godsdienstig, zedelijk leven, en laat hem na overtreding door zijn eigen geweten aanklagen en veroordeelen. Het is geen uitwendige dwang, maar het is eene inwendige, zedelijke gebondenheid, die den mensch aan God en zijne openbaring vastlegt. Het is een getuigenis van Gods Geest, dat ook in den gevallen mensch zich nog hooren doet en hem tot het doen van het goede vermaant.

Er wordt eene menschelijke samenleving en eene burgerlijke gerechtigheid door mogelijk gemaakt, die op hare beurt den weg weer banen voor eene hoogere beschaving, voor eene rijkere cultuur, voor den bloei van kunsten en wetenschappen. Waarlijk het aardrijk is nog vol van goederen Gods. De Heere is aan allen goed, en zijne barmhartigheden zijn over al zijne werken. Hij doet zijne zon opgaan over boozen en goeden, en regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Hij laat zich niet onbetuigd, maar doet goed van den hemel, geeft regen en vruchtbare tijden, en vervult onze harten met spijze en vroolijkheid, Ps. 104 : 24, 145 : 7, Mt. 5 : 45, Hd. 14 : 17.

Van deze „zakelijke" roeping is die andere, tweede roeping onderscheiden, welke in het woord des Evangelies is vervat en tot allen komt, die leven binnen de grenzen van het Christendom. Deze neemt ook den inhoud der algemeene roeping in zich op, de roeping door natuur en geschiedenis, door rede en geweten, bepaaldelijk ook die

door de in de openbaring door God zelven herstelde en verklaarde zedewet, maar voegt er die door het Evangelie aan toe, en geeft haar zoo een bijzonder, een van de algemeene roeping onderscheiden karakter. Wet en Evangelie zijn dus de twee bestanddeelen van het woord Gods, onderscheiden, maar nooit gescheiden; zij vergezellen elkaar heel de Schrift door, van het begin tot het einde der openbaring.

Deze onderscheiding van wet en evangelie is dus eene gansch andere dan die van Oud en Nieuw Testament. Want deze namen duiden twee opeenvolgende bedeelingen in één en hetzelfde genadeverbond aan, en dienvolgens ook de beide groepen van Bijbelboeken, welke elk eene bedeeling van dit genadeverbond tot inhoud hebben. Maar de namen wet en evangelie stellen twee geheel verschillende verbonden voor. De wet behoort eigenlijk bij het zoogenaamde werkverbond, dat met den eersten mensch werd opgericht en hem het eeuwige leven beloofde in den weg van volkomen gehoorzaamheid. Maar het Evangelie is de afkondiging van het genadeverbond, dat eerst na den val aan den mensch werd bekend gemaakt, en hem het eeuwige leven uit genade, door het geloof in Christus, schenkt.

Wet en Evangelie zijn niet in graad, maar in wezen van elkaar onderscheiden; zij verschillen als eisch en gave, als bevel en belofte. De wet moge evengoed als het Evangelie Gods wil bevatten, heilig, wijs, goed en geestelijk zijn, Rom. 2 : 18, 20, 7 : 12, 14, 12 : 10; zij is toch door de zonde krachteloos geworden, rechtvaardigt niet maar vermeerdert de zonde, wekt toorn, doem en dood, Rom. 3 : 20, 4 : 15, 5 : 20, 7 : 5, 8 : 9, 13, 2 Cor. 3 : 6 v., Gal. 3 : 10, 13, 19. En daartegenover staat het Evangelie, dat Christus tot inhoud heeft, Rom. 1 : 3, Ef. 3 : 6, en niets anders brengt dan genade, verzoening, vergeving, gerechtigheid, vrede en eeuwig leven, Hd. 2 : 38, 20 : 24, Rom.

3 : 21—26, 4 : 3—8, 5 : 1, 2 enz. Wat de wet van ons eischt, wordt ons in het Evangelie geschonken om niet.

63. De roeping door het woord, die tot de Christenen komt, staat dus hoog boven die, welke de Heidenen door natuur en geschiedenis deelachtig zijn. Maar Schrift en ervaring dwingen ons, om ook weer onder degenen, die het Evangelie hooren, onderscheid te maken tusschen hen, die het aannemen, en anderen, die het verwerpen. Door alle eeuwen heen heeft deze scheiding bestaan. In het huisgezin van Adam gingen Abel en Kaïn al uiteen; het menschelijk geslacht vóór den zondvloed was in de linie van Seth en die van Kaïn onderscheiden, en na den zondvloed zette deze scheiding in het geslacht van Sem en van zijne broeders zich voort. De familiën der aartsvaders zagen de tegenstelling opkomen van Izaak en Ismael, van Jakob en Ezau, en straks die tusschen Israel en de volken. Zelfs onder het volk des verbonds waren het niet allen Israel, die vleeschelijk van Abraham afstamden, maar werden de kinderen der beloftenis voor het zaad gerekend, Rom. 9:6—8.

En in de dagen des Nieuwen Testaments worden wij voor hetzelfde feit geplaatst. Velen worden er geroepen, maar weinigen zijn er uitverkoren, Mt. 22 : 14. Daar is niet alleen eene scherpe tegenstelling tusschen gemeente en wereld, maar in de gemeente zelve zijn er duizenden, die wel hoorders, maar geen daders zijn des woords, Jak. 1 : 22. Al zou men zelfs heel het Christendom verwerpen, men raakt toch deze tegenstelling niet kwijt. Want er zijn en er blijven overal goeden en boozen, rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Er is onder de menschen niet alleen verschil in rang en stand, in gave en kracht, in rijkdom en eere, maar er bestaat onder hen nog een veel dieper liggend geestelijk en zedelijk verschil.

Deze ongelijkheid is zoo algemeen en gaat zoo diep, dat ze op geenerlei gebied, maar vooral niet op dat van

den godsdienst, uit 's menschen eigen, vrije keuze te verklaren is, en dus tot een onderscheid in de roeping zelve, dat is tot het welbehagen Gods te herleiden is. In de Gereformeerde belijdenis werd daarom tusschen eene uitwendige en eene inwendige roeping onderscheid gemaakt. De uitwendige roeping door het woord is wel ernstig en welgemeend; het woord, daarin gepredikt, is wel eene kracht Gods tot zaligheid een iegelijk, die gelooft, Rom. 1 : 16, 1 Cor. 15 : 2, geen woord van menschen, maar een woord Gods, 1 Thess. 2 : 13, levend en krachtig, scherpsnijdender dan eenig tweesnijdend zwaard, Joh. 6 : 63, Hebr. 4 : 12, 1 Petr. 1 : 25, en in zekeren zin altijd zijne werking doende, want als het niet is eene reuk des levens ten leven, is het eene reuk des doods ten doode, Jes. 55 : 11, 2 Cor. 2 : 16; die het verwerpen, hebben dus de schuld niet in het Evangelie, noch in Christus, die hun in het Evangelie aangeboden wordt, noch in God, die hen door het Evangelie roept, maar bij zichzelven, in hun onbekeerlijk hart, te zoeken.

Maar desniettemin is de uitwendige roeping, d. w. z. eene louter aanradende, zedelijke werking van het Evangelie ongenoegzaam, om het hart des menschen te vernieuwen. De Schrift getuigt immers en de ervaring bevestigt het iederen dag, dat de mensch verduisterd is in zijn verstand, Ef. 4 : 18, 5 : 8, in zijn wil door de zonden gebonden, Joh. 8 : 34, Rom. 6 : 20, en dood in zonden en misdaden, Ef. 2 : 2, 3. Hij kan daarom het koninkrijk Gods niet zien, Joh. 8 : 3, de dingen des Geestes Gods niet vatten, 1 Cor. 2 : 14, aan de wet Gods zich niet onderwerpen, Rom. 8 : 7, uit zichzelf niets goeds bedenken of doen, Joh. 15 : 5, 2 Cor. 3 : 5. Het Evangelie moge voor den mensch zijn, het is niet *naar* den mensch, niet in overeenstemming met zijne wenschen en gedachten, Gal. 1 : 11; en daarom wordt het door hem, als hij aan zichzelf wordt overgelaten, altijd verworpen en tegengestaan.

Doch hierin bestaat nu de rijkdom van Gods genade, dat Hij desniettegenstaande, bij degenen, die Hij ten eeuwigen leven heeft uitverkoren, met de roeping door het woord de werking zijns Geestes verbindt.

Reeds in het Oude Testament was de Geest des Heeren de werkmeester en de leidsman des geestelijken levens, Ps. 51 : 12, 143 : 10, maar vooral wordt Hij daar nog beloofd als degene, die in de dagen des Nieuwen Verbonds allen leeren, een nieuw hart schenken en in dat hart des Heeren wet zou schrijven, Jes. 32 : 15, Jer. 31 : 33, 32 : 39, Ezech. 11 : 19, 36 : 26, Joël 2 : 28. Daartoe werd Hij dan ook op den Pinksterdag uitgestort. Hij moest met en door de apostelen getuigen van Christus en dan voorts in de gemeente wonen, om haar te wederbaren, Joh. 3 : 5, haar te brengen tot de belijdenis van Jezus als haar Heer, 1 Cor. 12 : 3, haar te vertroosten, te leiden en eeuwiglijk bij haar te blijven, Joh. 14 : 16, Rom. 8 : 14, Ef. 4 : 30 enz., en evenzoo om van de gemeente uit in de wereld door te dringen en haar te overtuigen van zonde, gerechtigheid en oordeel, Joh. 16 : 8—11.

Niet alleen voorwerpelijk, maar ook onderwerpelijk is het werk der verlossing Gods werk, en het zijne alleen. Het is niet desgenen, die wil, noch desgenen, die loopt, maar des ontfermenden Gods, Rom. 9 : 16. Daar is eene uitwendige roeping, die tot velen komt, Mt. 22 : 14, maar er is ook eene inwendige, krachtdadige roeping, welke een uitvloeisel der verkiezing is, Rom. 8 : 28—30. God schenkt niet alleen het Evangelie, maar Hij doet het ook prediken in kracht en in den Heiligen Geest, 1 Cor. 2 : 4, 1 Thess. 1 : 5, 6, en geeft zelf den wasdom, 1 Cor. 3 : 6—9. Hij opent het hart, Hd. 16 : 14, verlicht het verstand, Luk. 24 : 45, 2 Cor. 4 : 6, Ef. 1 : 18, 3 : 9, Col. 1 : 9—11, buigt den wil, Hd. 9 : 6, en werkt beide het willen en het werken naar zijn welbehagen, Phil. 2 : 13. Jezus leidt zelf de kennis van zijn naam tot eene open-

baring des Vaders terug, Mt. 11 : 25, 16 : 17, verg. Gal. 1 : 16.

64. De verandering des harten, welke de inwendige roeping in den mensch teweegbrengt, heet in de Schrift besnijdenis des harten, Dt. 10 : 16, 30 : 6, het schenken van een nieuw, vleeschen hart, Jer. 24 : 7, 31 : 31—34, 32 : 39, Ezech. 11 : 19, 36 : 26—28, Joël 2 : 28 v. en vooral ook wedergeboorte, of beter nog, geboorte van boven, Joh. 3 : 3—8. Want in het onderwijs, dat Jezus hierover aan Nicodemus verstrekt, legt Hij den nadruk niet daarop, dat er voor den ingang in het koninkrijk eene tweede geboorte noodig is (ofschoon de wedergeboorte natuurlijk ook zoo heeten kan), maar Jezus wil tegenover Nicodemus vooral in het licht stellen, dat alleen eene geboorte van boven, vers 3, uit water en Geest, vers 5, uit den Geest, vers 8, den toegang tot het koninkrijk ontsluit.

Deze geboorte staat tegenover die uit het vleesch, want wat uit vleesch geboren is, dat is vleesch, vers 6; zij is niet uit den bloede, noch uit den wil des vleesches, noch uit den wil des mans, maar uit God, Joh. 1 : 13. Daarom is zij even onbegrijpelijk in haar oorsprong en richting, als de wind, maar zij is desniettemin mogelijk, want zij is eene geboorte uit den Geest, vers 8. Nadat Jezus eerst in het algemeen gezegd had, dat zij eene geboorte is uit water en Geest (beide zonder lidwoord), vers 5, spreekt Hij in vers 7 en 8 bepaaldelijk van *den* Geest (met het lidwoord), om te kennen te geven, dat deze Geest, als de Geest Gods, dit groote werk der geboorte-van-boven tot stand brengen kan. Bij het water, vers 5, denkt Jezus dan ook niet aan den doop, maar Hij omschrijft er de natuur dier geboorte mede; het is eene geboorte, die het karakter van eene vernieuwing en reiniging draagt (waarvan het water beeld is, Ezech. 36 : 25, verg. de verbinding van Geest en vuur, Mt. 3 : 11), en aan een nieuw geestelijk leven het aanzijn schenkt. En dat kan deze geboorte van

boven bewerken, omdat zij eene geboorte uit *den* Geest, uit God zelven is, vers 6—8.

Krachtens deze geboorte uit God, zijn de geloovigen zijne kinderen, Joh. 1 : 13, 1 Joh. 3 : 1, Jak. 1 : 18, geschapen in Christus, Ef. 2 : 10, zijn akkerwerk en gebouw, 1 Cor. 3 : 9, een nieuw schepsel, 2 Cor. 5 : 17. De wedergeboorte is dus geen werk van des menschen kracht, geen product van eene langzame, geleidelijke ontwikkeling des natuurlijken levens, maar eene breuk met het oude bestaan en de scheppende aanvang van een nieuw, geestelijk leven; afsterving van den ouden en opstanding van den nieuwen mensch, Rom. 6 : 3 v.

Toch is zij aan den anderen kant geene tweede schepping, geheel uit niets, doch eene herschepping van den mensch, die door de geboorte uit zijne ouders het bestaan ontvangen heeft. Bij de wedergeboorte blijft hij in wezen dezelfde mensch, hetzelfde ik, dezelfde persoonlijkheid. Paulus zegt van zichzelf, dat hij met Christus is gekruisigd en dus zelf niet meer leeft, maar Christus in hem; doch dan gaat hij aanstonds zoo voort: hetgene ik nu in vleesch leef, dat leef ik door het geloof van den Zone Gods, Gal. 2 : 20; zijn ik is met Christus gekruisigd en gestorven, maar het is ook terstond met Christus weder opgestaan; het is niet vernietigd en door een ander vervangen, maar het is herboren en vernieuwd. En evenzoo zegt hij van sommige geloovigen in Corinthe, dat zij eertijds hoereerders en afgodendienaars en overspelers enz. waren, maar zij zijn afgewasschen, geheiligd en gerechtvaardigd in den naam van den Heere Jezus en door den Geest onzes Gods, 1 Cor. 6 : 10, 11. De continuiteit, de eenheid en de samenhang, van het menschelijke wezen wordt door de wedergeboorte niet afgebroken, maar zij brengt er toch eene gewichtige verandering in aan.

Deze verandering is van geestelijken aard; wat uit geest geboren is, dat is geest, Joh. 3 : 6, dat leeft uit en wandelt

naar den Geest. De wedergeboorte stort een beginsel van nieuw leven in, dat de Heilige Geest scheppend voortbrengt in aansluiting aan de opstanding van Christus, uit wien Hij alles neemt, 1 Petr. 1 : 3. Zij plant een zaad in het hart, 1 Petr. 1 : 23, 1 Joh. 3 : 9, waaruit een geheele, nieuwe mensch opwast. Zij neemt, op gansch geheimzinnige en verborgene wijze, haar aanvang en heeft haar middenpunt in de kern van 's menschen persoonlijkheid, in zijne ikheid zelve, Gal. 2 : 20, maar zij breidt vandaar zich uit tot alle vermogens van den mensch, tot zijn verstand, Rom. 12 : 2, 1 Cor. 2 : 12, Ef. 4 : 22, en hart, Hebr. 8 : 10, 10 : 16, 1 Petr. 3 : 4, tot zijn wil, Rom. 7 : 15—21, en genegenheden, Rom. 7 : 22, tot zijn geest en ziel en lichaam, 1 Thess. 5 : 23, Rom. 6 : 19. Een volkomen mensch wordt er geboren, die, schoon niet volwassen en nog tegen allerlei zonden van het vleesch te strijden hebbende, Gal. 5 : 17, toch in nieuwigheid des Geestes wenscht te wandelen, Rom. 6 : 4, 7 : 6.

65. Dit nieuwe leven bewijst zijne waarheid en echtheid in de vruchten, die het voortbrengt, dat is voornamelijk in het geloof naar de zijde des verstands, en in de bekeering naar de zijde van den wil.

Gelooven is, gansch in het algemeen, gelijk wij daarvan ook in het dagelijksch leven spreken, het aannemen van een getuigenis. Wij gelooven iets, wanneer wij het niet zelf gezien of waargenomen hebben, maar er toch verzekerd van zijn, omdat andere betrouwbare personen, mondeling of schriftelijk, in het verleden of in het heden, er ons van verhaald hebben. Deze grondbeteekenis behoudt het woord ook, als het op godsdienstig gebied wordt overgebracht, en het moet die beteekenis ook wel behouden, omdat wij van den ganschen inhoud van het Evangelie, van heel den persoon en het werk van Christus, niets weten dan door het getuigenis der apostelen; alleen door

hun woord kunnen wij in Christus gelooven, Joh. 17 : 20; door de gemeenschap met de apostelen komen wij tot de gemeenschap met den Vader en met zijnen Zoon Jezus Christus, 1 Joh. 1 : 3.

Maar desniettemin wordt het geloof, als het op godsdienstig gebied overgaat en bepaaldelijk in de Heilige Schrift als de weg tot het koninkrijk der hemelen wordt voorgesteld, overeenkomstig dit bijzonder gebruik zeer belangrijk gewijzigd. Men kan het Evangelie ook wel aannemen op dezelfde wijze, als men het getuigenis aangaande een geschiedkundig persoon of feit gelooft, maar dan neemt men het Evangelie niet als Evangelie aan, en het geloof, waarmede men het aanneemt, is niet het echte geloof. Zooals Jezus in de gelijkenis van den zaaier teekent, zijn er zeer verschillende houdingen, die de hoorders tegenover het Evangelie kunnen aannemen.

Er zijn onverschilligen, als Pilatus, die met een hoogmoedigen en minachtenden glimlach van het Evangelie zich afkeeren, Joh. 18 : 38. Daar zijn er ook, die, als de trotsche Farizeën en de wijze Grieken, in het kruis van Christus eene ergernis en eene dwaasheid zien en er tegen losbreken in wilde vijandschap en haat, Mt. 12 : 24, Joh. 8 : 22, 1 Cor. 1 : 23. Daar zijn anderen, die gelooven, maar niet tot belijdenis komen, en de eere der menschen meer liefhebben dan de eere Gods, Joh. 12 : 42, 43; die heel hun leven, tot aan hun dood toe, hoorders des woords blijven, maar nimmer worden daders des woords, Mt. 7 : 26, Joh. 13 : 17, Rom. 2 : 13, Jak. 1 : 23; die, als Simon van Samaria, het Evangelie aannemen om de teekenen en groote krachten, die erdoor geschieden, Hd. 8 : 13 v.; of, als een Agrippa, op een bepaald oogenblik van hun leven bijna bewogen zijn, om Christen te worden, Hd. 26 : 27, 28; of, als een Demas, jaren lang het Evangelie dienen, en daarna de tegenwoordige wereld weer liefkrijgen, 2 Tim. 4 : 10.

Daar is allerlei geloof, historisch, tijd-, wondergeloof,

dat den naam wel draagt, maar de zaak niet bezit, dat wel eene gedaante der godzaligheid vertoont, maar de kracht ervan verloochent, 2 Tim. 3 : 5.

Het echte, het zaligmakende geloof is van al de genoemde vormen van geloof in drieërlei opzicht onderscheiden. Ten eerste heeft het een verschillenden oorsprong. Het historisch, het tijd- en het wondergeloof zijn op zichzelf niet verkeerd; zij zijn beter dan volslagen ongeloof en bittere vijandschap; ze hebben zelfs een tijdelijk nut; maar ze zijn toch alleen gaven van Gods algemeene genade en worden ook aan natuurlijke menschen geschonken. Doch het zaligmakende geloof is eene gave van Gods bijzondere genade, Phil. 1 : 29, een gevolg der verkiezing, Hd. 13 : 48, Rom. 8 : 30, Ef. 1 : 5, een werk des H. Geestes, 1 Cor. 12 : 3, eene vrucht der wedergeboorte, Joh. 1 : 12, 13.

Ten tweede is het zaligmakend geloof van alle andere geloof in wezen onderscheiden. Het sluit wel een kennen in en staat tegen allen twijfel over, maar dat kennen is toch van eene bijzondere soort, gansch onderscheiden van die kennis, welke wij in het gewone leven door waarneming en denken opdoen. De kennis des geloofs is eene practische kennis, eene kennis van het hart meer dan van het hoofd, eene kennis met de diepste persoonlijke belangstelling, omdat zij eene zaak betreft, waar 's menschen leven, ziel en zaligheid bij betrokken is. Zij is in één woord eene kennis van den eenigen waarachtigen God in het aangezicht van Jezus Christus, dien Hij gezonden heeft, en valt met het eeuwige leven saam, Joh. 17 : 3.

En ten derde verschilt het zaligmakend geloof van alle andere geloof in voorwerp. Want het historisch geloof blijft bij het bericht staan en dringt niet dieper door; het tijdgeloof ziet in dat bericht wel eenige schoonheid en verheugt er zich in, maar miskent er den eigenlijken inhoud van; en het wondergeloof hecht zich aan de teekenen en krachten, doch is in den grond onverschillig

voor Hem, die ze werkt. Het zaligmakend geloof blijft echter niet bij de woorden en de daden staan, maar dringt door tot den persoon zelven, van wien zij uitgaan. Gelooven is een aannemen van Christus, niet louter een aannemen van het omtrent Hem door de apostelen afgelegde getuigenis, maar een aannemen van Christus zelven, Joh. 1 : 12; het sluit in een aandoen van Christus als een kleed, Gal. 3 : 27, een sterven en opstaan met Christus, Rom. 6 : 4, een leven in zijne gemeenschap, Gal. 2 : 20, een blijven in Hem als den wijnstok, Joh. 15 : 4, enz. En door en in Christus is God hun Vader, en zijn zij zijne zonen en dochteren, 2 Cor. 6 : 18.

66. Gelijk het geloof de vrucht der wedergeboorte is naar de zijde des bewustzijns, zoo openbaart zich het nieuwe leven naar den kant van den wil in de bekeering. Herhaaldelijk vinden wij hiervan al sprake in de boeken des Ouden Testaments, want naarmate Israel zich aan ontrouw en ongehoorzaamheid schuldig maakte, liet God door zijne profeten de prediking der bekeering tot hen uitgaan, 2 Kon. 17 : 13. Alle profeten zijn predikers van boete en bekeering geweest, maar in dien weg ook verder van vergeving der zonden en van volkomene verlossing. Zoo zijn ze ook aankondigers en wegbereiders van Johannes den Dooper en van Christus, die beiden hunne openbare werkzaamheid aanvingen met de prediking: het koninkrijk der hemelen is nabij gekomen, bekeert u en gelooft het Evangelie, Mk. 1 : 4, 15.

Om deze bekeering aan te duiden, gebruikt het Grieksche Nieuwe Testament twee woorden; het eerste komt als zelfstandig naamwoord of werkwoord o.a. voor in Mt. 3 : 2, 8, 11, 9 : 13, 11 : 20, Hd. 2 : 38, 2 Cor. 7 : 9, 10, en geeft eene inwendige, geestelijke verandering, eene verandering in de zedelijke gezindheid te kennen; het andere, dat wij bijv. aantreffen in Mt. 13 : 16, Luk.

1 : 16, 17; 22 : 32, Hd. 9 : 35, 11 : 21, 14 : 15, 15 : 19, 26 : 18, 20 enz., ziet meer op den uitwendigen omkeer, de verandering in levensrichting, welke van de inwendige verandering openbaring en gevolg is. In Hd. 3 : 18, 26 : 20 worden beide woorden verbonden: betert u en bekeert u, dat is, verandert uw gemoed en uw wandel, komt tot inkeer en keert terug.

Zoolang de Christelijke kerk zich in de wereld der Joden en Heidenen uitbreiden moest, was de bekeering niet alleen eene inwendige verandering, maar ook een uitwendige omkeer, een verlaten van den dienst der stomme afgoden, 1 Cor. 12 : 2, 1 Thess. 1 : 9, van arme en zwakke beginselen, Gal. 4 : 3, 9, Col. 2 : 8, 20, van doode werken, Hebr. 9 : 14, 1 Thess. 1 : 9, van openbare zonden en misdaden, 1 Cor. 6 : 10, Ef. 2 : 2, 3, Col. 3 : 5, 7, Tit. 3 : 3, om van nu voortaan den levenden en waarachtigen God te dienen, Hebr. 9 : 14, 1 Thess. 1 : 9, en den Heere aan te hangen, 1 Cor. 6 : 15—20. En zulk eene bekeering ontving dan haar teeken en zegel in den heiligen doop, Hd. 2 : 38.

Maar toen deze zendingsperiode voorbij was en de gemeente zich in de geslachten, van ouders tot kinderen, voortplantte, toen veranderde de bekeering wel niet in wezen, doch nam ze bij de kinderen der geloovigen, die van de geboorte af in het verbond der genade opgenomen en ten teeken daarvan gedoopt waren, eene andere gedaante aan. Soms werd ze zelfs geheel van hare inwendige geestelijke beteekenis beroofd; en Rome zette haar om in een sacrament der boete, waarbij men met zeker berouw en spijt over de gevolgen der zonde kan volstaan. Daartegen kwam toen de Reformatie weer in verzet en herstelde de bekeering in haar oorspronkelijken, geestelijken zin. Als zoodanig is zij van een berouw over de gevolgen der zonde, zooals dat bij Kain, Ezau en Judas voorkwam, van eene droefheid der wereld, 2 Cor. 7 : 10, en ook van eene oppervlakkige, uitwendige bekeering

onderscheiden; en bestaat ze, ofschoon niemand den graad en de mate daarvan bepalen kan, toch wezenlijk in eene verbreking des harten, Ps. 51 : 19, Hd. 2:37, in eene droefheid over de zonde, gelijk God die wil en werkt, 2 Cor. 7 : 10, in een terugkeer tot den Vader, met de belijdenis: Vader, ik heb gezondigd tegen den hemel en voor u, Luk. 15 : 18.

Deze waarachtige bekeering is daarom vrucht der wedergeboorte, staat met het zaligmakend geloof in het nauwste verband, gaat heel het leven door, en wordt derhalve door den Heidelb. Catechismus, niet in de leer der ellende en der verlossing, maar in die der dankbaarheid ter sprake gebracht.

§ 16. De Rechtvaardigmaking.

67. Wedergeboorte, die in de vruchten van geloof en bekeering tot openbaring komt, ontsluit den toegang tot het koninkrijk Gods. En wie burger van dit koninkrijk is, krijgt aanstonds deel aan al de goederen, die er de inhoud van zijn, en die onder een drietal: gerechtigheid, heiligheid en zaligheid, kunnen worden saamgevat. Hier komt de eerste van deze heerlijke weldaden ter sprake.

Gerechtigheid wordt gewoonlijk omschreven als die standvastige en bestendige wil van een redelijk wezen, welke aan ieder het zijne geeft. Zij sluit dan in de eerste plaats in eene zedelijke gezindheid (hoedanigheid, gesteldheid) van den persoon, aan wien ze toegekend wordt, en ten tweede eene houding tegenover en eene behandeling van andere personen, welke uit die gezindheid voortvloeit en hen erkent in de rechten, die hun toekomen. Gerechtigheid is rechtvaardigheid, die een persoon zelf bezit, en rechtvaardige behandeling, die hij anderen aandoet; de eerste heet meer gerechtigheid, de andere rechtvaardigheid. In dezen zin kent de Schrift herhaalde malen aan God gerechtigheid toe, Dt. 32 : 4; Hij is rechtvaardig als wetgever, die zijne rechten afkondigt, Dt. 4 : 8, als koning, die ze handhaaft, Ex. 19 : 5, Mich. 6 : 8, Am. 5 : 14, 15, Jes. 1 : 16, 17, en als rechter, die den onschuldige vrijspreekt en den schuldige verdoemt, Dt. 10 : 17, 16 : 19, 25 : 1, Ps. 7 : 10, 11 : 7, 33 : 5, 96 : 13 enz.

Wijl echter naar dezen maatstaf geen menschenkind voor

Gods aangezicht kan bestaan, Ps. 130 : 3, 143 : 2, krijgt de gerechtigheid in de openbaring van Gods genade en binnen zijn verbond allengs een andere, diepere beteekenis. Ze komt n.l. hoe langer zoo meer (niet tegenover, maar) naast en in verband met Gods barmhartigheid, waarheid en trouw te staan, Ps. 40 : 11, 89 : 15, 103 : 17, 116 : 5, enz., en wordt principe van heil en zaligheid, waarop de vromen pleiten, Ps. 4 : 1, 143 : 1, omdat God, als de rechtvaardige God, die harten en nieren proeft, hen bevestigen, Ps. 7 : 10, redden, 31 : 2, vrijspreken, 34 : 23, recht doen, 35 : 23, vergeven, 51 : 16, antwoorden, 65 : 6, levend maken, 119 : 40, verhooren, 143 : 1, uit de benauwdheid uitvoeren zal, 143 : 11.

Deze allerbelangrijkste wijziging in het begrip der gerechtigheid Gods is nu niet daaraan te danken, dat de vromen zichzelven als heiligen beschouwen, die recht op Gods vrijspraak hebben, want zij belijden telkens op de ootmoedigste wijze hunne ongerechtigheden voor den Heere; maar ze is hieruit te verklaren, dat God zich in zijn verbond, door belofte en eed, verplicht heeft, om aan zijn volk tegenover hunne vijanden recht te doen en het tot de zaligheid te leiden. Als Hij hun dus de zonden vergeeft en zijn heil hun schenkt, dan doet Hij dat niet om hunnentwil, maar dan doet Hij dat om zijns naams, om zijns verbonds, om zijns roems, om zijner eere wil, Ps. 25 : 11, 31 : 4, 79 : 9, 106 : 8, 109 : 21, 143 : 11, Jes. 48 : 9, 11, Jer. 14 : 7, 21, Ezech. 20 : 9, 14, 22, 44, Dan. 9 : 19 enz. Al moge het volk ontrouw en afvallig zijn, Hij gedenkt zijn verbond en doet het gestand in eeuwigheid, Ps. 105 : 8, 111 : 5, Jes. 54 : 10.

De gerechtigheid Gods, waarop het vrome Israel pleit, vormt dus geene tegenstelling met, maar is verwant aan zijne goedertierenheid en heil, en staat met zijne waarheid en trouw in nauw verband; zij legt God vast aan zijn eigen woord en belofte en verplicht Hem, om zijn volk,

uit louter genade, te redden uit al zijne benauwdheden.

Zoo handelde God in het verleden, als Hij Israel telkens weer verloste van al zijne vijanden, Ex. 2:24, Richt. 2:1, Jes. 37 : 20; zoo zal Hij echter nog veel heerlijker in de toekomst doen, als Hij om zijns grooten naams wil hunne overtredingen uitdelgen, hunne gerechtigheid aanbrengen, een nieuw verbond met hen oprichten en zijn Geest over hen uitstorten zal; dan zullen zij met een nieuwen naam genoemd worden: de Heere is onze gerechtigheid, Jes. 43 : 25, 45 : 24, 25, 46 : 13, 54 : 17, 62 : 2, Jer. 23 : 6, 33 : 16, 31 : 31—34 enz. Deze profetie wordt vervuld in Christus, in wien God eene gerechtigheid openbaart zonder de wet, buiten haar om, en schijnbaar tegen haar in, Rom. 1 : 17, 3 : 21, dien God gesteld heeft tot eene verzoening door het geloof in zijn bloed, Rom. 3 : 25, die ons van God geworden is tot gerechtigheid, 1 Cor. 1 : 30, 2 Cor. 5 : 21, Phil. 3 : 9. De gerechtigheid Gods wordt in Christus de gerechtigheid van zijn volk. En daardoor wordt God in staat gesteld, om (als het ware, in strijd met de wet, die gebiedt den goddelooze te veroordeelen), den goddelooze vrij te spreken, te rechtvaardigen dengene, die uit het geloof van Jezus is, en daarbij zelf volkomen rechtvaardig te blijven, Rom. 3 : 26, 4 : 5.

68. Onder deze rechtvaardiging of rechtvaardigmaking is die zeer zeker genadige maar tevens rechterlijke daad Gods te verstaan, waardoor Hij zondaren vrijspreekt van schuld en straf en hun recht geeft op het eeuwige leven. Door Rome en door allen, die den grond van 's menschen rechtvaardiging geheel of voor een deel in den mensch zelf zoeken (in zijn geloof, in zijne goede werken, in den Christus in ons, in het nieuwe levensbeginsel enz,) en dus deze weldaad met die der heiligmaking verwarren, wordt tegen deze rechterlijke rechtvaardig-verklaring altijd dit bezwaar ingebracht, dat zulk eene juridische verklaring

onwaar en Gode onwaardig is. Want als de grond van onze rechtvaardiging, zoo zeggen zij, geheel en al ligt in Christus buiten ons, en geloof en goede werken hoegenaamd niet als een stuk van onze gerechtigheid voor God in aanmerking komen, dan is de mensch, die gerechtvaardigd wordt, niet werkelijk rechtvaardig, en dan velt God over zulk een mensch een onwaar, onrechtvaardig oordeel, want hij *is* niet, wat hij wordt *verklaard* te zijn.

Tegen dit bezwaar is eigenlijk al de opmerking voldoende, dat de Heilige Schrift onder rechtvaardigmaking steeds eene rechterlijke daad verstaat. Zij spreekt herhaaldelijk van de rechtvaardigmaking des zondaars voor God, en gebruikt dan een woord, dat aan de rechtstaal is ontleend en steeds eene rechtelijke beteekenis heeft. Aan de rechters onder Israel gaf God het bevel, dat zij den rechtvaardige rechtvaardig spreken, en den onrechtvaardige verdoemen (veroordeelen) zouden, Deut. 25 : 1, Ps. 82 : 2, 3, Spr. 17 : 15, 24 : 24, Jes. 5 : 23, en zelf toont Hij zijne rechtvaardigheid daarin, dat Hij den goddelooze niet rechtvaardigt en den rechtvaardige niet doodt, Gen. 18 : 25, Ex. 23 : 7, 2 Chr. 6 : 23.

Als dit woord op geestelijk gebied wordt overgebracht, behoudt het zijne rechtelijke beteekenis, zooals Mt. 11 : 19 en Luk. 7 : 29 duidelijk leeren, waar de zedelijke beteekenis van rechtvaardig of heilig maken ten eenenmale is uitgesloten. Ditzelfde is het geval, wanneer het woord, inzonderheid door Paulus, in de zaligmaking des zondaars wordt gebruikt, want hij zegt niet alleen, dat God, dengene die uit het geloof van Jezus is rechtvaardigende, zelf rechtvaardig blijft, Rom. 3 : 26, maar hij wisselt rechtvaardigen ook af met gerechtigheid toerekenen, Rom. 4 : 3, 5, 6, 11; hij stelt rechtvaardigen tegenover verdoemen, d. i. veroordeelen, 8 : 33, 34; hij spreekt in Rom. 5 : 18 van eene rechtvaardiging (des levens, die het leven medebrengt) door

één rechtvaardigingsoordeel (over Christus), gelijk het door ééne misdaad (van Adam) over alle menschen tot een veroordeelend vonnis kwam; en hij drukt zich nog sterker in het volgende vers uit, als hij zegt, dat, gelijk door de ongehoorzaamheid van Adam velen tot zondaars zijn gesteld, zoo ook door de gehoorzaamheid van Christus velen tot rechtvaardigen zijn gesteld.

Maar voorts vergeten onze tegenstanders, dat er tweeërlei wijze is, waarop eene of andere zaak ons geschonken kan worden. Wij kunnen er door eene rechterlijke uitspraak eigendomsrecht op verkrijgen, en wij kunnen, op grond van zulk eene rechterlijke uitspraak, er vroeger of later bezit van nemen. Wie in een wettig testament tot erfgenaam is benoemd, ontvangt daarbij reeds recht op de vermaakte goederen in de toekomst, maar het kan gebeuren, dat hij eerst jaren later als feitelijk eigenaar optreden kan. En ook wanneer recht en werkelijkheid in hetzelfde oogenblik samenvallen, blijft er toch in wezen een groot onderscheid tusschen beide bestaan. Eigendom is de rechtelijke, bezit is de feitelijke macht over eene zaak.

Dit vindt ook op geestelijk gebied zijne toepassing, want wij staan tot God, niet uitsluitend, maar toch ook in eene rechtelijke verhouding; Hij is onze Schepper, en daardoor ook onze Wetgever, Koning en Rechter, Gen. 18 : 25, Ps, 47 : 3, Jes. 33 : 22, Hebr. 4 : 12, Jak. 4 : 12. En deze rechtsverhouding wordt in het Evangelie niet te niet gedaan, maar hersteld en vervuld; immers heeft God juist in het Evangelie zijne gerechtigheid geopenbaard, buiten de wet om, Rom. 1 : 17, 3 : 21—26. Indien ons dus om Christus' wil de zaligheid ten volle geschonken zal worden, dan behoort ze ons eerst naar recht toegerekend en daarna ook feitelijk medegedeeld te worden, Jes. 1 : 27.

Rechtvaardigmaking en heiligmaking behooren dus bijeen; ze zijn onafscheidelijk met elkander verbonden; beide

zijn evenzeer noodig, om den mensch de gansche zaligmaking deelachtig te maken. Maar ze zijn toch onderscheiden. En dit onderscheid is, zooals de Reformatie in aansluiting bij Paulus weer aan het licht heeft gebracht, van zoo groot belang, dat wie het verwaarloost of uitwischt, weder eene eigene gerechtigheid gaat oprichten, de volkomenheid en genoegzaamheid van Gods gerechtigheid in Christus miskent, het Evangelie in eene nieuwe wet verandert, den troost der zielen wegneemt en de zaligheid van 's menschen verdiensten afhankelijk maakt.

69. Om de rechtvaardigmaking in dezen vertroostenden zin te handhaven, dient er alle nadruk op te vallen, dat de grond, waarop zij rust, geheel buiten ons, in Christus en zijne gerechtigheid ligt. Zij heeft haar oorzaak in Gods genade, Rom. 3 : 24, maar haar grond in de verlossing, door Christus aangebracht, Rom. 3 : 24, 25. Genade en recht, vergeving en verzoening strijden dus niet; het is juist in den weg des rechts, van zijne in Christus geschonken gerechtigheid, dat God zijne genade verheerlijkt; aan de liefde des Vaders en aan de genade des Zoons danken wij het, Joh. 3 : 16, Rom. 5 : 8, 2 Cor. 8 : 9, dat Christus eene verzoening voor onze zonden en onze gerechtigheid werd, Rom. 3 : 25, 1 Cor. 1 : 30, 2 Cor. 5 : 21, Gal. 3 : 13. En deze gerechtigheid is zoo volkomen en genoegzaam, dat zij onzerzijds niet de minste aanvulling behoeft.

Trouwens heeft de mensch als zondaar ook geene gerechtigheid, waarmede hij voor Gods aangezicht zou kunnen verschijnen en op grond waarvan hij vergeving der zonden in het eeuwige leven zou kunnen eischen. Uit de werken der wet kan geen vleesch gerechtvaardigd worden, Hd. 13 : 39, Rom. 3 : 20, 28, 8 : 3, 8, Gal. 2 : 16, 3 : 11; integendeel, de wet veroordeelt hem, en onderwerpt hem aan hare straf, Rom. 1 : 18, 3 : 19, 20, 4 : 15,

Gal. 3 : 10. Ook de goede werken, die de wedergeborene uit het geloof volbrengt, kunnen als grond van zijne rechtvaardiging niet in aanmerking komen; want ten eerste zijn al deze werken nog zeer onvolmaakt en met zonde besmet; als de geloovige het goede wil doen, bevindt hij steeds, dat het kwade hem bijligt, Rom. 7 : 21; en ten andere onderstellen al deze goede werken reeds de door Christus geschonken en in het geloof aangenomene gerechtigheid; de geloovige wandelt slechts in de goede werken, welke God heeft voorbereid, en waartoe hij, als Gods maaksel, in Christus geschapen is, Ef. 2 : 10.

Maar de belijdenis der rechtvaardigmaking houdt juist in, dat God geene gerechtigheid der wet meer van ons vraagt, maar dat Hij zelf buiten de wet om, in Christus eene andere gerechtigheid heeft geopenbaard, die met hare lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid, volkomen genoegzaam voor God is, om ons alle zonden te vergeven, Mt. 20 : 28, 26 : 28, Hd. 2 : 36, 38, 5 : 30, 31, Rom. 3 : 25, 1 Joh. 2 : 2, en om ons tevens te schenken het kindschap of de aanneming tot kinderen, en het recht op de hemelsche erfenis, het eeuwige leven, Rom. 8 : 14—17, Gal. 4 : 5—7. De gerechtigheid, op grond waarvan God ons vrijspreekt en het recht ten eeuwigen leven schenkt, is dus eene gerechtigheid uit God; zij is noch geheel noch voor een deel uit onze werken, maar zij is gansch en al eene gave Gods, een vrij genadegeschenk, Phil. 3 : 9, 2 Tim. 1 : 9, Tit. 3 : 5. Christus zelf, niet iets van Hem, maar Hijzelf, de gekruiste en verheerlijkte Christus, is die gerechtigheid, 1 Cor. 1 : 30.

Daarom kan deze gerechtigheid, door God in Christus ons geschonken, onzerzijds niet anders aangenomen worden dan door het geloof. Dit geloof komt dus in de rechtvaardigmaking voor als een ontvangend orgaan, als de hand, die eene gave aanneemt, als het vertrouwen der ziel op Christus en zijne gerechtigheid alleen. Wel is waar be-

dient de Heilige Schrift zich meermalen van de uitdrukking, dat het geloof wordt toegerekend tot gerechtigheid, Gen. 15 : 6, Rom. 4 : 3, 5, 9, 22, Gal. 3 : 6, Jak. 2 : 23, maar daarmede wil zij toch geenszins te kennen geven, dat het geloof krachtens zijne innerlijke qualiteit, als eene goede, zedelijke daad, rechtvaardigt.

Want immers staat ten eerste de rechtvaardigmaking uit of door (nooit: om) het geloof altijd lijnrecht over tegen de rechtvaardigmaking uit de werken der wet, Rom. 3 : 20, 28, 4 : 4 v., Gal. 2 : 16, 3 : 11 v. Voorts wisselt deze tegenstelling af met de andere, dat de rechtvaardigmaking door het geloof eene rechtvaardigmaking uit genade is en als zoodanig allen roem en alle verdiensten uitsluit, Rom. 3 : 24, 4 : 4 v., Tit. 3 : 5; in Rom. 4 : 16 zegt de apostel uitdrukkelijk, dat de erfenis uit het geloof is, juist opdat zij uit genade zou zijn; maar dit zou niet zoo gezegd kunnen worden, als het geloof zelf, om zijne innerlijke waardij en kracht, den mensch rechtvaardigde. Eindelijk, als het geloof dezen dienst verrichtte, dan zou Christus alle beteekenis in de rechtvaardigmaking verliezen; het kwam er dan alleen op aan, dàt, maar hoegenaamd niet, wàt iemand geloofde. Volgens de Schrift komt echter bij het rechtvaardigend geloof juist alles aan op den inhoud en het voorwerp. Het geloof kan in de plaats van de door de wet geëischte gerechtigheid optreden en tot gerechtigheid worden toegerekend, omdat het geloof in Christus Jezus is, die door God is voorgesteld als eene verzoening door de kracht van zijn bloed, Rom 3 : 25, die onzen vloek heeft gedragen, Gal. 3 : 13, voor ons tot zonde is gemaakt, 2 Cor. 5 : 21, die gestorven en opgewekt is, die ter rechterhand Gods is en voor ons bidt, Rom. 8 : 34, en die ons daarom van God geworden is tot gerechtigheid, 1 Cor. 1 : 30, in wien wij gerechtigheid Gods zijn, 2 Cor. 5 : 21.

In één woord het geloof rechtvaardigt, omdat het in

Christus eene gerechtigheid deelachtig wordt, welke even volkomen en genoegzaam is als die door de wet wordt geëischt, maar die nu in het Evangelie door God uit genade in Christus wordt geschonken, Phil. 3 : 9; het rechtvaardigt, niet door zijne innerlijke waardigheid, maar door zijn inhoud, n.l. de gerechtigheid van Christus.

70. De weldaad van de rechtvaardigmaking door het geloof-alleen bevat voor den Christen eene rijke vertroosting. De vergeving zijner zonden, zijne hope voor de toekomst, zijne zekerheid aangaande de eeuwige zaligheid hangen niet af van den graad van heiligheid, dien hij in het leven bereikt heeft, maar liggen vast in de genade Gods en in de verlossing, welke in Christus Jezus is. Indien zij hare vastigheid ontleenen moesten aan de goede werken van den Christen, zouden ze ten allen tijde onzeker blijven; maar nu ze vastliggen in Christus en zijne gerechtigheid, kan zijne zaligheid nimmermeer wankelen; zijn huis is op eene steenrots gebouwd en kan het geweld der slagregens, der waterstroomen en der winden doorstaan.

Voorts stelt dat geloof, dat alleen op Gods genade steunt en van de vergeving der zonden zeker is, eerst recht tot het doen van goede werken in staat. Want zoolang wij onze zaligheid laten afhangen van de goede werken, die wij doen, zoolang verkeeren wij nog min of meer in angst en vreeze en zijn we nog knechten, die dienen om loon. Maar als wij door het geloof van onze zaligheid in Christus zeker zijn, kunnen wij al onze aandacht daaraan wijden, dat wij goede werken doen, om den Vader te verheerlijken. Wij zijn dan door de wet gestorven, opdat wij Gode leven zouden, Gal. 2 : 19.

Van de wet ontslagen, staat de Christen dan ten slotte ook in de vrijheid, waarmede Christus hem vrijgemaakt heeft. De geloovige wordt niet vrij van de wet in dien zin, dat hij kan gaan leven naar het goeddunken

van zijn hart, dat hij, gelijk men het tegenwoordig noemt, zichzelf kan uitleven overeenkomstig de neiging en richting van zijne zondige natuur. Integendeel, de geloovige wordt veel vaster aan de wet gebonden, dan vroeger het geval was; want het geloof doet de wet niet te niet, maar bevestigt haar, Rom. 3 : 31; haar recht wordt vervuld in hen, die niet naar het vleesch wandelen, maar naar den Geest, 8 : 4. Zij, die der zonde gestorven zijn, hoe zouden zij nog in haar kunnen leven? 6 : 2.

Maar de verhouding, waarin de geloovige tot de wet komt te staan, is eene gansch andere, dan waarin hij vroeger tegenover haar geplaatst was. Hij blijft aan haar gebonden als regel der dankbaarheid; vrij is hij echter van haar eisch en haar vloek. Hij is geen dienstknecht meer of een onmondige zoon, als Israel in de dagen des Ouden Testaments, Gal. 4 : 1, 2, 3 : 23, 24, maar hij is de aanneming tot kinderen deelachtig, Gal. 4 : 5, is niet meer onder de wet, maar onder de genade, Rom, 6 : 15, en staat vrij tegenover alle schepselen, Mt. 6 : 25 v., Rom. 8 : 35, 39, 1 Cor. 7 : 20—24, 1 Tim. 4 : 4. Alles is der geloovigen, omdat zij van Christus zijn, 1 Cor. 3 : 21—23, en alle dingen moeten hun medewerken ten goede, omdat ze God liefhebben en naar zijn voornemen geroepen zijn, Rom. 8 : 28.

§ 17. De Heiligmaking.

71. Wijl het beeld Gods niet alleen in kennis en gerechtigheid, maar ook in heiligheid bestond, moet de herschepping den mensch herstellen in de rechte verhouding tot God, en tevens hem innerlijk vernieuwen naar den eisch van Zijne heilige wet. Zonde is schuld, maar ook smet. De rechtvaardigmaking bevrijdt hem van de schuld, de heiligmaking verlost hem van de smet der zonde. Door gene wordt zijn bewustzijn, door deze zijn zijn veranderd. Door de eerste komt de mensch weer goed te staan, door de tweede komt hij weer goed te zijn en goed te doen.

Het woord heilig, in het Hebr. waarschijnlijk afgeleid van een stam, die afsnijden, afzonderen beteekent, komt bijna op iedere bladzijde van de Heilige Schriften voor. In de eerste plaats wordt heiligheid toegeschreven aan God, die onderscheiden is van en verheven boven alle creatuur, vooral ook in dit opzicht, dat Hij geen de minste gemeenschap met de zonde heeft, Ex. 15 : 11, 1 Sam. 2 : 2, Jes. 5 : 16, 6 : 3; voorts aan alles wat van God uitgaat, zijn naam, Lev. 20 : 3, zijn arm, Ps. 98 : 1, zijn verbond, Dan. 11 : 28, zijn woord, Ps. 105 : 42, zijn Geest, Ps. 51 : 11, Jes. 63 : 10, 17; al verder aan al datgene, wat van de wereld afgezonderd, met God in betrekking gesteld en Hem toegeëigend wordt, zijn volk, Ex. 19 : 6, 29 : 43—46, Lev. 11 : 44, 19 : 2, de priesters en levieten, die de heilige dingen bedienen en plechtig tot hun ambt zijn ingewijd, Ex. 29, de plaatsen, tijden, offeranden, gereedschappen,

priesterkleeding, tempel, altaar enz., die den Heere gewijd en voor zijn dienst bestemd zijn.

Heilig is God in heel zijne openbaring; in het bijzonder is Hij het daarom in Christus, die de Heilige is, Luk. 1 : 35, Mk. 1 : 24, Joh. 6 : 69, Hd. 4 : 27, Op. 3 : 9, en dies ook voor zijn volk zich heiligen kon en geheiligd heeft. Hij heeft immers niet alleen hunne zonde op zich genomen en hunne straf gedragen, maar Hij heeft zich ook voor hen aan de wet Gods onderworpen, alle gerechtigheid vervuld, gehoorzaamheid geleerd, en die gehoorzaamheid betoond tot in den dood des kruises toe, Mt 3 : 15, Phil. 2 : 8, Gal. 4 : 4, Hebr. 5 : 8. Zoo heeft Hij zichzelven geheiligd; volkomen en onvoorwaardelijk, trots alle verzoeking, zich Gode toegewijd, Joh. 17 : 19, en tevens zichzelven door het lijden voleindigd, Hebr. 2 : 4, 5 : 9, opdat Hij onze heiligmaking zou zijn en ook wij geheiligd zouden worden in waarheid, Joh. 17 : 19, 1 Cor, 1 : 30.

Om de weldaad der heiligmaking goed te verstaan, dient men daarom helder in te zien, dat Christus in denzelfden zin onze heiligheid is, als waarin Hij onze gerechtigheid is. De heiligheid, welke wij deelachtig moeten worden, is door Christus verworven en ligt in Hem volkomen voor de zijnen gereed. De heiligmaking is, evenals de rechtvaardigmaking, eene weldaad, eene genadegave Gods; Hij rekent ons eerst Christus met al zijne weldaden toe, en deelt Hem ons daarna in al zijne volheid mede.

Reeds in het Oude Testament heet het daarom, dat God de harten besnijdt, Dt. 30 : 6, het steenen hart door een vleeschen hart vervangt, Ezech. 12 : 19, een nieuw hart en een nieuwen geest schenkt, Ps. 51 : 12, Ezech. 12 : 19, 36 : 26, de wet in hun hart schrijft en hen in zijne wegen doet wandelen, Jer. 31 : 33, 32 : 38, Ezech. 36 : 27, 28 enz.; en zoo mogelijk nog sterker luidt het in het Nieuwe Testament, dat de geloovigen Gods maaksel zijn, geschapen in Christus Jezus tot goede werken, Ef. 2 : 10, een nieuw

schepsel, 2 Cor. 5 : 17, Gal. 6 : 15, Gods werk, Rom. 14 : 20, Gods akkerwerk en gebouw, 1 Cor. 3 : 9, Ef. 2 : 20, Col. 2 : 7, 1 Petr. 2 : 5 ; het is alles uit God, 2 Cor. 5 : 18. Toen zij met Christus gestorvén en opgewekt zijn, zijn zij ook in Hem afgewasschen en geheiligd, 1 Cor. 1 : 2, 6 : 11, Tit. 3 : 5; en zij worden bij den voortduur geheiligd, Joh. 17 : 17, 2 Cor. 3 : 18, 1 Thess. 5 : 23, Ef. 5 : 26, Tit. 2 : 14, Hebr. 13 : 20, 21, totdat zij ten volle den beelde des Zoons gelijkvormig zijn, Rom. 8 : 28, 1 Cor. 15 : 49, Phil. 3 : 21. De keten des heils is onverbrekelijk, omdat zij van het begin tot het einde Gods werk is; die Hij gekend, geroepen en gerechtvaardigd heeft, die verheerlijkt Hij ook, Rom. 8 : 30.

Op grond van dit werk der heiligmaking, dat God door den Geest van Christus in de gemeente tot stand brengt, worden de geloovigen in de H. Schrift telkens met den naam van heiligen genoemd. Reeds Israel heette zoo in den ouden dag, Ex. 19 : 6; het was van de volken afgezonderd, opdat het des Heeren eigendom zou zijn, Lev. 20 : 26, en in zijne wegen wandelen zou, Ex. 19 : 5; en in de toekomst, als God zijn nieuw verbond zou oprichten, zou het met nog meer recht en in nog veel dieper zin het heilige volk, de verlosten des Heeren heeten, Jes. 62 : 12, Joël 3 : 17, Ob. 17, Zach. 8 : 3, 14 : 20. Als in de dagen des Nieuwen Testaments de Hoogepriester zich voor zijn volk geheiligd heeft, opdat ook zij geheiligd zouden worden in waarheid, Joh. 17 : 19, ontvangen de geloovigen dan ook terstond den naam van heiligen, Hd. 9 : 13, 32, 41, 26 : 10, Rom. 1 : 7, 1 Cor. 1 : 2 enz.

Er ligt daarin niet opgesloten, dat zij in zedelijken zin van alle zonden vrij en boven alle zonden verheven zijn, maar er wordt mede uitgedrukt, dat de Nieuwtestamentische gemeente thans in de plaats van het oude Israel getreden en tot des Heeren eigendom geworden is, 2 Cor. 6 : 16, Gal. 6 : 16, 1 Petr. 2 : 5, omdat zij in Christus geheiligd

en een tempel des Heiligen Geestes is, Joh. 17 : 19, 1 Cor. 1 : 30, 3 : 16, 6 : 11, 19.

72. Maar deze heiligheid, welke in Christus aan de gemeente geschonken en aanvankelijk door den Heiligen Geest haar medegedeeld is, legt aan de geloovigen eene dure verplichting op. De heiligmaking is een werk Gods, maar ze is daarom bestemd, een werk te worden, waaraan de geloovigen zelven mede arbeiden in de kracht Gods.

In het Oude Testament wordt nu eens gezegd, dat de Heere zelf zijn volk heiligt, Ex. 31 : 13, Lev. 20 : 8, 21 : 8 enz., en dan weer, dat het volk zelf zich heiligen moet, Lev. 11 : 44, 20 : 7, Num. 11 : 18 enz. Soms heet het, dat de Heere het hart besnijdt, Deut. 30 : 6, en eene andere maal wordt Israel zelf geroepen, om zich de voorhuid des harten te besnijden, Dt. 10 : 16, Jer. 4 : 4. De bekeering is nu eens een werk Gods, Jer. 31 : 18, Klaagl. 5 : 21, en dan een plicht van den mensch, Jer. 3 : 12, 13 enz.

En evenzoo komt in het Nieuwe Testament de heiligmaking voor als eene gave Gods in Christus en als een werk des Heiligen Geestes, waardoor de geloovigen geheiligd zijn, Joh. 17 : 17, 19, 1 Cor. 1 : 2, 1 Thess. 5 : 23 enz.; en toch worden zij herhaaldelijk vermaand, om volmaakt te zijn, gelijk hun Vader in de hemelen volmaakt is, Mt. 5 : 48, om goede werken voort te brengen, die den Vader verheerlijken, Mt. 5 : 16, Joh. 15 : 8, om hunne leden dienstbaar te stellen aan de gerechtigheid tot heiligmaking, Rom. 6 : 19, om heilig te worden in al hunnen wandel, 1 Petr. 1 : 15, 2 Petr. 3 : 11, om de heiligmaking na te jagen en te voleindigen in de vreeze Gods, 2 Cor. 7 : 1, 1 Thess. 3 : 13, 4 : 3, want zonder haar zal niemand den Heere zien, Hebr. 12 : 14.

Het een is met het ander volstrekt niet in strijd. Veeleer is de arbeid der geloovigen aan hunne eigene heiligmaking alleen daardoor mogelijk, wijl zij een werk Gods is, dat

Hij in hen volbrengt. De genade doet de natuur niet te niet, maar herstelt haar. Terwijl de mensch door de zonde den lust en de kracht miste, om in de wegen des Heeren te wandelen, ontvangt Hij in de herschepping weder de gezindheid en de bekwaamheid, althans in beginsel, om niet naar sommige, maar naar alle geboden Gods in oprechtheid te leven.

Het geloof toch, dat in de rechtvaardigmaking Christus met al zijne weldaden aanneemt, wordt daardoor juist in de heiligmaking tot eene werkzame kracht; in beide opzichten wordt het terecht vergeleken bij eene hand, waardoor wij iets aannemen en tevens onzen wil uitvoeren. Het geloof, dat rechtvaardigt en zalig maakt, is immers ook geen dood, maar een levend geloof; het brengt uit zijn eigen aard vruchten van goede werken voort; het is werkzaam in de liefde, Gal. 5 : 6. De mensch wordt wel niet rechtvaardig door de liefde, maar het geloof, dat hem rechtvaardigt, betoont zijne levende, werkzame kracht in de liefde. Zonder de liefde is het geloof niet het ware, zaligmakend geloof, 1 Cor. 13 : 1; en met het ware geloof is altijd de arbeid der liefde verbonden, 1 Thess. 1 : 3, want het einde des gebods (van heel de apostolische prediking) is liefde, uit een rein hart, eene goede conscientie en een ongeveinsd geloof, 1 Tim. 1 : 5. En deze liefde is als vrucht des geloofs eene volmaakte liefde, welke de vreeze buitensluit, 1 Joh. 4 : 18, en zij is tevens de volkomene vervulling der wet, Mt. 22 : 37—40, Rom. 13 : 8—10, Gal. 5 : 14, Jak. 2 : 8.

Het Evangelie doet dus de wet niet te niet, maar herstelt en bevestigt ze. Wel is aan haar eisch en vloek een einde gemaakt, omdat Christus zich onder de wet gesteld, haar eisch vervuld en haar vloek gedragen heeft. Maar ze blijft toch voor de geloovigen haar gezag en geldigheid behouden als regel der dankbaarheid; het geloof verplicht veel sterker dan alle wetsbedreiging, om

navolgers Gods te zijn, naar den Geest te wandelen, alle zonden te vlieden en God te verheerlijken met lichaam en geest, welke Godes zijn, Mt. 4 : 48, Rom. 6 : 1 v., 8 : 4 v., 1 Cor. 6 : 15 v. enz. In Oud en Nieuw Testament is de zedewet zakelijk ééne en dezelfde; zij is in het gebod der liefde begrepen, Mt. 22 : 37—40, Rom. 13 : 8—10, Gal. 5 : 14, Jak. 2 : 8.

Om deze reden kwam in de Christelijke zedeleer allengs de gewoonte op, om de deugden en plichten van den mensch uiteen te zetten aan de hand van de Tien Geboden. Vooral vond dit gebruik bij de Hervormers ingang, omdat zij één van de kenmerken der goede werken daarin stelden, dat zij geschieden naar Gods wil. Zij namen daarmede positie tegenover de Roomsche kerk, die tot de goede werken ook zulke handelingen rekent, welke op menscheninzettingen gegrond zijn. Rome n.l. maakt onderscheid tusschen geboden en raden (raadgevingen), acht de eerste voor alle Christenen verplichtend, maar stelt de opvolging der laatste in 's menschen eigen keus, en rekent daartoe de zoogenaamde kuischheid of den ongehuwden staat, op grond van Mt. 19 : 11, 12, 1 Cor. 7 : 7 v.; de armoede of het afstand doen van alle aardsch bezit, met beroep op Mt. 19 : 21, 1 Cor. 9 : 14; en de volstrekte gehoorzaamheid aan den overste, onder wiens leiding men zich plaatst, in navolging van Mt. 16 : 24, Luk. 14 : 26, 27; en voorts nog allerlei onthoudingen, kastijdingen en zelfkwellingen, met beroep op Mt. 5 : 29, 39, 42 enz.

Het spreekt vanzelf, dat de Reformatie zich in deze onderscheiding niet vinden kon. Diep overtuigd van het bederf der menschelijke natuur, leerde zij, dat de wedergeborenen ook zelfs de wet niet geheel konden onderhouden, dat hun beste werken nog met zonde bevlekt waren, en dat de allerheiligsten het niet verder brengen konden, dan tot een klein beginsel der volmaakte gehoorzaamheid. Aan het opvolgen van raden kan de geloovige

nooit toekomen, omdat hij aan het volbrengen der geboden reeds genoeg heeft te doen. Maar bovendien, God eischt in de zedewet, dat wij Hem zullen liefhebben met geheel ons verstand en geheel onze kracht, en den naaste als onszelven, Mt. 22 : 37, Luk. 10 : 27; hoe kan er bij zulk een gebod nog een raad bijkomen, van welken het aan ons believen zou staan, of wij hem al dan niet wilden opvolgen? En zoo in dien diepen, geestelijken zin, moet de wet der tien geboden, naar Jezus' eigen verklaring en naar de uitbreiding en toepassing, daarvan in heel de Schrift gegeven, opgevat en toegelicht worden; ze is geestelijk, Rom. 7 : 14, en regelt in beginsel al de verhoudingen, waarin de mensch zich tot God, den naaste, zichzelf en heel de natuur gesteld ziet. De geloovige heeft haar lief, juist omdat zij heilig en rechtvaardig en goed is; hij heeft een vermaak in haar naar den inwendigen mensch; hoe lief heb ik Uwe wet, zij is mijne betrachting den ganschen dag!

73. Ofschoon de geloovigen terstond in de wedergeboorte een innerlijken lust en liefde ontvangen, om naar den wil van God in alle goede werken te leven, zij zijn niet in eens volmaakt en bereiken de volmaaktheid zelfs in dit leven nooit. De heiligmaking is van de rechtvaardigmaking onderscheiden. Deze laatste bestaat in eene Goddelijke vrijspraak, die in eens voltooid is; zij wordt wel telkens herhaald en op de conscientiën toegepast, maar zij wordt niet aangevuld en vermeerderd. Doch het leven der heiligmaking is als alle leven bij schepselen aan de wet der ontwikkeling onderworpen; het heeft zijn aanvang in de wedergeboorte, het heeft voedsel noodig, om gesterkt te worden en op te wassen, en het bereikt zijn hoogtepunt eerst, als het ten volle met Christus geopenbaard zal worden.

Daarom maakt de Schrift telkens onderscheid tusschen lammeren en zoogenden, Jes. 40 : 11, verg. Jes. 61 : 1—3,

Ezech. 34 : 16, minderen en meerderen, eersten en laatsten, Mt. 11 : 11, 20 : 16, zwakken en sterken, Rom. 14 : 1 v. 1 Cor. 8 : 7 v., vleeschelijken en geestelijken, 1 Cor. 3 : 1—3, Gal. 6 : 1, kinderen en volwassenen, 1 Cor. 3 : 2, Hebr. 5 : 12, 1 Petr. 2 : 7, jongelingen en vaders, 1 Joh. 2 : 12—14. Evenals in het natuurlijke, wordt de mensch ook in het geestelijke klein en zwak geboren, en moet hij voortdurend opwassen in de genade en kennis van Christus, 2 Petr. 3 : 18.

Maar aan deze normale ontwikkeling stellen zich verder nog allerlei hindernissen in den weg; het leven van den Christen is geen rustige groei, maar een voortdurende strijd, een strijd tegen vijanden van buiten, zooals de geestelijke boosheden, Ef. 6 : 12, en de wereld met hare begeerlijkheden, 1 Joh. 2 : 15—17, en niet minder tegen den vijand, die in eigen boezem woont, en als vleesch tegen den Geest, als oude tegen den nieuwen mensch overstaat, Rom. 7 : 14 v., Gal. 5 : 17—22, Ef. 4 : 22—24, Col. 3 : 9, 10. De ernst van dezen srrijd doet reeds aanstonds vermoeden, dat de volkomen zedelijke overwinning noch voor den enkelen geloovige noch voor de gemeente in haar geheel, aan deze zijde des grafs, volkomen behaald zal worden.

Tegenover allen, die in vroeger en later tijd de volmaaktheid bereikbaar achtten, getuigt de H. Schrift ten duidelijkste bij monde van al hare heiligen, dat zij allen in velen struikelen en soms nog, als een David en Petrus, in zware zonden kunnen vallen. Wie hunner ook door ons beluisterd wordt, nooit hooren wij van hen de betuiging, die soms van de lippen van Christenen vernomen is: ik heb of doe althans geene zonde meer. Integendeel, alle vromen, die in de Schrift aan het woord komen, Abraham Gen. 12 : 12, Izak, 26 : 5, Jakob, 26 : 35, Mozes, Num. 20 : 7—12, Ps. 106 : 33, David, Ps. 51, Salomo, 1 Kon. 8 : 46, Jesaja, 6 : 5, Daniël, 9 : 4 v., Paulus, Rom. 7 : 7- 26, Gal. 5 : 17, Phil. 3 : 12, Johannes, 1 Joh. 1 : 8—10,

enz., allen belijden ze hunne zonden en afdwalingen, ze jagen naar de volmaaktheid, maar hebben ze niet verkregen. Hetzelfde getuigen Mozes en de profeten van het volk Israel, Christus van zijne discipelen, en ook de apostelen van hunne gemeenten, Rom. 6 : 19, 1 Cor. 3 : 1—4, Gal. 3 : 1, Phil. 1 : 6, Jak. 3 : 3, 1 Joh. 1 : 8, om niet te spreken van wat de verheerlijkte Christus zelf door den mond van Johannes van de zeven gemeenten in Klein-Azië getuigt, Op. 2—3.

74. Tegenover deze ontmoedigende ervaring mogen de geloovigen echter verzekerd zijn van hunne tegenwoordige en ook van hunne toekomstige zaligheid. Uit vreeze, dat zulk eene zekerheid valsche gerustheid en een lichtzinnig leven zou kweeken, hebben velen haar ontkend en ook de volharding der heiligen bestreden. Maar de Schrift legt ook hier weder een ondubbelzinnig getuigenis af. Alle heiligen, die in Oud en Nieuw Testament voor ons optreden, zijn die zekerheid des heils deelachtig. Niet alleen een Abraham, Gen. 15 : 6, Rom. 4 : 18 v., een Jakob, Gen. 49 : 18, een David, 2 Sam. 22 : 2 v., een Habakuk, 3 : 17—19, maar ook al de geloovigen, wier toestanden door psalmisten, spreukendichters en profeten beschreven worden. Zij verkeeren menigmaal in diepe ellende, worden door hunne vijanden verdrukt, vervolgd, gehoond: waar is nu uw God? Gij hebt het op den Heere gewenteld, dat Hij u nu uithelpe! Ps. 22 : 9, 42 : 4, 71 : 11. Soms maakt de twijfel zich meester van hunne ziel, of God hen vergeten en zijne barmhartigheden door toorn toegesloten heeft, Ps. 10 : 1, 11 v.. 13 : 2, 28 : 1, 44 : 10 v., 77 : 8 v. enz. Zij erkennen ook het recht van Gods oordeelen, belijdende hunne zonden, Ps. 51 : 6, Neh. 9 : 33, Dan. 9 : 14 enz.

Maar desniettemin, God is hun Vader, en zij zijn volk, de schapen zijner weide, Ps. 95 : 7, 100 : 3, Jes. 63 : 16,

64 : 8; Hij kan hen niet verlaten om zijns naams, om zijns verbonds wil, Ps. 79 : 8, 9. Een oogenblik moge er zijn in zijn toorn, er is een leven in zijne goedertierenheid, Ps. 30 : 6. Hij doet niet naar hunne zonden en vergeldt niet naar hunne ongerechtigheden, Ps. 103 : 10. Hij vergeeft hunne overtredingen en bedekt hunne zonden, Ps. 32 : 1. De Heere is hun steenrots en burg, hun toren en hoog vertrek, hun schild en de hoorn huns heils, hun licht en hun vreugde, hun een en hun al, Ps. 18 : 3, 73 : 25 enz.

Even zeker is de toon, waarop de apostelen en de geloovigen des Nieuwen Testaments van hunne zaligheid spreken. Van twijfel is er geen sprake; zij weten, dat God zijn eigen Zoon niet gespaard heeft, maar Hem voor hen allen heeft overgegeven en met Hem nu alle dingen schenken zal, Rom. 8 : 32, dat zij gerechtvaardigd zijn uit het geloof, vrede bij God hebben en door niemand meer beschuldigd kunnen worden, Rom. 5 : 1, 8 : 33, dat zij zijn wedergeboren tot eene levende hope en overgegaan zijn uit den dood in het leven, 1 Petr. 1 : 3, Jak. 1 : 18, 1 Joh. 3 : 14, dat zij ontvangen hebben den Geest der aanneming tot kinderen, en dat die Geest met hunnen geest getuigt, dat zij kinderen Gods zijn, Rom. 8 : 15, 16.

En deze hunne wetenschap heeft niet alleen betrekking op het heden, op datgene wat zij zijn, maar zij strekt zich ook naar de toekomst uit, tot datgene, wat zij wezen zullen. Want de Vader heeft hen uitverkoren in Christus vóór de grondlegging der wereld, Ef. 1 : 4, hen verordineerd ten eeuwigen leven, Hd. 13 : 48, tot gelijkvormigheid den beelde zijns Zoons, Rom. 8 : 29; en deze verkiezing is onveranderlijk, Rom. 9 : 11, Hebr. 6 : 17, en brengt te harer tijd roeping, rechtvaardiging en verheerlijking mede, Rom. 8 : 30. Christus, in wien alle beloften Gods ja en amen zijn, 2 Cor. 1 : 20, is gestorven voor degenen, die Hem gegeven zijn van den Vader, Joh.

17 : 6, 12, opdat Hij hun het eeuwige leven geven en geen hunner verliezen zou, Joh. 6 : 39, 40, 10 : 28, 17 : 2. De Heilige Geest, die hen wederbaart, blijft eeuwig bij hen, Joh. 14 : 16, en verzegelt hen tot den dag der verlossing, Ef. 2 : 13, 4 : 30.

Voorts, het verbond der genade is vast en met een eed bevestigd, Hebr. 6 : 16—18, 13 : 20, onverbreekbaar als een huwelijk, Ef. 5 : 31, 32, of een testament, Hebr. 9 : 17; en krachtens dat verbond roept God zijne uitverkorenen, schrijft de wet in hun binnenste, legt zijne vreeze in hun hart, Hebr. 8 : 10, 10 : 14 v., laat hen niet verzocht worden boven vermogen, 1 Cor. 10 : 13, bevestigt en voleindigt het goede werk, dat Hij in hen begonnen heeft, 1 Cor. 1 : 9, Phil. 1 : 6, en bewaart hen voor de toekomst van Christus, om hun de hemelsche erfenis deelachtig te maken, 1 Thess. 5 : 23, 2 Thess. 3 : 13, 1 Petr. 1 : 4, 5. Door zijne voorbede bij den Vader is Christus altijd te hunnen behoeve werkzaam, opdat hun geloof niet ophoude, Luk. 22 : 32, zij in de wereld bewaard worden van den booze, Joh. 17 : 11, 20, volkomenlijk zalig worden, Hebr. 7 : 25, vergeving der zonden ontvangen, 1 Joh. 2 : 1, en eens allen bij Hem zullen zijn en zijne heerlijkheid aanschouwen, Joh. 17 : 24. De weldaden van Christus eindelijk, welke de H. Geest hun deelachtig maakt, zijn alle onberouwelijk, Rom. 11 : 29, en onderling onverbrekelijk verbonden; die geroepen is, is gerechtvaardigd, en verheerlijkt, Rom. 8 : 30; die tot een kind Gods is aangenomen, is een erfgenaam des eeuwigen levens, Rom. 8 : 17, Gal. 4 : 17; die gelooft, heeft hier reeds terstond het eeuwige leven, Joh. 3 : 16. En dat leven zelf is, wijl eeuwig, ook onverliesbaar; het kan niet zondigen, 1 Joh. 3 : 9, en ook niet sterven, Joh. 11 : 25, 26.

Deze zekerheid des heils, op Gods beloften van de bewaring der heiligen gegrond en door het getuigenis des

Geestes in de harten der geloovigen geplant, is een krachtig middel, om hen de heiligmaking te doen najagen, zonder welke niemand God zien zal. God dwingt nooit, maar handelt met den mensch op redelijke wijze; Hij maakt hen niet in valschen zin lijdelijk, maar wekt hen door zijne beloften en vermaningen op, om hen zelf te doen wandelen in de goede werken, die Hij voor hen bereid heeft; Hij heiligt ze door de waarheid, Joh. 17 : 17, 15 : 3.

Zoo verre is het er dan ook vandaan, dat het geloof aan de bewaring Gods de ware geloovigen hoovaardig en vleeschelijk-zorgeloos zoude maken, dat het daarentegen een ware. wortel is van nederigheid, kinderlijke vreeze, ware godzaligheid, lijdzaamheid in allen strijd, vurige gebeden, standvastigheid in het kruis en de belijdenis der waarheid, mitsgaders van vaste blijdschap in God; en dat de overdenking van die weldaad hun een prikkel is tot ernstige en gedurige beoefening van dankbaarheid en goede werken, gelijk uit de getuigenissen der Schrift en de voorbeelden der heiligen blijkt.

§ 17. De Kerk van Christus.

75. Al die rijke weldaden, welke Christus aan zijne geloovigen op aarde schenkt, ontvangen hare voleinding en kroon in de heerlijkmaking, welke ten deele reeds na het sterven, maar ten volle eerst na den oordeelsdag hen wacht. Doch deze weldaad kunnen wij thans nog niet bespreken, omdat we vooraf nog te letten hebben op de wijze, waarop, of den weg, waarlangs Christus zijne weldaden van roeping en wedergeboorte, geloof en bekeering, rechtvaardigmaking en kindschap, vernieuwing en heiligmaking in de geloovigen op aarde tot stand brengt, onderhoudt en versterkt. Wij hebben, toen wij over de roeping handelden, reeds gezien, dat Hij al die weldaden schenkt door middel van zijn woord en zijn Geest, maar hebben er thans nog onze aandacht op te vestigen, dat Hij ze ook alle slechts verleent in de gemeenschap, welke alle geloovigen saam verbindt. Hij deelt ze niet aan enkele los op zichzelf staande personen uit, maar aan eene groote schare, die van den beginne af eene historische continuiteit vormt en een organisch geheel uitmaakt.

In het verbond der genade, dat God terstond na den val met den gevallen mensch opricht, neemt Hij niet één enkel persoon, los van alle anderen, op, maar Hij roept in dien éénen persoon tegelijk zijn gezin en geslacht. Zoo deed Hij bij Adam, bij Noach, bij Abraham, en bij het volk van Israel; onder het Oude Testament hingen volkseenheid en godsdienstige gemeenschap ten nauwste

samen; zelfs toen er tengevolge van veler ontrouw en afval scheuring en scheiding kwam, bleven de vromen zich aaneensluiten en sterken in elkanders gemeenschap, Ps. 1 : 1, 16 : 3, 22 : 23, 26 : 4—12, 35 : 18, 40 : 16, 66 : 16, 122 : 1 v., 133 : 1 v.

Door de prediking van Johannes den Dooper en van Jezus zette zich deze scheiding voort, maar terzelfder tijd vergadert Christus zijne discipelen rondom zich en vereent hen in de belijdenis van zijn naam. En deze belijdenis bond hen zoo innig saam, dat zij, ook nadat de Meester hen verlaten had, eendrachtig bijeen bleven en met elkander volhardden in het bidden en smeeken, Hd. 1 : 14. Op den Pinksterdag werden zij aangegord met kracht uit de hoogte en ontvingen zij in den Heiligen Geest een zelfstandig levensbeginsel, dat hen losmaakte van elken nationalen band en hen organiseerde tot eene eigene, van volk en land onafhankelijke gemeenschap in het midden der wereld. De uitstorting des Heiligen Geestes schonk aan de gemeente van Christus haar zelfstandig bestaan.

De vergadering der geloovigen, die Jezus Christus beleden als hun Heer, werd van den beginne af met den naam van gemeente of kerk aangeduid. Het Hebreeuwsche Oude Testament bezat reeds twee woorden voor de vergaderingen van het volk van Israel, waarvan het eene in het Grieksch door synagoge, en het tweede door ekklesia werd vertaald. Toen Joden en Christenen in den tijd der apostelen voor goed uiteengingen, kwam langzamerhand het gebruik op, om de vergadering der Joden met den naam van synagoge en die der Christenen met den naam van ekklesia (gemeente of kerk) aan te duiden, ofschoon dit onderscheid oorspronkelijk in de beide woorden volstrekt niet opgesloten lag, verg. Jak. 2 : 2, Hebr. 10 : 25 met Hd. 7 : 38, 19 : 32, 39, 40, Hebr. 2 : 12; en dit gebruik is tot den huidigen dag blijven bestaan.

In de Nederl. vertaling van den Bijbel werd het woord

ekklesia door gemeente overgezet; het woord kerk, waarschijnlijk van een Grieksch woord afgeleid, dat (huis) „des Heeren" beteekent, komt alleen in de verbinding kerkbewaarster en kerkroover, Hd. 19 : 35, 37, voor. De Statenoverzetters gaven ongetwijfeld aan het woord gemeente de voorkeur, omdat deze naam de vergadering der geloovigen aanduidt in hunne onderlinge gemeenschap, terwijl het woord kerk haar meer doet kennen als georganiseerd in een instituut. Maar beide woorden worden toch door elkander gebruikt; in de belijdenisschriften is er voortdurend van kerk sprake, Ned. Gel. art. 27—32, Heid. Cat., Zond. 7. 21. Zij vormen ook geene tegenstelling, maar bezien dezelfde vergadering van geloovigen van een ander standpunt, en vullen op schoone wijze elkander aan.

Het woord gemeente werd het eerst door Christus zelven van de schare zijner belijders gebruikt, Mt. 16 : 18, 18 : 17. Er ligt hier niets vreemds in, wanneer wij bedenken, dat het Hebreeuwsche woord, door Jezus gebezigd, in het Oude Testament telkens voorkomt en algemeen bekend was. Het nieuwe ligt alleen daarin, dat Christus dit woord op den kring van zijne discipelen toepast en daarmede dus reeds te kennen geeft, dat zijne gemeente die van het volk Israel vervangen zal. Voorts duidt Jezus met dit woord niet eene plaatselijke vergadering van geloovigen aan, maar vat er allen onder saam, die eenmaal door het woord der apostelen in Hem gelooven zouden; Hij gebruikt het zoo algemeen mogelijk. Later nam het woord, in overeenstemming met den ontwikkelingsgang der kerk, meer bijzondere beteekenissen aan.

In Hd. 2 : 47, 5 : 11, 8 : 1, 11 : 22, wordt de naam gemeente gebezigd van de plaatselijke vergadering der geloovigen, die te Jeruzalem was, en die eerst nog zoo goed als alleen bestond. Toen door de prediking der discipelen ook elders vergaderingen van geloovigen ontstonden, werd de naam van gemeente ook op elk van

die plaatselijke vergaderingen toegepast. De gemeente van Jeruzalem was geen genootschap, dat elders afdeelingen stichtte, maar zij kreeg elders vergaderingen van geloovigen naast zich, die evengoed als zij eene gemeente vormden.

Zoo is er sprake van de gemeente van Antiochië, Hd. 11 : 26, 13 : 1, van gemeenten in Lystre, Derbe en het omliggende land, 14 : 23, in Syrië en Cilicië, 15 : 41 enz.; Paulus geeft voortdurend aan elke plaatselijke vergadering van geloovigen, in Rome, Corinthe, Efeze, Philippi, Colosse enz. den naam van gemeente, en spreekt dienovereenkomstig ook in het meervoud van de gemeenten, die in het landschap Galatië, Gal. 1 : 2, of Judea zijn, Gal. 1 : 22. Zelfs werd de naam van gemeenten aan de huiskerken toegekend, dat is aan die vergaderingen van geloovigen, die vanwege het groote getal leden niet in ééne plaats konden samenkomen en daarom in de huizen van verschillende broeders of zusters zich vereenigden, Hd. 2 : 46, 5 : 42 enz. Rom. 16 : 5, 1 Cor. 16 : 19, Col. 4 : 15, Philem. 2.

Desniettemin waren al die gemeenten één, en konden ze dus ook alle samen den naam van gemeente dragen; ja zelfs omvat deze naam menigmaal alle geloovigen saam, hetzij zij reeds in den hemel opgenomen zijn (triomfeerende kerk, verg. Hebr. 12 : 23), of als strijdende kerk thans nog op aarde leven of leven zullen. De gemeente in haar geheel is toch het lichaam van Christus, Ef. 1 : 22, 23, 4 : 15, 16, Col. 1 : 18, 24, de bruid des Lams, Ef. 5 : 32, 2 Cor. 11 : 2, Op. 21 : 2, het huis en de tempel Gods, 1 Cor. 3 : 10—16, Ef. 2 : 20, 22, 1 Tim. 3 : 15, 1 Petr. 2 : 5, Op. 21 : 3, een uitverkoren geslacht, een koninklijk priesterdom, een heilig volk, een verkregen volk, om te verkondigen de deugden Desgenen, die haar uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht, 1 Petr. 2 : 9.

76. Aan deze gemeente komen allerlei heerlijke eigenschappen toe. In de eerste plaats die der *eenheid*. Er is

in haar groote verscheidenheid van gaven, bedieningen, werkingen; en dat behoort zoo te zijn, omdat de gemeente een lichaam met vele leden is, en ieder lid de andere met zijne gave te dienen heeft, Rom. 12 : 6, 1 Cor. 12 : 4 v., 14 : 12, 25, Ef. 4 : 7, 1 Petr. 4 : 10. Maar toch vormt zij eene *eenheid.*

Dat wil niet alleen zeggen, dat er altijd slechts ééne kerk geweest is en is en zijn zal, doch er ligt ook in opgesloten, dat die eene kerk altijd en overal dezelfde is, met dezelfde weldaden, voorrechten, goederen. Het is niet eene eenheid, die er van buitenaf aan toekomt, die door dwang wordt opgelegd, door een contract tot stand wordt gebracht, tijdelijk tegen een gemeenschappelijken vijand aangegaan wordt. Zelfs komt zij niet uit de sociale instincten van het religieuze leven op; maar zij is geestelijk van aard; zij rust, en heeft haar grondslag en haar voorbeeld in de eenheid tusschen den Vader en Christus als den Middelaar, Joh. 17 : 21—23; zij komt op uit Christus als den wijnstok, die al de ranken uit zichzelf voortbrengt en voedt, Joh. 15 : 5, als het hoofd, uit wien het geheele lichaam zijn wasdom verkrijgt, Ef. 4 : 16; en zij wordt tot stand gebracht door den éénen Geest, door wien wij allen tot één Vader geleid worden, 1 Cor. 12 : 13, Ef. 2 : 18, 4 : 4. Ofschoon deze eenheid nu in de werkelijkheid hoogst onvolmaakt en gebrekkig is en op de jammerlijkste wijze is verscheurd, toch komt zij nog eenigermate daarin uit, dat alle Christelijke kerken door een en denzelfden doop van de wereld afgezonderd zijn, met de belijdenis der twaalf artikelen in de leer der apostelen volharden en in zeer verschillende vormen de breking des broods en de gebeden onderhouden. De gemeente is met hare eenheid een voorwerp des geloofs; ofschoon wij ze niet zien, niet zoo duidelijk zien als wij wenschen zouden, zij bestaat toch en komt eens volkomen tot stand, Joh. 17 : 21, Ef. 4 : 13.

Op dezelfde wijze is het met de tweede eigenschap

gesteld, die der gemeente toekomt, n.l. de *heiligheid*. De gemeente is heilig, een heilig volk, en de geloovigen zijn heiligen, Rom. 1 : 7, 1 Cor. 1 : 2 enz., want zij zijn samen en elk voor zich de tempel des Heiligen Geestes, 1 Cor. 3 : 16, 17, 6 : 19; zij zijn door dien Geest gewasschen en geheiligd in Christus Jezus, Joh. 17 : 17, 19, 1 Cor. 1 : 2, 6 : 11, Ef. 5 : 26, 27, en hebben dus alle zonden, alle werken des vleesches, alle wereldsche begeerlijkheden, te vermijden en ten bloede toe te bestrijden, Gal. 5 : 19, Col. 3 : 5, Hebr. 12 : 1, 4, en daartegenover alle deugden te beoefenen en alle goede werken voor te staan, Gal. 5 : 22, Phil. 4 : 8, Col. 3 : 12, Tit. 2 : 14 enz. Het is een leven der liefde, dat de Christenen leiden moeten, Ef. 5 : 2, want deze is de meeste van alle deugden, 1 Cor. 13 : 13, de band der volmaaktheid, Col. 3 : 14, en de vervulling der wet, Rom. 13 : 10. Hoeveel deze heiligheid echter in den apostolischen tijd reeds te wenschen liet, leeren ons de brieven, en latere eeuwen hebben menigmaal een diep godsdienstig en zedelijk verval van de gemeente te aanschouwen gegeven. Maar na inzinking kwam telkens door den Geest van Christus wederom opleving en vernieuwing tot stand; ook de heiligheid der gemeente is eene eigenschap, die Christus voor haar verwierf en in haar uitwerkt, en die daarom eenmaal volkomen haar deel zal zijn, Joh. 17 : 19, Op. 21 : 2.

Ten slotte komt aan de gemeente nog de eigenschap der catholiciteit of *algemeenheid* toe. De naam komt eerst voor in een na-apostolisch geschrift, en gaf daar, tegen over allerlei ketterijen en scheuringen, te kennen, dat de ware kerk die is, welke zich aan den bisschop houdt en bij het geheel blijft, want de geheele, algemeene, katholieke kerk is die, waar Christus is. Later werden er allerlei andere verklaringen van den naam gegeven; men verstond er onder, dat de kerk over heel de wereld verbreid is, dat zij van den beginne aan tot den huidigen dag toe alle

geloovigen omvat, dat zij alle waarheid en genade deelachtig en dus voor allen een genoegzaam middel tot de zaligheid is. Deze verklaringen zijn niet onjuist, mits men bij de kerk niet uitsluitend aan één kerkgenootschap, bijvoorbeeld het Roomsche, denke, maar daaronder de Christelijke gemeente verstaat, die in alle kerken saam, in zeer onderscheidene graden van zuiverheid tot openbaring komt. Want die gemeente is inderdaad katholiek. Zij was van den beginne af, Gen. 3 : 15, en bleef ook in hare tijdelijke beperking onder Israel voor alle volken der aarde bestemd, Gen. 12 : 2, Joël 2 : 32, Mich. 4 : 1, 2, Zeph. 2 : 11, Jes. 25 : 6—10. Jezus bond den ingang in het koninkrijk der hemelen enkel en alleen aan de geestelijke eigenschappen van wedergeboorte, geloof en bekeering, Mk. 1 : 15, Joh. 3 : 3, en gaf na de opstanding aan zijne jongeren den last, om het Evangelie te prediken aan alle creaturen en alle volken tot zijne discipelen te maken, Mt. 28 : 19, Mk. 16 : 15.

Wijl dus de goederen, die de gemeente bezit, alle van eene geestelijke natuur zijn, niet in goud of zilver, in kracht of geweld, maar in gerechtigheid, vrede, blijdschap door den Heiligen Geest bestaan, daarom komt aan de gemeente de eigenschap der algemeenheid toe. Zij is niet gebonden aan land en volk, aan tijd en plaats, aan geslacht en leeftijd, aan geld en goed; zij is onafhankelijk van alle aardsche onderscheidingen en tegenstellingen; zij brengt het Evangelie aan alle creaturen, en dat Evangelie is altijd en alleen Evangelie, eene blijde boodschap, die geschikt en noodig is voor alle menschen, in alle tijden, onder alle omstandigheden, voor alle toestanden. Het koninkrijk Gods staat nergens vijandig tegenover, dan tegen de zonde alleen. De aarde zal eens vol zijn van de kennis des Heeren, Jes. 11 : 9, Hab. 2 : 14. Mt. 24 : 14.

77. Deze gemeente als vergadering der geloovigen had

van den beginne af eene bepaalde organisatie. Elke vereeniging van menschen heeft, om verwarring en ontbinding te vermijden en aan het doel, waartoe zij opgericht werd, te beantwoorden, eene regeling voor hare vergaderingen en werkzaamheden van noode; en ook de gemeente van Christus is aan deze algemeene wet der menschelijke samenleving onderworpen. God is geen God van verwarring, maar van vrede; Hij stelde ordeningen voor al zijne schepselen vast, en wil, dat ook in de gemeenten alles welvoegelijk en met orde geschiede, 1 Cor. 14 : 33, 40.

Daarom heeft de vergadering der geloovigen, schoon in zichzelf organisch bestaande, toch nooit een instituut gemist, dat is, eene eigenaardige inrichting van gaven en krachten, van ambten en bedieningen, waardoor zij hier op aarde leven, toenemen, zich voortzetten en uitbreiden, in één woord aan hare veelzijdige roeping beantwoorden kon. In het patriarchale tijdperk was de vader de priester van zijn gezin; hij richtte de besnijdenis uit en volbracht de offeranden, Gen. 17 : 23, 22 : 2, 26 : 1 enz. Bij de wetgeving van Sinai werd een bijzondere priesterschap en cultus ingesteld en bovendien heel het leven van Israel geregeld; later kwamen er koningen en profeten bij, om het volk te leiden in de wegen des Heeren; en nog later werden er overal, waar Joden woonden, synagogen opgericht, waar men op den sabbat samenkwam, de Schriften las, belijdenis van zonden deed en in gezang en gebed Gods naam aanriep, Luk. 4 : 16, Hd. 15 : 21.

Ook in de dagen des Nieuwen Testament heeft Christus aan zijne gemeente op aarde eene bepaalde inrichting en regeering geschonken. Ten eerste was Hij zelf persoonlijk en lichamelijk, zoolang Hij op aarde verkeerde, de leeraar en leidsman zijner discipelen; en in zijne opstanding en hemelvaart is Hij verhoogd tot een Heere en Christus, tot een Vorst en Zaligmaker, Hd. 2 : 36, 3 : 15, 5 : 31, tot een Hoofd der gemeente, Ef. 1 : 22, tot Koning van zijn

volk, 1 Cor. 15 : 24 v., Hebr. 2 : 7. De regeering der gemeente bestaat dus niet alleen, maar zij is in het geestelijke ook strikt monarchaal; één is haar Meester, n.l. Christus, Mt. 23 : 8, 10 Ofschoon Hij echter naar zijne Godheid, Majesteit, Genade en Geest bij zijne gemeente blijft, Mt. 28 : 20, is Hij toch door zijne hemelvaart lichamelijk voor een tijd van haar verwijderd.

Daarom koos Hij uit den breeden kring zijner discipelen twaalf apostelen uit, Luk. 6 : 13, die door Hem persoonlijk onderwezen en op eene bijzondere wijze met den H. Geest en met buitengewone krachten toegerust, Mt. 16 : 19, 18 : 18, 28 : 19, Joh. 20 : 22, als zijne getuigen hadden op te treden, Hd. 1 : 8, 22, 2 : 32 enz., de gemeente moesten planten in de wereld, Mt. 16 : 18, 28 : 19 en haar door hun woord te leiden en te weiden hadden, Joh. 21 : 15– 17, Hd. 1 : 15, 2 : 38, 42, 4 : 37, 5 : 2, 8 : 13—25, 9 : 31, 32, 1 Petr. 5 : 2, 3. Toen de gemeenten zich uitbreidden, kregen deze apostelen voorts nog steun van evangelisten, zooals Barnabas, Markus, Lukas, Timotheus, Titus, Silas enz., Ef. 4 : 11, 2 Tim. 4 : 5, en van profeten, zooals Agabus, Hd. 11 : 28, 21 : 9, 10, 1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11 enz.

Doch al deze ambten, van apostelen, profeten en evangelisten, zijn in zoover voorbijgegaan, als hunne dragers gestorven en uit den aard der zaak door geene andere vervangen zijn. Zij waren noodig in dien buitengewonen tijd, toen de gemeente op aarde gesticht moest worden. Maar hun arbeid is niet ijdel geweest in den Heere. Want ten eerste hebben zij inderdaad de gemeente gegrondvest op het fundament, Jezus Christus, 1 Cor. 3 : 11, en ten andere leeft hun getuigenis in de boeken des Nieuwen Testaments, in de Evangeliën en de Brieven, in de Handelingen en in de Openbaring, tot op den huidigen dag in de gemeente voort. Door dat getuigenis wordt deze in staat gesteld, om alle tijden door te volharden in de leer der apostelen, in de gemeenschap, in de breking des broods

en in de gebeden, Hd. 2 : 42. Op hun belijdenis is de gemeente gebouwd, Mt. 16 : 18, Ef. 2 : 20, Op. 21 : 14. Het apostolaat is en blijft de grondslag der kerk; geene gemeenschap aan Christus dan door de gemeenschap met hen en met hun woord, Joh. 17 : 20, 1 Joh. 1 : 3.

Behalve deze buitengewone, zijn er ook nog gewone ambten door Christus in zijne gemeente ingesteld. De apostelen waren eerst zelf ook uitdeelers van de gaven der barmhartigheid, Hd. 4 : 37, 5 : 2, maar toen de gemeente aanzienlijk grooter werd, konden zij dien arbeid zelf niet meer waarnemen. Naar aanleiding van een twist, die in de gemeente over de dagelijksche bediening ontstond, stelden zij voor, dat er zeven mannen, vol des geloofs en des Heiligen Geestes, verkozen zouden worden voor den dienst der tafelen, Hd. 6 : 1—6. Hoogstwaarschijnlijk vinden wij hierin de instelling van het diakenambt, want, terwijl de apostelen voor zich de bediening des woords en den dienst der gebeden behielden, Hd. 6 : 4, werden de zeven mannen belast met den dienst der tafelen, dat is met de regeling van alles, wat op de gemeenschappelijke maaltijden en het avondmaal en op de uitdeeling van de daarvan overgebleven gaven onder de armen betreft. En dit diakenambt vond later ook in andere gemeenten ingang, Phil. 1 : 1, 1 Tim. 3 : 8, verg. Rom. 12 : 8, 1 Cor. 12 : 28. Evenals de apostelen te Jeruzalem, Hd. 6 : 3, stelde later Paulus er de vereischten voor vast, 1 Tim. 3 : 8 v.

Naast dit diakenambt kwam ook spoedig in de gemeente het ouderlingenambt op. Van zijn oorsprong wordt ons niets vermeld, maar ouderlingen komen toch reeds voor in Hd. 11 : 30, waar zij gaven in ontvangst nemen, en in Hd. 15 : 2 v., waar zij met de apostelen deelnemen aan de vergadering, die voor de regeling van den zendingsarbeid te Jeruzalem belegd was. Ook dit ambt werd weldra ook in andere gemeenten ingevoerd, Hd. 14 : 23, 20 : 28, 1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11, Phil. 1 : 1 enz. In 1 Tim. 3 : 1 v.

en Tit 1 : 6—9 wijst Paulus hunne vereischten aan, en in Tit. 1 : 5 draagt hij aan Titus op, om in iedere gemeente ouderlingen aan te stellen. Deze ouderlingen waren met het opzicht over de gemeente belast, Hd. 20 : 28, Ef. 4 : 11 (herders), 1 Petr. 5 : 2, en werden nog binnen het apostolisch tijdvak onderscheiden in zulken, die regeerden, en anderen, die bovendien nog arbeidden in de bediening des woords en het onderwijs der waarheid, 1 Tim. 5 : 17, Hebr. 13 : 7, 1 Petr. 4 : 11, 1 Tim. 3 : 2 (bekwaam om te leeren). Misschien is ook bij Diotrephes, die volgens 3 Joh. 9 in de gemeente de eerste plaats innam, maar zijne macht misbruikte, en bij de engelen of gezanten der zeven gemeenten, Op. 2 : 1, 8 enz. aan zulke leeraren te denken, die in onderscheiding van hunne mede-ouderlingen arbeidden in het woord en daardoor eene eigene, beteekenisvolle plaats innamen.

78. Dit was de eenvoudige regeling, welke in den apostolischen tijd voor de regeering der kerk van Christus getroffen werd. En dat niet alleen, maar bij deze gansche regeering was van eene heerschappijvoerende macht geene sprake, Mt. 20 : 25—27, 1 Petr. 5 : 3; alle macht in de gemeente droeg en draagt een bedienend karakter. Wijl Christus alleen het Hoofd der gemeente is, Ef. 1 : 22, de eenige Meester, Mt. 23 : 8, 10, en Heere, Joh. 13 : 13, 1 Cor. 8 : 6, Phil. 2 : 11, kan er in de gemeente nooit eene macht bestaan, die naast of tegenover de zijne staat, maar alleen zulk eene, die door Hem geschonken is en aan Hem gebonden blijft.

Dat gold van de buitengewone ambten van apostel, profeet en evangelist, die in den eersten tijd voor de stichting der gemeente in de wereld door Christus werden ingesteld; zij ontvingen hun ambt en hunne macht van Christus en niet van de gemeente, doch moesten die macht aanwenden ten dienste der gemeente, Mt. 20 : 25—27,

1 Petr. 5 : 3, evenals ieder lid zijne gave ten nutte van anderen te besteden heeft, Rom. 12 : 5 v., 13 : 8, 1 Cor. 12 : 12 v., 14 : 12 enz. In sterker zin geldt dit nog van de gewone ambten; ook de herders en leeraars, de ouderlingen en diakenen danken hun ambt en macht aan Christus, 1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11, maar hebben er mede te arbeiden aan de volmaking der heiligen, aan den opbouw des lichaams van Christus, Ef. 4 : 12.

Deze eenvoudige, schoone regeling van het leven der gemeente is echter spoedig verbasterd en ontaard. Eerst kwam het zoogenaamde episcopaat (het bisschopsambt) op. In het Nieuwe Testament en ook in enkele na-apostolische geschriften duiden de namen van ouderling (presbyter) en opziener (episcopus) nog dezelfde personen aan; het opzienerschap (toezicht houden en tucht oefenen) was omschrijving van de taak, die aan de daartoe gekozen oudsten of ouderlingen was opgedragen, Hd. 20 : 17, 28, Tit. 1 : 5, 7, 1 Petr. 5 : 1, 2. Maar in het begin der tweede eeuw werd in sommige gemeenten reeds tusschen beide onderscheid gemaakt; de opziener (episcopus) werd hoog verheven boven de ouderlingen (presbyters) en diakenen, en als drager van een bijzonder ambt, als opvolger van de apostelen, als bewaarder der zuivere leer (traditie) en als hoeksteen der gemeente beschouwd.

Hiermede werd de hierarchische weg betreden en deze leidde ertoe, om eenerzijds de ouderlingen en diakenen van al hunne zelfstandigheid te berooven en de geloovigen tot onmondige leeken te verlagen, en anderzijds, om de bisschoppen als priesters (clerus) hoog boven de gemeente te plaatsen en uit hun midden langzamerhand ook weer den bisschop van Rome tot een vorst der gansche kerk te verheffen, die als opvolger van Petrus de sleutels van het hemelrijk draagt, de plaatsvervanger van Christus op aarde is, en als paus in zaken des geloofs en des levens met onfeilbare macht is bekleed.

Deze ontwikkeling der priesterregeering in de kerk van Christus vond bij elke schrede, die ze voorwaarts deed, verzet en bestrijding. Maar eerst bij de Reformatie kwam het tot zoo ernstige botsing, dat de Westersche Christenheid van toen af onherroepelijk in twee deelen werd gescheurd. Sommigen, zooals de Wederdoopers, vervielen in een ander uiterste en achtten alle ambt, gezag en macht met de gemeente van Christus in strijd; anderen, zooals de Anglikaansche kerk in Engeland, verbraken den band met den paus te Rome, maar hielden de bisschoppelijke regeering in stand; de Lutherschen herstelden wel het predikambt, maar lieten de regeering der kerk en de verzorging der armen allengs geheel aan de burgerlijke overheid over; allerlei stelsels van kerkregeering kwamen naast elkaar te staan, en tot op den huidigen dag is er tusschen de vele Christelijke gezindten over de inrichting en regeering der kerk niet minder, dan over hare belijdenis verschil. Van al deze stelsels komt echter de presbyteriale kerkregeering, zooals die door Calvijn werd hersteld, het meest met die van den apostolischen tijd overeen.

§ 19. De middelen der genade.

79. Wijl alle macht in de kerk van Christus van bedienenden aard is, vinden alle diensten en ambten, die in haar ingesteld zijn, hun middelpunt in het woord Gods. Dat woord kwam reeds in § 4 als Heilige Schrift en kenbron der waarheid en in § 15 bij de Roeping als middel der genade ter sprake, maar dient hier nog eenmaal in zijne beteekenis voor de kerk in behandeling te komen. De kerk van Christus is n.l. niet alleen eene vergadering van de ware Christgeloovigen, die dezen in zich opneemt, ze verzamelt en onderling verbindt; maar zij is tevens eene moeder der geloovigen, die ze voortbrengt en opvoedt. Gelijk in het natuurlijke ieder mensch uit de gemeenschap zijner ouders geboren wordt en van stonde aan lid van een gezin, van eene familie, van een volk en van de menschheid is, zoo ontvangt ook de geloovige, schoon van boven, uit God, geboren, dit nieuwe leven toch alleen in de gemeenschap van het genadeverbond, dat met de geloovigen en hun zaad is opgericht. Zelfs komt in de Heidenwereld niemand tot het geloof en komt er geene vergadering van geloovigen tot stand dan door middel van de zending, welke de kerk daarheen deed uitgaan.

De kerk van Christus mag dus met recht de moeder der geloovigen worden genoemd; zij is met al hare gaven en bedieningen het groote middel, waarvan Christus zich bedient, om zijn koninkrijk der genade op aarde te vestigen en het uit te breiden tot aan de einden der wereld;

zij is het lichaam van Christus, niet alleen omdat alle geloovigen er leden van zijn, maar ook omdat zij het orgaan is, waardoor de verheerlijkte Heiland zijne werkzaamheid als profeet, priester en koning op aarde voortzet en voltooit, Joh. 14 : 12; zij is het strijdende leger, het leger des heils, dat Christus tot Vorst en Leidsman heeft, en met geestelijke, krachtige wapenen tot nederwerping aller sterkten toegerust is, 2 Cor. 10 : 4, Ef. 6 : 13.

Tot dezen geestelijken strijd zijn alle geloovigen geroepen; zij staan allen in actieven dienst; ieder hunner heeft eene gave, die hij te besteden, een talent, dat hij op winst te zetten, eene bediening, die hij te vervullen heeft. De ambten, welke Christus daarbij aan zijne gemeente schonk, doen die gaven niet te niet, maar onderstellen ze en vullen ze aan. Er zijn vele gaven zonder ambt, maar er is geen ambt zonder gave. Christus gaf geene dienaren des woords, geene ouderlingen, geene diakenen, opdat de gemeente allen arbeid aan hen overlaten, en zelve in stille rust neerzitten zou. Maar alle geloovigen zijn geroepen, elkander met eere voor te gaan, Rom. 12 : 10, te leeren en te vermanen, Col. 3 : 16, Hebr. 10 : 24, 25, elkanders lasten te dragen, Gal. 6 : 2, te trachten naar herbergzaamheid, Rom. 12 : 13, 1 Petr. 4 : 9, medelijdend en barmhartig te zijn, 1 Petr. 3 : 8 enz.

80. Alle diensten, welke de gemeente door hare gaven en ambten uit te oefenen heeft, ontleenen hun inhoud aan en hebben hun middelpunt in het woord, dat Christus haar door de apostelen gaf. Dat woord is het kenteeken, waaraan de kerk in hare waarheid en zuiverheid onderkend kan worden. Wijl dat woord echter zulk een rijken inhoud heeft en op allerlei wijze bediend en toegepast kan worden, in de prediking, in de sacramenten, in regeering en tucht, in belijdenis en wandel, bevat het ééne kenteeken des woords vele andere in zich, waarvan de Ned. Geloofsbe-

lijdenis art. 29 er een drietal noemt, de zuivere predicatie des Evangelies, de zuivere bediening der sacramenten en de handhaving der kerkelijke tucht, maar die alle tot het ééne kenteeken des woords te herleiden zijn. Naarmate eene kerk daarmede overeenkomt of daarvan in mindere of meerdere mate afwijkt, is ze eene ware, zuivere, of nadert zij de valsche kerk. Immers, door het woord als genademiddel werden alle ware leden der gemeente herboren en tot geloof en bekeering gebracht, gereinigd en geheiligd, vergaderd en bevestigd; en van hunne zijde worden zij geroepen, om dat woord te bewaren, Joh. 8 : 31, 14 : 23, te onderzoeken, Joh. 5 : 39, daarnaar de geesten te beproeven, 1 Joh. 4 : 1, en allen te vermijden, die deze leer niet brengen, Gal. 1 : 8, Tit. 3 : 10, 2 Joh. 9. Het woord Gods is inderdaad, naar de uitdrukking van Calvijn, de ziel der kerk.

Dit woord is niet uitsluitend aan de kerk als instituut, aan de ambtsdragers, maar aan alle geloovigen geschonken, Joh. 5 : 39, Hd. 17 : 11, opdat zij door lijdzaamheid en vertroosting der Schriften hope hebben zouden, Rom. 15 : 4, en ook onderling elkander zouden kunnen leeren en vermanen, Rom. 12 : 7, 8, Col. 3 : 16, Hebr. 10 : 24, 25. Rome heeft dit miskend, maar de Reformatie heeft den Bijbel weer in aller handen gelegd, en daarmede voor huisgezin en school, voor wetenschap, kunst, maatschappij en staat, en voor ieder geloovige een bron van leering en onderwijzing geopend. Maar bovendien heeft God nog voor eene ambtelijke bediening van dat woord zorg gedragen; Hij gaf en geeft bij den voortduur herders en leeraars, 1 Cor. 12 : 28, Ef. 4 : 11, 1 Tim. 5 : 17, 2 Tim. 2 : 2, die dat woord bedienen moeten in het openbaar en aan de huizen, Hd. 20 : 20, als melk aan de jeugdige, als vaste spijze aan de volwassen leden der gemeente, 1 Cor. 3 : 2, Hebr. 5 : 12, 1 Petr. 2 : 2, in aansluiting aan de behoeften van ieder volk en van

elken tijd, van iedere gemeente en van elk geloovige in het bijzonder, Hd. 20 : 20, 27, 2 Tim. 2 : 15, 4 : 2. Ja, de dienst des woords sluit in, dat het woord bewaard, vertaald, verklaard, verbreid, verdedigd en aan alle creaturen gepredikt wordt; zoo blijft de gemeente gebouwd op het fundament van apostelen en profeten, Ef. 2 : 20, en is zij, wat zij behoort te wezen, een pilaar en vastigheid der waarheid, 1 Tim. 3 : 15.

81. Dit woord ontvangt zijne bevestiging in de sacramenten, welke teekenen en zegelen zijn van het verbond der genade en daardoor dienen tot versterking des geloofs. In het Oude Testament stelde God daarvoor de besnijdenis, Gen. 17 : 7, en het pascha in, Exod. 12 : 7 v. Beide teekenen hadden een geestelijken zin, want de besnijdenis was een zegel van de gerechtigheid des geloofs, Rom. 4 : 11, en van de besnijdenis des harten, Dt. 30 : 6, Rom. 2 : 28, 29; en het pascha wees als zoenoffer en offermaaltijd naar Christus heen, Joh. 1 : 29, 36, 19 : 33, 36; beide werden daarom ook door Christus in zijn lijden en sterven vervuld, Col. 2 : 11, 1 Cor. 5 : 7, en dus in het Nieuwe Testament door doop, Mt. 28 : 19, en avondmaal, Mt. 26 : 17 v., vervangen.

Deze twee teekenen, die algemeen met den naam van sacramenten (verborgenheden, verg. 1 Cor. 4 : 1), worden aangeduid en door Rome zonder Schriftuurlijken grond met een vijftal (belijdenis, boete, huwelijk, priesterwijding en laatste oliesel) en met tallooze plechtigheden vermeerderd zijn, bevatten de genade Gods niet plaatselijk en stoffelijk in zich, maar zijn herinneringen aan en bevestigingen van de genade, welke God door den Heiligen Geest in het hart zijner geloovigen schenkt. Zij hebben het gansche verbond der genade met alle zijne weldaden, of met andere woorden, Christus zelven tot inhoud, en deelen dienovereenkomstig die weldaden niet anders uit dan

in den weg des geloofs. Zij zijn dus voor de geloovigen ingesteld en verzekeren hen van hun aandeel aan Christus; zij gaan niet aan het woord vooraf, maar volgen er op; zij schenken geene bijzondere genade, welke door het woord niet medegedeeld en door het geloof niet aangenomen kan worden; maar zij zijn op de instelling van het verbond der genade van Gods zijde en op de toestemming in dat verbond van 's menschen zijde gebouwd.

Bepaaldelijk is de doop een teeken en zegel van de weldaad der vergeving, Hd. 2 : 38, 22 : 16, en der wedergeboorte, Tit. 3 : 5, eene inlijving in de gemeenschap met Christus en zijne gemeente, Rom. 6 : 4. Daarom wordt die doop niet alleen aan de volwassenen, die door den arbeid der zending voor Christus gewonnen worden, maar voorts ook aan de kinderen der geloovigen bediend, want zij zijn met hunne ouders in het verbond der genade begrepen, Gen. 17 : 7, 10, Mt. 18 : 2, 3, 19 : 14, 21 : 16, Hd. 2 : 39, behooren tot de gemeente, 1 Cor. 7 : 14, en zijn opgenomen in de gemeenschap met den Heere, Ef. 6 : 1, Col. 3 : 20.

En als deze kinderen dan opwassen, en door openbare belijdenis persoonlijk in het verbond der genade toestemmen, als zij tot jaren des onderscheids gekomen zijn, zichzelven beproeven, en het lichaam en bloed des Heeren onderscheiden kunnen, 1 Cor. 11 : 28; dan zijn zij geroepen, om met de gansche gemeente telkens den dood des Heeren te verkondigen, totdat Hij komt, en zichzelven daardoor te versterken in de gemeenschap met Christus. Want terwijl doop en avondmaal hetzelfde genadeverbond tot inhoud hebben, en beide ook verzekering geven van de weldaad van de vergeving der zonden, is het avondmaal van den doop daarin onderscheiden, dat het een teeken en zegel is, niet van de inlijving, maar van de opwassing en versterking in de gemeenschap van Christus en van al zijne leden, 1 Cor. 10 : 16, 17.

82. Opdat woord en sacrament in hunne heiligheid bewaard en aan de volmaking der heiligen dienstbaar zouden blijven, schonk Chistus aan zijne gemeente, ook nog bepaaldelijk die macht, welke overeenkomstig eene door Hem zelf gebruikte beeldspraak, Mt. 16 : 19, verg. Jes. 22 : 22, Luk. 11 : 52, Op. 1 : 8, 3 : 7, 9 : 1, 20 : 1, den naam van sleutelmacht draagt. Deze macht werd door Christus eerst aan Petrus, Mt. 16 : 19, daarna aan al de apostelen, Mt. 18 : 18, Joh. 20 : 20, en dan, in gebondenheid aan hun woord, aan heel de gemeente in hare ambtelijke organisatie geschonken, Mt. 18 : 18, 1 Cor. 5 : 4, 2 Thess. 3 : 14. Ze is wel eene macht, eene wezenlijke en veelomvattende macht, maar toch wederom niet in autoritairen, heerschappijvoerenden, doch in bedienenden zin, Hd. 4 : 29, 20 : 24, Rom. 1 : 1, gebonden aan het woord en den Geest van Christus, Rom. 10 : 14, 15, 1 Cor. 5 : 4, Ef. 5 : 26, en dus uitsluitend geestelijk en kerkelijk, niet burgerlijk, maatschappelijk of staatkundig van aard.

Zij bestaat wezenlijk daarin, dat de gemeente door hare ambtsdragers in den naam des Heeren aan den rechtvaardige aanzegt, dat het hem wèl, en aan den goddelooze, dat het hem kwalijk zal gaan, Jes. 3 : 10, 11. Zij doet dat in het algemeen en openbaar door de bediening des woords in elke vergadering der geloovigen. Zij doet het in het bijzonder en persoonlijk in het ambtelijk huisbezoek, dat in de Gereformeerde kerken de Roomsche biecht heeft vervangen en op het apostolisch voorbeeld is gegrond, Mt. 10 : 12, Joh. 21 : 15—17, Hd. 20 : 20, Hebr. 13 : 17. En zij doet het ten slotte ook in bijzondere vermaningen, die bij hardnekkige volharding in de zonde, tot verbanning uit de gemeenschap kunnen overgaan, Mt. 18 : 15—17, Rom. 16 : 17, 1 Cor. 5 : 2, 9—13, 2 Cor. 2 : 5—10, 2 Thess. 3 : 6, 14, Tit. 3 : 10, 2 Joh. 10, Op. 2 : 2.

Terwijl de gemeente alzoo in Christus' naam voor de heiligheden des Heeren zorg draagt en de hardnekkige

overtreders uit haar midden wegdoet, ontfermt zij zich met groot mededoogen over alle tollenaren en zondaren, over alle armen en kranken, en biedt hun voorziening in hunne geestelijke en lichamelijke nooddruft. Alzoo heeft Christus zelf gedaan, Mt. 11 : 5, en zijn discipelen bevolen te doen, Mt. 5 : 42—45, 6 : 1—4, 25 : 34 v., Mk. 14 : 7 enz. Zij moeten mededeelen tot de behoeften der heiligen, Rom. 12 : 13, uitdeelen in eenvoudigheid, barmhartigheid bewijzen in blijmoedigheid, Rom. 12 : 8, weduwen en weezen bezoeken in hunne verdrukking, Jak. 1 : 27, voor de kranken in den naam des Heeren gebeden doen, Jak. 5 : 14, en in het algemeen elkanders lasten dragen en alzoo de wet van Christus vervullen, Rom. 12 : 15, Gal. 6 : 2.

Geloof en liefde zijn de sterkte van de gemeente des Heeren; en met deze beide verbindt zij de hope. Te midden eener wereld, die niet weet waar zij heengaat en menigmaal tot moedeloosheid en vertwijfeling vervalt, spreekt de gemeente hare blijde verwachting uit: Ik geloof de vergeving der zonden, de wederopstanding des vleesches en een eeuwig leven.

§ 20. De voleinding der wereld.

83. Het einde en de bestemming der dingen zijn, evenals hun oorsprong en wezen, voor het onderzoekend verstand van den mensch in een ondoordringbaar duister gehuld. Maar hij kan toch zonder hoop niet leven en breidt deze tot de overzijde des grafs en tot het einde der wereld uit. Het geloof aan de onsterfelijkheid is allen menschen eigen, komt zelfs bij de verwilderdste en onbeschaafdste stammen voor, en is overal ten nauwste met den godsdienst verbonden. Ja, alle volken gaan van de overtuiging uit, dat de mensch van nature onsterfelijk is, en dat niet de onsterfelijkheid bewezen, maar de dood verklaard moet worden. De dood wordt overal als iets onnatuurlijks gevoeld; hij is volgens het geloof van vele volken het werk van vijandige geesten; er was een tijd, dat hij niet bestond en ongestoord leven het deel der menschen was. Van den toestand der zielen na den dood vormt men zich echter zeer verschillende voorstellingen (zieleslaap, reïncarnatie, doodencultus, geestverschijningen, louteringsproces, vagevuur, voortgezette ontwikkeling tot oplossing in het al enz.), en al deze voorstellingen keeren heden ten dage in de beschaafde kringen, die aan het Christendom den rug toekeerden, terug.

Tegenover het vraagstuk van de onsterfelijkheid der ziel neemt de Schrift een eigenaardig standpunt in. De wijsbegeerte heeft steeds naar bewijzen voor de onsterfelijkheid der ziel gezocht en er vele voorgedragen, zooals

het *ontologisch* bewijs uit de idee der onsterfelijkheid, het *metaphysisch bewijs* uit de onoplosbaarheid der ziel, het *anthropologisch* bewijs uit de eigenaardigheid van 's menschen zieleleven in onderscheiding van dat bij plant en dier, het *teleologisch* bewijs uit het feit, dat vele gaven en krachten der ziel in dit leven niet tot ontwikkeling komen, het *moreele* bewijs uit de disharmonie in dit leven tusschen deugd en geluk, tusschen ethos en physis, het bewijs e consensu gentium, dat is, uit het algemeene geloof der menschheid, en eindelijk ook nog het bewijs uit de verschijning van afgestorven geesten, waaraan in spiritistische kringen groote waarde wordt gehecht.

Maar de Schrift spreekt nooit opzettelijk van de onsterfelijkheid der ziel en voert er geen enkel bewijs voor aan; zij koestert reeds in het Oude Testament over leven en dood geheel andere voorstellingen, dan die wij elders aantreffen. Dood is in de Schrift nooit aan vernietiging en niet-zijn gelijk, maar sterven en dood-zijn vormt daar de tegenstelling van het gansche rijke en volle leven, dat den mensch oorspronkelijk in de gemeenschap met God hier op aarde beschoren was. Als de mensch sterft, wordt daardoor niet alleen zijn lichaam, maar ook zijne ziel getroffen. De gansche mensch sterft en verkeert dan naar beide zijne deelen in den staat des doods; hij behoort dan niet meer tot de aarde, maar is een bewoner van het doodenrijk (scheol), dat in de diepte der aarde wordt gedacht, tot de onderste plaatsen behoort en nog beneden de wateren en de grondvesten der bergen ligt, Num. 16 : 30, Dt. 32 : 22, Job 26 : 5, Ps. 63 : 10 enz.

De gestorvenen bestaan daar nog wel, maar hun bestaan is den naam van leven niet meer waard, en is als aan een niet-zijn gelijk, Job 7 : 21, 14 : 10, Ps. 39 : 14. Zij weten niet meer, zij hebben geene wijsheid en geene wetenschap, zij doen geen werk en hebben geen deel aan alwat onder de zon geschiedt, Job 14 : 21, Pred. 9 : 5, 6,

10. Het is een land der vergetelheid, Ps. 88 : 13, der duisternis, Job 21 : 22, en des verderfs, Job 26 : 6, 28 : 22.

84. Daartegenover werd het leven als eene volheid van heil en vreugde opgevat. Leven sluit naar zijn wezen een rijkdom van zegeningen in; de gemeenschap met God in de eerste plaats, maar vervolgens ook de gemeenschap met zijn volk, en de gemeenschap aan het land, dat de Heere aan zijn volk geschonken had. Leven is het volle rijke bestaan van den mensch in de vereeniging van zijn ziel en lichaam, in de eenheid met God en in de harmonie van zijne omgeving; het sluit zaligheid en heerlijkheid, deugd en geluk, vrede en vreugde in. Als de mensch gehoorzaam ware gebleven aan Gods gebod, zou hij dit rijke leven gesmaakt, en geen dood gezien hebben, Gen. 2 : 17. Doch, al is nu om der zonde wil de dood ingetreden, God knoopt toch weer uit genade gemeenschap aan met den mensch, en richt met Israel zijn verbond op. In dit verbond wordt in beginsel die volle gemeenschap hersteld, welke de mensch oorspronkelijk deelachtig was, en in die gemeenschap met God komt de vrome alle ellende van dit aardsche leven, maar verder ook de vreeze des grafs, de verschrikking des doods en de duisternis van het doodenrijk te boven.

De goddeloozen mogen tijdelijk voorspoed genieten, zij komen ten slotte om en nemen een einde, Ps. 73 : 18—20; hun weg leidt naar den dood, Spr. 8 : 36, 11 : 19. Maar voor de vromen is de vreeze des Heeren de springader des levens, Spr. 8 : 35, 14 : 27. Hij redt hen menigmaal in dit leven, maar Hij heeft ook macht over het doodenrijk; met zijn Geest is Hij ook daar tegenwoordig, Ps. 139 : 7, 8, en niets is daar voor Hem verborgen, evenmin als in de harten der menschenkinderen, Job 26 : 6, 38 : 17, Spr. 15 : 11. De Heere doodt en maakt levend; Hij kan in den afgrond doen nederdalen, maar daaruit ook weder doen opkomen, Dt. 32 : 39, 1 Sam.

2 : 6, 2 Kon. 5 : 7; Hij kan Henoch en Elia zonder den dood tot zich opnemen, Gen. 5 : 24, 2 Kon. 2 : 11, en gestorvenen weder in het leven terug doen keeren, 1 Kon. 17 : 22, 2 Kon. 4 : 34, 13 : 21. Hij kan zelfs den dood te niet doen, en door opwekking uit de dooden volkomen over hem triumfeeren, Job 14 : 13—15, 19 : 25—27, Hos. 6 : 2, 13 : 14, Jes. 25 : 8, 26 : 19, Ezech. 37 : 11, 12, Dan. 12 : 2.

Geheel daarmede in overeenstemming leert het Nieuwe Testament, dat de dood als straf voor de zonde eene totale breuk met het leven hier op aarde is, Rom. 5 : 12, 6 : 23, 1 Cor. 15 : 21, 56, Jak. 1 : 15; maar die dood is toch geene vernietiging, Mt. 10 : 28, Luk. 12 : 4; de mensch leeft voort, en ontvangt in het hiernamaals loon naar zijn werk, Mt. 16 : 27, Rom. 2 : 7, 14 : 12 enz. Voor hen echter, die in Christus gelooven, heeft de dood alle verschrikking verloren. Want in de gemeenschap met God, door Jezus Christus den Heer, is sterven geen sterven meer. Het verbond, dat God uit genade met de zijnen opricht, waarborgt de volkomene zaligheid en het eeuwige leven; God is niet een God der dooden, maar der levenden, Mt. 22 : 32. Wie in Christus gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven, en een iegelijk, die leeft en in Hem gelooft, zal niet sterven in der eeuwigheid, Joh. 11 : 25, 26, en komt ook niet in het oordeel, want hij is uit den dood overgegaan in het leven, Joh. 5 : 24.

Bij den dood worden de zielen der geloovigen daarom terstond door Christus opgenomen in den hemel. Zij behoeven in geen vagevuur meer straffen voor hunne zonden te dragen, want Christus heeft alles volbracht en alles verworven. Volgens de gelijkenis in Luk. 16 wordt de arme Lazarus terstond na zijn sterven door de engelen gedragen in Abrahams schoot, om daar, in de gemeenschap met Abraham, de eeuwige zaligheid te genieten. Toen Jezus stierf aan het kruis, beval Hij zijn eigen geest in de handen zijns Vaders, en beloofde vooraf aan den moordenaar, dat

hij nog heden met Hem in het paradijs zou zijn, Luk. 23: 43, 46. De eerste Christen-martelaar, Stephanus, riep onder de steeniging den Heere Jezus aan en bad Hem, zijn geest te ontvangen, Hd. 7 : 59. Paulus is verzekerd, dat hij, ontbonden wordende, met Christus zal wezen en bij den Heere inwonen zal, 2 Cor. 5 : 8, Phil. 1 : 23. Volgens Op. 6 : 8, 7 : 9 enz. bevinden zich de zielen der martelaren en van al de gezaligden in den hemel, voor den troon Gods en voor het Lam, bekleed met lange, witte kleederen en palmtakken in hunne handen. Want zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven, van nu aan; zij rusten van hunnen arbeid, dien zij op aarde verricht hebben en die met hen volgt, Op. 14 : 13, Hebr. 4 : 9; en zij leven en heerschen met Christus al den tijd tot zijne wederkomst toe, Op. 20 : 4, 6.

85. Het is wel genoeg maar toch weinig, wat in de Schrift over den tusschentoestand geleerd wordt. Behalve uit de soberheid, die zij steeds in acht neemt, is dit ook hieruit te verklaren, dat de geloovigen van Oud en Nieuw Testament ten aanzien van de toekomst doorgaans in een anderen kring van gedachten leefden dan wij. Als wij aan de toekomst denken, bepalen wij onze aandacht schier geheel bij onzen dood en bij de daarna terstond intredende zaligheid onzer zielen in den hemel. Maar voor het bewustzijn van den vromen Israeliet was zijne gemeenschap met God onafscheidelijk verbonden met de gemeenschap aan zijn volk en zijn land; het verbond was door God niet met een enkele, maar met het volk als zoodanig opgericht; en daarom was de dood eerst dan ten volle overwonnen, wanneer de Heere zelf in de toekomst onder zijn volk kwam wonen, dat volk reinigde van alle ongerechtigheden, er de overwinning aan schonk over al zijne vijanden, en het veilig deed wonen in een land van vrede en welvaart. Daarom richtte het geloofsoog van den

Israeliet zich slechts zelden op het einde van zijn persoonlijk leven, maar strekte zijn blik zich in den regel veel verder uit, naar de toekomst van zijn land en volk, naar de heerlijkheid van het Messiasrijk, dat met den „dag des Heeren" aanbreken, en een schat van geestelijke en stoffelijke zegeningen aanbrengen zou, verg. bijv. Ps. 2, 22, 72, Jes. 11, 40 v., Jer. 31, Ezech. 36 enz.

Van al deze Oudtestamentische beloften nam de vervulling een aanvang, toen Christus in het vleesch verscheen; want in zijn persoon en door zijn arbeid werd dat koninkrijk der hemelen op aarde gesticht, hetwelk eeuwen lang door Israels vromen was verwacht; Hij bevestigde in zijn bloed dat nieuwe en betere verbond, hetwelk de Heere in de laatste dagen met zijn volk oprichten zou; en op den Pinksterdag zond Hij dien Geest der genade en der gebeden in de gemeente uit, die haar in al de waarheid leiden en haar ten einde toe volmaken zou. Maar wat de profetie des Ouden Verbonds in één grootsch beeld samenvatte, dat viel bij de vervulling uiteen, kwam het een na het ander te staan, en werd niet in één oogenblik of dag, maar door een lang tijdsverloop heen en van stuk tot stuk verwezenlijkt. Met name worden wij door het Nieuwe Testament onderricht, dat de ééne komst van den Messias, welke door de profeten verwacht werd, in eene eerste en in eene tweede komst onderscheiden en gedeeld wordt. Overeenkomstig de profetie moest de Messias komen tot verlossing en tot gericht, tot verlossing van zijn volk en tot gericht over zijne vijanden. Maar als deze profetie in vervulling treedt, komt aan het licht, dat ieder van deze twee doeleinden door eene bijzondere komst van den Christus bereikt wordt.

Immers, Jezus sprak het herhaaldelijk tijdens zijn verblijf op aarde uit, dat Hij nu gekomen was, om te zoeken en zalig te maken dat verloren was, Luk. 19 : 10, om te dienen en zijne ziel te geven tot een rantsoen voor velen, Mt.

20 : 28, om de wereld niet te veroordeelen maar te behouden, Joh. 3 : 17, 12 : 47, 1 Joh. 4 : 14. Maar daarnaast zegt Hij even klaar en krachtig, dat Hij door het licht, dat Hij laat schijnen, een oordeel, eene scheiding in de wereld teweegbrengt, Joh. 3 : 19, 9 : 39, en eens zal wederkomen, om gericht te houden over alle levenden en dooden, Joh. 5 : 22, 27—29. Hij moet nu wel gekruisigd en gedood worden, maar daarna zal Hij opstaan en opvaren, daar Hij te voren was, Mt. 16 : 21, Joh. 6 : 62, om dan aan het einde weder te komen, alle volken voor zich te vergaderen, en een iegelijk te vergelden naar zijn doen, Mt. 16 : 27, 24 : 30, 25 : 32 enz.

Tusschen die twee komsten is dus een groot verschil. Bij de eerste verscheen Christus in gelijkheid des zondigen vleesches, in dienstknechtsgestalte, om te lijden en te sterven voor de zonden van zijn volk, Rom. 8 : 3, Phil. 2 : 6—8; bij de tweede zal Hij gezien worden zonder zonde, in groote kracht en heerlijkheid, als een koning, die uitgaat overwinnende en opdat hij overwinne, Mt. 24 : 30, Hebr. 9 : 28, Op. 6 : 2, 19 : 11.

Doch beide komsten behooren ten nauwste bijeen en werden daarom in de Oudtestamentische profetie ook in één beeld samengevat; want beide saam leveren eerst het afdoende bewijs, dat Christus de volkomene en almachtige Zaligmaker is. Hij verwierf toch niet alleen de mogelijkheid, maar de werkelijkheid der zaligheid, en kan daarom niet rusten, voordat Hij al de zijnen, die Hij kocht met zijn bloed en vernieuwde door zijn Geest, daar brengt waar Hij is en hen tot aanschouwers en deelgenooten van zijne heerlijkheid maakt, Joh. 14 : 3, 17 : 24. Gelijk Hij zelf door lijden tot heerlijkheid is ingegaan, Luk. 24 : 26, zoo moet Hij aan allen, die de Vader Hem gaf, het eeuwige leven schenken, Joh. 6 : 39, 10 : 28, en zijne gansche gemeente eenmaal zonder vlek of rimpel of iets dergelijks voorstellen aan zijnen Vader, die in de hemelen is, Ef. 5 : 27, 1 Cor.

15 : 23—28, Op. 21 : 2. De tweede komst van Christus is daarom niet een willekeurig toevoegsel, dat van zijne eerste komst en zijn op aarde volbrachte werk losgemaakt en op zichzelf gesteld kan worden; maar zij behoort er noodzakelijk bij, zij brengt dat werk tot zijne voltooiing en zet er de kroon op, zij is de laatste en hoogste trap in zijne verhooging. De tweede komst van Christus is het complement der eerste.

Omdat die eerste en tweede komst van Christus, zoowel ideëel als reëel (in de gedachte en in de werkelijkheid), zoo innig bij elkander behooren, daarom spreekt de Schrift op zoo eigenaardige wijze over den duur van den tijd, die tusschen beide verloopen moet. Eene gansche reeks van teksten stelt de wederkomst van Christus als zeer nabij. Jezus zelf knoopte de profetie van de voleinding der eeuwen onmiddellijk vast aan die van de verwoesting van Jeruzalem, Mt. 24 : 29 v. Paulus acht het niet onmogelijk, dat hij en zijne medegeloovigen de wederkomst van Christus nog beleven zullen, 1 Thess. 4 : 15, 1 Cor. 15 : 51. En alle apostelen zeggen, dat de geloovigen des Nieuwen Testaments leven tegen het einde der eeuwen, 1 Cor. 10 : 11, in de laatste tijden, 1 Petr. 1 : 20, in de laatste ure, 1 Joh. 2 : 18, en nog maar een weinig tijds te lijden hebben, 1 Petr. 1 : 6, 5 : 10. Immers, de dag nadert, Hebr. 10 : 25, 37, de toekomst genaakt, Jak. 5 : 8, de tijd is nabij, Op. 1 : 3, 22 : 10, de Rechter staat voor de deur, Jak. 5 : 9; Christus komt haastelijk, Op. 3 : 11, 22 : 7, 20.

Daarmede draagt de Schrift echter geene bepaalde leer over dien tusschentijd voor, want elders getuigt zij uitdrukkelijk, dat de dag en de ure van die toekomst voor menschen en engelen verborgen en door den Vader krachtens zijne eigene macht is vastgesteld, Mt. 24 : 36, Mk. 13 : 32, Hd. 1 : 7. Evenals van al de profetieën des Ouden Testaments aangaande de komst van den Messias,

den dag des gerichts enz. in het Nieuwe Testament wel de vervulling gekomen is, maar op een tijd en in eene wijze, die in elk opzicht ongedacht en verrassend was, zoo zal het ook zijn met de wederkomst van Christus. Alle poging, om haar tijd te berekenen, is ongeoorloofd en onvruchtbaar, Hd. 1 : 7, want de dag de Heeren komt als een dief in den nacht, in eene ure, welke de menschen niet weten, Mt. 24 : 42—44, 25 : 13, 1 Thess. 5 : 2, 4, 2 Petr. 3 : 10, Op. 3 : 3, 16 : 15.

Al kan die dag naar sommige uitspraken, om zoo te zeggen, ieder oogenblik komen, toch wijzen andere uitdrukkingen erop, dat hij ook nog wel eenigen tijd uitblijven kan. Jezus spreekt van een vertoeven van den bruidegom, Mt. 25 : 5, van een langen tijd, eer de heer terugkwam, Mt. 25 : 19, van een stil en langzaam opwassen van het zaad des koninkrijks, Mk. 4 : 26—28, van een wachten met het vergaderen van het onkruid tot den dag des oogstes, Mt. 13 : 30, 40. Zelfs kan die dag niet komen, voordat het Evangelie aan alle volken gepredikt is, Mt. 24 : 14, het koninkrijk der hemelen als een zuurdeesem alles doorzuurd heeft, Mt. 13 : 33, en eerst de mensch der zonde verschenen is, 2 Thess. 2 : 2 v. En als hij komt, wordt hij nog weer door allerlei schrikkelijke gebeurtenissen aan den hemel en op aarde, als zoovele voorteekenen, voorafgegaan, Mt. 24 : 4—29, Op. 6 : 19. De Heere heeft een anderen maatstaf voor den tijd dan wij; één dag is bij Hem als duizend jaren en duizend jaren als één dag; zijne schijnbare traagheid is lankmoedigheid, die niet wil, dat eenigen verloren gaan, maar dat zij allen tot bekeering komen, 2 Petr. 3 : 8, 9.

86. Wijl de geloovigen in den tijd der apostelen dit verband tusschen de eerste en tweede komst van Christus zoo diep en innig gevoelden, dachten zij slechts weinig aan hun persoonlijk uiteinde bij den dood, maar hielden zij al

hunne verwachtingen op de wederverschijning van Christus en de voltooiing van het Godsrijk gericht. Toch zijn er daarom in het Nieuwe Testament nog wel enkele gegevens te vinden, die licht verspreiden over den toestand, welke bij hun sterven intreedt, en ons in staat stellen, om allerlei vreemde voorstellingen over dien tusschentoestand te vermijden en te weerleggen.

Sommigen meenen toch, dat de afgestorven zielen, van alle aardsche banden losgemaakt, in een diepen slaap verzinken; anderen stellen daar juist tegenover, dat ze eenige lichamelijkheid behouden, daardoor in gemeenschap met hunne aardsche omgeving blijven voortleven en dus ook over allerlei aangelegenheden ondervraagd en geraadpleegd kunnen worden; weer anderen zijn van oordeel, dat de afgestorvenen het leven, dat zij op aarde geleid hebben, in rechte lijn, schoon in eene andere gedaante, voortzetten, langzamerhand in het kwade wegsterven of in het goede zich volmaken, of ook nog wel de gelegenheid ontvangen, om zich te bekeeren en te heiligen; en de Roomsche kerk leert, dat slechts enkele heiligen het door hunne goede werken op aarde zoover kunnen brengen, dat zij bij den dood terstond in den hemel worden opgenomen, maar dat de groote meerderheid der geloovigen nog voor een korter of langer tijd naar het vagevuur gaan (van vegen, reinigen, dus louteringsvuur), om daar door stoffelijk vuur zoolang gepijnigd te worden, totdat de maat van hunne, op aarde onbetaald gebleven, tijdelijke straffen voor de zonden vervuld is.

Maar al deze leeringen vinden in de Schrift geen steun. Wel stelt zij den dood dikwerf met een voor de hand liggend en overal voorkomend beeld, als een slaap voor, Dt. 31 : 16, Jer. 51 : 39, Dan. 12 : 2, Joh. 11 : 11, 1 Cor. 11 : 30 enz.; maar daarmede geeft zij slechts te kennen, dat de dood eene totale verbreking van alle banden met dit aardsche leven, in zoover een slapen, een rusten, een zwijgen is; doch, schoon de gestorvene slaapt,

zijne ziel leeft voort en blijft zich bewust, Luk. 16 : 23 v., Op. 6 : 10, 7 : 10. Voorts spreekt de Schrift van de gestorvenen wel steeds als van menschen met vleesch en bloed, omdat wij van geestelijke wezens, ook zelfs van God en de engelen, nooit anders dan op menschelijke wijze, in stoffelijken vorm, kunnen spreken, maar zij zegt toch elders uitdrukkelijk, dat de gestorvenen zielen of geesten zijn, Pred. 12 : 7, Luk. 23 : 46, Hebr. 12 : 23, Op. 6 : 9 enz., en weet niets van eene lichamelijkheid, die zij van de aarde medegenomen of aan de overzijde des grafs zelven uit eene soort fijnere stof gevormd zouden hebben, ook niet in 2 Cor, 5 : 1—4, waar Paulus met het gebouw uit God of de hemelsche woonstede de hemelsche verheerlijking bedoelt.

Al verder is het ondervragen der dooden in de Schrift, evenals alle waarzeggerij en tooverij, Ex. 22 : 18, Lev. 19 : 26, Dt. 18 : 11, Jes. 8 : 19 enz. beslist verboden, en maakt zij ook zelfs nooit van eenige aanroeping en vereering der afgestorven heiligen gewag. Eindelijk is er van eene prediking des Evangelies in het doodenrijk nimmer sprake, al beroept men zich daarvoor op Mt. 12 : 32, 1 Petr. 3 : 18—22, 4 : 6, en weet Rome voor hare leer van het vagevuur geene andere plaatsen bij te brengen dan Mt. 5 : 22, 25 en 1 Cor. 3 : 12—15, die daarvoor hoegenaamd geen bewijs opleveren.

87. Van al deze voorstellingen onderscheidt zich de Bijbelsche daardoor, dat zij den tijd tusschen sterven en oordeelsdag in vollen zin als een tusschentoestand opvat. De dood is toch als gevolg en straf der zonde eene totale verbreking van alle aardsche banden, in zooverre een zwijgen, rusten, slapen; wat de mensch aan de overzijde des grafs is en doet, komt op den oordeelsdag volstrekt niet in aanmerking; het gericht loopt uitsluitend over hetgeen door het lichaam is geschied, hetzij goed hetzij kwaad, 2 Cor. 5 : 10. Daarom

wordt die tusschentoestand ook menigmaal zoo beschreven, als bevonden zich alle gestorvenen zonder onderscheid in een en hetzelfde oord, in den scheol of hades, dat is niet de hel (waardoor het Hebr. of Grieksche woord dikwijls ten onrechte in het Nederlandsch is vertaald), maar het doodenrijk, de onderwereld, Op. 6 : 8, 20 : 13; alle gestorvenen toch zijn als zoodanig, als dooden, onderaardschen, Phil. 2 : 10; zelfs Christus was, zoolang hij in den staat des doods verkeerde, in den hades, al kon Hij niet door hem gehouden worden, Hd. 2 : 27, 31. In dat doodenrijk worden allen bewaard, totdat Christus wederkomt en het oordeel houdt. Al heeft ieder mensch reeds terstond na zijn sterven een oordeel te wachten, Hebr. 9 : 27; de eigenlijke, publieke beslissing volgt eerst, als hij na de opstanding naar ziel en lichaam beide, niet als enkele, maar in gemeenschap met heel het menschelijk geslacht voor Christus' rechterstoel staat.

Maar dit gemeenschappelijke in den tusschentoestand sluit toch niet alle onderscheid uit. Er heeft immers reeds terstond na den dood een oordeel plaats, Hebr. 9 : 27, tengevolge waarvan de rijke man in den hades smarten lijdt en Lazarus opgenomen wordt in Abrahams schoot, Luk. 16 : 22, 23. De ongeloovigen, die Christus verwerpen, blijven onder den toorn Gods, zijn reeds op aarde geoordeeld, Joh. 3 : 18, 36, en worden in de gevangenis, 1 Petr. 3 : 19, voor het laatste oordeel bewaard.

De geloovigen echter, voor wie sterven reeds geen sterven meer is, Mt. 22 : 32, Joh. 5 : 24, 11 : 25, 26, komen terstond in het paradijs, Luk. 23 : 43, in den schoot Abrahams, Luk. 16 : 22, in den hemel bij Christus, Hd. 7 : 59, 2 Cor. 5 : 8, Phil. 1 : 23, Hebr. 12 : 23, Op. 6 : 9, 7 : 9, 14—17. Zalig zijn de dooden dus, die in den Heere sterven; ze rusten van hunnen arbeid en hunne werken volgen met hen, Op. 14 : 13, Hebr. 4 : 9; zij leven en heerschen met Christus al den tijd tot zijne wederkomst toe, Op. 20 : 4, 6. Een

vagevuur is voor hen niet noodig, noch als strafplaats noch als louteringsberg, want Christus heeft alles voor hen volbracht, niet alleen alle straf der zonde voor hen gedragen, maar ook de wet vervuld en het eeuwige leven hun verworven. Dat eeuwige leven ontvingen ze daarom reeds terstond op aarde door het geloof; en ze worden het naar de ziel volkomen deelachtig, als deze het lichaam der zonde en des doods aflegt, Rom. 7 : 24, en door Christus in zijne gemeenschap wordt opgenomen, Hd. 7 : 59.

88. Deze tusschentoestand is echter, zoowel voor de rechtvaardigen als voor de goddeloozen, voorloopig en tijdelijk. Ofschoon zij, die in den Heere sterven, terstond de hemelsche zaligheid deelachtig zijn; zij kunnen deze nog slechts ten deele, naar de ziel, niet naar het lichaam genieten. Zij verlangen dus naar dat volle kindschap, hetwelk ook de verlossing huns lichaams, Rom. 8 : 23, en dus de volkomene overwinning van zonde en dood insluit. Bovendien, de enkele kan niet ten volle zalig zijn zonder de gemeenschap, waartoe hij behoort; eerst door alle heiligen saam wordt de volheid van Christus' liefde gekend, Ef. 3 : 18; de eene groep van geloovigen kan zonder de andere de voleinding niet bereiken, Hebr. 11 : 40, Op. 6 : 11.

Daarom is er zoowel bij de zaligen in den hemel als bij de geloovigen op aarde plaats voor geloof en hoop, voor verlangen en gebed, Op. 6 : 10, 22 : 17; zij zien samen reikhalzend uit naar de voleinding der eeuwen. Ja Christus zelf bereidt in hemel en op aarde zijne eigene komst voor; zooals Hij in het huis des Vaders plaats voor de zijnen bereidt, Joh. 14 : 2, 3, zoo regeert Hij op aarde als koning en vervult zijne gemeente tot de volheid Gods, 1 Cor. 15 : 25, Ef. 1 : 23, 3 : 19, 4 : 13. Men kan dan ook naar Bijbelsch spraakgebruik zeggen, niet alleen dat Christus eens wederkomen zal, maar dat Hij van zijne hemelvaart

en van de uitstorting des Geestes af steeds komende is, Mt. 10 : 23. 16 : 28, 26 : 64, Joh. 14 : 18—24; naarmate zijn koninkrijk op aarde uitgebreid wordt, komt Hijzelf in de majesteit, waartoe Hij aan 's Vaders rechterhand is verhoogd. Hij kwam en Hij komt niet eenmaal, maar Hij komt altijd door, Hij is de komende en degene, die komen zal, Hebr. 10 : 37, Op. 1 : 4, 8.

Toch mag men hieruit niet afleiden, dat er meer dan ééne zichtbare wederkomst van Christus zal zijn. De voorstanders van een duizendjarig rijk zijn hiertoe gekomen, omdat zij in de Nieuw-testamentische bedeeling van het genadeverbond, dat zich voornamelijk onder de Heidenen heeft uitgebreid, niet eene rechtstreeksche en doorloopende vervulling zien van het Oude Testament, maar eene afwijking van den weg, dien God bij zijn verbond met Israel insloeg. Al de beloften, in het Oude Testament aan Israel geschied, zijn en worden dan niet in de gemeente des Nieuwen Testaments vervuld, maar komen eerst ten volle en letterlijk in vervulling, als Christus de eerste maal wederkomt, de antichristelijke macht overwint, satan bindt en onder Israel zijn aardsche koninkrijk opricht.

Maar de grondgedachte van dit Chiliasme is met de leer der Schrift niet in overeenstemming te brengen. Want de menschheid bestaat niet om Israel, maar Israel werd verkoren en afgezonderd ten bate van geheel het menschelijk geslacht; de belofte, aan Abraham geschied, was bestemd, om door Israel heen in den Christus, als het eigenlijke zaad van Abraham, Gal. 3 : 16, aan alle geslachten der aarde ten goede te komen, Gen. 12 : 3, Gal. 3 : 8, 14. Toen deze Christus op aarde verscheen, begonnen daarom alle beloften Gods aan zijne gemeente in vervulling te gaan. Gelijk Hij zelf in zijn persoon de ware profeet, priester en koning was en in zijne volmaakte offerande de gansche wet vervulde; zoo is zijne gemeente het ware zaad van Abraham, het ware Israel,

het ware volk Gods, dat de zegening van Abraham erft, Gal. 3 : 14.

89. Maar de vervulling van Gods beloften, die over eeuwen zich uitstrekt, valt in overeenstemming met de eerste en tweede komst van Christus in twee groote deelen en tijden uiteen. Terwijl tot op Christus het natuurlijke eerst was en daarna het geestelijke, 1 Cor. 15 : 46, is door Hem, die het keerpunt der tijden is, de orde omgekeerd en gaat thans het geestelijke aan het natuurlijke vooraf.

Wij leven nu in de bedeeling, waarin Christus, opgenomen in den hemel en onzichtbaar geworden, de Geest is, 2 Cor. 3 : 17, en de geestelijke zegeningen van zijn Middelaarswerk aan de zijnen mededeelt. Het koninkrijk Gods komt nu niet met uiterlijk gelaat, maar is binnen in ons, Luk. 17 : 20, 21 ; het is niet spijze en drank, maar rechtvaardigheid en vrede en blijdschap door den Heiligen Geest, Rom. 14 : 17. Het zijn vooral de weldaden van vergeving der zonden en wedergeboorte, van bekeering en heiligmaking, welke thans aan de geloovigen worden toegepast.

Inzonderheid moet hierbij ook genoemd worden de weldaad der zaligheid, welke hun terstond bij het sterven in de gemeenschap van Christus, naar de ziel ten deel valt. Zij behoeven, al behooren zij als gestorvenen nog tot het doodenrijk, hierop toch niet in een voorburg of vagevuur tot de wederkomst van Christus te wachten, maar ontvangen ze reeds als eene bijzondere genade vooruit. Het boek der Openbaring laat hier den nadruk op vallen ; wie onder het kruis, in de verdrukking en verleiding op aarde volhardt en getrouw blijft, die ontvangt terstond de kroon des levens, wordt bekleed met witte kleederen, eet van den boom des levens en krijgt macht over de heidenen, Op. 2 : 7, 10, 17, 26, 27, 3 : 5, 12, 20, 21. Hen, die uit de groote verdrukking komen, ziet Johannes dan ook in den hemel, wandelend in witte

kleederen, Gode tot koningen en priesters gemaakt, en Hem dag en nacht dienende in zijnen tempel, 4 : 4, 5 : 10, 7 : 13—14. In hoofdstuk 20 keert deze gedachte terug: de (nog lichaamlooze) zielen dergenen, die om hun belijdenis van Christus onthoofd waren, waren niet dood zooals de andere dooden, die niet in den Heere gestorven waren, maar zij leefden, zaten op tronen en heerschten met Christus al den tijd, die nog tot zijne wederkomst verloopen moest. Zalig en heilig waren zij reeds, omdat zij aan deze eerste opstanding (aan dit leven en heerschen met Christus in den hemel) deel hebben; zij zijn nu reeds priesters van God en van Christus en heerschen met Hem; voor den tweeden dood (in den poel des vuurs, 20 : 14) behoeven zij niet de minste vrees te koesteren, want hij heeft over hen geene macht.

Doch hoeveel dit alles ook zij, het is nog niet genoeg. De beloften Gods sluiten niet alleen geestelijke, doch ook lichamelijke zegeningen in; beeld Gods en paradijs, kindschap Gods en erfenis der wereld, cultus en cultuur, deugd en geluk, heiligheid en heerlijkheid behooren bijeen. Het koninkrijk Gods is wel in de eerste plaats geestelijk en inwendig, maar het moet toch ook in uitwendige gestalte verschijnen en zichtbaar op aarde worden opgericht, Hd. 1 : 6, 7.

Dat kan echter niet door geleidelijke ontwikkeling, in den gewonen gang der dingen, noch ook door parlementen of statenbonden tot stand komen; Christus alleen kan dit groote werk ten uitvoer brengen, omdat Hij er bij zijne eerste komst de grondslagen voor gelegd heeft in recht en gerechtigheid. Ontzettende gebeurtenissen zijn daarom aan het einde der tijden te wachten. Zooals in den aanvang der dingen geweldige catastrophen noodig waren, om de aarde toe te bereiden tot eene woonplaats voor den naar Gods beeld geschapen mensch; zoo zullen in het einde der tijden niet minder schokkende tooneelen worden afgespeeld, om hemel en aarde in te richten tot

een koninkrijk Gods. Al die toekomstige gebeurtenissen worden ons door de Schrift in aanschouwelijke vormen, en helle kleuren geteekend; en menigmaal weten wij niet, wat in de plastische beelden tot de inkleeding en wat tot de zaak zelve behoort. Maar de feiten staan vast, en zijn onder een vijftal te groepeeren: wederkomst, opstanding, gericht, wereldvernieuwing en eeuwige heerlijkheid.

90. Nergens opent het Nieuwe Testament aan de gemeente het verschiet, dat zij nog eens, naar de verwachting van het chiliasme, in deze bedeeling tot macht en heerschappij zal komen. Integendeel, een discipel is niet boven zijn meester en een dienstknecht niet boven zijn heer; indien zij Jezus vervolgd hebben, zullen zij het ook zijne jongeren doen, Joh. 15 : 19, 20. In de wereld wacht hen verdrukking, Joh. 16 : 33, en eerst in de toekomende eeuw ontvangen zij het eeuwige leven, Mk. 10 : 30; thans hebben zij met Christus te lijden, om daarna met Hem verheerlijkt te worden, Rom. 8 : 17. Zelfs spreekt het Nieuwe Testament meermalen de verwachting uit, dat tegen het einde der tijden de goddeloosheid toenemen, de verleiding en de afval zich uitbreiden zal, Mt. 24 : 37 v., Luk. 17 : 26 v., 18 : 8 enz. Aan den dag van Christus gaat de groote afval, de openbaring van den mensch der zonde, den antichrist vooraf, 2 Thess. 2 : 3 v., wiens komst wel door vele valsche profeten en valsche Christussen voorbereid is, Mt. 7 : 5, 24 : 5, 24, 1 Joh. 2 : 22, 4 : 3, maar die ten slotte zelf verschijnt en al zijne macht concentreert in een wereldrijk (het beeld uit de zee of den afgrond, Op. 11 : 7, 13 : 1—10), dat door de valsche religie (het beest uit de aarde, Op. 13 : 11—18) gesteund wordt, zijn zetel in Babylon heeft, Op. 17, 18, en van daaruit den laatsten aanval tegen Christus en zijn rijk onderneemt.

Dan echter verschijnt Christus, gezonden door den

Vader, Hd. 3 : 20, 1 Tim. 6 : 15, op wolken des hemels, die zich als een zegewagen onder Hem uitbreiden, Mt. 24 : 30, Op. 1 : 7, met groote kracht en heerlijkheid, Mt. 24 : 30, als een Koning der koningen en Heer der heeren, gezeten op een wit paard, met een scherp zwaard uitgaande uit zijnen mond, omstuwd door zijne engelen en heiligen, Mt. 25 : 31, 1 Thess. 3 : 13, Op. 19 : 14, en aangekondigd door de stem van een archangel en de bazuin der engelen, Mt. 24 : 31, 1 Cor. 15 : 52, 1 Thess. 4 : 16. En Hij behoeft maar te verschijnen en zijne stem te laten uitgaan, om aan de macht van het beest uit de zee en uit de aarde voorgoed een einde te maken, Op. 19 : 20, en ook satan in den afgrond te werpen, Op. 20 : 3, 10.

Op de verschijning van Christus volgt de opstanding der dooden. Ofschoon deze ook wel in het algemeen aan God wordt toegeschreven, 1 Cor. 6 : 14, 2 Cor. 1 : 9, zoo is zij toch meer bepaaldelijk het werk van den Zoon, wien de Vader het leven gaf in zichzelven, Joh. 5 : 26, die zelf de opstanding en het leven is, Joh. 11 : 25, en die de macht ontving, om alle gestorvenen door de stem zijns monds uit hunne graven te doen uitgaan, Joh. 5 : 28, 29. Duidelijk wordt hier, evenals elders, Dan. 12 : 2, Mt. 10 : 28, Hd. 24 : 15, Op. 20 : 12, 13, geleerd, dat er eene opstanding van alle menschen zal plaats hebben, van de onrechtvaardigen zoowel als van de rechtvaardigen.

Maar tusschen beide is toch een groot onderscheid; gene is een bewijs van de macht en de gerechtigheid van Christus, deze is tevens eene betooning van zijne barmhartigheid en genade; de eerste bestaat alleen in eene hereeniging van ziel en lichaam en geschiedt ten oordeel, Joh. 5 : 29, de tweede is eene opstanding des levens, eene vernieuwing van ziel en lichaam beide in de gemeenschap en door den Geest van Christus, Joh. 5 : 29, Rom. 8 : 11, Phil. 3 : 21.

Bij die opstanding wordt de eenheid des persoons, zoo-

wel naar het lichaam als naar de ziel, bewaard. Hoe dit mogelijk is, door de ontzaglijke catastrophe van den dood heen, begrijpen wij niet. Maar de opstanding der dooden handhaaft op schoone wijze, dat het lichaam geen kerker is van de ziel, maar tot het wezen van den mensch behoort, en een tempel des H. Geestes moet wezen; dat de dood een gevolg en straf der zonde is en dus evengoed in het lichaam als in de ziel overwonnen moet worden; en dat Christus, indien Hij een volkomen Zaligmaker is, het lichaam niet minder dan de ziel verlossen en naar zijn beeld herscheppen moet. Toch komt het lichaam, dat de geloovigen bij de opstanding terug ontvangen, niet in uitwendige gestalte of gedaante, in hoeveelheid van stoffelijke bestanddeelen, doch alleen in wezen met hun aardsche lichaam overeen; het wordt opgebouwd uit diezelfde organische kiem, waaruit, door alle leeftijden heen en onder alle stofverwisseling door, het lichaam op aarde gevormd werd. Het is ook geen natuurlijk, maar een geestelijk lichaam, boven geslachtsleven en zinnelijke behoeften verheven, Mt. 22 : 30, 1 Cor. 6 : 13, onsterfelijk, onverderfelijk, vergeestelijkt en verheerlijkt, 1 Cor. 15 : 42—44, aan dat van Christus in zijne verhooging gelijkvormig gemaakt, Phil. 3 : 21.

91. De opstanding wordt gevolgd door het gericht. Van den beginne aan, sedert God vijandschap heeft gezet, is er eene scheiding onder de menschen tusschen vrouwenzaad en slangenzaad, Gen. 3 : 15. Die scheiding liep in het Oude Testament door tusschen Seth en Kaïn, Sem en Japhet, Israel en de volken, en onder Israel zelf tusschen de kinderen der belofte en de kinderen des vleesches. Toen Christus op aarde kwam, heeft Hij die scheiding, ofschoon zijne eerste komst niet de veroordeeling, maar de behoudenis der wereld ten doel had, Joh. 3 : 17, bevestigd en verscherpt, Mt. 10 : 34—36. Hij bracht door

zijn persoon en door zijn getuigenis een oordeel, eene scheiding onder de menschen teweeg, Joh. 3 : 19—21, welke doorloopt tot op den huidigen dag en in het laatste oordeel hare afsluiting verkrijgt. Daar gaat een gericht door de geschiedenis van alle volken, geslachten, familiën en personen; indien de verborgenheden van het hart der menschen ons bekend waren, zouden wij daarvan nog veel dieper dan thans overtuigd zijn. Maar toch, de wereldgeschiedenis is niet *het* wereldgericht. Daar blijft te veel onrecht ongestraft, te veel goedheid onbeloond, dan dat onze conscientie door de tegenwoordige bedeeling der tijden bevredigd zou kunnen worden. Hoofd en hart der menschheid, rede en geweten, wijsbegeerte en godsdienst, de gansche geschiedenis der wereld roept om een laatste rechtvaardig en beslissend oordeel.

En zulk een oordeel gaan wij naar het getuigenis der Schrift tegemoet, Mt. 25 : 31—46, Rom. 2 : 5—11, 2 Cor. 5 : 10, Col. 3 : 24, 25, Op. 20 : 12—15. Ofschoon God alleen de Wetgever en Rechter aller menschen is, Gen. 18 : 25, Ps. 50 : 6, Jes. 33 : 22, Jak. 4 : 12, zoo wordt het laatste oordeel toch meer bepaald gehouden door Christus, wien de Vader het opgedragen heeft, omdat Hij des menschen Zoon is, Joh. 5 : 22, 27, Hd. 10 : 42, 17 : 31, Rom. 14 : 9. Het oordeelen over levenden en dooden is de voltooiing van zijn middelaarswerk, de laatste trap in zijne verhooging; daarin zal blijken, dat Hij alles volkomen heeft volbracht, wat de Vader Hem gaf te doen, dat Hij al zijne vijanden onder zijne voeten gelegd, en zijne gansche gemeente volkomen en eeuwig heeft zalig gemaakt.

Maar als Christus het oordeel spant, dan weten wij ook, hoe het zijn zal: barmhartig en genadig en tegelijk strikt rechtvaardig. Want Hij kent den mensch en weet al wat in hem is; Hij kent de verborgen schuilhoeken van het hart en ontdekt er alle boosheid en afwijking, maar Hij

ziet ook het kleinste en zwakste beginsel van geloof en van liefde, dat daar aanwezig is. Hij oordeelt niet naar den schijn en ziet den persoon des menschen niet aan, maar Hij oordeelt naar waarheid en gerechtigheid. Met wet en evangelie tot maatstaf, zal Hij oordeelen over de werken, Mt. 25 : 35 v., over de woorden, Mt. 12 : 36, over de gedachten der menschen, Rom. 2 : 16, 1 Cor. 4 : 5, want er blijft niets verborgen en alles wordt openbaar, Mt. 6 : 4, 10 : 26. Voor allen, die met een Petrus zeggen kunnen: Gij weet alle dingen, Gij weet, dat ik u liefheb, is dit oordeel eene bron van troost; maar voor allen, die niet gewild hebben, dat deze Christus Koning over hen werd, is het eene oorzaak van vrees en van bange verschrikking.

Want dit oordeel brengt eene volkomene en eeuwige scheiding tusschen menschen en menschen tot stand. Evenals er onder Israel waren, die zeiden: De Heere ziet het niet en de God Jakobs merkt het niet, Ps. 94 : 7; alwie kwaad doet, is goed in de oogen des Heeren, en Hij heeft lust aan zoodanigen, of, waar is de God des oordeels? Mal. 2 : 17; zoo zijn er ook thans velen, die zich paaien met de gedachte, dat er geen laatste oordeel is, dat de mogelijkheid van bekeering ook na dit leven en na het einde der wereldgeschiedenis open blijft, dat daarom op den duur alle menschen, en ook zelfs de duivelen, de zaligheid deelachtig zullen worden, of dat de goddeloozen, die zich blijven verharden, ten slotte, voor eeuwig vernietigd zullen worden.

Maar geweten en Schrift komen tegen deze ijdele inbeeldingen gelijkelijk in verzet. De geschiedenis der wereld loopt op eene eeuwige scheiding uit, Luc. 17 : 34—36. De rechtvaardigen gaan in het eeuwige leven, maar de onrechtvaardigen in de eeuwige pijn, Dan. 12 : 2, Mt. 25 : 46, Joh. 5 : 29. Daar is een hemel der heerlijkheid, maar ook een gehenna (van ge Hinnom, dal van

Hinnom, waar eerst afgodsdienst gepleegd, 2 Chron. 28 : 3, 33 : 6, 2 Kon. 23 : 10, en later allerlei onreinheid neergeworpen werd), eene hel, waar de worm niet sterft en het vuur niet uitgebluscht wordt, Mk. 9 : 44, waar weening is en knersing der tanden, Mt. 8 : 12, waar duisternis heerscht en verderf en dood in eeuwigheid, Mt. 7 : 13, 8 : 12, 2 Thess. 1 : 8, Op. 21 : 8. Het is de plaats, waar Gods toorn in al zijne verschrikkelijkheid openbaar worden zal, Rom. 2 : 8, 9 : 22, Hebr. 10 : 31, Op. 6 : 16, 17.

Toch zal er in deze eeuwige straf, die alle goddeloozen treft, een groot verschil zijn van mate en graad. De Heidenen, die de Mozaïsche wet niet kenden, maar zondigden tegen de wet, welke hun van natuur door hun geweten bekend was, zullen ook zonder die wet verloren gaan, Rom. 2 : 12. Het zal Sodom en Gomorra, Tyrus en Sidon verdragelijker zijn in den dag des oordeels, dan Kapernaum en Jeruzalem, Mt. 10 : 15, 11 : 22, 24. Die den wil des Heeren kenden en niet deden, zullen met dubbele slagen geslagen worden, Luk. 12 : 47. Zelfs bij de booze geesten wordt er nog onderscheid in de mate hunner boosheid gemaakt, Mt. 12 : 45. Daarom zal een iegelijk vergelding ontvangen naar zijn doen, Mt. 16 : 27, Rom. 2 : 6, Op. 22 : 12. Het oordeel zal zoo volkomen rechtvaardig zijn, dat niemand er eenige aanmerking op zal kunnen maken; zijn eigen geweten zal er ja en amen op moeten zeggen. Gelijk Christus hier op aarde niet anders strijdt dan met geestelijke wapenen, zoo zal Hij ook in den dag des oordeels, door zijn woord en Geest, zichzelven rechtvaardigen in de conscientiën van alle menschen.

Hij is immers de Getrouwe en Waarachtige, die niet anders krijg voert dan in gerechtigheid; het scherpe zwaard, dat uit zijn mond uitgaat, is het zwaard des woords, Op. 19 : 11, 15, 21. Daarom zal aan het einde der dagen, gewillig of onwillig, alle knie in den naam van Jezus zich buigen en alle tong belijden, dat Christus de

Heer is, tot heerlijkheid Gods des Vaders, Phil. 2 : 11. Niet de straf der goddeloozen is in zichzelve einddoel, maar de heerlijkheid Gods, welke in de overwinning van Christus over al zijne vijanden openbaar wordt. De zondaars zullen van de aarde verdaan worden, en de goddeloozen zullen niet meer zijn. Loof den Heere, mijne ziel, Hallelujah, Ps. 104 : 35.

92. Na het eindgericht en de verbanning der goddeloozen volgt de vernieuwing der wereld. De H. Schrift spreekt hiervan menigmaal in zeer sterke bewoordingen en zegt dan, dat hemel en aarde vergaan, als rook verdwijnen, als een kleed verouden zullen, en dat God daarna nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde scheppen zal, Ps. 102 : 27, Jes. 34 : 4, 51 : 6, 65 : 17, 66 : 22, Mt. 24 : 35, Hebr. 1 : 11, 12, 2 Petr. 3 : 10, 12, 13, 1 Joh. 2 : 17, Op. 21 : 1. Maar toch is daarbij niet aan eene volstrekt nieuwe schepping te denken. Want de thans bestaande hemel en aarde gaan wel in hunne tegenwoordige gedaante voorbij, 1 Cor. 7 : 31, en worden wel, evenals de oude aarde door het water van den zondvloed verging, door vuur verbrand en gereinigd, 2 Petr. 3 : 6, 7, 10. Doch gelijk de mensch wel door Christus herschapen, maar niet vernietigd en daarna nieuw geschapen wordt, 2 Cor. 5 : 17, zoo blijft ook de wereld in haar wezen bewaard, al ondergaat zij in hare gedaante eene zoo groote verandering, dat zij een nieuwe hemel en eene nieuwe aarde genoemd worden kan. Ook de wereld in haar geheel gaat den grooten dag harer wedergeboorte tegemoet, Mt. 19 : 28.

In deze nieuwe schepping richt God dan zijn koninkrijk op. Want Christus heeft het werk voltooid, dat Hem als Middelaar was opgedragen om te doen; Hij heeft zoolang als koning geheerscht, totdat Hij al zijne vijanden onder zijne voeten gelegd en al de Hem door den Vader gegevenen ten eeuwigen leven opgewekt heeft. Wel blijft

Hij daarna en tot in eeuwigheid toe het hoofd der gemeente, die haar zijne heerlijkheid te aanschouwen geeft en ze met zijne volheid vervult, Joh. 17 : 24, Ef. 1 : 23. Maar zijn verlossingswerk is toch afgeloopen; Hij heeft het koninkrijk voltooid en geeft het nu Gode en den Vader over, om zelf als Middelaar onderworpen te worden dien, die Hem alle dingen onderworpen heeft, opdat God zij alles in allen, 1 Cor. 15 : 24, 28.

In deze nieuwe schepping richt God dan zijn koninkrijk op, niet alleen in den hemel maar evenzeer op de aarde. In overeenstemming met het Oude, leert ook het Nieuwe Testament, dat de vromen het aardrijk zullen beërven, Mt. 5 : 5. Zij verwachten, naar Gods belofte, nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde, in dewelke gerechtigheid woont, 2 Petr. 3 : 13, Op. 21 : 1. De gansche schepping, die nu der ijdelheid onderworpen is, zal eens van de dienstbaarheid der verderfenis worden vrijgemaakt tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods, Rom. 8 : 19—22; en ook planten- en dierenwereld zullen daarin deelen, Jes. 11 : 6 v., 65 : 21 v. Het nieuwe Jeruzalem, dat thans boven is en de stad aanduidt, waar God met zijn volk samenwoont, daalt dan op aarde neer, Op. 21 : 2. En in dat nieuwe Jeruzalem is er geene zonde, geene ziekte en geen dood meer; de dood is verslonden tot overwinning en het doodenrijk is met hem geworpen in den poel des vuurs; ook in de wereld der stof heerscht de kracht, de heerlijkheid en de onverderfelijkheid, 1 Cor. 15 : 42 v., Op. 7 : 16, 17, 21 : 4, als openbaring en vrucht van het eeuwige, heilige en zalige leven, dat alle burgers in de gemeenschap Gods deelachtig zijn, 1 Cor. 13 : 12, 1 Joh. 3 : 2, Op. 21 : 3, 22 : 1—5.

Maar ook in dit voltooide koninkrijk zal in de eenheid de verscheidenheid bewaard blijven. Er zullen daar kleinen en grooten, Op. 22 : 12, eersten en laatsten zijn, Mt. 20 : 16; het onderscheid van geslacht en van natie blijft bestaan;

Israel en de volken worden niet in elkander opgelost, maar houden elk hun eigen plaats en taak, Mt. 19 : 28, 25 : 32, Hd. 3 : 19—21, Rom. 11 : 26; de volkeren, die zalig worden, zullen in het licht van het nieuwe Jeruzalem wandelen, en de koningen der aarde brengen hunne heerlijkheid en eere in haar, Op. 21 : 24, 22 : 2. Ofschoon allen wel dezelfde zaligheid, hetzelfde eeuwige leven en dezelfde gemeenschap met God deelachtig zijn, zal er toch onder hen allerlei verschil zijn van rang en stand, van gave en roeping, van glans en heerlijkheid. Er zijn vele woningen in het Vaderhuis, Joh. 14 : 2. Naarmate iemand op aarde getrouw is geweest, zijn talenten besteed, voor Christus geleden en gearbeid heeft, zal hij in het koninkrijk Gods hoogere plaats en meerdere eere ontvangen, Mt. 5 : 12, 6 : 1, 6, 18, 25 : 14 v., 2 Cor. 9 : 6, Op. 2—3.

Maar deze rijke verscheidenheid zal aan de eenheid niet te kort doen, want allen zullen Gods aangezicht zien en Hem gelijk wezen, Mt. 5 : 8, 1 Joh. 3 : 2; Op. 22 : 4; allen zullen kennen, gelijk zij gekend zijn, 1 Cor. 13 : 12, en allen zullen profeten, priesters en koningen zijn, Op. 1 : 6. Gods bedoeling met de schepping is dan bereikt, want zij geeft overal zijne deugden te aanschouwen en verkondigt zijne eer. En ziende alwat Hij gemaakt heeft, zal God zich verlustigen in zijne werken en zeggen: het is alles zeer goed, 1 Cor. 15 : 24—28.

Inhoudsopgave.

§ 1. **De kennisse Gods bl. 1—7:** God het hoogste goed 1—2. Het onderscheid tusschen de kennis van God en alle andere kennis in oorsprong, voorwerp, wezen en vrucht 2—4. Godskennis en theologie 4—6. Verschillende wijzen van behandeling der ééne geloofswaarheid 5—7. Orde van behandeling 7.

§ 2. **Openbaring (Algemeene) 8—17:** Openbaring bron der Godskennis 8. Oorsprong, wezen en doel der openbaring 8—10. Indeeling der openbaring in algemeene en bijzondere; beider onderscheid en verband 10—11. De algemeene openbaring in natuur, geschiedenis, en in den mensch zelf 11—13. Bewijzen voor het bestaan van God 13—14. Waarde en ongenoegzaamheid dier openbaring 14—16. Het getuigenis der godsdiensten 16—17.

§ 3. **Openbaring (Bijzondere) 18—27:** Onderscheid van de algemeene in wijze, inhoud, doel 18. Wat de wijze aangaat, komt het onderscheid uit in de middelen, waarvan de bijzondere openbaring zich bedient, en die deels uitwendig 18—21, deels inwendig zijn 21—22. De inhoud der bijzondere openbaring wordt duidelijk uit een kort overzicht van hare geschiedenis en bestaat centraal in de belofte in het Oude, en de gave van Christus in het Nieuwe Test. 22—26. Haar doel is 's menschen verlossing en Gods verheerlijking 26—27.

§ 4. **De Heilige Schrift 28—41:** Openbaring en Schrift, verband en onderscheid 28—30. Zelfgetuigenis der Schrift in het O. T. bij Mozes en de profeten 30—32, in het N. T. aangaande het O. T. 32—33, en in het N. T. aangaande zichzelf 33—35. Inspiratie (theopneustie) in haar onderscheid van alle andere inspiratie en ook van het werk des H. G. in schepping en herschepping 36—37. Wezen der inspiratie 38. Haar organisch karakter 38—40. Eigenschappen der H. Schrift 40—41.

§ 5. **Schrift en belijdenis 42—48:** Het gezag der Schrift van den beginne af algemeen in de kerk erkend 42—44. De strijd der kerk over de meening der Schrift tegen Joden- en Heidendom; belijdenis der kerk van de geloofswaarheid in het dogma, en recht der belijdenis 44—46. De oudste, gemeenschappelijke belijdenissen 46—47. Verdeeldheid en scheuring in de kerk tusschen Oosten en Westen, Romanisme en Protestantisme enz. 47—48.

§ 6. **Het Wezen Gods 49—60:** Onbegrijpelijkheid en kenbaarheid Gods 49—51, beide te handhaven tegen polytheïsme en pantheïsme eener-, deïsme en atheïsme andererzijds 52. De kennis Gods eene kennis des geloofs, niet symbolisch maar analogisch (ectypisch) 53. Onderscheiding der eigenschappen (wezensnamen) Gods in onmededeelbare en mededeelbare 53—55. Onmededeelbare 55—57, mededeelbare eigenschappen 57—60.

§ 7. **De Drieëenheid 61—74:** In de eenheid Gods wordt allengs duidelijker eene verscheidenheid, eene persoonlijke zelfonderscheiding openbaar 61. Gegevens daarvoor in het O. Test., in de namen, in het werk der schepping en der herschepping 61—64, speciaal ook in de beloften voor de toekomst 64—66. Eveneens in het N. Test., in de heilsfeiten en in het onderwijs van Jezus en zijne apostelen 66.

De Vader 66—68. De Zoon 68—70. De Heilige Geest 70—72. Samenvatting in doopsformule en zegenbeden 72—73. De belijdenis der kerk tegenover Arianisme en Sabellianisme 73—74. Waarde dezer belijdenis 73—74. Orde van bestaan en werken 74.

§ 8. **Schepping en Voorzienigheid 75—88 :** God als levende is ook altijd werkende 75. De Raad Gods 75—77. Begin der uitvoering in de Schepping 77, haar wezen 78, tijd 78, oorzaak 79, doel 80, orde 81 en product 82; eenheid, eindigheid, goedheid der wereld 82—83. Verband en onderscheid tusschen Schepping en Voorzienigheid 83. Wezen der Voorzienigheid 84. Onderhouding 84—85. Medewerking 85—87. Regeering 87. Troost der Voorzienigheid 87—88.

§ 9. **Oorsprong, wezen en bestemming van den mensch 89—95 :** De mensch als hoofd der schepping 89, in het eerste en het tweede scheppingsverhaal 90. Schepping en ontwikkeling (evolutieleer) 91. Het beeld Gods, het wezen van den mensch 91—92. Inhoud van het beeld Gods 92. Het beeld Gods in ruimer en in enger zin 92—93. Rome en de Reformatie over het beeld Gods 93—94. De bestemming van den mensch, proefgebod, werkverbond 94—95.

§ 10. **Zonde en Dood 96—107 :** De val van de engelen en van den mensch 96—97. Verschillende gedachten over oorsprong en wezen der zonde 98—100. Gevolgen der eerste zonde 100. Verbreiding en algemeenheid der zonde; volgens Pelagius 101—102, volgens Augustinus en de Reformatie 102. Erfzonde, werk- en genadeverbond 103—104. Actueele zonden, verschil in graad, verdeeling 104—105. Straf der zonde 105—107.

§ 11. **Het Verbond der genade 108—118 :** Straf en zegen. Verlossingsvatbaarheid en verlossingsbehoefte in

de menschheid, ook blijkens de godsdiensten 108—110. Onderscheid tusschen de godsdiensten der volken en den godsdienst van Israel, die op eene bijzondere openbaring Gods berust 110—112. Grondslag der verlossing in Gods raad, en uitvoering in het verbond der genade; onderscheid van werk- en genadeverbond 112—114. Bekendmaking en bedeelingen van het verbond 114—115. Verkiezing en verbond 115. De historische en organische verwezenlijking van het verbond 116. Het verbond en de redelijk-zedelijke natuur van den mensch 116—117. Wezen en verschijning van het verbond 117—118.

§ 12. **De Persoon van Christus 119—137**: Orde van behandeling der volgende onderwerpen 119—120. De algemeenheid van het middelaarsgeloof 120. Christus en het Christendom 121. De Christus vóór zijne menschwording 121—123, en in de Messiaansche profetieën van het O. Test. 121—124. Hare vervulling in het N. Test. 124. De menschelijke natuur van Christus 125—126. Christus meer dan mensch 126; ontvangenis van den H. Geest 126, zondeloosheid 127, geheel eenige plaats in het Godsrijk 127, Messianiteit 128—129, aard van het Messiasschap, Zoon des menschen 129—131, Zoon, Woord, Beeld Gods, zelf God 131. Eenheid met den Vader in namen, deugden, werken, eer 132. Belijdenis der kerk van de twee naturen, tegenover deïsme en pantheïsme op de eerste vier conciliën gehandhaafd 132—136. Waarde dezer belijdenis 136. Gevolgen der vereeniging van Goddelijke en menschelijke natuur in Christus, mededeeling van eigenschappen, gaven, werken, en eer der aanbidding 136—137.

§ 13. **Het Werk van Christus 138—154**: Verband van geboorte en dood van Christus 138. Zwakheid der menschelijke natuur 139. Staat der vernedering 139—140. Het werk van Christus en zijne drie ambten 140—142. Het

profetisch ambt 142. Het priesterlijk ambt 142—143. Het koninklijk ambt 143. Alle drie loopen uit op zijn dood, die eene zoenofferande is, bestaande in volmaakte, „lijdelijke" en „dadelijke" gehoorzaamheid 144—145, en een plaatsvervangend karakter draagt 145—146. Weldaden dezer zelfovergave van Christus, vooral de verzoening 146—149. De verhooging van Christus 149—151. Zijn profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt in den staat der verhooging 151—153.

§ 14. **De Uitstorting des H. Geestes 154—161:** Het karakter dezer uitstorting 154—156. Onderscheid tusschen de buitengewone werkingen, die haar in den eersten tijd vergezelden 156, en de gewone werkzaamheid, waartoe ze geschiedde 157—159, de vorming der gemeente tot het lichaam van Christus, deel hebbende aan zijn persoon en aan al zijne weldaden 159. Al deze weldaden kunnen saamgevat worden onder het begrip der genade 160, en in drie groepen verdeeld worden 160—161.

§ 15. **De Roeping 162—176:** Woord en Geest 162—163. De „zakelijke" roeping 163—164. De roeping door het woord, met zijne twee bestanddeelen van wet en evangelie 164—166. Uit- en inwendige roeping 166—169. Vrucht der roeping: wedergeboorte in engeren zin 169—171. Geloof 171—174. Bekeering 174—176.

§ 16. **De Rechtvaardigmaking 177—186:** Gerechtigheid, rechtvaardigheid en rechtvaardigmaking in de H. Schrift 177—179. Het rechterlijk karakter der rechtvaardigmaking 179—182. De grond der rechtvaardigmaking 182—183. Het geloof in de rechtvaardigmaking 183—184. Troost en vruchten van de rechtvaardigmaking 185—186.

§ 17. **De Heiligmaking 187—198:** Beteekenis van hei-

ligheid in de H. Schrift 187—188. Heiligmaking in passieven zin, als gave en werk Gods 188—190, en in actieven zin, als taak en daad des menschen 190—191. De wet als regel des levens 191. Geboden en raden 192—193. Onvolmaaktheid der heiligen in dit leven 193—195. Zekerheid des heils 195—196, en bewaring der heiligen 196—198.

§ 18. **De Kerk van Christus 199—121:** Gemeenschap aan Christus en zijne weldaden in de gemeenschap der kerk 199—200. Beteekenis van het woord kerk (gemeente) 200—202. Eigenschappen der kerk, eenheid, heiligheid, algemeenheid 202—205. Organisatie der kerk in het instituut, met buitengewone en gewone ambten 205—209, en met bedienende macht 209. Verbastering dezer organisatie in de hierarchie 210—211.

§ 19. **De Middelen der genade 212—218:** De kerk eene vergadering en eene moeder der geloovigen 212—213, wier diensten alle bestaan in bediening van het woord van Christus 213. Het woord daarom kenteeken der kerk 213—214. Onderscheiden bediening van het woord, in de prediking enz. 214—215, in de sacramenten, doop en avondmaal 215—216, in de sleutelmacht 217, en in de barmhartigheid 217—218.

§ 20. **De Voleinding der wereld 219—243**: Onsterfelijkheid in het geloof der volken en in de wijsbegeerte 219—220. Dood en leven in het O. en in het N. Test. 220—223. Verwachtingen in het O. T. aangaande Israel en de volken 223. Onderscheiding van de eerste en de tweede komst van Christus in het N. Test. 224, en beider innig verband, ook blijkend uit de wijze, waarop het N. T. over den tijd der wederkomst spreekt 225—227. De tusschentoestand 227—231. De wederkomst van Christus en het Chiliasme 231—233. De voorbereiding van Christus'

wederkomst in den hemel en op aarde 233—235. De wederkomst 235—236, de opstanding 236—237, het gericht 237—241, de vernieuwing der wereld 241—242, het voltooide Godsrijk 242—243.